

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก
ในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน

ชัยณรงค์ เครือนวน

จิรายุทธ์ สีม่วง

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้
จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน)
ประจำปีงบประมาณ 2559

เลขที่สัญญา 21/ 2559

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก
ในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน

Alternative Industrial Developments of Eastern Seaboard
Area in the Perspectives of State, Private and People
Sector

ดร.ชัยณรงค์ เครือนวน

อาจารย์จิรายุทธ์ สีม่วง

นายกัมปนาท เบ็ญจนาวิ

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้จากเงินอุดหนุน
รัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 มหาวิทยาลัยบูรพา
ผ่านสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา 21/ 2559

Acknowledgment

This work was Financially supported by the Research Grant of Burapha University through National Research Council of Thailand (Grant no. 21/ 2559)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาครัฐและกลไกของรัฐ ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาคเอกชน ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาคประชาชนและเปรียบเทียบทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งแสวงหาจุดร่วมของทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาครั้งนี้ คือ แนวคิดการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ผลการศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่าทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาครัฐและเอกชนเป็นทางเลือกที่ต้องการสร้างความเติบโตให้กับตัวเลขทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการทำให้อุตสาหกรรมเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและรับผิดชอบต่อสังคมหรือชุมชนท้องถิ่น เป้าหมายของการรับรองทางเลือกเช่นนี้เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อไป ส่วนทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดจากภาคประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมแม้จะมีความแตกต่างในเชิงวิธีการหรือประเด็นที่นำเสนอ แต่เมื่อพิจารณาถึงเป้าหมายของทางเลือกเหล่านี้แล้วก็จะพบว่าเป็นไปในลักษณะของการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนข้อเสนอจากประชาชนในพื้นที่ซึ่งยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นพวกเขาเห็นว่าจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับฐานภูมิวิถีท้องถิ่นหรือการจัดโซนนิ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมให้มีความชัดเจน

กล่าวได้ว่าทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้ อยู่ภายใต้ฐานคิดทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูป (Reformist Development) ที่ไม่ได้ปฏิเสธการพัฒนากระแสหลัก (Mainstream Development) โดยสิ้นเชิงเพียงแต่เพิ่มวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมในรูปของความยั่งยืน ความรับผิดชอบต่อความเป็นธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยม ผ่านปฏิบัติการเพื่อให้เห็นภาพการพัฒนาแบบทุนนิยมสีเขียว (Green Capitalism) หรือการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Development) รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง (Human Development/People-centered Development)

Abstract

This is a qualitative research aiming to study the alternatives for industrial development proposed by the public sector and state mechanisms, by the private sector, and by the popular sector. This research is also intended to compare them and find common agreement between each alternative. In this study, the alternative development theories were used as a tool. Study results indicate that the alternatives for industrial development proposed by the public and private sectors aimed at achieving economic growth as well as striving to become more environmentally friendly and more socially responsible. Their objectives were to push the industrial development in the Eastern Seaboard area forward. On the other hand, alternatives for industrial development proposed by the popular sector or the people who live in the factory areas were different in terms of their methods and issues of concern. When considering their overall objectives, it reveals that they wanted to create conditions in order to distribute benefits from the industrial development. But for the people who live far from the heavily developed industrial areas, they proposed that the development strategies that are suitable for their vernacular landscapes and the industrial development zones need to be established clearly.

It can be concluded that the alternatives for industrial development proposed by these different stakeholders are the alternative development under a reform movement. They didn't turn down the mainstream development completely, but chose to start discoursing about things instead. The subjects like sustainability, responsibility, social justice, and environment have been added into the capital development process in the form of discursive practices and they were represented as green capitalism or participatory development and human development which focuses on people-centered approaches

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ.....	ก
สารบัญตาราง.....	ค
สารบัญภาพ	ง
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	5
ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	5
การสำรวจวรรณกรรม	6
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	7
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
วิธีการดำเนินการวิจัย	44
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	47
2 ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ	48
พื้นที่ยังไม่มีมีการประกอบการอุตสาหกรรมเข้มข้น	48
พื้นที่แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น.....	48
3 ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชน	102
การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรม	102
การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	122
การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน	134
4 ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชน	146
มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น	146
มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น	177
5 การสังเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรม	180
ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาครัฐ.....	180
ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชน.....	188

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 การสังเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรม	180
การสังเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมจากมุมมองของภาครัฐ เอกชนและ ภาคประชาชน	192
6 สรุป อภิปรายผลข้อเสนอแนะและผลผลิต	205
ข้อค้นพบจากการวิจัย	205
อภิปรายผลการศึกษา	208
ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	209
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	210
ผลผลิต (Output)	210
บรรณานุกรม	212
ภาคผนวก	231
ประวัติย่อของผู้วิจัย	237

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	องค์ประกอบและกลวิธีในการเสริมสร้างการพัฒนาโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง..... 20
2	บทบาทการพัฒนาของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่ โชน 7 52
3	ประเภทของมาตรการทางภาษีค่าธรรมเนียมและมาตรการอื่น ๆ ที่สำคัญ..... 64
4	เปรียบเทียบเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกในปัจจุบันและข้อเสนอในการพัฒนา/ ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก..... 109
5	10 อุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก 112
6	กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายในองค์กรภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรม 136
7	กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายนอกองค์กรภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรม 137
8	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม และกระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนรัฐและกลไกรัฐ..... 193
9	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม และกระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนภาคเอกชน 198

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 บทบาทการพัฒนาของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่ โชน 7.....	53
2 การบูรณาการเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตะวันออก.....	110
3 แนวทางการดำเนินการเพื่อรองรับการประเมินโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียว	123
4 ความแตกต่างระหว่างนิคมอุตสาหกรรมทั่วไป (Green industry) กับนิคมอุตสาหกรรม เชิงนิเวศ (Eco-Industry Estate).....	128
5 โครงการพัฒนาของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครพื้นที่แห่งการใช้ทรัพยากรแบบพึ่งพา.....	129
6 คุณลักษณะมาตรฐานและตัวชี้วัดการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ 5 มิติ 22 ด้าน	131
7 การบูรณาการการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศทั้ง 3 ระดับ ระดับผู้ประกอบถึงระดับ เครือข่ายผู้ประกอบการสู่ระดับเมืองอุตสาหกรรมสีเขียว.....	133
8 ร่างผังเมืองรวมจังหวัดระยอง พ.ศ. 2558	152
9 การขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 - 2555	153

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรีและตราด) ในปัจจุบันถือเป็นศูนย์กลางด้านอุตสาหกรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย การเป็นศูนย์กลางทางด้านอุตสาหกรรมเช่นนี้ ถือเป็นผลผลิตจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ภายหลังจากรัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่โดยกลุ่มเทคโนโลยีไทยได้เลือกพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นพื้นที่เป้าหมายที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นพื้นที่ซึ่งไม่ไกลจากกรุงเทพฯ, มีสภาพภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างท่าเรือน้ำลึก, สามารถจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมและที่สำคัญที่สุด คือ มีการค้นพบก๊าซธรรมชาติบริเวณอ่าวไทยที่จะใช้เป็นเชื้อเพลิงและวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมปิโตรเคมี กระทั่งก่อให้เกิดโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ผลจากการขับเคลื่อนโครงการฯ ทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกกลายเป็นภูมิภาคแห่งแรกของประเทศไทยที่ก้าวเข้าสู่การพัฒนาแบบทุนนิยมที่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นจักรกลในการขับเคลื่อน (Engine of Growth) (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555, หน้า 1-3)

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกปัจจุบัน ก็พบว่ารัฐบาลพยายามที่จะผนวกเอาเศรษฐกิจของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ของระบบทุนนิยมโลก โดยการวางยุทธศาสตร์ให้พื้นที่ในจังหวัดชายฝั่งตะวันออกเป็นศูนย์กลางทางด้านอุตสาหกรรมและการผลิตที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น

- จังหวัดชลบุรี มีการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครสู่พื้นที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทราหรือการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉบังขั้นที่ 3 เพื่อรองรับ/ เชื่อมต่อการเกิดขึ้นของท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวายในประเทศพม่าและการขยายตัวของการผลิตภาคอุตสาหกรรมสู่พื้นที่ตอนในของจังหวัดทั้งในส่วนของอำเภอศรีราชา อำเภอพานทองและอำเภอนนทบุรี

- จังหวัดระยอง ซึ่งพื้นที่มาบตาพุดถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของแผนพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 (พ.ศ. 2547 - 2561) หรือการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเข้าสู่พื้นที่ตอนในของจังหวัดระยองทั้งในส่วนของอำเภอบ้านค่ายและอำเภอวังจันทร์

- จังหวัดจันทบุรี พื้นที่ในตำบลหนองขี้ม ตำบลเกาะเปริด อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่ครั้งหนึ่งถูกกำหนดให้เป็นที่ตั้งของโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็กในประเทศไทย

- จังหวัดตราด ที่พื้นที่ในตำบลคลองใหญ่ ตำบลไม้รูดและตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ถูกกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตราด (พื้นที่ดังกล่าวเดิมเป็นพื้นที่ที่กระทรวงพลังงานเลือกให้เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์)

ความพยายามในการทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นจักรกลในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศถูกตอกย้ำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อรัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 2/ 2560 เรื่องการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor) ซึ่งเป็นการส่งเสริม สนับสนุน การจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งเสริมการค้า การลงทุน การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ รวมทั้งการกระจายการพัฒนาไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งในกรณีการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายเอาไว้ 3 จังหวัด คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการพัฒนา เพราะมีความพร้อมด้านการคมนาคม การขนส่ง โครงสร้างพื้นฐาน ความต้องการของผู้ประกอบการ การจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงกับศูนย์กลางเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้ (คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2560, 17 มกราคม, หน้า 30 - 36)

ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเช่นนี้ ในมิติหนึ่งได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและนำมาซึ่งความเจริญทางด้านวัตถุทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ อันเป็นผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน สะดวกสบายมากขึ้นจากข้อมูลของกลไกรัฐทำให้เห็นภาพความเติบโตของตัวเลขเศรษฐกิจในภูมิภาคแห่งนี้ที่มีอัตราการความเติบโตแบบก้าวกระโดด เช่น ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) หรือตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (Gross Provincial Product: GPP per Capita) ในจังหวัดระยองและชลบุรีในปี พ.ศ. 2556 ที่ข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแสดงให้เห็นว่าภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคที่มีตัวเลขผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัว (GRP per Capita) สูงสุดในประเทศ (430,584 บาทต่อปี) และจังหวัดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างจังหวัดระยองกลายเป็นจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัวสูงที่สุดในประเทศไทย (1,058,293 บาทต่อปี) ขณะที่จังหวัดชลบุรีอยู่ในอันดับที่ 3 ของประเทศ (475,845 บาทต่อปี) จังหวัดจันทบุรีอยู่ในอันดับที่ 14 (183,803 บาทต่อปี) และจังหวัดตราดอยู่ในอันดับที่ 25 (131,983 บาทต่อปี) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558, หน้า 7,30)

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาหลักในรายละเอียดแล้ว ก็จะพบว่า ความเติบโตของตัวเลขเศรษฐกิจเหล่านี้ กลับส่งผลประโยชน์ในรูปของความมั่งคั่งให้กับกลุ่มคนเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้น ขณะที่ผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่กลับไม่ได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ในทางตรงกันข้ามผู้คนที่อาศัยอยู่พื้นที่ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ในการพัฒนาหรือเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจหลากหลายประเภทเหล่านี้ กลับต้องกลายเป็นผู้แบกรับและเผชิญกับปัญหา รวมทั้งผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมหลากหลายขณะเดียวกันผลจากการพัฒนา ก็ได้นำมาซึ่งปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายรูปแบบ

สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อประชาชนในพื้นที่ รวมถึงความวิตกกังวลถึงผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นนี้ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในหลากหลายพื้นที่ เช่น การเคลื่อนไหวของชาวบ้านมาบตาพุดเพื่อคัดค้านการก่อสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม, ชาวบ้านในอำเภอบ้านค่ายที่ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมไออาร์พีซีเช่นเดียวกับชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรีที่รวมตัวกันเพื่อคัดค้านการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก, การออกมาเคลื่อนไหวของชาวบ้านในอำเภอพานทองและอำเภอบางปะกงที่คัดค้านการขยายพื้นที่ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร รวมทั้งการต่อต้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ของชาวบ้านในจังหวัดตราด เป็นต้น

การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้นำไปสู่การตั้งคำถามต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งเกิดข้อเสนอที่เปรียบเทียบทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในหลายมิติ เช่น ภาคประชาชนบางกลุ่มเห็นว่าควรการหยุดสร้างและขยายอุตสาหกรรมเพราะสภาพพื้นที่ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมก็ไม่มีศักยภาพ/ ความสามารถ (Carrying Capacity) ในการที่จะรองรับมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมได้อีกต่อไปหรือพื้นที่ที่จะมีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ไม่มีความเหมาะสม ขณะที่ข้อเสนอจากภาคประชาชนบางกลุ่มกลับเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขบางอย่างเพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม และบางกลุ่มก็เห็นว่าควรมีการจัด/ แบ่งแยกพื้นที่ (Zonings) ให้ชัดเจนว่าพื้นที่ไหนควรเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมพื้นที่ไหน คือ แหล่งที่อยู่อาศัย (ชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมต่างคนต่างอยู่) ความไม่เป็นเอกภาพของข้อเสนอที่มาจากภาคประชาชนครั้งนี้นำไปสู่ความขัดแย้งกันเองของภาคประชาชนบนพื้นฐานและอุดมการณ์การพัฒนาที่แตกต่างกัน กระทั่งทำให้ที่ผ่านมาข้อเสนอเหล่านี้ไม่ได้รับการตอบรับจากภาครัฐอย่างที่ควรจะเป็น

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านหลายกลุ่มในหลายพื้นที่เช่นนี้ แน่นอเนว่าย่อมส่งผลกระทบความเชื่อมั่นและการยุทธศาสตร์พัฒนาของรัฐที่เน้นเรื่องความเติบโตของตัวเลขเศรษฐกิจ กระทั่งเกิดการนำเสนอทางเลือกการและยุทธศาสตร์การพัฒนาในรูปแบบใหม่ ๆ จากรัฐและกลุ่มทุน เช่น การนำเอาความคิด “บรรษัทภิบาล” (Corporate Governance) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นผู้คนในสังคม

โดยทั่วไปเห็นว่าโรงงานอุตสาหกรรมให้ความสนใจต่อธรรมชาติและขอบเขตความรับผิดชอบของประชาชน (Accountability of People) ในการประกอบกิจการ หรือการนำเอาความคิดเช่นเดียวกันความคิดในการพัฒนาภายใต้นิยามความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (Corporate Social Responsibility) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยและความใส่ใจต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียกับโรงงานอุตสาหกรรม หรือการนำความทางเลือกและยุทธศาสตร์การพัฒนาภายใต้อุตสาหกรรมสีเขียว (Green Industry), อุตสาหกรรมเชิงนิเวศน์ (Eco-industry), เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศน์ (Eco-town) ซึ่งทางเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น รวมถึงความพยายามในการสร้างเครื่องมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) ซึ่งเปรียบเสมือนความพยายามที่จะทำให้เห็นว่าหากมีการดำเนินการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชนก่อน โดยการจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียและให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการเช่นเดียวกันกับการก่อรูปของแนวคิดการศึกษาสิ่งแวดล้อมในเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดและกระบวนการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อมตั้งแต่การพัฒนานโยบายและแผนโดยบูรณาการมิติด้านสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจและสังคมและเปรียบเทียบทางเลือกในการตัดสินใจเพื่อให้การตัดสินใจนั้นมีคุณภาพรอบคอบโปร่งใสและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เครื่องมือดังกล่าวถูกกล่าวอ้างว่าเป็นเครื่องมือที่ในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการยอมรับจากธนาคารโลก (World Bank) ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) สหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union of Conservation on Nature and Natural Resources: IUCN) เป้าหมายของทางเลือก เครื่องมือและยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งหมดนี้ก็เพื่อทำให้เห็นว่าแม้กระบวนการการพัฒนาอุตสาหกรรมจะก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายแต่พวกเขาก็มีรูปแบบการบริหาร/จัดการแบบใหม่ในลักษณะของ “การบริหารหรือจัดการสิ่งแวดล้อม” (Environ Mentality) ที่เป็นที่ยอมรับจากทั่วโลกเพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการแสดงให้เห็นภาพของความพยายามใส่ใจสิ่งแวดล้อมและชุมชนโดยรอบอุตสาหกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 272-274)

กล่าวได้ว่าข้อเสนอที่จากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชนเช่นนี้ ที่ผ่านมามีการ “แสวงหาจุดร่วม” ของข้อเสนอเหล่านี้เลย ทำให้ต่างฝ่ายต่างดำเนินการแก้ไข ป้องกันปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมตามความคิดความเชื่อของตนเป็นหลัก กระทั่งไม่ได้รับการยอมรับและเกิดความขัดแย้งอยู่เสมอและตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วปัญหาการพัฒนาต่าง ๆ ที่ตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกจึงไม่ได้รับการแก้ไขอย่างที่ควรจะเป็น สถานการณ์เช่นนี้นำมาสู่ฐานคิดในการออกแบบงานวิจัยขึ้นนี้ว่าสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกวันนี้ไม่สามารถปฏิเสธการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้อง “แสวงหาทางเลือกจากจุดร่วม” ของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าทางเลือกพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกนำเสนอโดยภาครัฐ/ กลไกรัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนที่ผ่านมานั้นมีลักษณะเช่นใด ทางเลือกเหล่านี้มีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร และจะแสวงหาจุดร่วมของทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกนำเสนอโดยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนเหล่านี้ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกนำเสนอโดยภาครัฐและกลไกรัฐ
2. เพื่อศึกษาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกนำเสนอโดยภาคเอกชน
3. เพื่อศึกษาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกนำเสนอโดยภาคประชาชน
4. เพื่อเปรียบเทียบทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและแสวงหาจุดร่วมของทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกนำเสนอโดยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในลักษณะกรณีศึกษา (Case Study) กล่าวคือเป็นการศึกษาจังหวัดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกซึ่งประกอบด้วยจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดตราด โดยพื้นที่ดังกล่าวนี้ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกตามแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกระยะที่ 2

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยเรื่องทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกรับรองโดยภาครัฐและกลไกรัฐ เช่น กระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก, การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นต้น ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกรับรองโดยภาคเอกชน เช่น ผู้ประกอบการในนิคมอุตสาหกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มนายทุนไทยและนายทุนต่างชาติ เป็นต้น ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกรับรองโดยภาคประชาชนทั้งกลุ่มที่ต่อต้านการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือข้อเสนอกลุ่มชาวบ้านที่ต้องการอยู่ร่วมกันกับโรงงานอุตสาหกรรมภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง กลุ่มนักพัฒนาเอกชน กลุ่มนักวิชาการ หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยจะเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างของข้อเสนอที่ถูกรับรองจากทุกภาคส่วนที่มีส่วนได้เสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรมและท้ายที่สุดผู้วิจัยจะสังเคราะห์ข้อเสนอของภาคส่วนต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อนำเสนอเป็นทางเลือกการพัฒนาที่เป็นจุดร่วมหรือความคิดเห็นร่วมของผู้คนทุกกลุ่มในแต่ละพื้นที่ทั้งที่เป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและพื้นที่ที่คาดว่าจะมีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

3. ขอบเขตระยะเวลา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเริ่มทำการศึกษาดังแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเริ่มส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง เช่น กรณีของพื้นที่มาบตาพุด จ.ระยอง ท่าเรือแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร จ.ชลบุรี เป็นต้น ทำให้ปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเริ่มเผยแพร่สู่สาธารณะ กระทั่งเกิดมุมมองและทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างมากมาย

การสำรวจวรรณกรรม

จุดมุ่งหมายของการสำรวจวรรณกรรมในงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงพรมแดนขององค์ความรู้ที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยหรืออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยหยิบยกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษาทั้งนี้แนวคิดทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาในงานวิจัยเรื่อง “ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน” เมื่อสำรวจแนวคิดที่เปรียบเสมือนองค์ความรู้ในเชิงนามธรรมแล้ว คณะผู้วิจัยได้พยายามสำรวจองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมและประยุกต์แนวคิดทฤษฎีเหล่านี้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ผ่านการสำรวจงานที่วิจัยที่นักวิจัยหลากหลายท่านได้ศึกษาเอาไว้ หลังจากนั้นผู้วิจัยจะ

พยายามประสานองค์ความรู้ทั้งสองนี้เข้าด้วยกันเพื่อสร้างกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เป็นกรณีศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม คณะผู้วิจัยเห็นประกอบไปด้วยแนวคิดที่สำคัญ ๆ 2 แนวคิด คือ การพัฒนากระแสหลักและการพัฒนาทางเลือก คือ

1. การพัฒนากระแสหลัก (Mainstream Development)

แนวคิดการพัฒนาโดยเฉพาะในประเทศโลกที่สามเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการพัฒนาและความด้อยการพัฒนา ซึ่งได้ก่อกำเนิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาในระยะพร้อม ๆ กับนโยบายการให้ความช่วยเหลือโลกที่สามยุคเฟื่องฟูในทศวรรษ 1950 และทศวรรษ 1960 การผลิตแนวคิดดังกล่าวต่างดำเนินการไปทิศทางสนองนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ปัญญาชน นักคิด นักทฤษฎีส่วนใหญ่ที่ผลิงานวิชาการด้านแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาและยุทธศาสตร์การพัฒนาสำหรับโลกที่สาม มักจะสังกัดไม่โดยตรงก็โดยอ้อมกับองค์กรต่าง ๆ เช่น ADI ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาหรือธนาคารโลกและมักได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ซึ่งองค์กรเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการแพร่กระจายความคิดการพัฒนาแบบตะวันตกไปในหมู่ปัญญาชนโลกที่สามอย่างมีประสิทธิภาพ (วิวัฒน์ชัย อดุลการ, 2544, หน้า 14)

การแพร่กระจายความคิดการพัฒนาแบบตะวันตกถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการสร้างจิตสำนึกตะวันตกเพื่อซึมซาบอุดมการณ์การพัฒนาแนวนี้ไปสู่การปฏิบัติการที่เป็นจริงในโลกที่สามผ่านปัญญาชนโลกที่สามที่มีระบบคิด วิธีคิด วิธีการมองปัญหาและมีความเชื่อมั่นต่อแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยมตะวันตกอย่างแน่นแฟ้น การที่ปัญญาชนโลกที่สามเหล่านี้ซึมซับจิตสำนึกแบบตะวันตกอย่างเต็มที่ไปสู่กระบวนการสร้างจิตสำนึกตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่สำคัญของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างประเทศของสองค่าย คือ “ทุนนิยม” และ “สังคมนิยม” หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงสหรัฐอเมริกาเริ่มแสวงหาและขยายเครือข่ายของตนเอง โดยการดึงประเทศโลกที่สามเข้าร่วมสังกัดในค่ายของตนเองที่เรียกว่าค่ายของ “โลกเสรี” เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่ข้าราชการในโลกลที่สามไปศึกษาต่อหรือรับการฝึกอบรมในสหรัฐอเมริกา ประเทศไทยก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่อยู่ภายใต้บริบทดังกล่าว โดยเฉพาะในช่วงของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีการเปิดประเทศต้อนรับการเข้ามาของประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนยุทธศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกานำมาใช้ในการพัฒนาประเทศไทยนั้นมีสองยุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ หนึ่งการทำให้ประเทศไทยมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพและความเข้มแข็ง สองการมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงให้การสนับสนุนและช่วยเหลือผู้นำทหารเหล่านี้ให้เข้ามามีอำนาจเหนือรัฐบาล

ส่วนการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นได้มีการผลักดันให้ผู้นำทางการทหารจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่สนับสนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยการให้เอกชนเป็นผู้มีบทบาทนำทางด้านเศรษฐกิจ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546, หน้า 155; สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2542, หน้า 11)

หากวิเคราะห์เชิงทฤษฎีจะพบว่าที่ผ่านมา กระบวนการพัฒนาของสังคมไทยอยู่ภายใต้ของแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนา 2 แนวคิด ซึ่งแนวคิดทั้งสองอยู่ภายใต้แนวคิดกระแสหลัก โดยการยึดเอาทฤษฎีและวิธีวิทยา (Methodology) ของเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมเป็นกรอบในการวิเคราะห์ คือแนวคิดการพัฒนาระแสหลักแบบดั้งเดิมและแนวคิดการพัฒนาระแสหลักแบบปรับแต่งดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 แนวคิดการพัฒนาระแสหลักแบบดั้งเดิม

แนวคิดการพัฒนาระแสหลักแบบดั้งเดิมเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญสูงสุดอยู่ที่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economy Growth) ยุทธศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว คือ ยุทธศาสตร์ของความเจริญ (Growth Strategy) ที่ชี้ว่าความเติบโตในการผลิตของชาติ ขึ้นอยู่กับการเพิ่มประสิทธิภาพของปัจจัยการผลิต เช่น ทุน แรงงานและการสะสมทุนเป็นต้น โดยใช้วิธีการขยายการลงทุนเพื่อสร้างโรงงาน การซื้อเครื่องจักรเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตอันจะทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นสำหรับวิธีการที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้เพื่อสร้างความสำเร็จเติบโตให้กับตัวเลขเศรษฐกิจ คือ การส่งเสริมการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งผลสำเร็จของกระบวนการพัฒนาอาจวัดได้จากอัตราการความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ การวัดรายได้ต่อหัวของคนในประเทศ เป็นต้น (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543, หน้า 40-56)

ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้เศรษฐกิจขยายตัวก็จะต้องผลิตสินค้าให้มากขึ้น เมื่อมีการผลิตมากขึ้นก็ต้องมีการเร่งให้เกิดการบริโภคมากขึ้นและผู้บริโภคควรจะบริโภคสินค้าใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลาเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ผู้บริโภคจะถูกปลุกปั่นให้มีความต้องการใหม่ ๆ คือ มีจิตสำนึกแห่งการครอบครองและการสะสมวัตถุการกระทำเช่นนี้มีจุดมุ่งหมาย “แสวงหากำไรสูงสุด” (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543, หน้า 38-39)

นักวิชาการในกลุ่มแนวคิดกระแสหลักแบบดั้งเดิมนั้น จะเชื่อถือและยึดเอาแนวคิดภายใต้ฐานทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) และทฤษฎีความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจแนวนีโอคลาสสิก (Neoclassical Growth Theory) เป็นกรอบในการกำหนดนโยบายการพัฒนา (วิวัฒน์ชัย อัทธากร, 2544, หน้า 16)

กล่าวโดยเฉพะทฤษฎีความทันสมัยเปรียบเสมือนตัวแบบในการพัฒนาตั้งแต่ปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ในโครงการฟื้นฟูประเทศยุโรปตะวันตก (European Recovery Programmed) จุดเน้นของทฤษฎีดังกล่าวอยู่ที่ “การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ” และ “เน้นการเพิ่มบทบาทของ

ภาครัฐด้วยการวางแผนและจัดการองค์กร” เมื่อพิจารณาถึงหลักการ/ สาระสำคัญของทฤษฎีภาวะทันสมัยนั้นประกอบไปด้วยหลักการ/ สาระสำคัญต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การมองว่าระบบเศรษฐกิจย่อมมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่างภาวะเก่าแก่ (Traditional) กับภาวะทันสมัย (Modern) ซึ่งแทรกซึมอยู่ในทุกภาคส่วนไม่ว่าในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและชีวิตส่วนตัวของคน

2. ประเทศพัฒนาแล้วสามารถก้าวไปสู่ภาวะทันสมัยด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาจะประสบความล้มเหลวที่จะดำเนินการสร้างภาวะทันสมัย

3. จุดมุ่งหมายปลายทางของภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ ก็คือ ความสำเร็จในการสร้างโครงสร้างขั้นพื้นฐานทางการผลิตแบบสังคมอุตสาหกรรมและการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้น

4. จุดมุ่งหมายปลายทางในการจัดระเบียบทางสังคมและการเมือง คือ การสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยตัวแทนตามตัวแบบของประเทศยุโรปและอเมริกา

ฐานคิดของการพัฒนาภายใต้แนวคิดนี้เชื่อว่า ผลประโยชน์จากการพัฒนาของภาคอุตสาหกรรมจะกระจายลงไปภาคเกษตรชนบทในภายหลัง (Trickle – Down) นักคิดในสำนักการสร้างคามทันสมัย อย่างเช่น Almond, Apter, Coleman, Huntington, Lerner และคนอื่น ๆ ต่างพยายามอธิบายลักษณะการพัฒนาโดยรวมเอาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักคิดในสำนักนี้เสนอว่า การพัฒนาของโลกที่สาม คือ “กระบวนการลอกเลียนประเทศที่พัฒนาแล้วหรือผู้พัฒนา ก่อน” การพัฒนาประเทศเลียนแบบประเทศสหรัฐอเมริกา ในฐานะที่เป็นประเทศที่มีความทันสมัยมากที่สุด ดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นสหรัฐอเมริกาจึงเป็นต้นแบบของความสำเร็จแห่งการพัฒนา (วิวัฒน์ชัย อรรถากร, 2544, หน้า 16-17)

การพัฒนาตามแนวคิดนี้จึงหมายถึงการทำให้สังคมล้าหลังกลายเป็นสังคมตะวันตก (Westernization) ในขณะเดียวกัน นักเศรษฐศาสตร์ในสำนักนี้ เช่น Lewis, Fei and Ranis, Jorgensen ต่างพยายามเสนอตัวแบบการพัฒนาเศรษฐกิจแบบ “ทวิลักษณ์” (Dualistic Model) โดยเสนอให้ทำการโยกย้ายแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตรหรือชนบท ไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมในเมืองเพื่อลดการว่างงานแอบแฝงในชนบท ซึ่งจะส่งผลให้ชาวชนบทมีรายได้เพิ่มขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกล่าวได้ว่าแนวคิดการพัฒนากระแสหลักแบบดั้งเดิมนั้นเข้ามาครอบงำการวางแผนนโยบายของประเทศในโลกที่สามรวมทั้งประเทศไทยการพัฒนาดังกล่าวมีสมมติฐานว่าเมื่อเศรษฐกิจเจริญขึ้น ก็จะมีการจ้างงานมากขึ้น มีการผลิตมากขึ้นความสมบูรณ์ก็จะเกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543, หน้า 40-56; วิวัฒน์ชัย อรรถากร, 2544, หน้า 16-17; ชัยรัตน์ เจริญสินโอบาร, 2545, หน้า 7)

เมื่อพิจารณาถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาภายใต้แนวคิดการพัฒนากระแสหลักแบบดั้งเดิม มียุทธศาสตร์ที่เปรียบเสมือนเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายทางทฤษฎีที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

ก. *ยุทธศาสตร์การเติบโตแบบขั้นบันได (Stages of Growth):* ตามแนวคิดของ วอลต์ วิทแมน รอสโตว (W.W Rostow) ทฤษฎีการพัฒนาของ วอลต์ วิทแมน รอสโตวการพัฒนาของทุกสังคม จะดำเนินไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยการแปรเปลี่ยนสภาพสังคมจากสภาวะล้าหลังไปสู่สภาวะที่ทันสมัยในลักษณะเช่นเดียวกัน มี 5 ขั้นตอนขั้นปฐมภูมิ (Traditional Society), ขั้นเตรียมการ (Pre-conditions for Take-off), ขั้นทะยานตัวเพื่อการพัฒนา (Take-off), ขั้นก้าวสู่การตั้งตัวของการพัฒนา (Drive to Maturity), ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption)

ข. *ยุทธศาสตร์การเติบโตแบบไม่สมดุล (Unbalanced Growth)* ยุทธศาสตร์การเติบโตแบบไม่สมดุล เป็นยุทธศาสตร์ที่ถูกเสนอโดยฮอร์ชแมน (Hirschman) ยุทธศาสตร์นี้มีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจให้สำเร็จได้ต้องทุ่มเททรัพยากรส่วนใหญ่เพื่อพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการก่อน (ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน) และเมื่อพัฒนาสำเร็จแล้ว ผลของการพัฒนาจะกระจายสู่ภาคเกษตรกรรม (Trickle-Down) (ริงสตรัค ธนะพรพันธุ์ และสมบูรณ์ ศิริประชัย, 2528, หน้า 44-45)

ค. *ยุทธศาสตร์การเติบโตแบบสมดุล (Balanced Growth)* ยุทธศาสตร์การเติบโตแบบสมดุล (Balanced Growth) นักวิชาการที่เสนอยุทธศาสตร์การเติบโตแบบสมดุล คือ ฮาร์รอดโดมาร์ หรือที่รู้จักกันในนามของ “แบบจำลองการเจริญเติบโตของฮาร์รอด - โดมาร์ (Harrod-Domar Growth Model)” ตัวแบบการพัฒนาที่เชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น จำเป็นต้องพัฒนาทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมควบคู่กันไป เพราะเศรษฐกิจทั้งสองภาคจะสามารถเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 แนวคิดการพัฒนากระแสหลักแบบปรับแต่ง

แนวคิดกระแสหลักแบบปรับแต่งเริ่มก่อตัวขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา อันเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาในประเทศโลกที่สามที่มีปรากฏการณ์ของความยากจนในชนบท ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเมืองกับชนบท การเอารัดเอาเปรียบ การละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าว มีผลทำให้องค์กร AID ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลก และองค์กรผู้ให้ความช่วยเหลือโลกที่สามอื่น ๆ ต้องทำการทบทวนแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาแบบดั้งเดิมใหม่

จากจุดนี้จึงทำให้ทฤษฎีพัฒนากระแสหลักแบบดั้งเดิมได้ถูกปรับแต่งเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าใหม่ แนวความคิดนี้รู้จักกันในนาม “ความเจริญเติบโตและความเสมอภาค” (Growth and Equity) หรือ “การกระจายรายได้ควบคู่กับความเจริญเติบโต” (Redistribution with Growth) โดยธนาคารโลกอ้างว่าเป็นแนวทางใหม่ แม้แนวคิดดังกล่าวจะยังคงอยู่ภายใต้กรอบการสร้างความสำเร็จเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจเช่นเดิม แต่หันมาให้ความสำคัญในเรื่องของการกระจายรายได้และ

การแก้ไขปัญหาในชนบทโดยการนำเสนอนโยบายกลยุทธ์และมาตรการต่าง ๆ เพื่อจัดปัญหาความยากไร้อดอยากขาดแคลนในชนบท แนวคิดความเจริญเติบโตและความเสมอภาคนี้ เชื่อว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการกระจายรายได้หากใช้มาตรการที่เหมาะสม

เมื่อพิจารณาถึงสาระสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ควบคู่กับความเติบโตนี้ พบว่ายุทธศาสตร์ดังกล่าวพยายามโต้แย้งยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบไม่สมดุล เพราะเห็นว่าการสนับสนุนการพัฒนาในกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นคนชั้นสูงนั้นสามารถบรรลุผลได้อย่างรวดเร็วมั่นคงแน่นอนกว่าการลงทุนให้เสมอภาคกันทุกคนในสังคมอันทำให้ประเทศชาติมีรายได้เป็นกลุ่มก้อนที่ชัดเจนแต่เกิดปัญหาการกระจายรายได้ทำให้คนจำนวนมากเดือดร้อนจึงต้องแก้ไขโดยการกระจายรายได้เข้าควบคู่กับการระดมทุนโดยมีมาตรการต่าง ๆ ดังนี้ (วิวัฒน์ชัย อัทธการ, 2544, หน้า 16-18)

- การให้ความสำคัญต่อสาขาต่างๆในการพัฒนาที่สำคัญคือการเกษตรผู้ที่ไม่มียี่ดดินทำกินของตนเองตลอดจนผู้ที่ขายแรงงานรับจ้างทางการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย

- การให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทเพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวชนบทโดยส่งเสริมให้มีความสามารถในการเพิ่มผลผลิตการให้บริการของรัฐในเรื่องต่าง ๆ เช่นการส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่การชลประทานการหาลาดสินค้าน้ำดื่มน้ำใช้ การคมนาคมการสื่อสารการกระจายอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นการปฏิรูปที่ดิน เป็นต้น

- การให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อเทคนิคการผลิตที่ใช้แรงงานมากกว่าการใช้ทุนการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่เช่นการระดมการสร้างงานฝีมือในรูปแบบต่าง ๆ การประหยัดการใช้ทุนและเงินตราจากต่างประเทศการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านที่เหมาะสม เป็นต้น

- การควบคุมประชากรให้มีจำนวนที่สามารถเพิ่มคุณภาพได้อย่างเต็มที่เพราะคุณภาพความยากจนการว่างงานและจำนวนประชากรจะมีความสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง

- การกำหนดกลุ่มประชากรที่ยากจนเพื่อหาแนวทางในการกระจายรายได้และการพัฒนาได้ตรงจุด

- การปรับปรุงเรื่องโอกาสให้กลุ่มคนยากจนเพื่อให้เข้าถึงการบริการจากรัฐบาล โดยเฉพาะการศึกษาการบริการด้านสาธารณสุขน้ำดื่ม น้ำใช้ที่ถูกสุขลักษณะที่อยู่อาศัยการคมนาคมการชลประทานและการใช้อำนาจในฐานะที่เป็นประชาชนของประเทศ

ในส่วนของมาตรการที่ในการสร้างความเติบโตให้กับตัวเลขทางเศรษฐกิจภายใต้ฐานคิดของแนวคิดการพัฒนากระแสหลักแบบปรับแตงั้น คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก หรือยุทธศาสตร์เติบโตด้วยการส่งเสริมสินค้าอุตสาหกรรม” หรือ Export-Led Growth

ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเน้นนอกประเทศหรือมุ่งมองที่ภายนอก (Outward Looking) (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546, หน้า 178-179)

2. การพัฒนาทางเลือก (Alternative Development)

การพัฒนาในช่วงยุคสมัยปัจจุบันที่ส่วนใหญ่เป็นไปตามกระแสของระบบทุนนิยมและการบริโภคนิยม ถือว่าเป็นการพัฒนากระแสหลักที่จะพยายามทำให้โลกสมัยใหม่มีแบบแผนการบริโภควิถีชีวิตและอื่น ๆ ในรูปแบบเดียวเหมือน ๆ กันหมด และนอกจากนี้ยังพยายามสร้างวาทกรรม (Discourse) สมัยใหม่ที่ทำให้แบบแผนของการพัฒนารูปแบบอื่น ๆ กลายเป็นอื่น (The Other) ของการพัฒนา หรือที่เรียกว่า “ทางเลือก” (Alternative) ของการพัฒนา ที่ไม่ใช้การพัฒนาระแสหลัก โดยในมุมมองเกี่ยวกับทางเลือกการพัฒนาถือเป็นความพยายามที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวาทกรรมการพัฒนาแบบที่ดำรงอยู่ แต่มิได้มีความพยายามในการละทิ้งออกจากแบบการพัฒนาระแสหลักแต่อย่างใด เพราะการพัฒนาทางเลือกยังคงเป็นการพูด/คิดถึงในกรอบของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ภายใต้ระบบทุนนิยมอยู่นั่นเอง แต่แตกต่างกันตรงที่มีความพยายามในการเพิ่มเติมเป้าหมายและกล่าวถึงเกี่ยวกับการพัฒนาสู่ความยั่งยืน (Sustainable Development) ในอนาคต (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 4-6) โดยการพัฒนาทางเลือกสามารถจัดแบ่งออกเป็นทางเลือกของการพัฒนาได้ออกเป็น 2 ประเภท (พิจารณาจากวิธีการของการพัฒนา) ด้วยกัน ได้แก่ ทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูปและทางเลือกการพัฒนาแบบรื้อถอน

2.1 ทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูป (Reformist Development) สำหรับทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูปประกอบไปด้วยแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

2.1.1 การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development)

แนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมได้รับการพูดถึงอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1970 โดยเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดการพัฒนาสิ่งจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Approach) ซึ่งจุดเน้นของแนวคิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจะเน้นหนักในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่การพัฒนา โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบโครงการการพัฒนาเพื่อให้โครงการพัฒนานั้นมีประสบความสำเร็จด้วยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Cornwall Andrea, 2002, p.11) ซึ่งมีนักวิชาการและองค์กรระหว่างประเทศให้ความหมายของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ธนาคารโลก (World Bank, 1996, p.3) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถมีอำนาจ มีส่วนร่วมในการควบคุมและการตัดสินใจในโครงการการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีผลต่อตัวพวกเขาเองได้

เอ็ดวิล วิลเลียม (Ewin William, 1976, pp.17-20 อ้างถึงใน แชน ชื่นคิวา, 2538, หน้า 8) ได้นิยามการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ

ดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ และร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยเน้นที่การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน การใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญของประชาชนในการแก้ปัญหาพร้อม ๆ กับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

พัชรินทร์ สินรสุนทร (2556, หน้า 406) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย ความร่วมมือของประชาชนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม เพื่อเข้าร่วมในการคิด วางแผน ดำเนินกิจกรรม และรับผิดชอบในกระบวนการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการผ่านองค์กรต่าง ๆ และผู้แสดงความคิดเห็นทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นและการเสริมสร้างพลังประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2546, หน้า 114) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนา คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ การพัฒนาที่มีกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้ทรัพยากรในการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาโดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการค้นหาปัญหา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการคิด ดำเนินการ ควบคุม ประเมินผล รวมทั้งร่วมกันรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาดังกล่าว

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

นักวิชาการและผู้เคยทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

องค์กรสหประชาชาติ (1981 อ้างถึงใน สิทธิโชค เดชภิบาล, 2554, หน้า 14) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมไว้ 5 ประการ ได้แก่

1. รัฐบาลจะต้องยอมรับในแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและได้บรรจุหลักการนี้ไว้ในแผนหรือนโยบายระดับต่าง ๆ
2. ประชาชนต้องมีองค์กรประชาชนที่สามารถเป็นตัวแทนในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์และบุคคลอื่น ๆ ได้
3. ประชาชนต้องมีอิสระในความคิดริเริ่มและการตัดสินใจในระดับท้องถิ่นเพื่อกำหนดกิจกรรมของตนเอง

4. ชุมชนจะต้องมีการไหลเวียนของข่าวสารและความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะหลักการและปรัชญาของการพัฒนา เทคนิค วิธีการในการจัดสรรทรัพยากรตลอดจนความรู้ในการบริหาร

5. ชุมชนจะต้องได้รับการสนับสนุนด้านสิ่งของ ความคิด เทคนิคที่จำเป็นโดยเฉพาะในระยะแรก

อรรถัย ก๊กผล (2552, หน้า 19) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขหรือหลักการของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. การเข้าร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เนื่องจากจะสามารถสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจเรื่องนั้น ๆ

2. กระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องตั้งอยู่บนกระบวนการที่เสมอภาคและขีดความสามารถของบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม

3. การมีส่วนร่วมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของอิสระ เสรีภาพที่จะตัดสินใจว่าจะมีหรือไม่มีส่วนร่วมหรือไม่ ส่วนที่สำคัญคือจะต้องไม่มีการบังคับขู่เข็ญให้เข้าร่วมจากผู้ที่อยู่เหนือกว่า

ถวิลวดี บุรีกุล (2552, หน้า 16) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าประกอบไปด้วย 3 ประการ ได้แก่

1. การมีอิสระภาพในการเข้าร่วม หมายถึง การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

2. ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน

3. ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย ก็จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

นอกจากนี้ จีรวรรณ อินทริย์สังวร (2552, หน้า 19 อ้างถึงใน โสภิตา ศรีนุ่น, 2558, หน้า 28 -29) ยังได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบไปด้วย 5 เงื่อนไข คือ

1. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม

2. ประชาชนต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเข้าไปมีส่วนร่วมเกินกว่าที่เขาประเมินผลตอบแทนที่เขาจะได้รับ

3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมนั้น

4. การสื่อสารจะต้องมีความเข้าใจทั้งสองฝ่าย

5. การเข้าร่วมจะต้องไม่มีการกระทบกระเทือนถึงตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทาง

สังคม

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

นักวิชาการและผู้เคยทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ทัฟท์และพาโล (Tufte & Paolo, 2009, pp. 5-6) ได้อธิบายขั้นตอนของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นตอนการศึกษา (Research Stage) เป็นกระบวนการกำหนดปัญหาการพัฒนา เพื่อให้สามารถพัฒนาได้อย่างตรงจุดถูกต้องโดยต้องผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดที่เกี่ยวข้องจะต้องสามารถมีส่วนร่วมได้ ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาอาจรวมถึงการศึกษาประสบการณ์ของการพัฒนา ความรู้และทัศนคติของบุคคลและชุมชน ตลอดจนนโยบายและข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในมิติทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมเพศ ฯลฯ

2. ขั้นตอนการออกแบบ (Design Stage) เป็นขั้นตอนกำหนดกิจกรรมต่างๆ รวมถึงวิธีการมีส่วนร่วมเพื่อช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ มีส่วนร่วมได้ให้มากที่สุดและรักษาความมุ่งมั่นในการพัฒนาไว้ได้

3. ขั้นตอนการดำเนินการ (Implementation Stage) คือเมื่อมีการดำเนินการตามแผนพัฒนาต้องเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมกับการพัฒนาให้ได้มากที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในขั้นตอนนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีความรับผิดชอบ มีปฏิสัมพันธ์กัน และช่วยส่งเสริมให้การพัฒนามีความยั่งยืน

4. ขั้นตอนการประเมิน (Evaluation Stage) จะต้องมีการเปิดให้มีการประเมินผลโครงการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้แน่ใจว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนมีความพึงพอใจ ซึ่งการประเมินผลจะสัมฤทธิ์ผลก็ต่อเมื่อตัวชี้วัดหรือการประเมินดังกล่าวมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและมีส่วนร่วมในการประเมิน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการต่างชาติ เซเทินเดอร์ (Szentendre, 1970 อ้างถึงใน เพ็ญทิ อินตา, 2555, หน้า 30-31) ได้แบ่งขั้นตอนและกระบวนการการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

- การมีส่วนร่วมการวางแผน
- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
- การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์
- การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

โกวิทย์ พวงงาม (2545, หน้า 8) ได้สรุปถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ควรมี 4 ขั้นตอน คือ

- การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็น

อย่างดีแล้ว การดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

- การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเนื่องจากการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลมาใช้ในการวางแผน

- การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงานแม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนแต่มีแรงงานที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะช่วยให้ชาวชนบทสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

- การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี มีประโยชน์หรือไม่อย่างไร

สำนักมาตรฐานการศึกษา (2546, หน้า 116) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

- ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจน กำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

- ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

- ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

- ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาซึ่งประโยชน์อาจไม่ได้อยู่ในรูปของการพัฒนาทางวัตถุเพียงอย่างเดียวแต่อาจอยู่ในรูปของทักษะและจิตใจด้วย

- ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาเป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

หลักการสำคัญในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม

นักวิชาการและผู้ที่เคยศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมได้กล่าวถึงของรูปแบบของการมีส่วนร่วมของการมีส่วนร่วมไว้ ได้แก่

ชิต นิลพานิชและกุลธนา ธนาพงศธร (2532, หน้า 362) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้

- หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างฝ่ายราชการกับฝ่ายประชาชนโดยยึดหลักความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือตัวบุคคล

- หลักการจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิดที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินการพัฒนา

- หลักการสร้างอุดมการณ์ ค่านิยมด้านความขยัน การร่วมมือ อดทน ซื่อสัตย์และการพึ่งตนเองซึ่งจะอุดมการณ์ดังกล่าวจะจูงใจให้ประชาชนสนับสนุนให้โครงการประสบผลสำเร็จ

- อบรมส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความคิดเป็นของตนเอง ช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนมั่นใจมากยิ่งขึ้น โดยจะต้องให้ประชาชนมีโอกาสคิด ปฏิบัติ วิเคราะห์อันจะนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

- หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

- หลักการสร้างพลังชุมชนการรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ สำนักมาตรฐานการศึกษา (2545, หน้า 118) ได้ กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการคือ

- การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

(1) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

(2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

(3) อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

(4) ลงมือปฏิบัติจริง

(5) ถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

- การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความสามารถที่มีจะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการ พัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

(1) แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

(2) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนอย่างต่อเนื่องและสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

(3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

2.1.2 การพัฒนาที่มนุษย์/ คนเป็นศูนย์กลาง (Human Development/ people-centered Development)

การพัฒนาที่มนุษย์/ คนเป็นศูนย์กลางมีมีโนทัศน์ว่า การพัฒนาของการพัฒนาจะต้องเกิดจากการกระทำของตัวมนุษย์/ คนและตัวมนุษย์/ คนเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งหากมนุษย์ตระหนักได้ถึงความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนา มนุษย์ก็จะเป็นผู้กำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาโดยอาศัยความต้องการของตนเองเป็นตัวเป้าประสงค์ ตลอดจนเป็นผู้จัดองค์ประกอบของการพัฒนาให้สำเร็จตามความต้องการของตน ซึ่งการจัดองค์ประกอบของการพัฒนา อันได้แก่ การสร้างระบบ สถาบันทางสังคม หรือการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้เกิดการพัฒนา การพัฒนาที่มนุษย์/ คนเป็นศูนย์กลางเชื่อว่ามนุษย์จะพัฒนาอย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ มนุษย์จะต้องพัฒนาในสิ่งแวดล้อม สังคมและสถานการณ์ที่ส่งเสริมการพัฒนา ดังนั้นกระบวนการพัฒนาโดยยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะต้องพิจารณาทุกส่วนขององค์ประกอบในการพัฒนาและทุกมิติของสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2522 อ้างถึงใน กาญจนา สันติพัฒนาชัย และคณะ 2541, หน้า 22)

ดังนั้นแนวคิดในการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจึงประกอบด้วยคำสำคัญ 4 คำ คือ ประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People - Centered) สหวิชาการแบบองค์รวม (Holistic) การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) และการร่วมกันทำงาน (Collaboration) ซึ่งการใช้แนวคิดดังกล่าวในการพัฒนาจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ในการทำงาน ดังนี้ (กัญญา วังศรี, 2558)

- ประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People Centered) คือการเปลี่ยนเป้าหมายของหน่วยงานให้เป็นการสนับสนุนเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของประชาชน (Department Goals to Support Goals)
- สหวิชาการแบบองค์รวม (Holistic) เปลี่ยนความเชื่อที่จะทำเป็นส่วนแล้วนำมาผสมผสานกันสู่เป็นการนำความจริงทั้งหมดมาจัดการไปพร้อมกัน (Reality is Whole and Holistic)
- การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) เปลี่ยนการนำประชาชนมาร่วมกับโครงการ/ กิจกรรมของหน่วยงานไปให้ประชาชนมีแผนการพัฒนาของเขาและหน่วยงานเข้าไปร่วมทำงาน
- การร่วมกันทำงาน (Collaboration) เปลี่ยนการนำกิจกรรมที่หลากหลายของหลายหน่วยงานมาผสมผสานกันไปเป็นการค้นหาความคิดร่วมกัน และทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน (Common Ground – Common Goals)

โดยการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลางจะมีโลกทัศน์แนวคิดในการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งมีหลักการพื้นฐานที่นำมาใช้ในการพัฒนา ดังนี้

- พัฒนาคนทั้งคน ชุมชน สังคม ทั้งระบบ เป็นหนึ่งเดียว ไม่คิดแยกส่วน
- วิสัยทัศน์รวมทุกด้าน คิดแบบรวบยอด

- วางแผนยึดหลักพื้นที่จากส่วนท้องถิ่นถึงระดับชาติ
- ประชาชนในพื้นที่มีการทำแผนและจัดการด้วยตนเอง
- กรอบงานของระดับบนต้องทำเพื่อเสริมสร้างของคนระดับล่างและสร้างบรรยากาศให้สามารถเป็นไปได้

- แผนย่อยของการพัฒนาต้องอยู่ภายในกรอบของแผนรวม
- เทคนิคและงานที่ต้องเชื่อมโยงกับงานอื่นที่เกี่ยวข้องร่วมกันไม่สามารถแยกเป็นส่วน ๆ

วิธีง่ายที่สุดคือ การให้ประชาชนตระหนักในการพัฒนาตนเองแบบรวมทุกด้าน และทำงานร่วมกันให้บรรลุถึงผลรวมและกระบวนการร่วมกันทำงานทุกระดับ

- การพัฒนาแบบคนเป็นศูนย์กลางจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐาน ดังนี้
- จะต้องมีร่วมมือกันอย่างพันธมิตรที่เท่าเทียมกันด้วยวิสัยทัศน์ร่วมกัน พยายามทำด้วยกัน และให้การยอมรับซึ่งกันและกัน

- ต้องกระตุ้นและทำแทนกันในการเสริมพลังความพยายามและนำความคิดเห็นของประชาชนทุกคนมากำหนดเป็นตรากการเบื้องต้น ปรับเปลี่ยนกระบวนการสร้างทักษะและประสบการณ์ของผู้ทำงานอย่างต่อเนื่องโดยสร้างพื้นฐานความสามารถหลายด้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Horizontal and Cyclical Process)

- การกำหนดรูปแบบ เทคนิค วิธีการ ที่ถ่ายทอดลงมาให้ประชาชน ต้องเปลี่ยนเป็นการให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและแหล่งทรัพยากรตามสะดวกและผู้เชี่ยวชาญเป็นฝ่ายอำนวยความสะดวกที่ช่วยให้ประชาชนสร้างสมประสบการณ์และความรู้ (Facilitate Acquisition of Experience)

- การอำนวยความสะดวกให้ประชาชนวางแผนโครงการพัฒนา ต้องการความอดทนและทักษะการปฏิบัติที่มาจากประสบการณ์ปฏิบัติจริง

- การจัดการให้ปฏิบัติจนเป็นนิสัยโดยเปลี่ยนจากการควบคุม สั่งการ ไปเป็นการให้มีส่วนร่วมสร้างความสามารถให้ (Participatory Enabling)

ซึ่งองค์ประกอบของการพัฒนาโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง (People Centered Development) ประกอบไปด้วย การพัฒนาของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งมีกลวิธี 2 กลวิธี ได้แก่ การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) และการส่งเสริมให้ทำได้ (Enabling) ดังตารางที่ 1 (กัญญา วังศรี, 2558)

ตารางที่ 1 องค์ประกอบและกลวิธีในการเสริมสร้างการพัฒนาโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

องค์ประกอบ	กลวิธี	
	เสริมพลังอำนาจ (Empowerment)	ส่งเสริมทำให้ (Enabling)
การพัฒนา ของประชาชน	พัฒนาขีดความสามารถ ของประชาชน (Capacity building)	ให้ความมั่นใจในการมีโอกาสได้รับ การมีทรัพย์สิน ได้ใช้ทรัพยากร ได้รับความเชื่อถือ มีตลาดรองรับ
พัฒนาโดย ประชาชน	ประชาชนทุกเพศ ได้มีส่วนร่วมใน การตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน	ให้ความมั่นใจต่อการปกครองตนเอง ของประชาชนในเรื่องกฎระเบียบการ ช่วยเหลือกันเองมีประชาธิปไตยและ สังคมแบบชาวบ้าน
พัฒนาเพื่อ ประชาชน	แสวงหาสิ่งที่ดีและความเป็น อยู่ที่ดีตลอดกาล เป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนา	ก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกระจายงาน ทั้ง ระบบให้มีความยั่งยืน

นอกจากนี้ยังต้องอาศัยหลักการ 7 ประการ ในการพัฒนาแบบองค์รวมโดยมีศูนย์กลาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้ (กัญญา วังศรี, 2558)

- การทำให้ประชาชนมีความนับถือตนเองและสร้างให้ประชาชนมีความมั่นใจตนเอง
- ทำให้ประชาชนสามารถตัดสินใจและวางแผนได้ด้วยตัวเอง
- ต้องแน่ใจว่าประชาชนมีข้อมูลและสารสนเทศได้รับโอกาสและมีทรัพยากรอย่างเพียงพอ
- ส่งเสริมระบบเปิดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดในชุมชนนั้น
- ทำให้ประชาชนมีวิธีการของตนเองในการวางแผนและติดตามความก้าวหน้าในการ

ดำเนินงาน

- สนับสนุนให้ประชาชนเอาชนะอุปสรรคและเกิดการเรียนรู้จากการกระทำด้วยตนเอง
- รางวัลความสำเร็จที่ได้รับคือการส่งเสริมให้ทำในสิ่งที่ดีที่สุด

2.1.3 การพัฒนาแบบตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs)

แนวคิดต้องการพื้นฐานเน้นความสำคัญของการพัฒนาไปที่ตัวคนเป็นหลัก ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ เนื่องจากแม้จะมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องแต่ก็ยังมีคนอีกจำนวนมากยังขาดสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน การพัฒนาตามแนวคิดนี้จึงมุ่งให้ผลของการพัฒนาตกไปอยู่ที่ผู้ที่เข้าไม่ถึงสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานหรือคนยากจน

โดยแนวคิดการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานเริ่มเห็นเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 คำประกาศของประธานธนาคารโลก นายโรเบิร์ต แมคนามารา (Robert McNamara) ได้ประกาศว่าความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นประเด็นที่ธนาคารโลกกำลังให้ความสนใจและให้การสนับสนุนด้านเงินงบประมาณในฐานะที่เป็นนโยบายสำคัญและภายหลังในปี ค.ศ. 1976 องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ได้นิยามของสิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. ความต้องการขั้นพื้นฐานของการดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่าปัจจัย 4 อันได้แก่ ยา รักษาโรค ที่อยู่อาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่ม
2. การบริการต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ น้ำดื่ม โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพ
3. สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ได้แก่ สิทธิในการพูด แสดงความคิดเห็น กระทบการตามกรอบของกฎหมาย สิทธิในการคิดตัดสินใจ เป็นต้น
4. สิทธิในการมีงานทำ มีรายได้และสามารถนำไปใช้จ่ายได้ในชีวิตประจำวัน (สุจิต พูลพานิช, 2547, หน้า 83- 84; จามะรี เชียงทอง, 2549, หน้า 151)

ซึ่งทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานนั้นมีนักวิชาการที่ศึกษาและเสนอไว้หลายทฤษฎีแต่ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้จะกล่าวถึงแนวคิดความต้องการขั้นพื้นฐาน 2 ทฤษฎี เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางเลือกการพัฒนา อันได้แก่

ความต้องการตามแนวความคิดของมาสโลว์

มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) นักจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยมได้อธิบาย ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ว่าความต้องการส่วนใหญ่ในระดับที่ต่ำกว่าต้องได้รับการตอบสนองก่อน หลังจากนั้นความต้องการในระดับที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้น แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าต้องการมากกว่าหนึ่งระดับไม่อาจเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันได้ ซึ่งความต้องการของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของการจูงใจ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการไม่สิ้นสุด ตั้งแต่เกิดจนตายมนุษย์ทุกคนมีความต้องการตลอดเวลา และจะต้องการมากขึ้นเรื่อยไป

โดยมาสโลว์ได้แบ่งลำดับความต้องการ 5 ชั้น เรียงลำดับขึ้นจากต่ำไปสูง ดังนี้ (กาญจนา เรืองรจิตปกรณ, 2530, หน้า 227; เสถียร เหลืองอร่าม, 2519, หน้า 325)

1. ความต้องการพื้นฐานทางสรีระ (Basic physiological needs or Biological Needs, Physical Needs) คือความต้องการบำบัดความหิวกระหาย ต้องการพักผ่อน ต้องการกามารมณ์ ต้องการบำบัดความเจ็บปวดและความไม่สมดุลทางร่างกาย
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs and Security) คือ ความต้องการความมั่นคง ต้องการการป้องกัน อันตราย ต้องการระเบียบ

3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Love and Belonging Needs or Social Needs) คือ ต้องการเพื่อน ต้องการผู้ร่วมงาน ต้องการครอบครัว ต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการใกล้ชิดกับเพศตรงข้าม

4. ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem Needs, Self-Esteem Needs) คือ ต้องการความนับถือ ต้องการความมั่นคงซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเห็นของคนโดยทั่วไป ต้องการความพอใจ ชมเชย นิยม ต้องการความมั่นใจในตนเอง ต้องการคุณค่าในตนเอง ต้องการยอมรับตนเอง

5. ความต้องการความสมหวังในชีวิต (Self-Actualization Needs, Self-realization, Self-fulfillment Needs) คือต้องการไปให้ถึงความสามารถสูงสุดของตนเอง ต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตน ต้องการทำสิ่งที่เหมาะสมที่สุด สร้างสรรค์ความงาม ส่งเสริมความยุติธรรม สร้างระเบียบ

ความต้องการตามแนวความคิดของโจฮัน เกาล์ตุง

โจฮัน เกาล์ตุง (Johan Galtung, 1996 อ้างถึงใน ปกรณ์ ปรียากร, 2537, หน้า 44) นักสังคมวิทยาชาวนอร์เวย์ได้กล่าวว่าความต้องการขั้นพื้นฐานที่ถือว่าเป็นต่อการดำรงชีวิต นอกจากการบริโภคและอุปโภคซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญแล้ว มนุษย์ยังมีความต้องการอื่น ๆ ที่แฝงเร้นในจิตใจอีกด้วย โดยเกาล์ตุงแบ่งความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1. ความจำเป็นด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (Security Needs) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ได้แก่การต่อต้านการใช้ความรุนแรงส่วนบุคคล การต่อต้านการใช้ความรุนแรงโดยรวม

2. ความจำเป็นด้านสวัสดิภาพชีวิต (Welfare Needs) เพื่อความอยู่รอดและมีชีวิตหลุดพ้นจากความขาดแคลนในปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่อาหาร น้ำ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม การป้องกันและการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ การศึกษาและเครื่องผ่อนแรงต่าง ๆ

3. ความจำเป็นในการได้รับการยอมรับและอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างผูกพันใกล้ชิดอันเป็นความจำเป็นด้านเอกลักษณ์ (Identity Needs)

4. ความจำเป็นด้านเสรีภาพ (Freedom Needs) เช่น เสรีภาพในความคิด เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพทางการเมือง เสรีภาพในการกำหนดวิถีทางในการดำรงชีวิต

ปัจจัยเพื่อการพัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน

นอกจากทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานแล้ว ยังมีนักวิชาการเสนอปัจจัยเพื่อตามทฤษฎีความจำเป็นขั้นพื้นฐานอีกด้วย ได้แก่

ปกรณ์ ปรียากร (2537, หน้า 71) ได้เสนอปัจจัยเพื่อการพัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานจะประกอบไปด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งสามารถแยกเป็นปัจจัยได้ดังนี้

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการผลิตและประสิทธิภาพของการผลิตในแต่ละชุมชน ปัจจัยที่จะสนับสนุนการผลิต สามารถแยกได้ดังนี้

- ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ดิน แหล่งน้ำ โครงสร้างของการใช้แรงงานและอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตอื่น ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน โทรศัพท์ เป็นต้น
- ปัจจัยด้านการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ได้แก่ ระบบตลาด ลักษณะของสินค้า ราคา สินเชื่อ สถาบันการเงิน รายได้ โรงงานแปรรูปสินค้า การแข่งขัน การจ้างงาน
- ปัจจัยด้านการจัดสรรและการกระจายทรัพยากร ได้แก่ งบประมาณได้ ระบบการออม ระดับการลงทุน ระดับความยากจน

ปัจจัยด้านสังคมเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบริโภคและอุปโภค ปัจจัยที่จะสนับสนุนกิจกรรมนี้สามารถแยกได้ดังนี้

- ปัจจัยทางการศึกษา ได้แก่ ระดับการศึกษา ประเภทของสถาบันการศึกษา การรู้หนังสือ จำนวนห้องเรียน ผู้ใหญ่กับการศึกษานอกระบบ คุณภาพของการศึกษา ทักษะการเรียนรู้
- ปัจจัยด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ได้แก่ ภาวะโภชนาการ สุขอนามัย ความสะอาด โรคภัยไข้เจ็บ โรงพยาบาล บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข การสาธารณสุขมูลฐาน
- ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ค่านิยม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
- ปัจจัยด้านการเมือง เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแจกแจงอำนาจระหว่างกลุ่มบุคคล และท้องถิ่น อำนาจในการกำหนดนโยบาย อำนาจในการควบคุม และการต่อรองอำนาจในการจัดการทรัพยากร

นอกจากนี้ ธงชัย สมบูรณ์ (2550, หน้า 56- 57) ได้เสนอปัจจัยบางประการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน ได้แก่

1. การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมกัน
2. การทำให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือเกษตร – อุตสาหกรรม
3. แรงงานที่มีส่วนต่อการผลิตควรเป็นแรงงานกึ่งฝีมือหรือแรงงานฝีมือ
4. ความต่อเนื่องของนโยบายของประเทศต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชาติ
5. ความเชื่อมโยงระหว่างความต้องการขั้นพื้นฐานในลักษณะต่าง ๆ
6. บทบาทของรัฐ (Public Sector)
7. บทบาทขององค์กรเอกชน (Private Sector/Non – Governmental Organizations)

2.1.4 การพัฒนาภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา และถูกหยิบยกมาพูดในวันที่ 4 ธันวาคม

พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย พ.ศ. 2540 ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ซึ่งมีนักวิชาการไทยหลายคนร่วมแสดงทัศนอย่างแพร่หลาย อาทิ ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี, ศาสตราจารย์อภิชัย พันธเสน, ศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้มีประมวลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นำเสนอแนวการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนไปจนถึงระดับใหญ่อย่างระดับรัฐ โดยนำเอาหลักการทางพุทธศาสนาในเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางมาใช้ ในทุกระดับตั้งแต่ระดับการปฏิบัติตนไปจนถึงระดับการพัฒนาและบริหารประเทศเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์

โดยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อธิบายความพอเพียงว่าหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการและในขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ และความรอบคอบ เพื่อความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548, หน้า 6 - 11)

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ โดยหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

- กรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

- คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

- คำนิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กันดังนี้

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่น้อยหรือไม่มากเกินไปและที่สำคัญจะต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อาทิ การบริโภคหรือการผลิตต้องอยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง ระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยต้องพิจารณาจากบริบท ปัจจัยและต้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากอย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ในอนาคต

- เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

(1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

- ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

นอกจากนี้ในระดับปฏิบัติยังได้มีการเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนซึ่งเป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ตามแนวกับหลักเศรษฐกิจพระราชดำริสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานสามารถเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 โดยมุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งพำน้ำฝนและพื้นที่ความเสี่ยงจากการไม่มีแหล่งน้ำพอเพียงสำหรับการบริโภคและอุปโภค รวมถึงการปลูกข้าวเพื่อบริโภค โดยมีข้อสมมติฐานว่ามีที่ดินเพียงพอสำหรับการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำซึ่งทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และยังสามารถใช้ที่ดินส่วนอื่นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัวรวมทั้งชายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

พอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจ ต่าง ๆ ในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจกล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความ พอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบน พื้นฐาน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะนำไปสู่ความพอเพียง ของระดับชุมชนอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎี ใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะนี้จะเป็น ประโยชน์ในการแก้ปัญหาสังคม ภัยแล้ง เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนาหรือ ร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกัน ด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ที่สุดในที่สุด (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2558)

2.1.5 การพัฒนาแนวทุนนิยมสีเขียว (Green Capitalism)

แนวคิดทุนนิยมสีเขียว (Green Capitalism) หรือทุนนิยมแนวนิเวศ (Eco-capitalism) เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เกิดขึ้นภายหลังทศวรรษที่ 1970 ได้ถูก เสนอขึ้นในฐานะของรูปแบบการพัฒนาทางเลือกที่ช่วยขจัดปัญหาอันเกิดผลจากการเร่งรัดพัฒนา เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมโลกทัศน์ของทุนนิยมสีเขียวนั้นจะ เน้นการหาทางออกในธรรมชาติในฐานะที่ธรรมชาติเป็นทุนโดยใช้เครื่องมือบนพื้นฐานของตลาดเป็น เครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

โดยการพัฒนาแนวทุนนิยมสีเขียวเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายหลังการประชุม Earth Summit ครั้งที่ 2 ณ กรุงริโอเดอจาเนโร (Rio de Janeiro) ในปี ค.ศ. 1992 การประชุมครั้งนั้นได้มีการ นำเสนอแผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเสนอ แนวทางการพัฒนารูปแบบใหม่ที่สำคัญกับมิติสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการสร้างความ เติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (เสาวรักษ์ สุวิรัช, 2556, หน้า 164)

แนวคิดทุนนิยมสีเขียวมีปรัชญาหลักคือการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์อย่างรอบด้านระหว่าง วิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมนิยมกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่การปรับโครงสร้างในระบบอุตสาหกรรม ให้สอดคล้องกับหลักการของนิเวศวิทยา ความเป็นธรรมในสังคมและประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานโดยให้ ความสำคัญกับการหันกลับมาให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ในระยะยาวในมิติของสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพมากกว่าผลประโยชน์ในระยะสั้นนั้นก็คือกำไรและการมีงานทำ

หลักการและแนวนโยบายหลักของแนวคิดทุนนิยมสีเขียวในเรื่องการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระบบเศรษฐกิจซึ่งนอกจากจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจการจ้างงานและสร้างกำไรแล้วจะต้องมีการปรับปรุงทางสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การมีระบบเศรษฐกิจที่มีความสมดุลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในส่วนของภาครัฐเองก็จะต้องมีการใช้จ่ายงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการชำระล้างมลพิษอย่างกว้างขวาง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543, หน้า 175 – 176)

และการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดของทุนนิยมสีเขียวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการปัจจัยอันได้แก่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543, หน้า 177)

1. การใช้พลังงานมีแนวโน้มลดลงและมีการผลิตพลังงานที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
2. ปริมาณการใช้วัตถุดิบลดลง
3. ของเสีย ขยะรวมถึงสารพิษต่างๆ ต้องมีปริมาณลดลงด้วย
4. การใช้รถยนต์ต้องลดลงมีการใช้การคมนาคมขนส่งมวลชนมากยิ่งขึ้น
5. มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบไร้สารพิษมากยิ่งขึ้น
6. ลดกิจกรรมการเกษตรที่ทำลายภูมิทัศน์ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและความหลากหลายทางธรรมชาติ

7. พัฒนาการเทคโนโลยีต้องอยู่ภายในการควบคุมของสังคม

แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวเป็นต้นแบบการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอันสืบเนื่องจากแนวคิดทุนนิยมสีเขียวโดยเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ยึดมั่นในการประกอบกิจการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมุ่งเน้นเรื่องของการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและการประกอบกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โดยแนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industrial Development: EID) ได้เสนอให้มีการวางแผนอย่างรอบคอบเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้วัสดุและพลังงานอย่างคุ้มค่าเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน ซึ่งการเพิ่มประสิทธิภาพดังกล่าวไม่เพียงแต่จะลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยลดปริมาณของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตแต่ยังเป็นการลดต้นทุนและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับภาคธุรกิจอีกด้วย (การนิคมอุตสาหกรรม, 2556 ก)

ซึ่งแนวคิดอุตสาหกรรมเชิงนิเวศจะใช้มาตรการในการป้องกันการเกิดมลภาวะแทนการใช้หลักการบำบัดมลภาวะที่เกิดขึ้นในท้ายสุดของกระบวนการผลิตรวมถึงการพยายามลดของเสียที่เกิดขึ้นจากการผลิตให้น้อยที่สุดจนถึงการลดมลพิษให้เป็นศูนย์ (Zero Emission) ด้วยหลักการการ

สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับของเสียที่เกิดขึ้นและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการ 3R (Reduce, Reuse, Recycle)

สาระสำคัญของอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 3 ประเด็นสำคัญ อันได้แก่

1. ใช้พลังงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด
2. การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน สิ่งปลูกสร้างและระบบคมนาคมสาธารณะ
3. การจัดการขยะและของเสียโดยการเปลี่ยนให้เป็นวัตถุดิบและพลังงานการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่น

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศเป็นการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศ (Green Based Economy) นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อชุมชนและระบบนิเวศโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่มีส่วนได้เสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมอีกด้วย (การนิคมอุตสาหกรรม, 2556 ข)

นอกจากนี้แนวคิดทุนนิยมสีเขียวยังมีการนำเสนอให้มีการใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) กับการปฏิรูประบบภาษีแนวนิเวศ (Ecological Tax Reform) ซึ่งลงโทษผู้สร้างความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อมและการให้การจูงใจแก่ผู้ที่สามารถลดผลกระทบให้กับสิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543, หน้า176)

โดยประเภทของเครื่องมือทางการปฏิรูประบบภาษีแนวนิเวศที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีหลายชนิด ได้แก่ (กรมควบคุมมลพิษ, 2558, หน้า 1-7)

- ค่าธรรมเนียมการอนุญาต (Administrative Fees) คือ เงินที่จะเรียกเก็บจากผู้ประกอบการ โดยเรียกเก็บเมื่อยื่นขอใบอนุญาตดำเนินการส่วนใหญ่จะใช้เมื่อมีการขออนุญาตประกอบกิจการหรือประกอบวิชาชีพที่ต้องมีระบบการอนุญาตการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การขอใบอนุญาตประกอบกิจการรับทำการเก็บขนหรือกำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอยโดยทำเป็นธุรกิจ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างระบบควบคุมการดำเนินการเหล่านี้ให้เป็นไปตามมาตรฐานหรือระเบียบที่กำหนดไว้

- ค่าธรรมเนียมการใช้ (User Fees หรือ User Charges) คือ เงินที่จ่ายสำหรับต้นทุนการบำบัด กำจัดของเสีย หรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ/ แร่ธาตุ เช่น ค่าธรรมเนียมการจัดการน้ำเสีย ค่าธรรมเนียมการเก็บขนและกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

- ค่าปรับ (Fines) คือ เงินที่ผู้ก่อมลพิษต้องจ่ายเมื่อไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่มีอยู่ เช่น ค่าปรับกรณีลักลอบทิ้งน้ำเสียหรือของเสีย เป็นต้น

- ค่าภาษีการปล่อยมลพิษ (Pollution Tax หรือ Pollution Fees) คือ เงินที่เรียกเก็บจากผู้ประกอบการที่ปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเก็บภาษีการปล่อยมลพิษทางน้ำ ภาษีมลพิษทางอากาศโดยเรียกเก็บตามปริมาณหรือประเภทของมลพิษที่ปล่อยออกมา

- การซื้อขายหรือโอนใบอนุญาตการปล่อยมลพิษ (Marketable or Tradable Permits) คือ ระบบที่ให้มีการซื้อขายสิทธิเจ้าของใบอนุญาตปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมได้และการสร้างตลาดให้ผู้ก่อมลพิษสามารถปล่อยมลพิษที่บำบัดได้ตามมาตรฐานแล้วออกสู่สิ่งแวดล้อมซึ่งแนวคิดนี้เหมาะสำหรับใช้ในการควบคุมปริมาณมลพิษโดยรวมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งและสามารถประยุกต์ใช้กับการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำกัด เช่น การซื้อขายคาร์บอนเครดิต เป็นต้น

- ค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์ (Product Surcharge) คือ การเก็บเงินจากผลิตภัณฑ์ที่ทำให้เกิดมลพิษในขั้นตอนการผลิต การบริโภค หรือ การกำจัดบรรจุภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดของเสียอันตรายหลังจากการใช้ เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมจากแบตเตอรี่ เป็นต้น

- ระบบมัดจำคืนเงิน (Deposit - refund System) เป็นการคืนเงินมัดจำ หรือ เงินค่าประกันให้กับผู้บริโภคในกรณีที่ซื้อสินค้าไปแล้วนำภาชนะบรรจุภัณฑ์มาคืน โดยระบบมัดจำคืนเงินจะนำหลักการขยายความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) มาใช้ประกอบกันเพื่อให้ผู้ผลิตและผู้นำเข้าผลิตภัณฑ์ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดการผลิตภัณฑ์ ที่ใช้แล้วตลอดกระบวนการตั้งแต่การรับคืน เก็บรวบรวมขนส่ง นำกลับมาใช้ใหม่ ตลอดจนการบำบัดและกำจัด เช่น ซากเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

- การใช้อัตราภาษีที่แตกต่างกัน (Tax Differentiation) เป็นการเก็บเงินจากผู้บริโภคเพื่อจูงใจให้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยเพราะมีราคาต่ำกว่า เช่น การเก็บภาษีสรรพสามิตจากน้ำมันไร้สารตะกั่วในอัตราต่ำกว่าน้ำมันที่มีสารตะกั่ว เป็นต้น

- การวางประกันความเสี่ยงหรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม (Performance Bonds) คือ การเก็บค่าประกันความเสี่ยงจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยการวางเงินประกันจะต้องมากพอสำหรับการเยียวยาความเสียหายที่จะเกิดขึ้นซึ่งเหมาะสมกับกิจการที่มีความเสี่ยงก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรืออาจเกิดการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษในสิ่งแวดล้อม

- มาตรการอุดหนุน (Subsidy) คือ มาตรการที่สนับสนุนการลดมลพิษหรือช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกิจการที่มีการลงทุนสูงให้ผลตอบแทนต่ำไม่คุ้มทุนแต่รัฐต้องการส่งเสริมกิจการดังกล่าวเพราะเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การให้เงินช่วยเหลือ การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การยกเว้นหรือลดภาษี เป็นต้น

2.2 ทางเลือกการพัฒนาแบบรื้อถอนระบบ (Radical Development)

ทางเลือกการพัฒนาแนวมุ่งเน้นในการต่อต้านและวิพากษ์การพัฒนากระแสหลักอย่างการพัฒนาตามแนวทางระบบทุนนิยมหรือวัฒนธรรมบริโภคโดยมีอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการ

ขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวกลุ่มที่เชื่อทางเลือกการพัฒนาแบบรีดถอนระบบ มองว่า จะมีแนวโน้มก่อให้เกิดปัญหาและความไม่ยั่งยืนในอนาคต โดยการพัฒนาแบบรีดถอนระบบได้แบ่ง ออกเป็นสำนักคิดต่าง ๆ ที่มีจุดเน้นสำคัญของการพัฒนาและวิธีการพัฒนาสู่ความยั่งยืนที่แตกต่างกัน แบ่งออกเป็น

2.2.1 การพัฒนาตามความคิดของนักคิดในกลุ่มมาร์กซิสต์ (Marxism)

การพัฒนาแนวมาร์กซิสต์ เป็นแนวทางศึกษาการพัฒนาที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อประมาณต้น ศตวรรษที่ 1970 โดยกลุ่มนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่เริ่มให้สนใจปัญหาของการพัฒนาในประเทศโลกที่ 3 โดยเฉพาะการศึกษาถึงรากเหง้าของปัญหาความด้อยพัฒนา (Under-development) อันเป็นผลมา จากกระบวนการทางประวัติศาสตร์การพัฒนาภายใต้วิธีการผลิต และการขยายตัวระบบทุนนิยมโลกมี ผลต่อภาวะความสับสนและภาวะด้อยพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาทั่วไป โดยแนวทางการศึกษาอยู่ ภายใต้วิธีวิทยาการวิเคราะห์สังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจตามแนวความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ที่ได้จัดแบ่งองค์ประกอบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจออกเป็นทุน (Capital) แรงงาน (Labour) และความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น (Social Class Relationship) โดยเฉพาะพลวัตของความ ชัดแย้งภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ มาร์กซ์เชื่อว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางสังคมใน ที่สุด (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548)

ซึ่งวิธีวิทยาการวิเคราะห์ของคาร์ล มาร์กซ์ ถูกนำมาขยายในการพิจารณาการพัฒนา ของสภาพเศรษฐกิจและสังคมในระดับโลก โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่สำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548)

- วิธีการผลิต (Mode of Production) อันประกอบด้วย พลังการผลิต (เครื่องมือ/ เทคโนโลยีในการผลิต) ความสัมพันธ์ทางการผลิต และระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตที่ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งภายใต้วิธีการผลิตแบบระบบทุนนิยมระดับโลกมีลักษณะเป็นวิธีการ ผลิตแบบอุตสาหกรรมระหว่างประเทศ โดยภายใต้วิธีการผลิตจะประกอบไปด้วยกลุ่มประเทศที่มี บทบาทในฐานะเป็นเจ้าของเทคโนโลยีทางการผลิตหรือเงินทุน และกลุ่มประเทศผู้มีบทบาท เปรียบเสมือนแรงงานทำการผลิต (โดยเฉพาะกลุ่มประเทศโลกที่สาม)

- การดูดซับมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (Economic Surplus) เป็นลักษณะของการ สะสมทุนของนายทุนหรือประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจจากการดูดซับกำไรส่วนเกินจากกิจกรรม ทางการผลิตที่ได้จากการขูดรีดแรงงานหรือประเทศโลกที่สาม ซึ่งมีลักษณะทั้งการดูดซับมูลค่า ส่วนเกินที่เป็นรูปแบบตัวเงินและรูปแบบของทรัพยากรที่จำเป็นในการผลิต

- การขัดแย้งทางชนชั้น (Social Class Conflict) ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์เชื่อว่ การเปลี่ยนแปลงจะสามารถเกิดขึ้นได้จำเป็นอย่างย้งต้องเกิดจากการขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ซึ่งภายใต้ วิธีการผลิตแบบทุนนิยมมีแนวโน้มสูงที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากการขูดรีดระหว่างชนชั้นที่

ได้สร้างความไม่เป็นธรรมให้แก่ผู้ถูกขูดรีดมูลค่าส่วนเกินในกิจกรรมการผลิตอย่าง แรงงานและประเทศโลกที่สาม อันจะนำไปสู่การสร้างความไม่พอใจและลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพัฒนาในที่สุด

การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่สำคัญทั้ง 3 ส่วน ได้ถูกนำมาวิเคราะห์และศึกษาให้เห็นถึงแนวโน้มของการพัฒนาระหว่างประเทศของประเทศด้อยพัฒนา ที่ประสบปัญหาการพัฒนาที่เกิดจากระบบการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ อย่างเช่น การผลิตอุตสาหกรรมของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ เป็นต้น และระบบนายทุน-นายหน้าระหว่างประเทศภายใต้วิธีการผลิตแบบระบบทุนนิยมระดับโลก ที่ยิ่งนำไปสู่สถานะด้อยพัฒนามากขึ้นเรื่อย ๆ โดยได้ถูกนำไปขยายการศึกษวิเคราะห์ต่อการพัฒนาของทุนนิยมในระดับโลก ซึ่งก่อให้เกิดสำนักคิดที่แบ่งออกเป็น อีก 2 สำนัก ด้วยกัน คือ

(1.) *สำนักทฤษฎีพึ่งพิงพึ่งพา (Dependency theory)* เป็นสำนักทฤษฎีที่เกิดจากอิทธิพลทางความคิดในการวิเคราะห์สังคมของมาร์กซิสต์ต่อปัญหาความด้อยพัฒนาที่เรื้อรังในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา โดยเป็นการศึกษาถึงปัญหาการกีดกันของพัฒนาในประเศโลกที่สาม โดยมีขอบข่ายที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาแบบพึ่งพา (Self-dependency) ชาตินิยม (Nationalism) โครงสร้างนิยม (Structuralism) และพัฒนานิยม (Developmentalism) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งนักพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่มีความเจริญแล้วต่างก็พยายามหาความหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา โดยการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศที่พัฒนาและประเทศที่ด้อยพัฒนา การปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพของเศรษฐกิจและสังคมใหม่ (ธงชัย สมบูรณ์, 2553, หน้า 54)

ความด้อยพัฒนาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ สำนักทฤษฎีพึ่งพิงพึ่งพาเชื่อว่าเป็นผลทางประวัติศาสตร์จากความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้อยพัฒนาที่ตกเป็นบริวาร (Peripheral Countries) กับประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศศูนย์กลาง (Core) ความด้อยพัฒนาของประเทศบริวารจึงไม่ได้เกิดขึ้นเองหรือมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม หากแต่เกิดจากการกระทำของประเทศจากส่วนกลางอันเป็นสภาพความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคในด้านการค้าระหว่างประเทศศูนย์กลางกับประเทศด้อยพัฒนา กล่าวคือ ในลักษณะที่ประเทศบริวารต้องคอยพึ่งพาประเทศศูนย์กลางอยู่ตลอดเวลา ถูกประเทศศูนย์กลางเอารัดเอาเปรียบ มีการดูดซึมส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประเทศบริวารเพื่อไปพัฒนาประเทศของตน และสามารถกำหนดวิถีชีวิตความเป็นไปต่าง ๆ ในประเทศบริวารจนทำให้ประเทศบริวารไม่อาจมีแนวทางพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นอิสระ และลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกกำหนดให้ดำรงต่อไป ด้วยเจตนาของประเทศศูนย์กลางตามโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งเป็นสาเหตุของความด้อยพัฒนาเรื้อรังในประเทศบริวาร (ธงชัย สมบูรณ์, 2553, หน้า 54)

นอกจากนี้ประเทศศูนย์กลางมีอำนาจต่อรองสูงกว่าประเทศรอบนอก สินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศศูนย์กลางจะถูกโก่งราคาให้สูงขึ้น แต่สินค้าขั้นปฐมภูมิจากประเทศรอบนอก ถูกกดราคาให้ต่ำลง อันเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาไม่เกิดกระบวนการพัฒนา ผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศจึงตกอยู่กับประเทศศูนย์กลางเป็นส่วนใหญ่ สภาพดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ประเทศรอบนอกไม่อาจจะพัฒนาตนเองไปได้เท่าที่ควร และยังคงตกอยู่ในสภาพพึ่งพา ประเทศรอบนอกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

อย่างไรก็ตาม ถือว่า การพัฒนาของประเทศบริวารนั้นต่างไปจากของประเทศศูนย์กลาง โดยที่สถานะทางโครงสร้างในการที่ตนต้องเป็นประเทศบริวารเป็นตัวทำให้พัฒนาการของประเทศมีขีดจำกัด ประเทศศูนย์กลางจะอยู่รอดได้ต้องมีประเทศบริวาร แต่ประเทศบริวารไม่อาจพัฒนาเป็นทุนนิยมเต็มรูปแบบประเทศศูนย์กลางได้ トラบใดที่ยังอยู่ในระบบศูนย์กลางบริวารของระบบทุนนิยมโลก อยู่ในขณะที่ประเทศศูนย์กลางมีองค์ประกอบทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาทุนนิยมเต็มรูปแบบ ซึ่งได้แก่ ความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองมาก มีโครงสร้างที่เอื้อต่อการเร่งการผลิตระบบทุนนิยมโลกบังคับให้ประเทศบริวารไม่สามารถประสบกับลักษณะเช่นนั้นได้ (องชัย สมบูรณ์, 2553, หน้า 54)

(2.) *สำนักทฤษฎีระบบโลก (World-system theory)* แนวคิดว่าด้วยระบบโลก เป็นการอธิบายการพัฒนาที่คล้ายคลึงกับการวิเคราะห์ของสำนักพึ่งพิงพึ่งพาบนฐานของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างประเทศ แต่มีความแตกต่างออกไปตรงที่หน่วยในการวิเคราะห์อยู่ที่ระบบโลกทั้งระบบ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งนักวิชาการตามแนวคิดด้วยระบบโลกนี้ เชื่อว่าพลวัตที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นระดับรัฐหรือหน่วยย่อยของระบบโลก ซึ่งแนวทฤษฎีหรือแนวคิดที่ให้รัฐเป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่ไม่สามารถอธิบายได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดว่าด้วยระบบโลกเป็นการเปิดขอบเขตแห่งความรู้สู่ความจริง ในระดับที่การวิเคราะห์วิจัยในระดับรัฐหรือแม้แต่การเปรียบเทียบระหว่างรัฐ ไม่อาจทำได้ (องชัย สมบูรณ์, 2553, หน้า 58)

ซึ่งฐานคิดของสำนักทฤษฎีระบบโลกมองว่าการพัฒนาตามระบบทุนนิยมจะดำเนินไปได้ ต้องอาศัยช่องทางการขูดรีดผ่านลำดับชั้นอำนาจในด้านเศรษฐกิจระหว่างส่วนต่าง ๆ ของโลก การขูดรีดระดับนี้จะแสดงออกในรูปที่ศูนย์กลางขูดรีดดินแดนรอบนอก โดยอาศัยระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาคกัน (Unequal Exchange) โดยความสัมพันธ์ภายใต้ระบบทุนนิยมโลกจะก่อให้เกิดกลุ่มประเทศในระบบโลกสามลักษณะ ได้แก่

- กลุ่มประเทศศูนย์กลาง (Core)
- กลุ่มประเทศกึ่งเมืองบริวาร (Semi-periphery)
- กลุ่มประเทศเมืองบริวาร (Periphery)

แนวคิดว่าด้วยระบบโลกนี้ เริ่มพัฒนาขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ต่อเนื่องมาถึงทศวรรษที่ 1980 โดยนักวิชาการซึ่งเห็นว่าแนวทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่มีมาก่อนหน้า

นั้นไม่สามารถอธิบายหรือมองข้ามประเด็นสำคัญหลายประเด็นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1982 หรือที่เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนหน้านั้น เป็นต้น โดยมีนักวิชาการในสำนักทฤษฎีระบบโลกที่สำคัญ ได้แก่ (เกือ วงศ์บุญสิน, 2538 อ้างถึงใน ธงชัย สมบูรณ์, 2553, หน้า 59-60)

- เอ็มมานูเอล วอลเลสไตน์ (Emmanuel Wallerstein) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลก เพื่อศึกษาพลวัตของเศรษฐกิจโลก ตลอดจนเพื่อหาคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น โดย วอลเลสไตน์ มองว่าระบบโลกเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) และมีเพียงระบบเดียวเท่านั้น ไม่ได้แบ่งโลกออกเป็นระบบทุนนิยม ระบบสังคมนิยม โลกที่หนึ่งหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว โลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้ระบบโลกประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วน โดยส่วนหนึ่งเป็นกึ่งบริวารนั้นอยู่ระหว่างส่วนที่เป็นแก่นกับส่วนที่เป็นบริวารและเป็นส่วนที่มีลักษณะของทั้ง 2 ส่วนดังกล่าวผสมกัน การเพิ่มส่วนที่เป็นกึ่งบริวารเข้ามาในการวิเคราะห์นี้ แนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลกเชื่อว่าจะทำให้สามารถอธิบายความเป็นไปในโลกซึ่งแนวคิดอื่นแยกอธิบายไว้ต่างหาก เช่น พัฒนาการเฉพาะตัวของประเทศบริวารในกลุ่มโลกที่สาม การที่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางประเทศสามารถก้าวออกจากการมีสถานะเป็นบริวารในช่วงปลายของทศวรรษที่ 20 เป็นต้น

- เบิร์กคูเซนและชอนท์เบิร์ก (Bergesen & Schoenburg) ซึ่งมีแนวคิดนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลัทธิอาณานิคมและมองว่าประเทศที่เป็นแกน (Core) หรือประเทศที่เป็นส่วนบริวาร (Periphery) ซึ่งแนวคิดระบบโลกมองว่า ส่วนแกนและส่วนบริวารมีการเชื่อมโยงทางด้านโครงสร้าง จึงถือว่าทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีวิธีวิทยาทางการศึกษาที่มองถึงความ เป็นพลวัต (Collective Dynamic) ของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเป็นการวิเคราะห์ลัทธิอาณานิคมในระดับที่สูงกว่าระดับรัฐ โดยมีการศึกษาถึงปัจจัย 3 ประการ ได้แก่การกระจายอำนาจภายในของประเทศส่วนแกน หรือประเทศแม่, ความมั่นคงของประเทศส่วนแกนหรือประเทศแม่, และ ปฏิกริยาในรูปของลัทธิอาณานิคม (Colonialism) และพาณิชย์นิยม (Merchantism) ฉะนั้นปัจจัยทั้งสามประการจึงเป็นองค์ประกอบของการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนประเทศแม่หรือส่วนแกน ซึ่งถือว่าเป็นข้อเสียเปรียบอย่างยิ่งสำหรับประเทศบริวารทั้งหลาย

2.2.2 การพัฒนาแนวสตรีนิยม (Feminism)

การพัฒนาในมุมมองของกลุ่มสำนักสตรีนิยม เชื่อว่าควรมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่มากขึ้น หรือการลดสภาพสังคมแบบปิตาธิปไตยลง โดยเฉพาะการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางเพศและความสับสนวุ่นวาย เนื่องจากการไม่คำนึงถึงความหลากหลายที่มีอยู่ภายในสังคมรวมถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Right) ของผู้คนในสังคม ซึ่งแนวคิดในการพัฒนาของสำนักสตรีนิยมสามารถแบ่งตามความคิดของกลุ่มแนวความคิดย่อยต่าง ๆ ของสำนักสตรีนิยมได้ดังนี้ ประกอบด้วย (กาญจนา

แก้วเทพ, 2549, หน้า 270-271; สมเกียรติ วันทะนะ, 2551, หน้า 187-202: 206-211; Sen Gita and Grown Caren, 1987, p. 79)

- สตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism) เสนอว่า การพัฒนาควรถูกกำหนดโดยความสามารถและทักษะของปัจเจกบุคคล โดยวัดความสำเร็จของบุคคลในการแข่งขันกับบุคคลอื่น (ไชยรัตน์ กลั่นสกุล, 2543, หน้า 47) เนื่องจาก สตรีนิยมกลุ่มนี้เชื่อผู้หญิงมีอำนาจ (ที่มีเหตุผล) เท่ากับผู้ชาย ดังนั้น ผู้หญิงจึงควรได้รับสิทธิในด้านต่าง ๆ เท่ากับผู้ชาย โดยการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงสู่ความเท่าเทียมทางเพศนั้นสตรีนิยมกลุ่มนี้มองว่าควรมีลักษณะเป็นการค่อย ๆ ปฏิรูป เช่น การปฏิรูปสิทธิในการศึกษา สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลต่อแนวโน้มประสบความสำเร็จมากกว่าการปฏิวัติ

- สตรีนิยมแนวสังคมนิยม (Socialist Feminism) สตรีนิยมกลุ่มนี้ไม่เชื่อว่าความเสียเปรียบทางกฎหมายและการเมืองของผู้หญิง จะแก้ไขได้ด้วยการให้สิทธิทางกฎหมาย โดยเชื่อว่าการพัฒนาต้องเกิดจากการลดและขจัดความแตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายที่อยู่ในระดับรากหญ้าถึงกลึงไปที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง ตัวอย่างของการพัฒนา/ แก้ไขคือ การปฏิวัติในเรื่องต่าง ๆ ของสังคมเพื่อปลดปล่อยให้ผู้หญิงมีอิสระและเท่าเทียมกับผู้ชายอย่างแท้จริง

- สตรีนิยมแนวราдикаล (Radical Feminism) เป้าหมายการพัฒนาของสตรีนิยมกลุ่มนี้คือ การพัฒนาที่สร้างความเสมอภาคอย่างแท้จริงระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย หรือการพัฒนาที่ทำให้ผู้หญิงเหนือกว่าผู้ชาย ด้วยการลดความเป็นการเมืองระหว่างเพศลง โดยการที่ให้บทบาทของผู้หญิงมากขึ้นหรือแทนที่ผู้ชายทั้งในพื้นที่ทางการเมืองและกิจการสาธารณะ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีความเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้หญิงเป็นมาตรฐานมากขึ้น

- สตรีนิยมแนวรัฐสวัสดิการ (Welfare Feminism) เป็นแนวคิดที่เน้นการพัฒนาในเรื่องสวัสดิการของผู้หญิง โดยให้ความสำคัญกับครอบครัว ผู้หญิง รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายสวัสดิการของผู้หญิงในฐานะมารดา คนงาน และผู้หญิง (ปัจเจกบุคคล) คนหนึ่งในสังคม

- สตรีนิยมแนวนิเวศวิทยา (Ecological Feminism) สตรีนิยมแนวคิดนี้ เห็นว่าผู้หญิงจะใกล้ชิดธรรมชาติ โดยเฉพาะการที่ผู้หญิงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของการเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตและสามารถปกป้องคุ้มครองธรรมชาติได้ดี สตรีนิยมกลุ่มนี้จึงชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นถ้าผู้หญิงได้รับความรู้เพียงพอมีสิทธิในการตัดสินใจเรื่องจัดการในเรื่องสาธารณะหรือเรื่องภายในสังคมมากขึ้นภายใต้หลักของการแบ่งงานกันทำอย่างเท่าเทียมกันบนความหลากหลายในสังคม ก็จะทำให้การพัฒนาเกิดความสมดุลมากยิ่งขึ้น

2.2.3 การพัฒนาแนวท้องถิ่นนิยม/ ชุมชนนิยม (Localism/ Communalism)

การพัฒนาแนวท้องถิ่นนิยม หรือชุมชนนิยมเป็นกระแสของการพัฒนาที่หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีรากฐานที่สำคัญในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นในชนบท ซึ่งเป็นลดการพึ่งพาจาก

รัฐส่วนกลางภายใต้การพัฒนากระแสหลัก รวมถึงการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตของวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรม อันมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความไม่เท่าเทียมในการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายและแนวทางสำคัญในการพัฒนาตามแนวทฤษฎีนิยาม และชุมชนนิยมไว้จำนวนมาก สามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

(1) *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นของ เอ. วี. ชายานอฟ (Alexander Vasil'evich Chayanov)* ได้เสนอแนวคิดแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา (Essays on Labour Farm Theory) โดยให้ความสำคัญไปที่วิธีการผลิตของชาวนารัสเซียคือ ไร่ฟาร์มขนาดย่อมโดยที่กรรมสิทธิ์ (Ownership) ซึ่งชีวิตของชาวนาหรือครอบครัวชาวนาจะทำการผลิตกับไร่ฟาร์มดังกล่าวที่ตนเป็นเจ้าของและใช้กำลังแรงงานที่ผลิตจากสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น โดยการผลิตมีลักษณะการผลิตแบบยังชีพ เพื่อมุ่งตอบสนองความจำเป็นในการบริโภคของครอบครัว หรืออยู่ในระดับคุณภาพของความพึงพอใจของสมาชิกแต่ละคนในกรณีที่ฟาร์มมีขนาดเล็กกว่าจำนวนสมาชิกในครอบครัว สามารถแก้ไขได้โดยสมาชิกที่เหลือทำอาชีพเสริม (เช่น หัตถกรรมหรือค้าขาย), หาที่ดินเพื่อเป็นไร่ฟาร์มเพิ่มเติมหรือปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้นและราคาสูง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548, หน้า 119-155)

(2) *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นของมหาตมะ คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi)* คานธีได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาภายในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลทำให้ก่อการประกาศอิสรภาพจากจักรวรรดินิยมอังกฤษได้สำเร็จ ในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2490 โดยแนวคิดดังกล่าวมี 6 ประการ ดังนี้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548, หน้า 95-116)

- ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ คือ การทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีกรอบของจริยธรรมร่วมอยู่ด้วย โดยให้ระบบตลาดมีลักษณะที่แบ่งปันมากกว่าการแลกเปลี่ยนเพื่อผลประโยชน์

- แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ (The Limitation of Wants) คือ หากความต้องการ (Want) ที่มากเกินไปของมนุษย์ อาจก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้ จึงเป็นเหตุผลที่คานธีนำเอาหลักคุณธรรมเกี่ยวกับการจำกัดความต้องการมาใช้ในชุมชนท้องถิ่น

- แนวคิดเรื่องกฎการใช้แรงงานเพื่ออาหาร (The Doctrine of Bread-Labor) คือ แนวคิดการกระจายอาหารเพื่อการดำรงชีพ ด้วยการคำนึงถึงการใช้แรงงานและการเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมของแต่ละคน

- แนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและเทคโนโลยี คือ การสร้างอุตสาหกรรมการผลิตขนาดย่อมของชุมชน เพื่อกระจายผลผลิตสู่ชุมชนท้องถิ่นและครัวเรือน โดยการผลิตจำเป็นต้องพึ่งเทคโนโลยีในการผลิต ซึ่งต้องถูกครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนท้องถิ่นเอง

- แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง คือ แนวทางการปกครองท้องถิ่นของตนเองด้วยตนเอง โดยมีลักษณะที่จะพึ่งพากันภายในท้องถิ่นเป็นสำคัญและชุมชนท้องถิ่นจะปกครองด้วยตัวเอง

- แนวคิดเรื่องทรัสต์ชิพ (Trusteeship) คือ การเปลี่ยนสังคมจากทุนนิยมแข่งขันสู่การเป็นสังคมแห่งความเท่าเทียมกันด้วยการยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์แต่เป็นการยกเว้นบางกรณีที่มีไว้ให้คนในชุมชนท้องถิ่นตัดสินใจจากความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้เกิดจากการแสวงหากำไร

(3) *วัฒนธรรมชุมชนของบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร* ได้ศึกษาถึงเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนกับองค์กรชุมชนในภาคเหนือมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2420 โดยที่บาทหลวงนิพนธ์สังเกตและแบ่งประเภทขององค์กรภายในชุมชนท้องถิ่นเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534, หน้า 207-208)

- องค์กรที่สร้างคุณค่าและความสามัคคีภายในชุมชนท้องถิ่น คือ องค์กรทางศาสนาต่าง ๆ เนื่องจากองค์กรทางศาสนาเหล่านี้จะเป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในชุมชน สามารถรักษาอัตลักษณ์ (Identity) และสร้างความผสมกลมกลืน (Harmony) แก่สมาชิกในชุมชนท้องถิ่นรวมถึงการเป็นแกนกลางสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่สมาชิกในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

- องค์กรที่ลดคุณค่าและความสามัคคีภายในชุมชนท้องถิ่น คือ องค์กรชุมชนเพื่อทำโครงการด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากองค์กรดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญโดยไม่สนใจถึงคุณค่าอัตลักษณ์ของชุมชนหรือความสามัคคีกันภายในชุมชนท้องถิ่น

(4) *วัฒนธรรมชุมชนของบำรุง บุญปัญญา* ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในช่วงทศวรรษ 2520 และได้นำเสนอถึงแนวคิดโครงสร้างทางวัฒนธรรมภายในชุมชนท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ (บำรุง บุญปัญญา, 2549)

- วัฒนธรรมสองกระแส ได้แก่ กระแสของทุนนิยมซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคม และกระแสของชาวบ้านเป็นกระแสของท้องถิ่นชุมชนที่ดำรงอยู่มาจากรากอดีต ซึ่งรูปแบบของการพัฒนาของทั้งสองกระแสนี้มีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่เมื่อคำนึงถึงคุณประโยชน์แล้ว หากนำการพัฒนาประเทศต้องยึดแนวกระแสวัฒนธรรมของชาวบ้านเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความมั่นคงของชาติให้คงอยู่

- การพึ่งตนเอง คือ การพึ่งพาตนเองของสมาชิกในชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สมาชิกในชุมชนและชุมชนให้เข้มแข็ง

- บทบาทคนชั้นกลาง คือ คนชนชั้นกลางต้องบทบาทในการศึกษาและมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่เป็นชนชั้นกลางของสังคม

(5) *วัฒนธรรมชุมชนของอภิชาติ ทองอยู่* ได้ศึกษาถึง “วิถีแห่งหมู่บ้าน” โดยเห็นว่าชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะคุณค่าทางจริยธรรมของวัฒนธรรมสูง ซึ่งสืบทอดและมีมาตั้งแต่โบราณกาล จึง

สามารถทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถรักษาความเป็นตัวตนอิสระของชุมชนไว้ได้ ภายใต้วัฒนธรรมสอง กระแสในสังคม ที่มีรัฐและระบบทุนนิยมคอยกำกับ (อภิชาติ ทองอยู่, 2527)

(6) *วัฒนธรรมชุมชนของนายแพทย์ ประเวศ วะสี* ได้นำการศึกษาถึงแนวทางชุมชนนิยม กับพุทธศาสนา มาประยุกต์เพื่อใช้ศึกษาวัฒนธรรมชุมชน โดยชุมชนท้องถิ่นตามแนวคิดของ นายแพทย์ ประเวศ ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2539)

- ระบบเศรษฐกิจ มีการผลิตแบบยังชีพ (ไม่ใช่เพื่อการค้าและใช้การทำเกษตรแบบ ผสมผสาน) ทุกคนในชุมชนต้องทำงานตามคติ “ไม่ว่างงาน ท้องไม่ว่าง”

- การศึกษา ต้องเป็นรูปแบบการศึกษาร่วมกับธรรมชาติ

- การนำพุทธศาสนาใช้ในการพัฒนา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในฐานะภูมิ ปัญญาชาวบ้านส่วนวัดเป็นสถานที่ส่วนรวมของชุมชนที่สามารถทำกิจกรรมร่วมกัน แบ่งปันใช้สิ่งของ ร่วมกัน เพื่อลดค่าใช้จ่ายของชาวบ้านและสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ

- เน้นแก้ปัญหาจากฐานราก (ชุมชน) มากกว่าจะต้องพึ่งพารัฐ

- เภยจชั้นชุมชน คือ แนวคิดที่เน้นที่“จิตใจ” เป็นสำคัญของชุมชน

(7) *วัฒนธรรมชุมชนของฉัตรทิพย์ นาถสุภา* เป็นการศึกษาโมโนทัศน์ภายใต้ “สำนัก วัฒนธรรมชุมชน” ที่เชื่อว่าชุมชนท้องถิ่นไทย มีความสามารถที่จะรักษาอัตลักษณ์ (Identity) ของ ตนเองไว้ได้ โดยเฉพาะระบบเครือญาติและผู้อาวุโสแบบช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จะสามารถเกิด การกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนร่วมได้ โดยลดการพึ่งพาของอุตสาหกรรมหรือรัฐส่วนกลางลง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548)

2.2.4 การพัฒนาที่ปราศจากทุนนิยม (Non-capitalist Development)

การพัฒนาที่ปราศจากทุนนิยมเป็นแนวทางการพัฒนาที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบสังคมนิยมแบบสังคมนิยม (Socialism) โดยเฉพาะรูปแบบสังคมนิยมของสหภาพโซเวียตในสมัยของเลนิน (Lenin) ซึ่งการพัฒนาที่ปราศจากทุนนิยมมีแนวคิดที่ปฏิเสธการพัฒนาตามแนวทางของระบบทุนนิยม กระแสหลัก อันเป็นแนวทางการพัฒนาที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมตามมา มากมาย โดยเฉพาะระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (Private Property) อันเป็นระบบที่จะก่อให้เกิด ปัญหาของความไม่เท่าเทียมและการขูดรีดผู้คนส่วนใหญ่โดยกลุ่มคนส่วนน้อยภายในสังคม ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของแนวทางการพัฒนาที่ปราศจากทุนนิยม อันเป็นแนวคิดที่ได้ถูกนำไปใช้ในการพัฒนา โดย พรรคประชาชนปฏิวัติมองโกเลีย (The Mongolian People's Revolutionary Party - MPRP) ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 (National Commission of the Mongolian People's Republic for Unesco and the Mongolian State University, 1980, pp. 3-5)

โดยเนื้อหาสาระสำคัญของแนวทางการพัฒนาที่ปราศจากทุนนิยมเป็นความพยายามในการเสนอทางเลือกในการพัฒนาที่ปราศจากอิทธิพลของการพัฒนาแบบทุนนิยม โดยเน้นการเปลี่ยน

ผ่านทางสังคมตั้งแต่ในช่วงยุคศักดินา (Feudal) ให้กลายเป็นสังคมแบบสังคมนิยมผ่านกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย (แตกต่างจากข้อเสนอของกลุ่มสังคมนิยมที่เปลี่ยนผ่านโดยการปฏิวัติที่รุนแรง) ซึ่งเน้นให้ความสำคัญแก่คนส่วนใหญ่ในสังคมในการตัดสินใจและร่วมมือในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมร่วมกัน และปฏิเสธในการเป็นสังคมทั้งรูปแบบทุนนิยม จักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ และศักดินาดังเช่นประเทศต่าง ๆ โดยนักวิชาการบางคนได้ตั้งข้อสังเกตถึงสภาพสังคมที่ปราศจากทุนนิยมมีความคล้ายคลึงกับสภาพสังคมในยุคก่อนการเกิดขึ้นของพวกกระฎุมพี (ช่วง Pre-bourgeois) อันเนื่องมาจากการปฏิเสธระบบทุนนิยมและระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่เป็นต้นตอของปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน (National Commission of the Mongolian People's Republic for Unesco and the Mongolian State University, 1980, pp. 5-12)

แต่อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาแบบที่ปราศจากทุนนิยมยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในลักษณะ “อุตสาหกรรมแห่งชาติ” กล่าวคือ เป็นลักษณะที่คนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการผลิตและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันภายในสังคม รวมถึงขบคุ้ยกับการพัฒนาวิธีการผลิตแบบขบวนการที่เป็นรากฐานของสังคม โดยเน้นการผลิตในครัวเรือนหรือชุมชนในรูปแบบสหกรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างสูงสุดและเหมาะสม (National Commission of the Mongolian People's Republic for Unesco and the Mongolian State University, 1980, pp. 12-17)

ส่วนสาระสำคัญของแนวทางการพัฒนาที่ปราศจากทุนนิยมที่ถูกรวบรวมโดยพรรคประชาชนปฏิวัติมองโกเลีย จะพบว่ามีข้อเสนอในการพัฒนาประเทศสังคมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (National Commission of the Mongolian People's Republic for Unesco and the Mongolian State University, 1980, pp. 17-27)

- สร้างการศึกษาสาธารณะ (Public Education) โดยการมุ่งเน้นในการพัฒนาการศึกษาทุกระดับที่เป็นมาตรฐานและมีเนื้อหาที่สอดคล้องต่อการพัฒนาของสังคมบนฐานการเข้าใจวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศ

- การพัฒนาวิทยาศาสตร์ (Scientific Development) เป็นแนวทางการพัฒนาที่นำเอาศาสตร์สมัยใหม่มาใช้เป็นตัวหนุนเสริมในการพัฒนาที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาวิทยาศาสตร์ในสถานศึกษาและนวัตกรรมการผลิตที่มีความเหมาะสมกับสภาพธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริง

- การพัฒนาวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ (Development of the New Culture) คือ แนวทางในการพัฒนาที่จะใช้วัฒนธรรมในสังคมเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนและสังคมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวและความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ดังกล่าวจะสอดแทรกความเป็นเฉพาะของคนภายในสังคมและค่านิยมที่ดีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในอนาคต

- การพัฒนาสาธารณสุข (Public Health) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งการสาธารณสุขถือเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์ในการดำรงชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน จึงทำให้การพัฒนาสังคมจึงควรเน้นในการพัฒนาระบบสาธารณสุขที่ดีและครอบคลุมทั่วถึงแก่ทุกบุคคล

2.2.5 การพัฒนาแนวนวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่น (Grassroots Social Innovations)

นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) คือ วิธีการ หลักการ หรือแนวความคิดที่เป็นสิ่งที่ต้องการของสังคม อาทิระบบการศึกษา การพัฒนาชุมชน และการสาธารณสุข ซึ่งนวัตกรรมทางสังคมถือเป็นความคิดสำหรับพัฒนาสังคมและช่วยเสริมสร้างความสามารถทางสังคม รวมถึงใช้สำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยนวัตกรรมทางสังคมในช่วงแรกเน้นหนักไปในการให้ความสำคัญต่อเทคโนโลยีหรือความทันสมัยในระดับมหภาค แต่ต่อมาเมื่อกระแสการพัฒนาของโลกาภิวัตน์ได้สูงขึ้น จึงนำไปสู่การหวนกลับมาพิจารณารากฐานสังคมในระดับชุมชนขนาดเล็ก อย่าง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local wisdom) ซึ่งนวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตองค์ประกอบของนวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่น สามารถจัดแบ่งออกเป็นสามส่วนที่สำคัญ ประกอบด้วย (จำนงค์ แรกพินิจ, ม.ป.ป.; Martin and Upham, 2015)

- นวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่นในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ หมายถึง ความรู้หลายอย่างมาเชื่อมโยงกันเป็นชุดความรู้ ซึ่งได้รับการพิสูจน์โดยทั่วไปแล้วว่ากิจกรรมนั้นเกิดจากองค์ความรู้ ไม่ใช่ความรู้เดี่ยวเฉพาะพื้นที่

- นวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่นในฐานะที่เป็นเทคนิค หรือวิธีการ หมายถึง กลวิธีหรือการจัดการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ เช่น เทคนิคการผลิต เทคนิคการจัดการ และเทคนิคการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ เป็นต้น

- นวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนของการรับใช้ชีวิตในปัจจุบัน เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของคนแต่ละรุ่นแต่ยุคสมัยได้

ดังนั้นการพัฒนาแนวนวัตกรรมทางสังคมท้องถิ่นจึงเป็นการนำเอาความรู้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้ที่คนท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมา เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน มาผสมรวมร่วมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ จนเกิดการตกผลึกเป็นความรู้ชุดหนึ่ง ซึ่งอยู่บนรากฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม นำไปใช้ในการพัฒนาสังคมเฉพาะที่เฉพาะแห่งได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนจากภายใน

2.2.6. การพัฒนาที่เน้นความเป็นปึกแผ่นทางเศรษฐกิจและสังคม (Social and Solidarity Economy)

แนวทางการพัฒนาที่เน้นความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลในสังคมที่ต่างมีต่อกันและกัน อันเปรียบเสมือนการมีแรงยึดเหนี่ยวระหว่างปัจเจกบุคคลในสังคมหรือการนำปัจเจกบุคคลรวมเข้าด้วยกันเป็นสังคม การกระทำของสมาชิกในสังคมจึงไม่ใช่การกระทำในฐานะปัจเจกบุคคล แต่เป็นการกระทำในฐานะสมาชิกของกลุ่มทางสังคม โดยหลักการที่สำคัญของแนวทางการพัฒนาที่เน้นความเป็นปึกแผ่น ประกอบด้วย (Landecker, 1951 อ้างถึงใน สามชาย ศรีสันต์, 2541, หน้า 13-14)

- ประการที่หนึ่ง การผลิตที่เป็นการผลิตร่วมกันและเป็นเจ้าของร่วมกัน
- ประการที่สอง การกระจายสินค้าด้วยกลไกการค้าที่เป็นธรรม
- ประการที่สาม การออกแบบนโยบายทางการเงินการธนาคารของรัฐที่สร้างความเป็นธรรมแก่ภาคประชาชน

โดยนักวิชาการในสำนักที่เน้นความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้เสนอแนวการพัฒนาตัวอย่างเช่น

- *ออกุสต์ กองต์ (Auguste Comte)* คือ ผู้วางรากฐานการวิเคราะห์แบบการเปรียบเทียบสังคมกับอินทรีย์ (Organism) โดยก้องตมองว่าความสัมพันธ์ทางสังคมเป็น กฎว่าด้วยเรื่องการกระทำและการโต้ตอบ (Laws of Action and Reaction) คือ ระเบียบสังคมทำให้เกิดความกลมกลืนและก้าวหน้า สังคมจะต้องวิวัฒนาการเปลี่ยนไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิมในโครงสร้างที่ดำรงอยู่ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาของสังคมจะต้องพยายามในการธำรงรักษาความกลมกลืนนี้ไว้ หากสังคมไม่สามารถรักษาความสมดุลนี้ได้ สังคมจะต้องเผชิญกับสภาพสังคมที่วุ่นวาย และระดับความวุ่นวาย โดยที่ภาษาและศาสนาจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดของคนรุ่นต่าง ๆ ในสังคม ทำให้สังคมเกิดหลักการที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมีเอกภาพ (นฤจร อธิธิจระจรัส, 2547, หน้า 28-32)

- *เฮอ์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer)* ได้ทำการศึกษาถึงการยึดเหนี่ยวทางสังคมของคนในสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและสถาบันทางสังคม โดยสเปนเซอร์มองว่า การเจริญเติบโตของสังคม ก่อให้เกิดความหลากหลายในโครงสร้างทางสังคมที่นำไปสู่ความสัมพันธ์และการยึดเหนี่ยวทางสังคมของคนในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเกิดสถาบันทางสังคมเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็นสังคมที่มีลักษณะซับซ้อนมากขึ้น ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงของการยึดเหนี่ยวทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนา คือ การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของคนในสังคมทหาร (Militant Societies) กับในสังคมอุตสาหกรรม (Industrial Societies) ซึ่งสังคมทหารเป็นการรวมตัวกันทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกฎระเบียบหรือความต้องการที่

คล้ายคลึงกัน ส่วนสังคมอุตสาหกรรมมักเกิดจากการรวมตัวกันภายใต้สถานะที่มีความแตกต่างกันมาก และมีความต้องการที่สลับซับซ้อนกว่าสังคมแบบทหาร (นฤจร อธิธิจิระจรัส, 2547, หน้า 185-187)

- *ปรีดี พนมยงค์* ได้นำเสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของไทยบนรากฐานของการเคารพต่อสิทธิเสรีภาพและยึดถือหลักการประชาธิปไตย รวมถึงการคำนึงถึงความเป็นปึกแผ่นภายในสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม หรือการพัฒนาที่ถูกเรียกว่า “วิทยาศาสตร์สังคมนิยมประชาธิปไตย” (Democratic Scientific Socialism) เป็นลักษณะของการให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจแทนเอกชน โดยให้มีการรวมปัจจัยการผลิต คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน เป็นของรัฐ และเสนอการจัดระบบเศรษฐกิจของสังคมใหม่ อันเป็นลักษณะแนวความคิดที่เน้นความเป็นภราดรภาพนิยมหรือความเป็นปึกแผ่นภายในสังคม รวมถึงให้รัฐเป็นผู้มีบทบาทในการประกันสังคม และคนทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสันติสุข โสภณสิริ, 2530)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เมื่อพิจารณาถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเลือกในประเทศไทย คณะผู้วิจัยพบงานวิจัยที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

วีรธรรม ปัญจพันธ์ (2556) ศึกษาเรื่อง “การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง:กรณีศึกษา พื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา สภาพบริบทของชุมชนสถานการณ์ การรับรู้และผลกระทบต่อชุมชน รวมทั้งการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาชุมชน ซึ่งใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมระหว่างประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้) ได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายโดยเฉพาะพื้นที่ที่ศึกษาคือ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน ซึ่งมีบริบททางสังคมที่ใกล้เคียงกัน มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำโขงและภาคเกษตรกรรม ซึ่งระยะการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างทางเลือกเพื่อการพัฒนาสามารถแบ่งได้ 4 ระยะ ดังนี้ระยะที่ 1 การปรับตัวเรื่องการรับรู้ โครงการก่อสร้างสะพาน ระยะที่ 2 การปรับตัวเมื่อได้รับผลกระทบ ระยะที่ 3 การปรับตัว เพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม และระยะที่ 4 สร้างทางเลือกการพัฒนา เมื่อการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายในรัฐซึ่งภายใต้การปรับตัวประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับทราบข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง โครงการ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: The Greater Makong Sub-region) ประชาคม

เศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic community: AEC) โครงการนาคาราชนคร โครงการเชียงของเมืองใหม่ นอกจากนี้ในที่ประชุมยังได้มีการหารือปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา โครงสร้างพื้นฐาน และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน (2555) ศึกษาเรื่อง “โครงการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเรื่อง ความเป็นธรรมทางด้านสุขภาพกับการปฏิรูประบบทุนนิยม:กรณีศึกษาโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก จังหวัดจันทบุรี” ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงบทบาทความไม่เป็นธรรมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบของระบบทุนนิยมในเขตมาบตาพุด อำเภอมะเอนก จังหวัดระยอง รวมทั้งการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดจันทบุรี และเพื่อแสวงหามาตรการสร้างความเป็นธรรมกับประชาชนในพื้นที่ผลวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่ผ่านมายู่บนฐานของการผลิตแบบทุนนิยมซึ่งเป็นระบบที่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดผ่านการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นในปัจจุบันจึงพบการแย่งชิงพื้นที่เพื่อการจัดตั้งโรงงานอย่างรุนแรง เช่น โครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็กในจังหวัดจันทบุรี เป็นต้น ระบบทุนนิยมจึงเป็นระบบที่ไม่สามารถปฏิรูปได้ไม่ว่าจะเป็นทางเลือกของการพัฒนาแนวโลกาภิวัตน์ที่เน้นความยั่งยืนหรือการพัฒนาแบบทุนนิยมเชิงนิเวศที่แพร่หลายในปัจจุบัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการพัฒนาทุนนิยมออกเป็น 2 ระดับ คือ การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่นและนโยบายสาธารณะระดับชาติจึงควรมีลักษณะที่เป็นการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ คือ การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่นนั้น งานวิจัยชิ้นนี้แนะนำให้เสนอว่ากระบวนการหรือทางเลือกการพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาที่เอาพื้นที่เป็นตัวตั้งโดยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ในการพัฒนาดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากกรณีพื้นที่ในเขตโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็กจังหวัดจันทบุรี จะพบยุทธศาสตร์และมาตรการที่สำคัญ คือ การพัฒนาประมงที่ยั่งยืน, การทำนาข้าวให้เป็นแหล่งอาหารที่มั่นคง, การหันมาทำนาทุ่งแบบธรรมชาติ, การทำสวนผลไม้แบบยั่งยืน, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงบูรณาการโดยการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การจัดการ/การใช้ประโยชน์จากที่ดิน, การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษและปัญหาสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น, บทบาทของสถานศึกษา/ การสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่น ขณะที่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะระดับชาติ งานวิจัยชิ้นนี้เสนอให้มีการปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม, การปรับระบบการประเมินผลกระทบของโครงการศึกษาความเป็นไปได้ของโรงงานอุตสาหกรรม, มาตรการเร่งรัดการจัดตั้งคณะกรรมการอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ, ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายของชุมชนท้องถิ่นในการรับมือกับโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่, การผลักดันนโยบายชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองไปสู่ นโยบายสาธารณะ

กุลลีนี มุทธากลิน และปิยะศิริ เรืองศรีมัน (2542) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทางเลือก:วิถีทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืนของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางการ

พัฒนาทางเลือกที่สำคัญในสังคมไทย โดยผลการศึกษาพบว่า แนวทางของการพัฒนาทางเลือกที่สำคัญในสังคมไทย ประกอบไปด้วย (1) การพัฒนาตามแนวทางของวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในบริบทของชุมชนท้องถิ่นในชนบทของประเทศไทยที่ยังมีรากเหง้าของวัฒนธรรมภายในชุมชนของตนเองเป็นศูนย์รวมเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนร่วมกัน การพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชนจึงเน้นภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาชุมชนและการดำรงชีวิตของผู้คนในชนบท (2) การพัฒนาเชิงพุทธ เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นให้ความสำคัญกับรากฐานของพุทธศาสนาในสังคมไทย ซึ่งมีความพยายามในการสะท้อนปัญหาของการพัฒนากระแสหลักที่เน้นให้มนุษย์มุ่งแสวงหาการใช้ชีวิตแบบสุขนิยมเป็นสำคัญการพัฒนาเชิงพุทธจึงพยายามเน้นการพัฒนาที่มีแบบแผนพึ่งพาตนเองและมีความสมดุลกับธรรมชาติแวดล้อมเป็นสำคัญ (3) การพัฒนาเชิงนิเวศวิทยา อันเป็นแนวทางการพัฒนาที่ตอบได้การพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มรายได้ประชาชาติจนละเลยการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยการพัฒนาเชิงนิเวศวิทยาเน้นในการคำนึงถึงต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มี การคำนึงถึงความเหมาะสมและแก้ไขปัญหาความยากจน และ (4) การพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือ เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดในการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระราชทานเพื่อให้เป็นหลักคิดของการพัฒนาในสังคมไทยที่เอื้อต่อการพัฒนาและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในลักษณะการพออยู่พอกิน ซึ่งการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เห็นได้เป็นรูปธรรมมีทั้ง ทฤษฎีใหม่หรือแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตร การพึ่งตนเอง การจัดการแหล่งน้ำ หรือการพัฒนา/ฟื้นฟูคุณภาพดินและน้ำ

สุวิดา แสงสีหนาท (2549) ศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา: ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาสังคมตามแนวคิดพุทธปรัชญาในชุมชนและสภาพแวดล้อมของชุมชนชาวพุทธ รวมถึงเสนอแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานคิดของพุทธปรัชญาเพื่อเป็นการบูรณาการสู่ยุทธศาสตร์ทางเลือกแห่งการพัฒนา โดยมีกรณีศึกษาเป็น ชุมชนชาวอโศก ขบวนการสรรโวทัยของศรีลังกา และมูลนิธิพุทธฉือจี้ของไต้หวัน ซึ่งใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสำรวจเอกสารและการลงภาคสนามจริง ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาแนวทางเลือกบนฐานคิดพุทธปรัชญาเพื่อการพัฒนาสังคมไทยในระดับมหภาคจะเป็นจริงได้นั้น ต้องมีความพยายามในการเปลี่ยนแปลง “จิตสำนึก” หรือโครงสร้างส่วนลึกของผู้คนในสังคม โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาตนเองเป็นสำคัญ มากกว่าความพยายามในการเปลี่ยนแปลงผู้อื่น ดังเช่น ชาวอโศกและชาวฉือจี้ที่เปลี่ยนความคิดของตนเองให้มีความเข้าใจตัวเอง เข้าใจผู้อื่น เข้าใจความจริงของชีวิต นำไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ถูกต้อง และการดำเนินชีวิตที่

สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาบนฐานพุทธปรัชญาไม่มีจุดประสงค์ที่จะเปลี่ยนให้ทุกคนมานับถือพุทธศาสนา และไม่มีจุดประสงค์ที่จะจำกัดการพัฒนาอยู่เฉพาะเพียงเพื่อชาวพุทธเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของขบวนการสรรโวทัยและมูลนิธิพุทธฉือจี้ที่มีได้แบ่งแยกผู้คนผ่านเชื้อชาติ สัญชาติ แต่มีความพยายามให้ทุกคนแสวงหาการพัฒนาที่สอดคล้องกับระบบธรรมชาติเหมือนกันทุก ๆ คน

อังคณา สาธานนท์ (2539) ศึกษาเรื่อง“แนวคิดทางเศรษฐกิจการเมืองไทยเพื่อทางเลือกในการพัฒนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาถึงแก่นความคิดและแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง อันเป็นทางเลือกในการพัฒนาตามแนวคิดของนักคิด 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์เสนห์ จามริก อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และอาจารย์หมอบระเวศ วะสีโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสำรวจเอกสาร ผลการศึกษาพบว่าแก่นความคิดและแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองของนักคิดทั้งสามท่านกับการพัฒนาสังคมไทยมีการให้ความสำคัญที่ผู้คนหรือสมาชิกในสังคมที่คล้ายคลึงกัน โดยทั้งสามเน้นไปยังกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ เนื่องจากทั้งสามท่านเชื่อว่าชุมชนท้องถิ่นยังเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาต่อไปได้ โดยมีมุมมองที่แตกต่างกันต่อชุมชนท้องถิ่นต่อการเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้ให้คำอธิบายโดยมุ่งเน้นไปที่พลังของชุมชนที่สำคัญก็คือ วัฒนธรรมชุมชน อันเป็นรากเหง้าที่สำคัญที่สุดและเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญของผู้คนในสังคมชนบทของไทยมาอย่างยาวนาน ส่วนอาจารย์เสนห์ จามริกได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาและศักยภาพของชาวบ้านในการพัฒนาตนเองและชุมชนของตน พร้อมทั้งเชื่อมโยงไปสู่เรื่องการเรียกร้องสิทธิในการจัดการและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสุดท้ายอาจารย์หมอบระเวศ วะสีได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมชนบทไทยภายใต้พื้นฐานความเชื่อในทางพุทธศาสนา และการพัฒนาที่ต้องให้ความสำคัญกับหรือโครงสร้างไปพร้อมกับการพัฒนาตัวบุคคลและนอกจากนี้จากการศึกษางานเขียนและงานศึกษาของนักคิดทั้งสามท่านยังได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับทางเลือกในการพัฒนาสังคมจากการศึกษาผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโครงสร้างของสังคมไทยที่แท้จริง รวมถึงยังให้ความสำคัญกับจิตใจหรือการให้คุณค่ากับความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. วิธีวิทยาในการศึกษา

แนวทางการศึกษา (Methodological Approach) ที่จะนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะใช้วิธีวิทยาของการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีวิทยาที่สำคัญ 2 แนวทาง คือ

1.1 วิธีวิทยาแบบวิภาษวิธี (Dialectic) ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการทางสังคม (Agency) และพลังทางโครงสร้างสังคม (Structure) ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม กล่าวคือ

ผู้กระทำการทางสังคมจะเป็นผู้ขับเคลื่อนประวัติศาสตร์หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมเกิดขึ้น จากต่อสู้ทางสังคม (Social Struggle) ที่มีทั้งความขัดแย้ง (Conflict) และความร่วมมือ (Cooperation) อย่างไรก็ตามแล้วแต่ผู้กระทำกรกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมก็ได้เคลื่อนไหวอยู่ในภาวะ สุญญากาศ ตรงกันข้ามผู้กระทำกรเหล่านั้นต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้แบบแผนทางสังคมหรือ โครงสร้างสังคมที่ดำรงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ด้วยเหตุนี้โครงสร้างสังคมจึงมีลักษณะสองด้าน (Duality of Structure) คือ โครงสร้างเปรียบเสมือนเงื่อนไข (Condition) และผลผลิต (Product) ของการ กระทำทางสังคม (Social Action) ดังนั้นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้างจึงให้ ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกรที่มีบทบาทในการกำหนดโครงสร้างสังคม และโครงสร้างสังคมที่มีพลังในการกำหนดชีวิตทางสังคมของผู้กระทำกร

1.2 วิธีวิทยาแนวสหวิทยาการแบบข้ามพ้นสาขาวิชา (Tran - Disciplinary) ซึ่งเป็น ความพยายามที่จะสลายพรมแดนระหว่างสาขาวิชาภายใต้ความเชื่อที่ว่าสาขาวิชาต่าง ๆ นั้นไม่ได้มี การแบ่งแยกมาตั้งแต่เริ่มต้น ในทางตรงกันข้ามสาขาวิชาต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและ กัน กล่าวอีกนัยหนึ่งสาขาวิชาหนึ่งย่อมมีจุดกำเนิดมาจากสาขาวิชาอื่น หลักการข้ามพ้นสาขาวิชาใน ครั้งนี้จะถูกใช้เพื่อทำให้เกิดการเติมเต็มซึ่งกันและกัน (Disciplinary and Tran - Disciplinary) ที่เป็น เช่นนั้นเพราะสภาพปัญหาหรือสถานการณ์ที่ดำรงอยู่ในสังคม ณ ปัจจุบัน มีความสลับซับซ้อน ทำให้ การวิเคราะห์สังคมโดยใช้ศาสตร์หรือสาขาวิชาเดียวอาจมีข้อจำกัด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำเป็นต้องมี ความหลากหลายทางกระบวนทัศน์ (Paradigms) ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยอาศัยแหล่งข้อมูล 2 แหล่งหลัก ๆ คือ การศึกษาเอกสารและตัวบท, การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า, การสัมภาษณ์, การจัดอภิปรายเฉพาะกลุ่ม, การสังเกตการณ์ ดังรายละเอียดดังนี้

2.1 การศึกษาเอกสารและตัวบทเอกสารที่จะใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้มี 2 ประเภทคือเอกสาร ชั้นต้น (Primary Data) เช่น จดหมายเหตุ บันทึกของทางราชการและเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เช่น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ เป็นต้น รวมถึงการศึกษาตัวบทอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ เอกสาร เช่น วัตถุพยาน สาระคดี เป็นต้น

2.2 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In - depth Interview) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจากลักษณะของการมีข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและ กระบวนการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Data Satiation)

3. การตรวจสอบข้อมูล

สำหรับการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้นจะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

- การตรวจสอบแหล่งเวลาหมายถึงการตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกันเพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นเหมือนกันหรือไม่

- การตรวจสอบสถานที่หมายถึงข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

- การตรวจสอบบุคคลหมายถึงบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

3.2. การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological Triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร หรือทำการซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรืออาจซักถามผู้ให้ข้อมูลหลังจากสรุปผลการศึกษาเพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

3.3 การเปรียบเทียบจากการใช้ทฤษฎีแนวคิดหลาย ๆ ชุด (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยสามารถใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมตีความข้อมูลแตกต่างกันได้มากน้อยเพียงใด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย มาจัดกระทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อที่จะนำไปสู่การตีความ (Hermeneutic) ซึ่งจะเป็นการทำความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยจะทำการจำแนกและจัดระบบข้อมูล เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์โดยผู้วิจัย จะทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล หาแบบแผนความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบททางสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา เป็นการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล ซึ่งเป็นการอธิบายที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนอย่างไร เช่น ผลที่ได้รับจากนโยบายของรัฐได้ก่อให้เกิดผลกับชุมชน/วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างไร ตลอดจนการปรับเปลี่ยนไปในมิติต่าง ๆ กัน โดยเป็นการอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คน ตลอดจนสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองและวัฒนธรรมอันเป็นบริบทของการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านวิชาการคาดว่าจะงานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนทั้งในระดับปริญญาตรี โทและเอก อันจะทำให้นิสิตได้เรียนรู้ถึงทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของบริบทในพื้นที่แต่ละพื้นที่ รวมทั้งเห็นแนวทางในการป้องกัน แก้ไขปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

2. ด้านนโยบาย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลได้ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันและสามารถนำทางเลือกดังกล่าวไปกำหนดแนวทาง, ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมบนฐานของความยุติธรรมทางสังคมและความยุติธรรมทางนิเวศ อันจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้โรงงานอุตสาหกรรมและชาวบ้านอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขในกรณีพื้นที่แห่งนั้นเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมอยู่แล้ว ขณะที่พื้นที่ที่คาดว่าจะมีการพัฒนาอุตสาหกรรมผู้กำหนดนโยบายก็จะมีทางเลือกนโยบายที่สอดคล้องกับพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้

3. ด้านเศรษฐกิจ ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวจะนำไปสู่ได้รับผลประโยชน์และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างยุติธรรมทั้งในส่วนของภาคประชาชน ภาคเอกชนรวมถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ รวมถึงการสร้างทางเลือกการพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับฐานภูมินิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละพื้นที่

4. ด้านสังคมและชุมชนสังคมและชุมชนท้องถิ่น สังคมและชุมชนท้องถิ่นทั้งที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมได้รับความยุติธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์และทรัพยากรภายใต้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น ขณะที่ชุมชนท้องถิ่นที่คาดว่าจะมีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สามารถที่จะรักษฐานการผลิตดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นเอาไว้ได้โดยไม่ถูกรุกรานหรือเบียดเบียนจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

บทที่ 2

ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ

การศึกษาวิจัยทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ ผู้วิจัยได้แบ่งพื้นที่ในการพัฒนาอุตสาหกรรมออกเป็น 2 พื้นที่ คือ

พื้นที่ที่ยังไม่มีการประกอบการอุตสาหกรรมเข้มข้น

พื้นที่แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น

พื้นที่ที่ยังไม่มีการประกอบการอุตสาหกรรมเข้มข้น

ในกรณีของพื้นที่ที่ยังไม่มีการประกอบการอุตสาหกรรมเข้มข้นในพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกได้แก่พื้นที่ที่ยังไม่เป็นนิคมอุตสาหกรรมหรือพื้นที่ตามผังเมืองกำหนดให้เป็นสีม่วงอ่อน และพื้นที่ที่มีสีอื่น หน่วยงานภาครัฐโดยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอให้ชะลอการขยายและก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและมลภาวะโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องชะลอจนกว่าจะแก้ไขปัญหาเฉพาะเป็นพิษไม่ให้เกิดค่ามาตรฐานที่กำหนด ยกเว้นในกรณีโรงงานที่จำเป็นต้องดำเนินการต่อเนื่องซึ่งต้องมีการกำกับมลภาวะอย่างเคร่งครัดและมีแผนงานมาตรการในการป้องกันปัญหาอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการเสนอให้จัดหาสาธารณูปโภครองรับอย่างเพียงพอเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งยืนต่อไปในอนาคต (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

พื้นที่ใหม่ที่จะมีการขยายและก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มเติมโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีอุตสาหกรรมหนาแน่น เช่นในพื้นที่มาบตาพุดและบ้านฉางในจังหวัดระยองจะต้องมีการทบทวนและปรับแนวทางการพัฒนาซึ่งต้องมีกำหนดแนวทางและกระบวนการตัดสินใจให้มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

พื้นที่แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น

สำหรับพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นได้แก่พื้นที่ที่เป็นนิคมอุตสาหกรรมหรือพื้นที่สีม่วงภาครัฐได้เสนอทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสิ่งแวดล้อม และมิติทางสังคม

ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติเศรษฐกิจ

สำหรับข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติเศรษฐกิจ ประกอบไปด้วย 3 ข้อเสนอ ได้แก่

1. การเสนอให้มีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษและการวางแผนกำหนดอุตสาหกรรมมุ่งเป้า

2. การปรับปรุงแก้ไขและเสนอให้มีมาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและ 3. มาตรการอื่น ๆ ในทางเศรษฐกิจ

1. การเสนอให้มีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษและการวางแผนกำหนดอุตสาหกรรมมุ่งเป้า

หากพิจารณาถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมในอดีตจะพบว่ามีปัญหาของการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมอย่างมากในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑลซึ่งเป็นศูนย์กลางของประเทศส่งผลให้เกิดผลกระทบในมิติต่าง ๆ ตามมา อาทิ ผลกระทบในมิติสิ่งแวดล้อม การเกิดมลภาวะจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือผลกระทบในมิติทางสังคม อาทิ การเกิดขึ้นของชุมชนแออัด การอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่และประชากรแฝง ซึ่งผลกระทบดังกล่าวมีสาเหตุจากการขาดนโยบายการวางแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัดกุมและรอบด้านเพื่อแก้ไขปัญหาในมิติสิ่งแวดล้อมและสังคมดังกล่าวตลอดจนปัญหาการขาดทิศทางการชัดเจนสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับภูมิภาค

ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมในมิติเศรษฐกิจที่ถูกเสนอโดยภาครัฐได้แก่การกำหนดและพัฒนาให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งกำหนดให้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การลงทุนรองรับความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานโดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเป็นเขตเศรษฐกิจที่ดีที่สุดและทันสมัยที่สุดในภูมิภาคอาเซียน

ซึ่งภาคตะวันออกได้รับการยกระดับให้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ศูนย์กลางการลงทุนมีปัจจัยสำคัญมาจากการที่ภาคตะวันออกเป็นจุดศูนย์กลางระดับโลกทั้งทางด้านการลงทุนและการท่องเที่ยวและเป็นฐานอุตสาหกรรมด้านพลังงานรวมถึงที่ผ่านมาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งอยู่ในระดับดีทั้งถนน รถไฟรวมถึงการเป็นศูนย์กลางของการขนส่งทางเรืออาเซียน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงท่าเรือน้ำลึกทวายของสาธารณรัฐเมียนมา ท่าเรือสีหนุวิลล์ของราชอาณาจักรกัมพูชา และท่าเรือจตุรัสของประเทศเวียดนาม พร้อมทั้งการขนส่งทางอากาศและธุรกิจการบิน (อู่ตะเภา) ด้วยปัจจัยสำคัญดังกล่าวทำให้วันที่ 31 สิงหาคม 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในหลักการโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก (EEC) และแผนพัฒนาพื้นที่เชิงพาณิชย์สถานีรถไฟความเร็วสูง 4 เส้นทาง อีกทั้งยังมีการเตรียมการจัดตั้งคณะกรรมการระดับนโยบายและคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการโดยเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาออกเป็นพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกรวมถึงการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 อีกด้วย

ซึ่งร่างพระราชบัญญัติพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมีสาระสำคัญ อันได้แก่การยกระดับจังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทราให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้พื้นที่มีศักยภาพและประสิทธิภาพเพื่อรองรับอุตสาหกรรมเป้าหมายเพื่อการแข่งขันในอนาคต

และภายหลังจากพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกมีผลบังคับใช้จะมีการจัดทำผังเมืองรวม 3 จังหวัดโดยกรมโยธาธิการและผังเมืองเพื่อวางแผนการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับการพัฒนาในพื้นที่ ในด้านการลงทุนการพัฒนาพื้นที่ที่จะมีการลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชนซึ่งมีมูลค่าประมาณ 1.5 ล้านล้านบาทใน 5 ปีแรก เช่น การลงทุนสร้างเมืองใหม่ 4 แสนล้านบาทเป็นการลงทุนโดยเอกชน รวมถึงการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ สนามบินอู่ตะเภา เป็นต้น

ทั้งนี้สำหรับพื้นที่ที่จะดำเนินการสร้างเมืองใหม่ทางภาครัฐได้มีการกำหนดพื้นที่เบื้องต้น 4 พื้นที่ ได้แก่ 1.เมืองใหม่ฉะเชิงเทราเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างเมืองฉะเชิงเทราและจังหวัดชลบุรี 2. เมืองใหม่ระยองอยู่เลยจากตัวเมืองระยองและใกล้อำเภอบ้านค่าย 3. เมืองใหม่พัทยาพื้นที่เดียวกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดไว้แล้ว 4. เมืองใหม่อู่ตะเภาอยู่ห่างจากสนามบินอู่ตะเภา 5 กิโลเมตร ซึ่งจะสามารถรองรับประชากรเพิ่มขึ้น 5 เท่าใน 10 ปีข้างหน้า

เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวหน่วยงานภาครัฐจึงได้เสนอให้มีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมใหม่ในทุกภูมิภาคให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่และสอดคล้องยุทธศาสตร์กระทรวงอุตสาหกรรม พ.ศ. 2558 โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการลงทุนและพัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อระบบการประกอบธุรกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (สศอ.) จึงได้ผลักดันโครงการศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมายในภูมิภาค โดยที่ให้ความสำคัญกับกำหนดการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ใหม่ที่มีศักยภาพและให้ความสำคัญกับการวางแผนจัดการพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning Planning) ที่มีอยู่เดิมอย่างเหมาะสมตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่

ภายใต้โครงการศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมนี้ ประกอบไปด้วยกิจกรรมหลักที่สำคัญ 2 กิจกรรม ได้แก่ (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2557)

1. การศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning) เพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมายในภูมิภาค
2. การศึกษายุทธศาสตร์การกระจายอุตสาหกรรมสู่เมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค

การศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมายในภูมิภาคมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมายในภูมิภาคที่เป็นอุตสาหกรรมนำร่อง จำนวน 1 สาขา รวมถึงการศึกษารูปแบบการเชื่อมโยงพื้นที่และเชิงอุตสาหกรรมตั้งแต่กิจกรรม ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของอุตสาหกรรมเป้าหมาย จะนำมาจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมและแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมาย ตลอดจน

กำหนดกลยุทธ์ แนวทาง และมาตรการในการผลักดันการพัฒนา พื้นที่อุตสาหกรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับอุตสาหกรรมเป้าหมายในภูมิภาคของประเทศไทย

การศึกษากลยุทธ์การกระจายอุตสาหกรรมสู่เมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดศูนย์กลางอุตสาหกรรม โดยในระยะที่ 1 นั้นได้มีการศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมายจำนวน 2 จังหวัด ใน 2 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือและภาคกลาง ผลการคัดเลือกจังหวัดเป้าหมายในภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ และภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายหลังจากนั้นได้ทำการศึกษา โครงการศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ในภูมิภาค ระยะที่ 2 ขึ้น ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องจากปี 2557 กำหนดให้มีแผนพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมเป้าหมายเพิ่มอีก 3 โครงการ ได้แก่ แผนพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรมและแผนพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่โซน 7 (จังหวัดระยองจังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรี) แผนพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรมและแผนพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่โซน 3 (จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสระแก้ว) และแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรมและแผนพัฒนาเชิงอุตสาหกรรม: อุตสาหกรรมเอทานอล พื้นที่โซน 5 (จังหวัดจังหวัดสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรีจังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดนครราชสีมา)

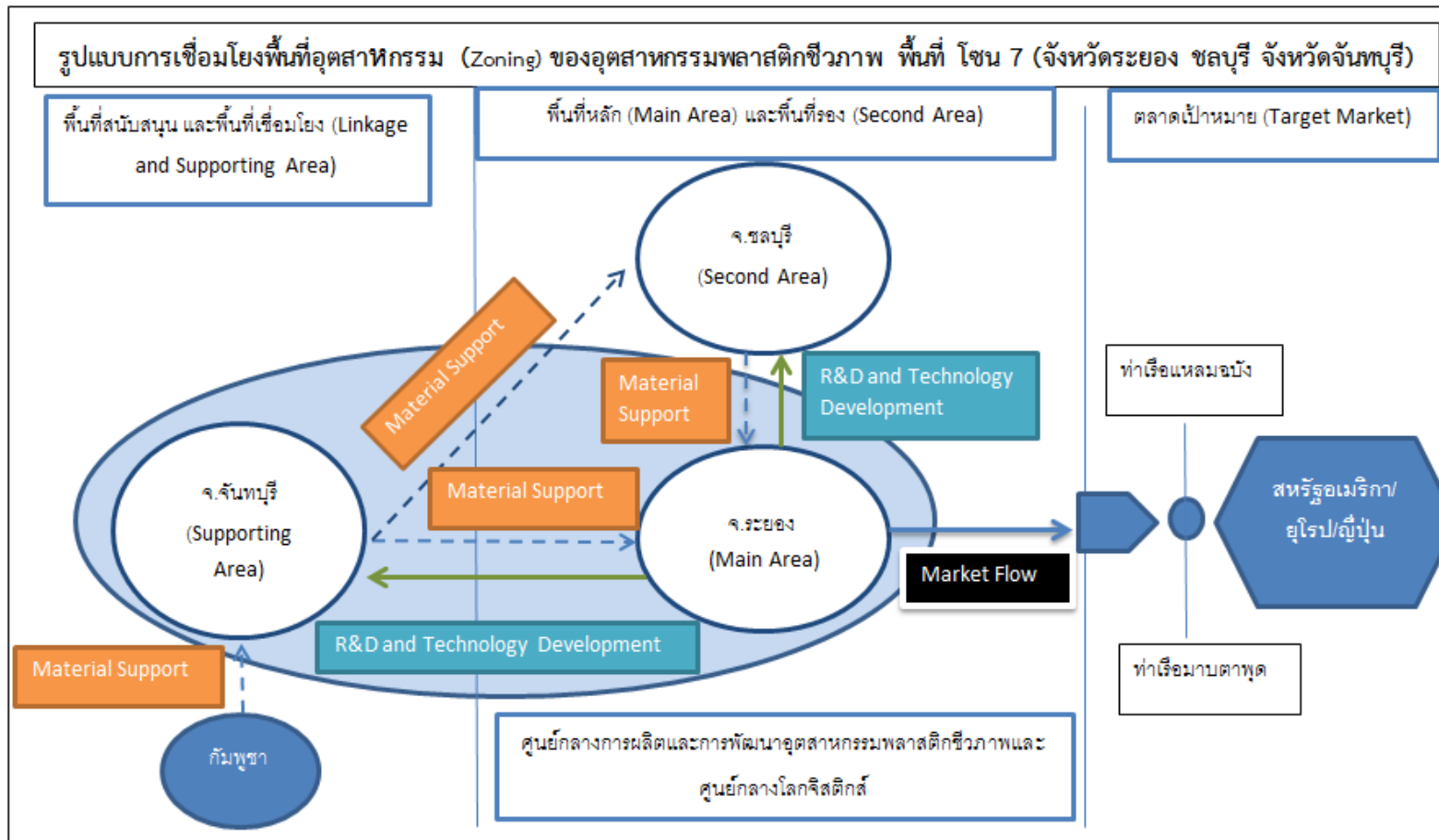
ในพื้นที่ภาคตะวันออกได้มีการเสนอให้มีแผนพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรมและแผนพัฒนาเชิงอุตสาหกรรม โดยกำหนดให้ภาคตะวันออกมีอุตสาหกรรมเป้าหมาย คือ อุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ โดยจะพัฒนาในพื้นที่ในพื้นที่จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรี

แผนพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning) ของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพพื้นที่โซน 7 จังหวัดระยอง ชลบุรี จังหวัดจันทบุรีเป็นแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ให้ความสำคัญเชิงพื้นที่อุตสาหกรรม (Area Based Development) มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอุตสาหกรรมเป้าหมายโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของอุตสาหกรรมในแต่ละพื้นที่ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีการคมนาคมขนส่งและระบบโลจิสติกเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมซึ่งได้แบ่งเป้าหมาย บทบาทการพัฒนา ดังนี้ (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2558, หน้า 1-7)

ตารางที่ 2 บทบาทการพัฒนาของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่ โชน 7

บทบาท	จังหวัด
พื้นที่หลัก (Main Area)	จังหวัดระยอง: พื้นที่ศูนย์กลางการผลิตและศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ มีความพร้อมด้านปัจจัยการผลิต (วัตถุดิบ ฐานการผลิต และองค์ความรู้/เทคโนโลยี) การคมนาคมขนส่งและระบบโลจิสติกส์ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมการผลิต และการเชื่อมโยงตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ
พื้นที่รอง (Second Area)	จังหวัดชลบุรี: พื้นที่ที่มีศักยภาพด้านวัตถุดิบ และฐานการผลิต และมีความสามารถในการเชื่อมโยงการพัฒนาในอุตสาหกรรมเป้าหมาย (อุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ) กับพื้นที่หลัก (Main Area)
พื้นที่สนับสนุน และพื้นที่เชื่อมโยง (Linkage and Supporting Area)	จังหวัดจันทบุรี: พื้นที่สนับสนุนด้านวัตถุดิบ (Material Support Area) ภายในพื้นที่และการเชื่อมโยงวัตถุดิบกับประเทศเพื่อนบ้าน (ประเทศกัมพูชา)

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2558, หน้า 1-7

ภาพที่ 1 บทบาทการพัฒนาของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่ โซน 7

เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการเชื่อมโยงพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning) ของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่ โซน 7 จึงได้แบ่งแนวทางการพัฒนาออกเป็น 2 ส่วน คือ แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่และแนวทางการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรม

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรมของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่โซน 7 จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรีได้กำหนดระดับชั้นของแนวทางการพัฒนาพื้นที่เชิงอุตสาหกรรมออกเป็น 4 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 กำหนดพื้นที่อุตสาหกรรม: การกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงชีวภาพ และก้าวสู่ความเป็นอุตสาหกรรมไบโอ (Bio Industrial Hub)

แนวทางที่ 2 พัฒนาโครงการระบบโลจิสติก (Infrastructure & Logistic System): การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ในพื้นที่ เพื่อสร้างความพร้อมรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม

แนวทางที่ 3 กำหนดสิทธิประโยชน์พิเศษ (Specific Privilege): กำหนดสิทธิประโยชน์พิเศษเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างแรงจูงใจในการลงทุนแก่ผู้ประกอบการ นักลงทุน โดยให้เน้นที่ผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็ก

แนวทางที่ 4 กำหนดนโยบาย/ มาตรการ (Policy & Measures): กำหนดมาตรการนโยบายและแนวทางในการสนับสนุนจากภาครัฐในการผลักดันพื้นที่ที่ชัดเจนและต่อเนื่องเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ประกอบการและนักลงทุน

จากความต้องการพัฒนาเชิงพื้นที่รองรับอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพจึงได้กำหนดเป็นกลยุทธ์และมาตรการรวมทั้งหน่วยงานรับผิดชอบในการผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. สนับสนุนการเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมฐานชีวภาพ (Bio-based Industry Hub) ของพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning) โดยมีมาตรการด้านการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยกำหนดแนวทางดังนี้

แผนระยะสั้น (Short-term plan)

ศึกษาความเหมาะสมในการกำหนดพื้นที่ศูนย์กลางอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ (Bio-plastics Industrial Hub) รองรับการพัฒนาเครือข่ายการผลิตอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ (Bio-plastics Industry) ภายในพื้นที่หลัก (Main Area) พื้นที่รอง (Second Area) และพื้นที่สนับสนุน (Supporting Area) ดำเนินการโดย กระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

จัดตั้งศูนย์เทคโนโลยี และศูนย์พัฒนาองค์ความรู้พลาสติกชีวภาพครบวงจรในพื้นที่ศูนย์กลาง ดำเนินการโดย กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (วท.)

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

จัดทำแผนการพัฒนาเชิงพื้นที่รองรับการพัฒนาของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ
ดำเนินการโดย กระทรวงอุตสาหกรรม

2. กำหนดสิทธิประโยชน์พิเศษเฉพาะ (Specifically Privilege) ในพื้นที่เป้าหมาย โดยมี
มาตรการด้านสิทธิประโยชน์พิเศษเฉพาะในพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning) กำหนดแนวทางดังนี้

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

สนับสนุนมาตรการทางด้านภาษีในระดับสูงสุดเฉพาะพื้นที่พิเศษเฉพาะ ในพื้นที่หลัก
(Main Area) พื้นที่รอง (Second Area) และพื้นที่สนับสนุน (Supporting Area) ดำเนินการโดย
กระทรวงการคลัง

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

กำหนดสิทธิประโยชน์ด้านการลดต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการในพื้นที่อุตสาหกรรม
(Zoning) ดำเนินการโดยกระทรวงการคลัง

แผนระยะยาว (Long-term plan)

สนับสนุนสิทธิพิเศษในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ในการจัดหาห้องทดลอง (Laboratory) ที่มี
ศักยภาพสูงแก่ผู้ประกอบการ และนักลงทุนในพื้นที่พิเศษเฉพาะ เพื่อนำไปต่อยอดการพัฒนา
ผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ ดำเนินการโดย กระทรวงการคลัง

3. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ (Infrastructure & Logistics system)
โดยมีมาตรการด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเอื้อต่อการลงทุนภายในพื้นที่ กำหนดแนวทาง
ดังนี้

แผนระยะสั้น (Short-term plan)

ศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งและระบบโลจิสติกส์ที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ในการเชื่อมโยงกับพื้นที่หลัก(Main Area) พื้นที่รอง (Second Area) และพื้นที่สนับสนุน (Supporting Area) ดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

จัดทำแผนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการพื้นฐาน (ไฟฟ้า ประปา และพลังงาน) เพื่อรองรับการขยายตัวของการลงทุนภาคอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพภายในพื้นที่หลัก (Main Area) พื้นที่รอง (Second Area) และพื้นที่สนับสนุน (Supporting Area) ดำเนินการโดยกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงพลังงาน

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

พัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งและศูนย์กระจายสินค้าของพื้นที่ศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพกับพื้นที่รองและพื้นที่สนับสนุน เพื่อเชื่อมโยงระบบโลจิสติกส์ครบวงจร ดำเนินการโดยกระทรวงคมนาคม

4. ส่งเสริมด้านนโยบาย/มาตรการ (Policy & Measure) จากภาครัฐโดยมีมาตรการด้านความต่อเนื่องของนโยบายและมาตรการจากภาครัฐกำหนดแนวทางดังนี้

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การสร้างกลไกความร่วมมือเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อผลักดันแผนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพื้นที่หลัก (Main Area) พื้นที่รอง (Second Area) และพื้นที่สนับสนุน (Supporting Area) เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินการโดย กระทรวงอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

กำหนดแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อรองรับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ โดยเฉพาะด้านการกำหนดพื้นที่กำจัดขยะและระบบการบริหารจัดการขยะอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้อย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินการโดย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

ผลักดันมาตรการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน/ การคมนาคมขนส่ง/ ระบบสาธารณูปโภค/ สิ่งอำนวยความสะดวก ฯลฯ ในพื้นที่หลัก (Main Area) พื้นที่รอง (Second Area) และพื้นที่สนับสนุน (Supporting Area) เพื่ออำนวยความสะดวก และสร้างแรงจูงใจแก่นักลงทุนและผู้ประกอบการดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรมดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการเชื่อมโยงเชิงอุตสาหกรรม (Supply Chain) ของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพพื้นที่โซน 7 (จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรี) มีรูปแบบการเชื่อมโยง ดังนี้

กระบวนการต้นน้ำ (Upstream) จะเป็นกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัตถุดิบภาคการเกษตร (อ้อยและมันสำปะหลัง) สู่กระบวนการผลิตภาคอุตสาหกรรมในกลุ่มอุตสาหกรรมสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตพลาสติกชีวภาพ

กิจกรรมกลางน้ำหรืออุตสาหกรรมชั้นกลาง (Midstream) ที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเม็ดพลาสติกชีวภาพคือ กลุ่มอุตสาหกรรมชีวเคมี (Bio chemical) เช่น Bio-Butanediol (Bio-BDO), Lactic Acid Dimer และ Bio Succinic Acid ซึ่งกลุ่มอุตสาหกรรมชีวเคมีดังกล่าวมีความสำคัญกับการผลิตเม็ดพลาสติกชีวภาพประเภท Polylactic Acid or Polylactide

และ Polybutylene Succinate (PBS) และมีความจำเป็นต้องพึ่งพาองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ตลอดจนเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่มีความทันสมัย

กิจกรรมปลายน้ำ (Downstream) เป็นกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเชื่อมโยงตลาดในกลุ่มอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ที่สามารถนำพลาสติกชีวภาพไปแปรรูปในกระบวนการผลิตเป็นสินค้าที่มีความหลากหลาย เช่น กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอเส้นใย กลุ่มอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ เป็นต้น

แผนการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่โซน 7 จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรี

จากประเด็นการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมกำหนดเป็นแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ 9 มาตรการ และแนวทางการดำเนินการโดยแบ่งเป็นแนวทางของแผนระยะสั้น (Short-term Plan) 9 แนวทาง แนวทางของแผนระยะกลาง (Medium Term Plan) 7 แนวทาง และแนวทางของแผนระยะยาว (Long-term Plan) 5 แนวทาง รวมทั้งหน่วยงานรับผิดชอบในการผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติ (Implementation) ดังนี้

1. ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตวัตถุดิบเชิงคุณภาพ (Availability of Upstream Factors) โดยกำหนดมาตรการ ดังนี้

1.1 การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบพื้นที่

แผนระยะสั้น (Short-term plan)

สนับสนุนการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรอุตสาหกรรม (Zoning) ในการเพาะปลูกพืชเพื่อเชื่อมโยงอุตสาหกรรมเป้าหมาย (เพื่อให้ได้วัตถุดิบคุณภาพที่มีปริมาณเพียงพอ และป้องกันการแย่งชิงวัตถุดิบระหว่างอุตสาหกรรม) ดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางการพัฒนาการเพาะปลูกพืชเพื่อเชื่อมโยงอุตสาหกรรมเป้าหมายในรูปแบบของกลุ่มการผลิต (Cluster) ดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การศึกษาแนวทางการเชื่อมโยงวัตถุดิบทางการเกษตรกับประเทศเพื่อนบ้านของพื้นที่เป้าหมายของโครงการฯ (จังหวัดจันทบุรี- ประเทศกัมพูชา) เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพในอนาคตกระทรวงอุตสาหกรรม ดำเนินการโดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์

1.2 ด้านการสนับสนุนเทคโนโลยี

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การสนับสนุนด้านเงินทุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตวัตถุดิบและลดต้นทุนการผลิต (พื้นที่สนับสนุนด้านวัตถุดิบจังหวัดชลบุรี และจันทบุรี) ดำเนินการโดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การส่งเสริมและสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตวัตถุดิบสามารถเข้าถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยีทางการเกษตรดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

1.3 ด้านนโยบายสนับสนุนเชิงรุกเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนาคต

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การจัดทำแผนการบริหารจัดการวัตถุดิบอย่างยั่งยืนโดยการพัฒนาพลาสติกชีวภาพจากวัตถุดิบที่ได้จากอ้อย (Sugar/ Molasses)ดำเนินการโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การจัดทำแผนการบริหารจัดการวัตถุดิบอย่างยั่งยืนโดยการพัฒนาพลาสติกชีวภาพที่ได้จากวัตถุดิบมันสำปะหลังดำเนินการโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การกำหนดแนวทาง มาตรการ และนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อบังคับใช้พลาสติกที่ย่อยสลายได้ให้ชัดเจนเพื่อสนับสนุนการใช้พลาสติกชีวภาพภายในประเทศอย่างเป็นรูปธรรมดำเนินการโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

การจัดทำแผนการบริหารจัดการวัตถุดิบอย่างยั่งยืนโดยการพัฒนาพลาสติกชีวภาพจากวัตถุดิบของเหลือใช้จากภาคเกษตร (ชานอ้อย ฟางข้าว กากมันสำปะหลัง) ดำเนินการโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2. ส่งเสริม และสนับสนุนการวิจัยพัฒนา และการถ่ายทอดเทคโนโลยี (R&D/Technology)

2.1 การสร้างองค์ความรู้ด้านการผลิต

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตพลาสติกชีวภาพตั้งแต่ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ เช่น กระบวนการหมัก (Fermentation) กระบวนการพอลิเมอไรเซชัน (Polymerization) กระบวนการสังเคราะห์พอลิเมอร์โดยใช้เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม กระบวนการคอมพาวด์ติ้ง (Compounding) กระบวนการขึ้นรูป (Processing) ดำเนินการโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การวิจัยและพัฒนาการผลิตพลาสติกชีวภาพเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมปลายน้ำที่มีความหลากหลายนอกเหนือจากบรรจุภัณฑ์ (เช่น วัสดุสิ้นเปลืองในโรงพยาบาล ของเล่นเด็ก เฟอร์นิเจอร์ เส้นใยสิ่งทอ พลาสติกสำหรับยานยนต์ ฯลฯ) ดำเนินการโดย กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

การวิจัยเพื่อศึกษาความเหมาะสมของวัตถุดิบที่หลากหลายเพื่อผลิตพลาสติกชีวภาพในเชิงพาณิชย์ภายในพื้นที่เป้าหมาย ดำเนินการโดย กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2.2 การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการผลิต

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การพัฒนาและถ่ายทอดด้านองค์ความรู้ ผลงานวิจัยและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการผลิตตั้งแต่ต้นน้ำ (กลุ่มพืชเกษตรและเม็ดพลาสติก) กลางน้ำ (กลุ่มผู้ผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์) และปลายน้ำ (ด้านการตลาดเชิงรุก) ดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การสร้างเครือข่ายผู้ผลิต/ ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ เพื่อการสร้างกระบวนการความร่วมมือในด้านเทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกภายในเครือข่าย (Cluster) ดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

3. เสริมสร้างการผลิตและการตลาด (Process & Marketing: P&M)

3.1 การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์พลาสติกชีวภาพ

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การจัดทำมาตรฐานสินค้าที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์พลาสติกชีวภาพ ตลอดจนมาตรฐานห้องทดลอง (Laboratory) ดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

การสร้างกลไกการผลักดันการจัดทำมาตรฐานสินค้าพลาสติกชีวภาพไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

3.2 การส่งเสริมการต่อยอดผลิตภัณฑ์พลาสติกชีวภาพเชิงนวัตกรรม

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตสินค้าพลาสติกทั่วไปให้สามารถเชื่อมโยงกับการผลิตสินค้าพลาสติกชีวภาพดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การคิดค้นนวัตกรรมการผลิตและการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้บริโภคที่มีความหลากหลาย เพื่อขยายตลาดการบริโภคพลาสติกชีวภาพเพิ่มมากขึ้นดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม

3.3 การเตรียมความด้านทรัพยากรบุคคลรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การพัฒนาด้านทักษะแรงงาน (Skill Labor) ด้านการผลิตของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ ดำเนินการโดย กระทรวงแรงงาน

แผนระยะกลาง (Medium Term Plan)

การบูรณาการร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ภาครัฐ ภาคเอกชน และ สถาบันการศึกษา) เพื่อพัฒนาทักษะแรงงาน (Skill Labor) รองรับอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ ดำเนินการโดย กระทรวงแรงงาน

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพแก่บุคลากรในสถานประกอบการและบุคคลทั่วไปดำเนินการโดยกระทรวงอุตสาหกรรม
การจัดทำแผนพัฒนากำลังคนเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายในอนาคต (กำลังคนที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น เทคโนโลยีชีวภาพ) ดำเนินการโดย กระทรวงศึกษาธิการ

4. สร้างเสริมจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม (Raise Awareness: RA)

4.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสังคม และชุมชน

แผนระยะสั้น (Short-term Plan)

การรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยบูรณาการความร่วมมือทั้งในภาครัฐ ผู้ประกอบการ สถาบันการศึกษา และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ดำเนินการโดย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนระยะยาว (Long-term Plan)

การรณรงค์การใช้พลาสติกชีวภาพ เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยสร้างกลไกความร่วมมือ (ภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ) เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการใช้ผลิตภัณฑ์พลาสติกชีวภาพในชีวิตประจำวัน ได้อย่างสะดวกกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการโดย กระทรวงอุตสาหกรรมและกระทรวงพาณิชย์ (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2558, หน้า 2-22).

2. การปรับปรุงแก้ไขและเสนอให้มีมาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

มาตรการทางการคลังก็เป็นอีกหนึ่งมาตรการที่ได้รับความสนใจโดยมาตรการทางการคลังสามารถแบ่งออกได้ 2 ด้านคือ 2.1 ข้อเสนอให้มีการแก้ไขระบบการจัดเก็บภาษี และ 2.2 ข้อเสนอให้ใช้มาตรการทางการคลังเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ข้อเสนอให้มีการแก้ไขระบบการจัดเก็บภาษี

ปัญหาการจัดเก็บภาษีในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นปัญหามาอย่างยาวนานซึ่งใน

พื้นที่ภาคตะวันออกถึงแม้ว่าจะมีการดำเนินอุตสาหกรรมในพื้นที่แต่เนื่องจากบริษัทส่วนมากมักมีการจดทะเบียนและการจัดตั้งสำนักงานอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ ทำให้พื้นที่ต้องประสบปัญหาการจัดเก็บภาษี และการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและการลงทุนทางสังคม ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาในจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีรายผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดอยู่ในอันดับ 2 ของประเทศแต่กระบวนการในการเสียภาษีโดยมากไปตกอยู่ที่กรุงเทพฯ ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (มติที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 4/ 2551) จึงมีข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาการจัดเก็บภาษีโดยให้โรงงานและภาคธุรกิจที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ต้องเสียภาษีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการผลิต

ตลอดจนขอเสนอให้มีการทบทวนการให้สิทธิพิเศษทางภาษีสำหรับโรงงานใหม่ในพื้นที่ที่มีอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากรวมถึงข้อเสนอให้ในกระบวนการจัดสรรงบประมาณในการลงทุนทางสังคมจะต้องมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณ ระดมทุน และทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูสังคมร่วมกัน (เดชรัตน์ สุขกำเนิด และคณะ, หน้า 25, 2550)

2.2 ข้อเสนอให้การนำมามาตรการทางภาษีสิ่งแวดล้อมมาบังคับใช้

ภายหลังจากที่ปัญหามลพิษและการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในมาบตาพุดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นส่งผลภาครัฐหันให้ความสนใจและหันมาร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมมีการนำมามาตรการและเครื่องมือต่างๆ มาใช้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวซึ่งมาตรการทางเศรษฐศาสตร์เป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งที่น่าสนใจนำมาใช้เสริมในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สิ่งแวดล้อมเป็นต้นทุนที่ถูกรวมไว้กับต้นทุนการผลิต ทำให้ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการเลิกผลิตสินค้าหรือดำเนินกิจการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด หน่วยงานภาครัฐโดยคณะกรรมการศึกษา สนับสนุน และติดตามผลการดำเนินงานตามข้อเสนอของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติว่าด้วยการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด¹คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ และสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ในสังกัดกระทรวงการคลังเสนอให้นำมาตรการทางภาษีสิ่งแวดล้อมมาใช้และนำมาสู่การยกร่างพระราชบัญญัติมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม พ.ศ.....

ในการจัดทำกฎหมายว่าด้วยภาษีสิ่งแวดล้อมนั้น ได้วางให้มีการร่างกฎหมายขึ้นเป็น 2 ระดับ คือ

- (1) ระดับพระราชบัญญัติเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดกรอบการใช้ภาษีสิ่งแวดล้อม
- (2) ระดับพระราชกฤษฎีกาเป็นกฎหมายระดับรอง ซึ่งเสนอโดยแต่ละกระทรวงที่รับผิดชอบ เพื่อใช้สำหรับควบคุมมลพิษแต่ละประเภท

¹เป็นไปตามมติที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติว่าด้วยการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดครั้งที่1/ 2553 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2553

ทั้งนี้ การกำหนดอัตราภาษีจะกำหนดภายใต้กฎกระทรวง ส่วนประกาศกระทรวงจะเป็นตัวกำหนดประเภท ชนิดและขนาดโรงงาน และแหล่งกำเนิดมลพิษอื่น ๆ ที่มีหน้าที่เสียภาษีสิ่งแวดล้อม (ยุวดี คาคการณ์ไกล, 2553, หน้า 11)

โดยร่างพระราชบัญญัติมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ได้รับการเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาล่าสุดเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2553 และมีมติเห็นชอบในหลักการโดยให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีการ่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบอีกครั้งก่อนเสนอรัฐสภาต่อไป อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการร่างอนุบัญญัติกฎหมายภายใต้ร่างพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่

ร่างพระราชกฤษฎีกาภาษีมลพิษทางน้ำ

ร่างพระราชกฤษฎีกาภาษีมลพิษทางอากาศ

ร่างพระราชกฤษฎีกาส่งเสริมการจัดการของเสียอันตราย

ร่างพระราชกฤษฎีกาภาษีคาร์บอนไดออกไซด์จากรถยนต์

ร่างพระราชกฤษฎีกาภาษีนักท่องเที่ยว

โดยให้กรมโรงงานอุตสาหกรรม (กรอ.) ดำเนินการยกร่างพระราชกฤษฎีกาภาษีมลพิษทางน้ำและพระราชกฤษฎีกาภาษีมลพิษทางอากาศ

กรมควบคุมมลพิษ (คพ.) ดำเนินการยกร่าง พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไขและการจัดการเงินรายได้จากค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์พ.ศ. แล้วเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งปรับปรุงมาจากร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดการของเสียอันตรายจากผลิตภัณฑ์ใช้แล้ว ส่วนร่างพระราชกฤษฎีกาภาษีคาร์บอนไดออกไซด์จากยานยนต์และพระราชกฤษฎีกาภาษีนักท่องเที่ยวในปัจจุบันยังไม่มีความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

นอกจากนี้กรมควบคุมมลพิษยังได้มีการยกร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งเสริมการตลาดและนำกากของเสียมาใช้ประโยชน์พ.ศ. ฉบับล่าสุดในปี พ.ศ. 2552 อีกด้วย

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 การบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมและมีกองทุนเพื่อนำไปใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนการรักษาสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ อย่างคล่องตัว

ซึ่งประโยชน์ของร่างพระราชบัญญัติมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม พ.ศ.....ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การสร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการและผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการผลิตและการบริโภคสินค้าที่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่นอีกด้วย

ส่วนร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไขและการจัดการเงินรายได้จากค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์ พ.ศ. จะมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้ผลิตในกลุ่มผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและ

อิเล็กทรอนิกส์ยางรถยนต์บรรจุภัณฑ์ สารกำจัดศัตรูพืชและสัตว์ ปุ๋ย เคมีภัณฑ์ วัตถุอันตรายตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย โดยผลิตภัณฑ์ที่จะมีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์ในระยะแรก ได้แก่ กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งรวมถึงหลอดไฟและแบตเตอรี่แห่งซึ่งมีปัญหาการจัดการอย่างไม่ถูกต้องในปัจจุบันภาษีมลพิษที่จัดเก็บได้หลังหักค่าใช้จ่ายให้หน่วยงานที่รับผิดชอบแล้ว ส่วนที่เหลือให้นำส่งเข้ากองทุนภาษีและค่าธรรมเนียมสิ่งแวดล้อม

โดยร่างพระราชบัญญัติมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อมมีสาระสำคัญหลัก 3 ประการ อันได้แก่

(1) กำหนดให้นำมาตรการการคลังมาใช้เป็นมาตรการเสริมในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้ก่อมลพิษลดการก่อมลพิษและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการผลิตและการบริโภคไปในทางที่ก่อมลพิษน้อยลง

(2) กำหนดให้หน่วยงานของรัฐใช้มาตรการการคลัง เช่น ภาษีและค่าธรรมเนียมเพื่อให้ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดการ

(3) จัดตั้งกองทุนเพื่อนำเงินที่ได้จากการจัดเก็บเข้ากองทุนเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์ในการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ²

สำหรับเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มีหลายมาตรการด้วยกัน สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มการเรียกเก็บเงิน กลุ่มการซื้อ-ขายสิทธิ และกลุ่มสร้างแรงจูงใจสนับสนุน

กลุ่มการเรียกเก็บเงิน ได้แก่

ภาษีสิ่งแวดล้อม คือภาษีที่เก็บจากกิจการที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เช่น โรงงานอุตสาหกรรมก็ต้องจ่ายภาษีมลพิษ เป็นต้น

ค่าธรรมเนียมการจัดการมลพิษ คือภาษีที่เก็บตามปริมาณสารพิษที่ออกมาจากแหล่งกำเนิด เช่น การบำบัดน้ำเสีย ค่ากำจัดขยะมูลฝอย

ภาษีผลิตภัณฑ์ และระบบรับซื้อคืนเป็นการเก็บค่าธรรมเนียมจากผลิตภัณฑ์บางชนิด เช่น แบตเตอรี่ ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ คอมพิวเตอร์ ยางรถยนต์ และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเมื่อใช้แล้วจะกลายเป็นขยะอันตรายจะต้องนำไปกำจัดอย่างถูกวิธี

การวางเงินประกันความเสี่ยงหรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม คือการให้กิจการที่เสี่ยงต่อผลกระทบขนาดใหญ่ เช่น เหมืองแร่ ถิ่นพันธบัตรรัฐบาลโดยได้รับดอกเบี้ยเมื่อครบกำหนดแต่มีเงื่อนไขการหักเงินต้นหรือดอกเบี้ย หากกิจการนั้นทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

²ความคืบหน้า ณ วันที่ 16 ธันวาคม 2554 สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเห็นว่า สมควรเสนอร่างฯ ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาความเหมาะสมและทบทวนหลักการ โดยคำนึงถึงปัญหาและอุปสรรค จึงส่งเรื่องคืนมาที่สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

กลุ่มการซื้อ-ขายสิทธิ คือการซื้อขายสิทธิการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิทธิการปล่อยมลพิษ คือ การให้สิทธิกับผู้ที่มีความจำเป็นต้องปล่อยมลพิษมากกว่าปริมาณที่ได้รับอนุญาตสามารถซื้อสิทธิการปล่อยจากผู้อื่นที่ยังไม่ได้ใช้สิทธิทั้งหมด

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มสร้างแรงจูงใจสนับสนุน คือ การส่งเสริมกิจการที่ลดการก่อมลพิษหรือเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่างๆ โดยการให้เงินอุดหนุนมาตรการสนับสนุนหรือสิทธิพิเศษอื่น ๆ (ยูวดี คาดการณ์ไกล, 2553, หน้า 11 - 12;สถาบันวิทยุกระจายเสียงรัฐสภาและคณะกรรมการฝ่ายข้อมูล, 2558)

โดยที่มีประเภทของมาตรการทางภาษี ค่าธรรมเนียมและมาตรการที่สำคัญและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ตารางที่ 3 ประเภทของมาตรการทางภาษีค่าธรรมเนียมและมาตรการอื่นๆที่สำคัญ

ประเภท	ผู้ชำระ/ผู้ที่เกี่ยวข้อง
ภาษีสิ่งแวดล้อม ผู้ครอบครองหรือผู้ก่อมลพิษ	ผู้ครอบครองหรือผู้ก่อมลพิษ
ค่าธรรมเนียมการจัดการมลพิษ	ผู้ให้บริการบำบัดน้ำเสียหรือกำจัดของเสียที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมของตน
ภาษีผลิตภัณฑ์	ผู้ผลิต ผู้นำเข้า หรือผู้บริโภคมลพิษหรือชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์ที่จะก่อให้เกิดของเสียอันตรายหรือของเสียอื่นๆ
ค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์	
การวางประกันความเสี่ยงหรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม	ผู้ประกอบการ: แร่ การบำบัดหรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือวัสดุที่ไม่ใช้แล้วที่เป็นของเสียอันตราย การกำจัดมูลฝอยและการขุดดินและถมดิน
การซื้อขายสิทธิการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิทธิการปล่อยมลพิษ	ตามพระราชกฤษฎีกา (พ.ร.ก.)

ลักษณะการจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมจากแหล่งกำเนิด

ผู้ที่มีหน้าที่ที่ต้องเสียภาษี สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ได้แก่

กลุ่มที่ 1 โรงงานจำพวกที่ 3 ตามประเภท ชนิด และขนาดที่กระทรวงอุตสาหกรรม

กำหนด

กลุ่มที่ 2 โรงงานจำพวกที่ 1 และโรงงานจำพวกที่ 2 และกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพตามกฎหมายว่าด้วยสาธารณสุขตามประเภท ชนิด และขนาดที่ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำหนด³

โรงงานจำพวกที่ 3 คือ โรงงานที่ก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมมากและการประกอบกิจการโรงงานต้องขออนุญาตจากกรมโรงงานอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมจังหวัด

โรงงานจำพวกที่ 2 คือ โรงงานที่ก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมรองลงมาและการประกอบกิจการโรงงานต้องแจ้งให้หน่วยงานผู้อนุญาตทราบก่อน

โรงงานจำพวกที่ 1 คือ โรงงานที่สามารถประกอบกิจการได้ทันทีโดยไม่ต้องแจ้ง

ทั้งนี้ ในปัจจุบันได้มีการถ่ายโอนภารกิจการกำกับดูแลและการรับแจ้งโรงงานจำพวกที่ 1 และจำพวกที่ 2 ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและมาตรการสนับสนุนตามพระราชบัญญัติฉบับนี้มีหลายประการ ได้แก่ เงินอุดหนุนหรือเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม การลดภาษีให้ผู้ประกอบการที่สามารถลดมลพิษได้ดีกว่าค่ามาตรฐานที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น

ซึ่งประเภทการเก็บภาษีจะมีการจ่ายตามประเภทและขนาดของโรงงาน เนื่องจากแต่ละโรงงานจะมีการปล่อยมลพิษหรือของเสียที่แตกต่างกันทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนั้นกฎหมายภาษีสิ่งแวดล้อมจึงได้กำหนดอัตราภาษีสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันตามประเภทของโรงงานหรือแหล่งกำเนิดมลพิษ

กลุ่มของโรงงานที่ปล่อยมลพิษทางน้ำ มีการแบ่งขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อจัดเก็บภาษี ดังนี้

การจัดเก็บภาษีมลพิษทางน้ำจากโรงงานจำพวกที่ 3 อัตราการจัดเก็บจะขึ้นกับขนาดของโรงงานโดยที่ขนาดของโรงงานจำพวกที่ 3 จะแบ่งตามปริมาณน้ำทิ้ง ดังนี้

โรงงานขนาดเล็ก คือ โรงงานที่มีปริมาณน้ำทิ้ง 1-50 ลูกบาศก์เมตร ต่อวัน

โรงงานขนาดกลาง คือ โรงงานที่มีปริมาณน้ำทิ้ง มากกว่า 50-500 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน

โรงงานขนาดใหญ่ คือ โรงงานที่มีปริมาณน้ำทิ้ง มากกว่า 500 ลูกบาศก์เมตร ต่อวัน

กลุ่มของโรงงานที่ปล่อยมลพิษทางอากาศ มีการแบ่งขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อจัดเก็บภาษี ดังนี้

³พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 กำหนดให้แบ่งโรงงานออกเป็น 3 จำพวก คือโรงงานจำพวกที่ 1 เป็นโรงงานที่สามารถประกอบกิจการได้ทันทีตามความประสงค์ของผู้ประกอบกิจการ แต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวงและประกาศกระทรวงโรงงานจำพวกที่ 2 เป็นโรงงานที่ไม่ต้องขออนุญาต แต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดเช่นกัน และเมื่อจะเริ่มประกอบกิจการโรงงานให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ทราบก่อน (ขอรับและยื่นแบบใบแจ้งการประกอบกิจการโรงงานจำพวกที่ 2 ได้ที่สำนักโรงงานอุตสาหกรรมรายสาขา)และโรงงานจำพวกที่ 3 เป็นโรงงานที่ต้องได้รับใบอนุญาตก่อนจึงจะตั้งโรงงานได้

การจัดเก็บภาษีมลพิษทางอากาศในเบื้องต้นได้กำหนดให้จัดเก็บจากโรงงานจำพวกที่ 3 โดยอัตราการจัดเก็บจะขึ้นกับขนาดของโรงงาน ซึ่งจะแบ่งตามแรงม้าของเตาอุตสาหกรรม ดังนี้

โรงงานขนาดเล็ก คือ โรงงานที่มีขนาดเตาอุตสาหกรรมน้อยกว่า 500 แรงม้าหรือขนาดหม้อน้ำเล็กกว่า 5 ตันต่อชั่วโมง

โรงงานขนาดกลาง คือ โรงงานที่มีขนาดเตาอุตสาหกรรมตั้งแต่ 500 แรงม้าขึ้นไปแต่ไม่ถึง 1,000 แรงม้า หรือขนาดหม้อน้ำตั้งแต่ 5 ตันต่อชั่วโมงขึ้นไปแต่ไม่ถึง 10 ตันต่อชั่วโมง

โรงงานขนาดใหญ่ คือ โรงงานที่มีขนาดเตาอุตสาหกรรมตั้งแต่ 1,000 แรงม้าขึ้นไป หรือขนาดหม้อน้ำตั้งแต่ 10 ตันต่อชั่วโมงขึ้นไป

การเรียกเก็บภาษีการปล่อยมลพิษตามพระราชกฤษฎีกาที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้จะประกอบไปด้วยการเก็บภาษีใน 2 ลักษณะ คือ

(1) การเก็บภาษีแบบอัตราคงที่สำหรับโรงงานหรือแหล่งกำเนิดมลพิษขนาดกลางและขนาดเล็ก

(2) การเก็บภาษีแบบอัตราแปรผันสำหรับโรงงานหรือแหล่งกำเนิดมลพิษขนาดใหญ่ เนื่องจากจำนวนโรงงานหรือแหล่งกำเนิดมลพิษขนาดกลางและขนาดเล็กมีเป็นจำนวนมาก เกินกว่าความสามารถของหน่วยงานราชการในการตรวจสอบและควบคุมได้ในปัจจุบัน จึงยังไม่สามารถดำเนินการจัดเก็บแบบแปรผันได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามในอนาคตเมื่อหน่วยงานภาครัฐมีความพร้อมมากขึ้นก็สามารถขยายการจัดเก็บแบบอัตราแปรผันให้ครอบคลุมโรงงานหรือแหล่งกำเนิดมลพิษจำนวนมากขึ้นหรือทุกขนาดได้ทั้งหมด

โดยการจัดเก็บจะต้องคำนึงถึงหลักการ⁴ ได้แก่ (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง, 2553, หน้า 8)

(1) ปริมาณมลพิษที่แหล่งกำเนิดมลพิษปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม

(2) ความเป็นอันตรายของมลพิษหรือของเสียที่ปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อม

(3) สภาพสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษ และความสามารถในการรับรองมลพิษในท้องถิ่นที่มีแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นตั้งอยู่

(4) ผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่จัดเก็บภาษีในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ก่อมลพิษลดการปล่อยมลพิษและของเสีย และการคำนึงถึงรายได้ที่เพียงพอสำหรับการจัดเก็บระบบภาษีที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติ

นอกจากนี้ยังได้กำหนดระบบสถาบันและกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยตัวพระราชบัญญัติยังกำหนดให้มีระบบสถาบันในการขับเคลื่อน ได้แก่ คณะกรรมการ

⁴หลักการในการจัดเก็บภาษีกำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติมาตรการทางภาษีสู่สิ่งแวดล้อม มาตรา 17

กำกับนโยบายการใช้มาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง, 2553, หน้า 5-7)

1. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง	ประธานกรรมการ
2. ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม	กรรมการ
3. ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
4. ปลัดกระทรวงการคลัง	กรรมการ
5. ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
6. ปลัดกระทรวงสาธารณสุข	กรรมการ
7. ผู้แทนสภาอุตสาหกรรม	กรรมการ
8. ผู้แทนสภาหอการค้า	กรรมการ
9. ผู้แทนสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว	กรรมการ
10. ผู้แทนกรุงเทพมหานคร	กรรมการ
11. ผู้แทนสมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัด	กรรมการ
12. ผู้แทนสมาคมสันนิบาตเทศบาลฯ	กรรมการ
13. ผู้แทนสมาคมองค์การบริหารส่วนตำบล	กรรมการ
14. ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม	กรรมการ
15. ผอ.สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง	กรรมการและเลขานุการ ⁵

โดยมีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการใช้ภาษีสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปตามกฎหมายฉบับนี้และกฎหมายระดับรองต่างภายใต้พระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ พระราชกฤษฎีกากฎกระทรวง และประกาศกระทรวง หน่วยงาน⁶

กองทุนภาษีและค่าธรรมเนียมสิ่งแวดล้อม

การจัดสรรเงินภาษีที่เก็บจากมลพิษแต่ละประเภทเพื่อนำไปใช้จะแตกต่างกันตามการจัดการมลพิษแต่ละประเภท แต่โดยหลักการแล้วจะนำไปจัดสรรให้แก่โครงการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การอุดหนุนหรือให้กู้ยืมแก่โครงการควบคุมหรือลดมลพิษ การอุดหนุนโครงการวิจัยและพัฒนาด้านการจัดการมลพิษเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการของเสียและผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วช่วยเหลือหรือให้กู้ยืมแก่กิจการรีไซเคิล และสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์

⁵โปรดดูรายละเอียดของคณะกรรมการ ใน พระราชบัญญัติมาตรการทางการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม พ.ศ.หมวด 1 ว่าด้วยคณะกรรมการกำกับนโยบายมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม

⁶บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการกำกับนโยบายการใช้มาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อมได้กำหนดไว้ในร่างกำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติมาตรการทางการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม มาตรา 7

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่เสียหาย และอื่นๆ ทั้งนี้ โครงการต่าง ๆ อาจเป็นโครงการที่เสนอโดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมก็ได้

โดยกองทุนจะมีฐานะเป็นนิติบุคคลและมีการแยกเงินออกเป็นบัญชีตามที่มาและวัตถุประสงค์โดยการจัดสรรและการใช้จ่ายเงินในแต่ละบัญชีให้เป็นไปตาม พระราชกฤษฎีกา และระเบียบคณะกรรมการกองทุนแต่ละบัญชีมีผู้จัดการกองทุนซึ่งเป็นสถาบันการเงินหรือนิติบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารและจัดการกองทุน

กองทุนภาษีและค่าธรรมเนียมสิ่งแวดล้อมจะมีคณะกรรมการกองทุนในการควบคุมกำกับดูแล ประกอบด้วย

1. ปลัดกระทรวงการคลัง	ประธาน
2. อธิบดีกรมโรงงาน	กรรมการ
3. อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ	กรรมการ
4. เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
5. กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งไม่เกิน 10 คน ⁷	กรรมการ
6. ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง	กรรมการและเลขานุการ

นอกจากนี้ ในแต่ละบัญชีของกองทุน มีผู้จัดการกองทุนที่มีอำนาจประเมินและอนุมัติข้อเสนอโครงการภายในวงเงินที่คณะกรรมการกำหนด(ยุวดี คาคการณ์ไกล, 2553, หน้า 18-19)

3. มาตรการอื่น ๆ ในทางเศรษฐกิจ

นอกจากมาตรการที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีข้อเสนอที่เสนอโดยคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติที่เสนอให้มีการทบทวนแนวทางในการจัดตั้งกองทุนและการใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนที่มีการจัดตั้งโดยภาคอุตสาหกรรมและโรงไฟฟ้า เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยกและยังขาดประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ (เดชรัต สุขกำเนิด และคณะ, หน้า 25, 2550)

ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสิ่งแวดล้อมประกอบไปด้วย 2 ข้อเสนอ ได้แก่

1. การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industry) และ
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

⁷ในจำนวนกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิให้มี ผู้แทนจากภาคอุตสาหกรรม ผู้แทนจากภาคบริการ ผู้แทนจากสมาคมบริหารส่วนท้องถิ่นจังหวัดแห่งประเทศไทย ผู้แทนสมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ผู้แทนจากสมาคมบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแห่งประเทศไทย ผู้แทนกรุงเทพมหานคร และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเงินและการจัดการ

1. การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industry)

การเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดดของอุตสาหกรรมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อมิติสังคมและสิ่งแวดล้อมตามมา ดังนั้นหน่วยงานรัฐบาลจึงมีความพยายามในการปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเพื่อให้โครงสร้างเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมมีความสมดุลกับการพัฒนาในมิติสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยพยายามเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนการผลิตจากที่เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานเป็นฐานการผลิตไปสู่การผลิตที่เป็นการใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี องค์ความรู้ นวัตกรรม นอกจากนี้จะมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังต้องการพัฒนาสังคมเพื่อยกระดับชีวิตของประชาชนและลดผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์เกิดขึ้นภายหลังการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมภาครัฐได้พยายามนำเอาระบบจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับสากลเข้ามาใช้ โดยการนิคมอุตสาหกรรมได้มีความพยายามส่งเสริมให้นิคมอุตสาหกรรมและโรงงานที่อยู่ภายในการนิคมอุตสาหกรรมเข้าสู่ระบบมาตรฐาน ISO: 14001 ซึ่งเป็นระบบมาตรฐานสากลด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันหน่วยงานภายในการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้รับการรับรองระบบมาตรฐาน ISO: 14001 จำนวน 23 แห่ง จากนิคมอุตสาหกรรมจำนวน 46 แห่ง และทำเรืออุตสาหกรรม 1 แห่ง และโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับการรับรองจำนวน 870 แห่งจากจำนวนอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมทั้งหมด (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2555 ก, หน้า 20)

ภายหลังจากนั้นใน ปี พ.ศ. 2552 การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมจึงได้มีการนำเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industrial Town) ซึ่งมีความหมายว่า เมืองที่มีการเจริญเติบโตโดยมีอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจหลักพร้อมกันนั้นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางสังคม ความเจริญของชุมชน ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในระดับต่ำเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ผู้ประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนในพื้นที่และนักวิชาการ

ซึ่งอุตสาหกรรมเชิงนิเวศเป็นชุดความรู้ที่ถูกพัฒนามาจากแนวคิด “นิเวศวิทยาอุตสาหกรรม” (Industrial Ecology) โดยมีเป้าประสงค์สำคัญให้ผู้ประกอบการร่วมกลุ่มหรือสร้างเครือข่ายเพื่อดูแลผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือการยกระดับการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับของเสียที่เกิดขึ้นและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการ 3R (Reduce, Reuse, Recycle) และสร้างสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ

สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการลดมลพิษให้เป็นศูนย์และการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้วัสดุและพลังงานอย่างคุ้มค่า (วิฑูรย์ สิมะโชคดี, 2554)

การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศจำแนกตามพื้นที่ที่สามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1. ระดับปัจเจกบุคคล (Eco Factory หรือ Factory Level)
2. ระดับกลุ่มอุตสาหกรรม/นิคมอุตสาหกรรม (Eco Industrial Group หรือ Eco Industrial Level)
3. ระดับเมือง (Eco Town Level)
4. ระดับเมืองใหญ่หรือนคร (Eco City) หรือกลุ่มเครือข่ายเมืองใหญ่

และในปี 2553 การนิคมอุตสาหกรรมได้ผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco – Industrial Estate & Networks) โดยจะผลักดันให้นิคมอุตสาหกรรมกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศปีละ 3 แห่งภายในระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2553 –2562) มีวิสัยทัศน์ (Vision) ได้แก่ “เป็นองค์กรนำ ประสาน สร้างเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่มีคุณภาพและความยั่งยืน ทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต เพื่อสมรรถนะการแข่งขันในระดับสากล” ซึ่งมุ่งให้ทั้ง 42 นิคมอุตสาหกรรมทั่วประเทศเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศให้แล้วเสร็จภายใน 10 ปี (พ.ศ. 2553-2562) โดยตัวแผนพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศแบ่งเป็น 2 ระยะคือ (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2555ช, หน้า 49; การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2556 ก)

ระยะที่ 1 การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศนาร่องนิคมอุตสาหกรรม จำนวน 15 แห่ง ในปี พ.ศ. 2553 – 2557

ระยะที่ 2 การขยายและต่อยอดพื้นที่ในการพัฒนา ปี พ.ศ. 2558 – 2562 ทั้งนี้จะมีการพัฒนาพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นแห่งแรก

ในระยะที่ 1 การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศนาร่องปี พ.ศ. 2553 - 2557 มีแผนดำเนินการ คือ

1. จัดทำข้อกำหนดคุณลักษณะมาตรฐานเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ
 2. จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมนาร่อง 15 แห่ง ปีละ 3 นิคมอุตสาหกรรม
 3. นิคมอุตสาหกรรม นาร่อง 15 แห่งเข้าสู่ระบบการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมโดยมีการเริ่มดำเนินงานตามแผนแม่บทยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ
 4. นิคมอุตสาหกรรม นาร่อง 3 แห่ง ดำเนินงานตามแผนแม่บทฯ แล้วเสร็จ
- ภายใต้เป้าประสงค์ของนโยบายการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industrial Estate) อันได้แก่

1. มุ่งมั่นผลักดันให้เกิดการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ที่สอดคล้องกับแนวนโยบายการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมของประเทศ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และสร้างความเชื่อมโยงในการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศตามแนวนโยบายของรัฐ
2. เป็นองค์กรนำในการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ
3. ส่งเสริมปัจจัยแวดล้อมเพื่อเอื้อให้เกิดการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ
4. หนุนเสริมและส่งเสริมการให้ความรู้ความตระหนักแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องให้สามารถบรรลุสู่ความเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ
5. เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้มุ่งเน้นการพัฒนาตามแนวคิดเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (การนิคมอุตสาหกรรม, 2556ข)

ในส่วนของเกณฑ์การพัฒนาอุตสาหกรรมสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ในช่วงแรกได้มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน 5 มิติ 24 ด้าน ภายหลังจากทบทวนและปรับปรุง ในปี พ.ศ. 2553-2554 จึงได้มีการปรับลดลงเป็น 5 มิติ 22 ด้าน ประกอบด้วย (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2556 ก)

หนึ่งมาตรฐานมิติกายภาพ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาพื้นที่ สิ่งปลูกสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในนิคมฯ ให้มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความเพียงพอ มีประสิทธิภาพและปลอดภัย ประกอบด้วย ไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1. การวางผังที่ตั้ง และการจัดพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม 2. ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ และ 3. การออกแบบอาคารและบริเวณโดยรอบ

สองมาตรฐานมิติเศรษฐกิจมีเป้าหมายเพื่อสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจท้องถิ่นและจังหวัดประกอบด้วย ไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1. เศรษฐกิจของท้องถิ่น 2. เศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรม และ 3. เศรษฐกิจของชุมชน

สามมาตรฐานมิติสิ่งแวดล้อมมีเป้าหมายเพื่อการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพในกระบวนการผลิต ลดการก่อเกิดของเสีย ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ 1.การบริหารจัดการทรัพยากร 2. การบริหารจัดการพลังงาน 3.ระบบการผลิตและผลิตภัณฑ์ 4. มลภาวะทางน้ำ 5. มลภาวะทางอากาศ 6. กากของเสีย 7. มลภาวะทางเสียง กลิ่น ฝุ่น คิวบิก เมตร เหตุเดือดร้อนรำคาญ 8.ความปลอดภัยและสุขภาพ และ 9.การพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกันของอุตสาหกรรม

สี่มาตรฐานมิติสังคม มีเป้าหมายเพื่อความสุขของคนในองค์กรและชุมชนซึ่งมุ่งเน้นคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดี ประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่ 1. คุณภาพชีวิตและสังคมของพนักงาน และ 2.คุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนโดยรอบ

ห้ามาตรฐานมิติการบริหารจัดการมีเป้าหมายเพื่อการบริหารจัดการบนหลักการมีส่วนร่วม และหลักธรรมาภิบาลเพื่อ ประโยชน์สุขของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย 1. การบริหารจัดการพื้นที่ที่ อย่างมีส่วนร่วม 2. การยกระดับ การกำกับดูแลโรงงาน 3. การส่งเสริมให้โรงงานเข้าสู่ระบบการ บริหารจัดการระดับสากลและระดับประเทศ 4. การรณรงค์ส่งเสริมให้โรงงานประยุกต์ใช้นวัตกรรม/ เครื่องมือการจัดการ ระบบการจัดการใหม่ ๆ และ 5. ข้อมูลข่าวสารและการรายงาน

ในระดับโรงงานที่เข้ามาอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศต้องได้เกณฑ์ชี้วัดระดับโรงงาน (Green Industry: GI) มี 5 ระดับ โดยในแต่ละชั้นจะได้รับการรับรองตรา สัญลักษณ์ GI Mark (Green Industry Mark) อันเป็นสิ่งยืนยันถึงความมุ่งมั่นสู่การเป็นอุตสาหกรรมสีเขียว ประกอบด้วย

ระดับที่ 1 ความมุ่งมั่นสีเขียว (Green Commitment) คือความมุ่งมั่นที่จะลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมีการสื่อสารภายในองค์กรให้ทราบโดยทั่วกัน

ระดับที่ 2 ปฏิบัติการสีเขียว (Green Activity) คือการดำเนินกิจกรรมเพื่อลดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมได้สำเร็จตามความมุ่งมั่นที่ตั้งไว้

ระดับที่ 3 ระบบสีเขียว (Green System) คือการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็น ระบบ มีการติดตาม ประเมินผล และทบทวนเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการได้รับรางวัลด้าน สิ่งแวดล้อมที่เป็นที่ยอมรับ และการรับรองมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อาทิ ระบบมาตรฐานการ จัดการด้านสิ่งแวดล้อม มาตรฐาน ISO: 14000

ระดับที่ 4 วัฒนธรรมสีเขียว (Green Culture) คือการที่ทุกคนในองค์กรให้ความร่วมมือ ร่วมใจดำเนินงานอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ในทุกด้านของการประกอบกิจการ จนกลายเป็นส่วน หนึ่งของวัฒนธรรมองค์กร

ระดับที่ 5 เครือข่ายสีเขียว (Green Network) คือการแสดงถึงการขยายเครือข่ายตลอด ห่วงโซ่อุปทานสีเขียว โดยสนับสนุนให้คู่ค้าและพันธมิตรเข้าสู่กระบวนการรับรองอุตสาหกรรมสีเขียว ด้วย

การบรรลุภาพรวมจึงต้องให้โรงงานแต่ละแห่งได้เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ด้วยซึ่งมีความ พยายามในการยกระดับเป็นเมืองอุตสาหกรรมในทุกระดับโดยร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งทาง ภาคเอกชน และหน่วยงานของรัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

ระดับโรงงานจะเข้าสู่การเป็นอุตสาหกรรมสีเขียว (Green Industry: GI) ระดับ GI 1 – GI 5 ตามเกณฑ์ของกระทรวงอุตสาหกรรม

ระดับนิคมอุตสาหกรรมจะพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยความร่วมมือกับเครือข่ายทั้งโรงงาน ชุมชน และหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเป็น “นิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและเครือข่าย” หรือ “เมืองอุตสาหกรรม เชิงนิเวศ” (Eco Industrial Estate & Networks) โดยได้ตั้งเกณฑ์การยกระดับเมืองอุตสาหกรรม เชิงนิเวศน์ เป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 “Eco Champion” หมายถึง นิคมอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนได้บนฐานของหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยนิคมอุตสาหกรรมจะต้องนำข้อกำหนดคุณลักษณะมาตรฐานและเกณฑ์ชี้วัดการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ 5 มิติ 22 ด้าน เป็นกรอบมาตรฐานในการเปรียบเทียบ เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาแผนแม่บทสู่การเป็นนิคมอุตสาหกรรมเมืองนิเวศ

ระดับที่ 2 “Eco – Excellency” หมายถึง นิคมอุตสาหกรรมที่สามารถ “พัฒนาและยกระดับ” คุณภาพชีวิตและคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยนิคมจะต้องผ่านการประเมินตัวชี้วัด “Eco Champion” ทุกด้าน และ ในชั้น “Eco – Excellency” จะต้องมีการเพิ่มเติมอีกอย่างน้อย 5 เกณฑ์ตัวชี้วัดซึ่ง 5 ตัวตัวชี้วัดต้องมาจากมิติสิ่งแวดล้อม 3 เกณฑ์ตัวชี้วัดและเลือกจากมิติอื่น ๆ อีก 2 เกณฑ์ตัวชี้วัด

ระดับที่ 3 “Eco - World Class” หมายถึง นิคมอุตสาหกรรมที่สามารถเป็น “ผู้นำในการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศโดยเป็นที่พึงของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งนิคมดังกล่าวจะต้องผ่านการประเมินระดับ “Eco – Excellency” และผ่านการประเมินตัวชี้วัดชั้น “Eco - World Class” อย่างน้อยอีก 1 เกณฑ์ตัวชี้วัด (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2555, หน้า 49- 51)

ระดับท้องถิ่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่มีนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ ซึ่งจะมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่นควบคู่กันไปกับภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นหลักในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นนั้น ๆ สู่การเป็น “เมืองนำอยู่คู่อุตสาหกรรม” (Eco Industrial Town)

ระดับจังหวัด จะต้องพัฒนาในทุกภาคส่วนให้เข้าสู่ความยั่งยืน ได้แก่ เกษตรยั่งยืน ประมงยั่งยืนท่องเที่ยวยั่งยืน และอุตสาหกรรมยั่งยืน เป็นต้น เพื่อเป็น “เมืองนำอยู่ เมืองยั่งยืน” (Eco City) เป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ โดยมีการเริ่มดำเนินงานตามแผนแม่บทของนิคมฯ เชิงนิเวศ

ภายหลังจากนั้นยุทธการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศยังได้รับการเสนออย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับยุทธศาสตร์ในระดับประเทศลงไปจนถึงภาคการปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เสนอจากภาครัฐ ตั้งแต่ ยุทธศาสตร์ประเทศ (Country Strategy) (ปี พ.ศ. 2557-2560) ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (GreenGrowth) ซึ่งกำหนดให้มีการพัฒนาตัวอย่างเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ 10 แห่ง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (ปี พ.ศ. 2560 - 2564) ประเด็นนโยบายการสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มีการส่งเสริมการผลิต การลงทุน และการสร้างงานสีเขียว

ยุทธศาสตร์กระทรวงอุตสาหกรรม (ปี พ.ศ. 2559 - 2564) ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นมิตรกับสังคมและสิ่งแวดล้อมข้อที่ 1 ส่งเสริมสถานประกอบการให้มีการพัฒนากระบวนการผลิตและยกระดับการรับรองอุตสาหกรรมสีเขียว

ยุทธศาสตร์การนิคมอุตสาหกรรม (ปี พ.ศ. 2558 - 2560) ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างสมดุลของการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันของภาคอุตสาหกรรม สังคมชุมชน และสิ่งแวดล้อมเสนอให้นิคมอุตสาหกรรมที่เปิดดำเนินงานแล้วทั้งหมดจะเข้าสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศโดยมีการจัดทำแผนแม่บท และเริ่มดำเนินงานตามแผนแม่บทภายในปี พ.ศ. 2562 (วีระพงศ์ ไชยเพิ่ม, 2559)

และในปี 2558 การนิคมอุตสาหกรรมจึงได้การเสนอแผนพัฒนาในระยะที่ 2: การขยายและต่อยอดพื้นที่ในการพัฒนา ปี พ.ศ. 2558 – 2562 นิคมอุตสาหกรรมที่มีการเปิดดำเนินงานทั้งหมดเข้าสู่ระบบการแผนแม่บทของอุตสาหกรรมเชิงนิเวศโดยมีการปรับกรอบคุณลักษณะเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศเป็น 5 มิติ 20 ด้าน ดังนี้ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559)

มิติกายภาพจะต้องมีทำเลที่ตั้งสอดคล้องกับผังเมืองและมีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่

1. การวางผังที่ตั้งและการจัดพื้นที่: (1) ที่ตั้งของอุตสาหกรรมเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการพัฒนาของเมือง(2)การใช้ประโยชน์พื้นที่มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
2. การออกแบบอาคารและบริเวณโดยรอบ: อาคารและบริเวณโดยรอบประหยัดพลังงานและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

มิติเศรษฐกิจจะต้องมีความคุ้มค่าในการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นผู้ประกอบการและชุมชนอย่างมั่นคงประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่

1. เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม: ภาคการผลิตและบริการมีความคุ้มค่าและเจริญเติบโต
2. เศรษฐกิจของท้องถิ่น: เศรษฐกิจท้องถิ่นมีการเจริญเติบโตอย่างมั่นคง
3. การตลาด: ผู้ประกอบการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเป็นที่ต้องการของตลาด
4. การขนส่ง: ผู้ประกอบการมีการบริหารจัดการโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Logistics)

มิติสิ่งแวดล้อม มีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดและป้องกันมลพิษ ใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างคุ้มค่า ประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการคุณภาพน้ำ: (1) มีน้ำใช้เพียงพอ (2) การปล่อยน้ำเสียเป็นศูนย์ (Zero Discharge) (3) คุณภาพน้ำทิ้งไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
2. การจัดการคุณภาพอากาศ: (1) คุณภาพอากาศไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน (2) อัตราส่วนการปลดปล่อยคาร์บอนต่อผลิตภัณฑ์ลดลง

3. การจัดการกากของเสียและวัสดุเหลือใช้: ของเสียเป็นศูนย์ (Zero Waste)

4. การจัดการพลังงาน: (1) การใช้พลังงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ (2) ส่งเสริมการใช้พลังงานทางเลือก

5. การจัดการเสียง: ผู้ประกอบการมีการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

6. กระบวนการผลิต: ผู้ประกอบการมีการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

7. ประสิทธิภาพเชิงนิเวศ: ประสิทธิภาพเชิงนิเวศของอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

8. การจัดการด้านความปลอดภัยและสุขภาพ: (1) อุตสาหกรรมมีความปลอดภัยไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพพนักงานและชุมชน (2) อุบัติเหตุร้ายแรงเป็นศูนย์

9. การเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม: มีระบบการเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วม

มิติสังคม พนักงานในพื้นที่และชุมชนโดยรอบมีคุณภาพชีวิตและสังคมน่าอยู่ประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณภาพชีวิตและสังคมของพนักงาน: พนักงานในพื้นที่มีศักยภาพคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดี

2. คุณภาพชีวิตและสังคมของคนในท้องถิ่นโดยรอบ: ชุมชนมีศักยภาพและน่าอยู่

มิติการบริหารจัดการการบริหารจัดการในพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่

1. การบริหารจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม: การบริหารจัดการในพื้นที่เป็นไปอย่างมีระบบโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2. การพัฒนาและรักษาระบบบริหารระดับสากล: มีการใช้ระบบบริหารงานระดับสากลอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อมูลข่าวสารและการรายงาน: มีข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อเผยแพร่ภายในพื้นที่

กรมโรงงานอุตสาหกรรมถือเป็นหน่วยงานหลักที่ขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ในปีงบประมาณ 2557 กรมโรงงานอุตสาหกรรมได้ดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศครอบคลุมพื้นที่เมืองหรืออำเภอที่มีการประกอบอุตสาหกรรมหนาแน่น ในพื้นที่นำร่อง ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2556 ประกอบด้วย จังหวัดระยอง สมุทรปราการ สมุทรสาคร ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา พร้อมทั้งได้ดำเนินโครงการอื่นๆ เพื่อจัดทำกิจกรรมและแผนงานสนับสนุนการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาเข้าสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ และในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 กรมโรงงานอุตสาหกรรมได้ขยายพื้นที่นำร่องอีก 10 จังหวัดได้แก่ นครปฐม ชลบุรี พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี ขอนแก่น นครราชสีมา สระบุรี ราชบุรี สุราษฎร์ธานี และสงขลา

ในกรณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีจังหวัดที่เข้าร่วมดำเนินการ คือ ระยองและชลบุรี โดยเฉพาะพื้นที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเช่นพื้นที่มาบตาพุดจังหวัดระยองได้การเสนอให้เป็น Maptaphut Eco Industrial Town เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน (การนิคมอุตสาหกรรม, 2555 ก, หน้า 16) โดยกระบวนการดำเนินการมีสถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรมผู้ดำเนินการโครงการกรมโรงงานอุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานสนับสนุนโครงการและกรมโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559)

ต่อมาสภาพัฒนาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ก็ได้เสนอแนวทางในการดำเนินการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในระดับประเทศ โดยเสนอใน 2 มาตรการหลักเพื่อให้การขับเคลื่อนมีเจ้าภาพหลักและการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น คือ (สภาพัฒนาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 3)

(1) ปรับปรุงระบบบริหารจัดการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ โดย

(1.1) ให้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการบริหารจัดการเมืองนิเวศแห่งชาติ” มีหน้าที่ดังนี้

(1.1.1) กำหนดนโยบายเป้าหมายที่เกี่ยวกับเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ อาทิ หลักเกณฑ์การใช้ที่ดิน การพัฒนา และการดำเนินการผังเมือง

(1.1.2) ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

(1.1.3) ให้ความเห็นชอบกรอบงบประมาณประจำปีของโครงการขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อความเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

(1.1.4) กำกับดูแลและเร่งรัดให้มีการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

(1.1.5) ผลักดันให้มีการนำโครงการการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศไปปฏิบัติ

(1.2) ให้มีการจัดตั้ง “องค์กรเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ”

(2) ให้มีการปรับปรุงและพัฒนากฎหมาย กฎระเบียบที่มีอยู่ในปัจจุบันและตราขึ้นใหม่ให้เอื้อต่อการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศโดยเน้นให้ลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มความสำคัญให้กับวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

ระบบประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหมายถึง การประเมินผลกระทบจากโครงการพัฒนาที่จะมีต่อสุขภาพหรือความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทั้งทางบกและทางลพ รวมทั้งความเสี่ยงที่จะมีผลต่อสภาพความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อธรรมชาติซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีประเภทของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม 4 ประเภท ได้แก่ (เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมประเทศไทย, 2557, หน้า 3)

1. การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA)

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ หรือ เอสอีเอ เป็นกระบวนการสร้างกระบวนการศึกษา การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ (Environmental Impact Assessment: EIA) เพื่อเป็นการกำหนดทางเลือกการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างมีหลักเกณฑ์ แบบแผน และสร้างความเข้าใจในการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของนโยบาย แผนงาน โครงการ และการปฏิบัติการ ในระดับมหภาคพร้อมทั้งจัดทำจัดเตรียมเอกสารเพื่อใช้ในการตัดสินใจร่วมมักประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการเลือกวิธีการศึกษาที่เหมาะสม

กล่าวโดยสรุปเอสอีเอเป็นการสร้างขอบเขตการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA Scoping) และตัวสนับสนุนต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาอีไอเอเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (Initial Environmental Examination: IEE)

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นหรือ ไออีอี เป็นการตรวจสอบเบื้องต้นถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นจากการโครงการซึ่งมักใช้ข้อมูลเบื้องต้นที่มีอยู่โดยไออีอีจะเป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าต้องทำอีไอเอต่อไปหรือไม่

3. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA)

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรืออีไอเอ เป็นการใช้หลักวิชาการในการทำนายหรือคาดการณ์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งทางบวกและทางลบของการดำเนินโครงการพัฒนาที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมเพื่อจะได้หาทางป้องกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถฟื้นคืนกลับมาได้อย่างมีประโยชน์ มีประสิทธิภาพและคุ้มค่าที่สุดซึ่งในปัจจุบันมีจำนวน 35 ประเภทโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

4. การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environment and Health Impact Assessment: EHIA)

EHIA คือ กระบวนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงการหรือกิจการที่อาจเกิดผลกระทบร้ายแรงด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยได้ขยายมิติทางสุขภาพออกไปให้กว้างขึ้นและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยกำหนดสุขภาพกับปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ระบบบริการสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพและเป็นกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่กำหนดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมและรับฟังข้อกังวลจากประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียไว้อย่างชัดเจน และใช้ศึกษาข้อมูลเป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจของนักบริหารพัฒนาโครงการ ซึ่งประกอบไปด้วย 11 ประเภทโครงการ

ประสบการณ์การปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในอดีตและสภาพปัญหาในปัจจุบัน

การศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ Environment Impact Assessment (EIA) ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2527 ภายหลังจากนั้นจึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือในปี พ.ศ. 2535 ได้เกิดพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงให้ใช้ระบบคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) แทนการพิจารณารายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยสำนักงานนโยบายและแผนกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่นั้นก็เป็นต้นมาการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นเรื่องการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันก็เริ่มมีการเรียกร้องจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้มีการ “ยกเครื่องระบบ EIA”

ซึ่งความพยายามในการปฏิรูปโครงสร้างของการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมครั้งใหญ่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2546-2547 นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงระบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยที่มีรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงตำแหน่งเป็นประธาน และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ 4 คณะ การดำเนินงานครั้งนั้นได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ดีการปฏิรูปและโครงสร้างระบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมต้องหยุดชะงักลงเมื่อมีการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการและคณะทำงานจึงได้ส่งมอบข้อเสนอการปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยการศึกษาและข้อเสนอในประเด็นต่าง ๆ ให้แก่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณาและดำเนินการต่อ ได้แก่

1. กระบวนการในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
2. การมีส่วนร่วมของประชาชน
3. ผู้มีสิทธิทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
4. ความสัมพันธ์ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับระบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
5. การจัดตั้งองค์การมหาชนและกองดำเนินการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
6. การจัดตั้งกองทุนด้านการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
7. การกำหนดประเภทและขนาดโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
8. แนวทางการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ แนวคิดเรื่องการปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเกิดผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น

เมื่อรัฐธรรมนูญ 2550 บัญญัติเรื่องการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) ไว้ในมาตรา 67 วรรคสองในช่วงปี พ.ศ. 2552 – 2553 อันเนื่องมาจากปัญหาเรื่องมาตาศึกษาและการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญมาตรา 67 วรรคสองทำให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการ 4 ฝ่าย มีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธานนำไปสู่การปรับปรุงระบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยมีการกำหนดกติกาเรื่องความร่วมมือของประชาชนกำหนดประเภทโครงการที่อาจมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงซึ่งต้องมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental and Health Impact Assessment: EHIA) และการแต่งตั้งคณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอสส.) ชุดเฉพาะกาลตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีทำให้ประเทศไทยมีรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ 2 ประเภทได้แก่ 1. การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) สำหรับโครงการปกติ ซึ่งผนวกการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ และ 2. รายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) สำหรับโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน

ในช่วงปี พ.ศ. 2551 - 2552 จึงได้มีความพยายามผลักดันแนวคิดเรื่องการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) ในระดับนโยบายแผนและพื้นที่เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาก่อนที่จะมีการริเริ่มโครงการเพื่อลดแรงกดดันที่มีต่อระบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม โดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ก.ว.ล.) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ โดยมี สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเลขานุการ มีการจัดทำแนวทางและศึกษากลไกต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีมติเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2552 กำหนดให้มีการทำการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์และได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 และในฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 (ปารีชาติ ศิวะรักษ์, 2558, หน้า 9-10)

และในปี พ.ศ. 2558 คณะกรรมาธิการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในสภาพปฏิรูปแห่งชาติก็ได้เสนอวาระปฏิรูปที่ 25 ในประเด็นของการปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ซึ่งในรายงานของคณะกรรมาธิการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนำเสนอถึงสภาพปัญหาของและระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยสามารถออกเป็น 3 ประเด็นหลักด้วยกัน ได้แก่

1. ปัญหาระบบการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในระดับนโยบาย

การพัฒนาของประเทศในอดีตให้ความสำคัญกับมิติด้านเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและต่อเนื่องไปถึงปัญหาสังคมและสุขภาพตามมา และแม้ว่าประเทศไทยได้ใช้เครื่องมือในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในการป้องกันปัญหาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจาก

โครงการไว้ล่วงหน้าแต่กลไกการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือในระดับโครงการแต่เนื่องจากพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมมักมีปัญหาของหลายโครงการในพื้นที่เดียวกันตลอดจนปัญหาในด้านการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาเช่น แผนพัฒนายังไม่ได้มีการบูรณาการด้านสิ่งแวดล้อมเข้ากับการพิจารณาทางด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อการดำเนินงานในระดับโครงการ เช่น ปัญหาความขัดแย้งในการก่อสร้างโรงไฟฟ้ากับชุมชนเกี่ยวกับประเด็นที่ตั้งโครงการและแหล่งพลังงานที่เป็นเชื้อเพลิง ดังนั้นคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้มีมติในการประชุมเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เห็นชอบกับแนวทางการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ โดยให้หน่วยงานภาครัฐนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและการวางแผนโครงการของหน่วยงานแต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวยังไม่ได้เป็นข้อกำหนดทางกฎหมายการดำเนินการจึงเป็นไปด้วยความสมัครใจจึงอาจไม่ทันต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้น

2. ปัญหาการจัดการระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับโครงการ (EIA)

ปัจจุบันสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ได้รับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมปีละประมาณ 700 โครงการ หรือมากกว่า 2,000 ฉบับ นอกจากนี้ยังพบปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องคุณภาพรายงาน ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาและขั้นตอนในระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปัญหาความขัดแย้งจากการพัฒนาโครงการและเกี่ยวเนื่องมาถึงการพิจารณารายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดและการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการซึ่งยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในการดำเนินงานทั้งในด้านจำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอกับงานที่ต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของโครงการพัฒนาและปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นประกอบไปด้วยปัญหาทั้งในด้านการจัดทำรายงานที่รวมถึงปัญหาคุณภาพของผู้ชำนาญการและบริษัทที่ปรึกษา การพิจารณารายงานฯ ของคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (คชก.) ซึ่งมีภาระการพิจารณารายงานที่มีปริมาณมากและในเวลาที่ยากัด นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดในการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างขององค์กรในปัจจุบันให้สามารถรองรับได้กับความต้องการได้อย่างเหมาะสม

3. ปัญหากระบวนการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามมาตรการในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Monitoring Evaluation and Auditing: ME&A)

กระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ขั้นกำหนดโครงการที่ต้องจัดทำรายงาน (Screening) ขั้นกำหนดขอบเขตการศึกษา (Scoping) ขั้นการจัดทำรายงาน (Preparation) ขั้นการพิจารณารายงาน (Review) และขั้นการติดตามตรวจสอบ (Monitoring Evaluation and Auditing) ทั้งนี้

เป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนภายหลังจากที่รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการการดำเนินการโดยให้หน่วยงานอนุญาตนำมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและมาตรการติดตามตรวจสอบที่เสนอไว้ในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมไปกำหนดเป็นเงื่อนไขในการสั่งอนุญาตหรือต่ออายุใบอนุญาตโดยถือว่าเป็นเงื่อนไขที่กำหนดตามกฎหมาย ซึ่งในทางปฏิบัติพบปัญหาดังนี้

หน่วยงานอนุญาตบางแห่งไม่ได้ในมาตรการในรายงานไปกำหนดเป็นเงื่อนไขในการอนุญาต หรือกำหนดไม่ครบทุกข้อเนื่องจากเห็นว่าบางประเด็นไม่อยู่ในอำนาจตามกฎหมายกำหนด

เจ้าของโครงการที่ได้รับความเห็นชอบในรายงานบางโครงการไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่กำหนดไว้ในรายงานหรือปฏิบัติไม่ครบทำให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนตามมา

กรณีที่เป็นโครงการของรัฐพบว่ามีปัญหาหน่วยงานของรัฐบางแห่งไม่ได้ตั้งงบประมาณรองรับแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและแผนการติดตามตรวจสอบหรือได้รับงบประมาณไม่เพียงพอหรือมีการเปลี่ยนแปลงงบประมาณเพื่อนำไปใช้ในการอื่น

หน่วยงานอนุญาตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถดำเนินการตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการของโครงการ และพิจารณารายงานการปฏิบัติตามมาตรการได้ทั้งหมดทุกโครงการ รวมทั้งยังไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ไม่ได้มีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบให้เจ้าของโครงการต้องจัดทำรายงานการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้ในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังไม่ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้จัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบ รวมทั้งการดำเนินการกำกับดูแลเกี่ยวกับการจัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบ

จากปัญหาดังกล่าวจึงนำมาสู่การเสนอในการปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมซึ่งถูกเสนอโดยคณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 2-6)

ข้อเสนอในการปฏิรูประบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

โดยกรอบแนวคิดหลักและแนวทางในการปฏิรูป (Conceptual Design) ระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้ (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 2-6)

ประเด็นการปฏิรูปจากประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมาแล้วการดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีการกำหนดประเด็นการศึกษา และกรอบแนวทางในการปฏิรูปให้มีความชัดเจน ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ปัญหาการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับนโยบาย จำเป็นต้องมีการบูรณาการสิ่งแวดล้อมสู่นโยบายโดยใช้กระบวนการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA)

ประเด็นที่ 2 ปัญหาการจัดการระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับโครงการที่ ต้องมีการปรับปรุงระบบการจัดการรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ประเด็นที่ 3 ปัญหากระบวนการติดตามตรวจสอบการประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อม (Monitoring Evaluation and Auditing: ME&A) จำเป็นต้องมีการพัฒนา

ข้อเสนอการปฏิรูปที่ 1: การบูรณาการสิ่งแวดล้อมสู่นโยบายโดยใช้กระบวนการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) (สภาพัฒนาการปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 16)

แนวทางในการปฏิรูป

1. ให้มีการบูรณาการประเด็นสิ่งแวดล้อมสู่กระบวนการกำหนดนโยบาย ควบคู่กับด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้กระบวนการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือ (Strategic Environmental Assessment: SEA)

2. ให้คณะกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืนกำหนดกรอบนโยบายและหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดทำประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมพิจารณา

4. เมื่อมีการจัดทำประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์แล้วให้โครงการที่มีความจำเป็นต้องจัดทำประเมินสิ่งแวดล้อมต้องพิจารณาความสอดคล้องกับการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ด้วย

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. จัดทำระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องต้องทำการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม

2. ปรับปรุงหน้าที่ของคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้ครอบคลุมหน้าที่ในด้านการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์

3. ปฏิรูประบบฐานข้อมูลและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดทำโครงการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ เป็นต้น

4. ให้มีการกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการเพิ่มขีดความสามารถขององค์กร (Capacity Building) ที่เกี่ยวข้องโดยการพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดทำโครงการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ แก่หน่วยงานด้านนโยบายและแผนขององค์กรที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอการปฏิรูป 2: ระบบการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) (สภาพัฒนาการปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 17)

แนวทางในการปฏิรูป

1. ปรับระบบการอนุญาตและควบคุมผู้มีสิทธิทำรายงานให้มีความเข้มงวดเพื่อให้การจัดทำรายงานมีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

2. การปรับปรุงขั้นตอน และสร้างกรอบของการพิจารณารายงานให้มีมาตรฐานและความกระชับมากขึ้นโดยการบูรณาการความเห็นจากผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ เข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในกรณีโครงการที่อาจส่งผลกระทบรุนแรง

2.1 ปฏิรูปองค์ประกอบของคณะกรรมการผู้ชำนาญการที่ทำหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นชอบในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

2.2 ปฏิรูปบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการผู้ชำนาญการให้ครอบคลุมภารกิจที่คาดหวังของคณะกรรมการองค์การอิสระฯ ในกรณีโครงการที่อาจส่งผลกระทบรุนแรง

2.3 ปฏิรูปกระบวนการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้มีส่วนได้เสียเข้าไว้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

3. เพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพิจารณารายงาน ทั้งทางด้านการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรด้านการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับปริมาณงานการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและงบประมาณโดยเฉพาะค่าตอบแทนคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ

4. การปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ มติคณะรัฐมนตรี แนวทางในด้านการจัดทำและพิจารณารายงานฯ

5. เพิ่มกลไกหรือช่องทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียให้เข้าถึงได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ยกเลิกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องการประกาศการจัดตั้งองค์การอิสระ
 2. ปรับแก้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ส่วนที่ 4 การทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการบูรณาการให้มีความเห็นจากผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือด้านสุขภาพ เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการในกรณีโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพรุนแรง
 3. ปรับแก้ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเรื่องกำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและหลักเกณฑ์วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
 4. ปรับแก้กฎกระทรวงเกี่ยวกับการอนุญาตและการควบคุมผู้มีสิทธิทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวข้อง
- ข้อเสนอการปฏิรูปที่ 3: ระบบการติดตามตรวจสอบและประเมินผล (Monitoring Evaluation and Auditing: ME&A)(สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 19)
- แนวทางในการปฏิรูป
1. กำหนดให้มีระบบการอนุญาตผู้จัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดในรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
 2. เพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการติดตามตรวจสอบ ทั้งทางด้านการปรับปรุงโครงสร้างองค์กร จำนวนบุคลากร การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ สำหรับโครงการภาครัฐที่ต้องขออนุมัติคณะรัฐมนตรีหากจะมีการเปลี่ยนแปลงงบประมาณให้เสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติตามขั้นตอน
 3. ปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวทาง ด้านการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมรวมทั้งให้มีการนำผลจากการติดตามตรวจสอบไปใช้ในการพิจารณาต่ออายุใบอนุญาตโครงการ หรือนำมาใช้ในการปรับปรุงมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
 4. เสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบโดยกำหนดประเภทโครงการที่ต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามตรวจสอบและเงินกองทุนติดตามตรวจสอบสำหรับแต่ละโครงการ รวมทั้งการประสานการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 5. พัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการติดตามตรวจสอบให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพตลอดเวลา

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ออกกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวกับการอนุญาตผู้จัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

2. ปรับแก้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ รวมทั้งการนำผลจากการติดตามตรวจสอบไปใช้ในการพิจารณาต่ออายุใบอนุญาตโครงการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบโดยกำหนดประเภทโครงการที่ต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามตรวจสอบและเงินกองทุนติดตามตรวจสอบสำหรับแต่ละโครงการ

3. พัฒนารฐานข้อมูลเพื่อการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม

4. พัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้เพื่อให้การปฏิรูปประสบผลสำเร็จสภาพัฒนาฯ ได้เสนอกลไกการขับเคลื่อนการปฏิรูปสู่การปฏิบัติโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1. การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ 2. การปรับปรุงสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (สภาพัฒนาฯ, 2558, หน้า 19 - 20)

1. การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้กลไกในการดำเนินงานสามารถไปสู่การปฏิบัติได้จึงมีความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1 แก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

1.2 แก้ไขประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการติดตามตรวจสอบ รวมทั้งเงินกองทุนติดตามตรวจสอบสำหรับแต่ละโครงการ

1.3 แก้ไขกฎกระทรวงเกี่ยวกับผู้มีสิทธิทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พ.ศ. 2551

1.4. เพิ่มระบบอนุญาตผู้จัดทำรายงานการติดตามประเมินผลโครงการผ่านกลไกพระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พ.ศ. 2551

1.5 กฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

สำหรับประเด็นการแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ประกอบด้วย

1.5.1 กำหนดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นริเริ่มโครงการจนถึงการติดตามตรวจสอบ

1.5.2 ให้มีการกระจายการพิจารณารายงานบางประเภทไปยังระดับจังหวัด โดยการเสนอรายงานและการแจ้งตอบให้ดำเนินการโดยจังหวัดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เสนอรายงานและลดระยะเวลา

1.5.3 ปรับปรุงกลไกการเพิ่มคุณภาพในการจัดทำรายงาน โดยการส่งเสริมวิชาชีพการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการควบคุมจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พ.ศ. 2551

1.5.4 มีการเก็บค่าธรรมเนียมการพิจารณารายงานส่งเข้ากองทุนสิ่งแวดล้อมและกำหนดให้เงินที่นำเข้ากองทุนสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมาใช้สนับสนุนกระบวนการพิจารณารายงานและการติดตามตรวจสอบได้

1.5.5 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบและเงินกองทุนติดตามตรวจสอบสำหรับแต่ละโครงการ

1.5.6 กำหนดอายุของรายงานหลังจากได้รับความเห็นชอบโดยต้องนำไปใช้ประกอบการอนุมัติหรือก่อสร้างโครงการภายใน 5 ปี

2. การปรับปรุงสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

สำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานภายใต้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) เป็นหน่วยงานหลักซึ่งรับผิดชอบภารกิจด้านการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยรวมถึงหน้าที่ในการตรวจสอบและพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและเสนอความเห็นเบื้องต้นต่อคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) รวมทั้งการพัฒนาระบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและติดตามตรวจสอบ การวิเคราะห์องค์การพบว่าจุดแข็งขององค์กรที่สำคัญ คือ การเป็นหน่วยงานหลักด้านการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีลักษณะภารกิจเฉพาะไม่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่นและเป็นหน่วยงานที่วางระบบหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับประเทศและมีบุคลากรที่มีศักยภาพสูง

ในส่วนจุดอ่อนที่สำคัญคือเรื่องโครงสร้างองค์กรและอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ที่ไม่เพียงพอในการปฏิบัติงานดังจะพบว่าองค์กรมีข้าราชการ 73 คน โดยมีจำนวนรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของสำนักงานปีละประมาณ 700 โครงการหรือประมาณ 2,000 ฉบับ ทำให้ไม่สามารถรองรับภารกิจที่มีปริมาณและขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นทั้งด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและสุขภาพรวมทั้งงานด้านการติดตามตรวจสอบไม่ได้ครอบคลุม

ในส่วนโอกาสขององค์กรพบว่าถ้ามีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่องการบริหารจัดการองค์กรใหม่จะทำให้องค์กรไปสู่ความเป็นเลิศได้แม้จะมีอุปสรรคจากภายนอก เช่น ความตระหนักรู้ในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมน้อยลงแต่แก้ไขได้โดยการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประเด็นองค์กรด้านการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมนี้ คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย และสมัชชาสุขภาพได้มีการเสนอให้มีการตั้งองค์กรขึ้นใหม่เป็นองค์กรอิสระโดยรับรองครุจจากสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเดิมแต่เนื่องจากยังไม่มีกฎระเบียบที่รัดกุมมากพอเกี่ยวกับองค์กรอิสระส่งผลกระทบต่อประเด็นในเรื่องระเบียบจัดซื้อจัดจ้างและอาจส่งผลถึงปัญหาในเรื่องความโปร่งใสและผลประโยชน์ทับซ้อนดังนั้นจึงเสนอให้มีการดำเนินการ ดังนี้

(1) ในระยะสั้นควรให้มีการปรับโครงสร้างภายในของสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยการปรับแยกสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมออกจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

(2) รูปแบบของสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่แยกออกมาควรจะเป็นรูปแบบของส่วนราชการในระดับกรมหรือหน่วยงานของรัฐที่เป็นอิสระจัดตั้งโดยการตราพระราชบัญญัติ ทั้งนี้ ควรจะต้องมีการศึกษาการรับรองครุจโดยละเอียดต่อไป

ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสังคม

ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสังคม สามารถแบ่งออกเป็น 3 ข้อเสนอ ได้แก่ 1. ข้อเสนอให้มีการปรับปรุงผังเมือง 2. การจัดตั้งองค์กรพิเศษในพื้นที่อุตสาหกรรม และ 3. การใช้กลไกรัฐสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมในพื้นที่

1. ข้อเสนอให้มีการปรับปรุงผังเมือง

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมาตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเห็นได้ชัดทำให้พื้นที่เกษตรและพื้นที่ป่าไม้ลดลงรวมถึงการเปลี่ยนแปลงผังเมืองและขยายพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องจนพื้นที่อุตสาหกรรมเข้าไปอยู่บริเวณใกล้ชิดชุมชน นอกจากนี้ยังมีกรณีการเปลี่ยนพื้นที่กันชน (Buffer Zone) ให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดระยองซึ่งจะเห็นได้ว่าในช่วงภายหลังผังเมืองฉบับที่ 2 (ปี พ.ศ. 2534) หมดยุคในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 ทำให้เว้นว่างจากการใช้ผังเมืองนาน 5 ปี ก่อนจะประกาศใช้ผังเมืองรวมบริเวณเขตอุตสาหกรรมหลักชุมชนระยอง ในปี พ.ศ. 2546 ซึ่งภายหลังการใช้ผังเมือง พ.ศ. 2546 พบว่า มีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมเป็น 4 เท่าของพื้นที่ฉบับแรก มีการแก้ไขการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นรายแปลง ในปี พ.ศ. 2438 และครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2545 ส่งผลให้มีการยกเลิกข้อห้ามประกอบกิจการอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในบางพื้นที่ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาในพื้นที่ผังเมืองระหว่างอุตสาหกรรมกับชุมชนเรื่อยมา จนในภายหลังเกิดเหตุการณ์วิกฤติมลพิษบริเวณโรงเรียนมาตาปุดพันพิทยาคารในช่วงปี พ.ศ. 2540 และในที่สุดก็ย้ายโรงเรียนออกจากพื้นที่เดิม

ดังนั้น ก่อนที่จะมีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่มเติมหน่วยงานภาครัฐได้แก่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงมีการเสนอให้มีการปรับปรุงผังเมืองโดยต้องมีการกำหนดการ

ใช้พื้นที่แต่ละประเภทให้ชัดเจนพร้อมทั้งกำหนดพื้นที่กันชนเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน โดยยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนมีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สท 0001/431, 2551) และในการทบทวนแก้ไขผังเมืองต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่รวมถึงจะต้องมีความโปร่งใสตรวจสอบได้

ซึ่งในกรณีของจังหวัดระยองได้มีการนำเสนอร่างผังเมืองรวมโดยเทศบาลเมืองมาบตาพุด ดำเนินการร่วมกับเทศบาลบ้านฉาง เทศบาลพลลา เทศบาลตำบลทับมา เทศบาลตำบลเนินพระ เทศบาลตำบลมาบตาพุดซึ่งได้รับการถ่ายโอนภารกิจในการปรับปรุงมาจากกรมโยธาธิการและผังเมือง โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2548 (ปริษา ณรงค์, 2554, หน้า 57)

การวางผังเมืองรวมมีแนวคิดที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดระยอง, 2550 อ้างถึงใน สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2550, หน้า 258)

1. พัฒนาให้พื้นที่ในเขตผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชนจังหวัดระยองมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักของประเทศ และมาบตาพุดเป็นเมืองอุตสาหกรรมสมัยใหม่และเมืองท่าที่เป็นประตูสู่นานาชาติ

2. แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและคมนาคมที่กำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมและขึ้นำการพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมของของรัฐและเอกชนในมิติอุตสาหกรรมเพื่อการแข่งขันกับตลาดในระดับนานาชาติ

3. รูปแบบและประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินจะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพและเงื่อนไขของพื้นที่ทั้งสภาพธรรมชาติและที่มีการก่อสร้างขึ้น โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับในพื้นที่ตามแนวนโยบายและแผนพัฒนาของรัฐบาล ความคิดเห็นของท้องถิ่นและประชาชนตลอดจนหลักการด้านผังเมือง

4. การปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินบางพื้นที่หรือบริเวณให้เหมาะสมกับสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นใหม่และความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตโดยต้องคำนึงถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมกับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมในพื้นที่ มาตรการของผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชนเป็นมาตรการหนึ่งที่จะช่วยป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นโดยพยายามแยกแยะการใช้ที่ดินที่มีความขัดแย้งออกจากกันเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบซึ่งกันและกันและในขณะเดียวกันพยายามรวมเอาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันให้มีความเป็นระเบียบเหมาะสมสอดคล้องกัน

ภายหลังเสร็จสิ้นการยกร่างเทศบาลเมืองมาบตาพุดจึงได้มีการนำเสนอร่างผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชนจังหวัดระยอง โดยมีวิสัยทัศน์คือ “เมืองอุตสาหกรรมนิเวศต้นแบบของประเทศ อนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมรองรับการเติบโตของชุมชนอย่างยั่งยืน”

แนวความคิดสำคัญในการปรับปรุงผังเมืองรวมของจังหวัดระยอง คือ

1. การสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่อุตสาหกรรมและชุมชน
2. การจัดทำพื้นที่กันชนระหว่างอุตสาหกรรมและชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การแก้ไขปัญหาพื้นที่ชุมชนเดิมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อุตสาหกรรม
4. การจัดการพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์
5. หากความเป็นไปได้ในการปรับปรุงผังเมืองรวม ตามความต้องการของประชาชนใน

ท้องถิ่นรายบริเวณ (ปริชา ณรงค์, 2554, หน้า 57)

ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ยุทธศาสตร์หลัก คือ

1. ส่งเสริมบทบาทย่านอุตสาหกรรมสะอาดหลักของประเทศ ส่งเสริมแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศให้ก้าวสู่ย่านอุตสาหกรรมสะอาดต้นแบบโดยควบคุมและลดผลกระทบจากแหล่งอุตสาหกรรมต่อพื้นที่โดยรอบและส่งเสริมศูนย์กลางธุรกิจและกิจกรรมต่อเนื่องที่ไม่ก่อมลพิษในพื้นที่ที่เหมาะสม

2. อนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม กำหนดการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมเพื่อรักษาแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งบนบกและทะเลร่วมกับการควบคุมและส่งเสริมพื้นที่เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากแหล่งอุตสาหกรรมอย่างเป็นรูปธรรม

3. ส่งเสริมย่านศูนย์กลางและชุมชนที่มีคุณภาพและยั่งยืน กำหนดและส่งเสริมย่านชุมชนที่มีศักยภาพเพื่อรองรับการขยายตัว แรงงานและบทบาทการเป็นย่านอุตสาหกรรมสะอาดหลักของประเทศ พร้อมกับการเติบโตของเศรษฐกิจชุมชน

ซึ่งแนวคิดการปรับปรุงผังเมืองรวมได้มีการนำทฤษฎีและแนวความคิดของการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศมาประยุกต์ ใช้ร่วมอยู่ด้วย เพื่อให้เกิดความปลอดภัยของภาคอุตสาหกรรมต่อชุมชนและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยมีแนวทางและมาตรการในการปรับปรุงและวางผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง หลักดังนี้ (ปริชา ณรงค์, 2554, หน้า 62)

1. แยกชุมชนออกจากอุตสาหกรรม ได้แก่ ชุมชนห้วยโป่งมาบชะลูต หนองแพบ ฯลฯ
2. ปรับลดพื้นที่อุตสาหกรรมลงกว่าร้อยละ 50
3. ส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมที่มีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมและส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม
4. เพิ่มพื้นที่แนวกันชนโดยรอบพื้นที่สีม่วง (Buffer zone)
5. เพิ่มแนวป้องกันระยะไม่น้อยกว่า 50 เมตรในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมและ 0-50 เมตรนอกพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม
6. เพิ่มพื้นที่อยู่อาศัยชั้นดี

7. อนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่งทะเล

มาตรการในการปรับปรุงผังเมืองรวมจะมีการพิจารณามาตรการการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่แต่ละบริเวณโดยมีรายละเอียดดังนี้ (เทศบาลเมืองมาบตาพุด, 2554, หน้า 6-20 ถึง 6-25)

1. พื้นที่ในระยะกันชนระหว่างอุตสาหกรรมและชุมชน

ในส่วนของพื้นที่กันชนจะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ลักษณะ ซึ่งในแต่ละลักษณะจะมีมาตรการที่แตกต่างกันไป คือ

1.1 พื้นที่ในระยะกันชนบริเวณชุมชนดั้งเดิม ได้แก่ พื้นที่บริเวณชุมชนหนองแพบมาบชลุตตากวน-อ่าวประดู่ เนินกระปอก (บางส่วน) และมาบตาพุด (บางส่วน)

มาตรการทางด้านผังเมือง

ให้กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสงวนรักษาสภาพการอยู่อาศัยส่งเสริมการอยู่อาศัยที่ไม่มีความหนาแน่นสูงโดยกำหนดให้มีอัตราส่วนของที่ว่างโดยต้องปราศจากอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างปกคลุมต่อแปลงที่ดินที่ใช้เป็นที่ตั้งอาคารไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 เพื่อควบคุมความหนาแน่นและรักษาสภาพแวดล้อมและจะต้องมีการควบคุมประเภทและกิจกรรมรองอย่างเข้มงวดโดยไม่ก่อผลกระทบต่อดำรงชีวิตในปัจจุบัน นอกจากนี้ต้องจัดการระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

1.2 พื้นที่ในระยะกันชน โดยรอบเขตนิคมอุตสาหกรรม/พื้นที่ว่าง/หนาแน่นต่ำ (ระยะไม่น้อยกว่า 200 เมตร)

มาตรการทางด้านผังเมือง

กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสงวนรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมกิจกรรมการปลูกพืชพรรณเพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องมีการควบคุมประเภทและกิจกรรมหลักและรองอย่างเข้มงวด เน้นให้เกิดพื้นที่สีเขียวมีความหนาแน่นต่ำและกำหนดให้มีอัตราส่วนของที่ว่างอันปราศจากอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างปกคลุมต่อแปลงที่ดินที่ใช้เป็นที่ตั้งอาคารไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 เพื่อควบคุมความหนาแน่นและรักษาสภาพแวดล้อม

นอกจากการใช้มาตรการทางด้านผังเมืองเพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินและควบคุมรักษาสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมแล้ว การใช้มาตรการในด้านอื่น ๆ จะช่วยให้การปฏิบัติให้เป็นไปตามผังเมืองรวมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนี้

มาตรการอื่น ๆ

ส่งเสริมมาตรการทางด้านเศรษฐศาสตร์จากภาครัฐเพื่อทำการชดเชยเยียวยาผู้ถูกรีดรอนสิทธิ์ เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี การออกพันธบัตรให้ผลตอบแทนระยะยาวหรือมาตรการเวนคืนพื้นที่และย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม เป็นต้น

ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการตรวจสอบและปฏิบัติ การในเรื่องควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อป้องกันความขัดแย้งในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการปลูกสร้างอาคาร เป็นต้น

เสนอให้ภาคเอกชนผู้ลงทุนควรมีแนวนโยบายในการจัดตั้งกองทุนเพื่อชดเชย หรือดูแลชุมชนที่ได้ผลกระทบจากการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม

และภาคเอกชนผู้ลงทุนสามารถดำเนินการเช่าหรือซื้อพื้นที่อยู่ในแนวระยะกันชนเพื่อบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างทัศนคติที่ดีร่วมกันและสร้างแนวทางการป้องกันรักษาสภาพแวดล้อมร่วมกัน

2. พื้นที่รองรับอุตสาหกรรมต่อเนื่อง/พึ่งพา (Industrial Symbiosis Cluster)

ส่วนของพื้นที่รองรับอุตสาหกรรมต่อเนื่องจะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ลักษณะ ซึ่งแต่ละลักษณะจะมีมาตรการที่แตกต่างกันไป ดังนี้

2.1 พื้นที่อุตสาหกรรมหลัก (เขตนิคมอุตสาหกรรมและพื้นที่ต่อเนื่อง) ได้แก่ พื้นที่การนิคมอุตสาหกรรมเดิมทั้งหมดในพื้นที่และพื้นที่ต่อเนื่องโดยรอบเขตการนิคม

มาตรการทางด้านผังเมือง

ให้มีการกำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมและคลังสินค้า ส่งเสริมกิจกรรมภาคอุตสาหกรรมหลัก ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่รองรับการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมให้มีประสิทธิภาพและไม่สร้างผลกระทบต่อชุมชนและสภาพแวดล้อม

จัดให้มีที่ว่างตามแนวขนานโดยรอบในเขตนิคมอุตสาหกรรมและริมเขตทาง ไม่น้อยกว่า 50 เมตร และจัดที่ว่างนั้นเพื่อปลูกต้นไม้เป็นแนวขนานกับเขตนิคมอุตสาหกรรมและเขตทางกว้างไม่น้อยกว่า 20 เมตร เพื่อรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม

2.2 พื้นที่อุตสาหกรรมต่อเนื่อง/พึ่งพา ได้แก่ พื้นที่การใช้ประโยชน์เพื่อการอุตสาหกรรม และคลังสินค้าที่อยู่ภายนอกเขตการนิคมอุตสาหกรรม

มาตรการทางด้านผังเมือง

กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริมกิจกรรมอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น การหมุนเวียนวัสดุ การนำวัตถุดิบมาผลิตต่อ การขนถ่ายสินค้า การขนส่ง เป็นต้นเพื่อตอบสนองภาคการผลิตอุตสาหกรรมหนักให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและสภาพแวดล้อมเช่นกัน

กำหนดพื้นที่รองรับที่เหมาะสมและมีความต่อเนื่องกับพื้นที่อุตสาหกรรมหลักเพื่อความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง และควบคุมรักษาสภาพแวดล้อมของพื้นที่การใช้มาตรการด้านอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมและควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามผังเมืองรวม

มาตรการอื่น ๆ

ส่งเสริมมาตรการทางด้านเศรษฐศาสตร์จากภาครัฐ เพื่อทำการสนับสนุนและส่งเสริมการลงทุนภาคอุตสาหกรรมที่เหมาะสม เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี มาตรการสนับสนุนด้านระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ฯลฯ

3. พื้นที่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรม

พื้นที่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนที่อยู่ต่อเนื่องใกล้เคียงกับพื้นที่อุตสาหกรรมหลักและได้รับผลกระทบจากการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เช่น ชุมชนมาบตาพุด ชุมชนห้วยโป่งและชุมชนชากลูกหญ้าเสนอให้มีการกำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความเหมาะสมกับบทบาทของพื้นที่ เช่น เพื่อสงวนรักษาสภาพการอยู่อาศัย ส่งเสริมการอยู่อาศัยที่ไม่มีความหนาแน่นสูงหรือส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินทางด้านเกษตรกรรมในบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร

ให้มีการควบคุมประเภทและกิจกรรมรบกวนอย่างเข้มงวด ไม่ให้ก่อผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและส่งเสริมบทบาทการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

กำหนดพื้นที่สีเขียว พื้นที่โล่งเพื่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่โดยรอบชุมชนการใช้มาตรการด้านอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมและควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามผังเมืองรวม สามารถพิจารณาได้ดังนี้

มาตรการทางด้านอื่น

ในส่วนของภาครัฐให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ มีการตรวจสอบและปฏิบัติการในเรื่องควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อป้องกันความขัดแย้งในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินและการปลูกสร้างอาคาร เป็นต้น

ให้ภาคเอกชนผู้ลงทุนควรมีแนวนโยบายในการจัดตั้งกองทุนเพื่อชดเชยหรือดูแลชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม

4. พื้นที่ชุมชนรองรับการขยายตัว

พื้นที่ชุมชนรองรับการขยายตัวคือขอบเขตของพื้นที่เมืองที่สามารถรองรับการขยายตัวของเมืองในอนาคตซึ่งมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ลักษณะ ซึ่งแต่ละลักษณะจะมีมาตรการที่แตกต่างกันไป ดังนี้

4.1 พื้นที่รองรับการอยู่อาศัยชั้นดีและการท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่บางส่วนในเทศบาลตำบลบ้านฉางและเทศบาลตำบลพลา

มาตรการทางด้านผังเมือง

กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย ส่งเสริมการอยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นน้อยถึงปานกลางเพื่อความหลากหลายในรูปแบบของที่อยู่อาศัยแต่ไม่มีความหนาแน่นสูง

เกินไปโดยต้องกำหนดประเภทกิจกรรมหลักและรองให้มีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนและท้องถิ่นและรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์

4.2 พื้นที่รองรับการอยู่อาศัยใกล้แหล่งงานและการขยายตัวของพื้นที่ข้างเคียง ได้แก่ พื้นที่บางสวนในเทศบาลทับมา และเทศบาลเนินพระ

มาตรการทางด้านผังเมือง

ให้มีการกำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสงวนรักษาสภาพการอยู่อาศัยส่งเสริมการอยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นน้อยกำหนดประเภทกิจกรรมหลักและรองให้มีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนและท้องถิ่น มีระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพียงพอการใช้มาตรการด้านอื่นๆ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมและควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามผังเมืองรวม สามารถพิจารณาได้ดังนี้

มาตรการอื่น ๆ

ให้หน่วยงานภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการตรวจสอบและปฏิบัติการในเรื่องควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อป้องกันความขัดแย้งในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินและการปลูกสร้างอาคารและมีการสนับสนุนเตรียมการเรื่องการจัดระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เพียงพอ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้มีการลดพื้นที่อุตสาหกรรมสีม่วง ซึ่งผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน (มาบตาพุด) จังหวัดระยองฉบับปี พ.ศ. 2546 มีพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณ 40,000 ไร่ แต่ภายในร่างผังฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2554 มีพื้นที่อุตสาหกรรมเหลือประมาณ 20,000 ไร่ตลอดจนถึงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการยกระดับการจัดการสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยในพื้นที่ (ปริชา ณรงค์, 2554, หน้า 57)

3.2 การจัดตั้งองค์กรพิเศษในพื้นที่อุตสาหกรรม

สำหรับการใช้กลไกการทางการเมืองเพื่อการบริหารจัดการในเชิงพื้นที่นั้น ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 3.2.1 ข้อเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและบริเวณโดยรอบและ 3.2.2 ข้อเสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม

3.2.1 ข้อเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมและบริเวณโดยรอบ

การจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่ที่มีอุตสาหกรรมเข้มข้นซึ่งองค์กรดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อให้มีเอกภาพในการจัดการ ทั้งทางด้านการพัฒนา แก้ไข ป้องกัน และติดตามการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาผลกระทบอุตสาหกรรมมากซึ่งพบว่าในปัจจุบันพบว่ายังไม่ม้องค์กรที่เป็นเอกภาพในการกำกับดูแล

การพัฒนาและติดตามแก้ไขปัญหาล้างแ้วลุ่มซึ่งกำลังมีปัญหา รวมถึงระบบสาธารณสุขปโภคและสาธารณสุขปกรที่ไม่เพียงพอเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาคแต่ยังขาดความเป็นเอกภาพในการแก้ไขปัญหาคโดยเฉพาะพื้นที่ ดังนั้น ภาครฐโดยสำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมและบริเวณโดยรอบซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกรุงเทพมหานคร องค์กรดังกล่าวจะเป็นสร้างให้เกิดเอกภาพในการแก้ไขปัญหาคและพัฒนาพื้นที่ โดยองค์กรให้มีรายได้จากงบประมาณรายจ่ายประจำปีรวมทั้งมีรายได้จาก การเก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีสิ่งแ้วลุ่มภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

ภายหลังจากที่มีการเสนอการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษจึงได้มีการมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยทำการศึกษารูปแบบในการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษดังกล่าวและนำเสนอต่อคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณาซึ่งในวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2552 คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 5/2552 มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องดำเนินการศึกษารูปแบบองค์กรบริหารจัดการในพื้นที่พิเศษ (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554, หน้า 18)

3.2.2 ข้อเสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นพบว่ามีปัญหาที่ในมิติของการบังคับใช้กฎหมายอยู่มากโดยเฉพาะประสบการณ์ที่ผ่านมาในการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาคดังกล่าวจึงมีข้อเสนอให้มีการสร้างองค์กรที่ใช้อำนาจแบบกึ่งตุลาการนอกเหนือจากการบริหารงานตามระบอบราชการเพื่อติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของส่วนราชการในพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลสิ่งแ้วลุ่ม และมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพลาตที่เป็นผลมาจากการพัฒนาเขตนิคมอุตสาหกรรม นำมาสู่ข้อเสนอในการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรมโดยกำหนดในลักษณะของกฎหมาย แนวคิดดังกล่าวถูกเสนอโดยคณะคณาจารย์จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ซึ่งองค์กรดังกล่าวจะใช้แนวคิดการจัดองค์กรแบบกึ่งตุลาการเพื่อแก้ไขปัญหาคที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมซึ่งเกิดจากสาเหตุของปัญหาค ได้แก่

1. ลักษณะของอำนาจรัฐในพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมในทัศนะของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตนิคมอุตสาหกรรมมองว่าสภาพที่อำนาจรัฐไม่สามารถที่จะแก้ไข ปัญหาทั้งหลายทั้งที่เกิดขึ้นกับประชาชน ชุมชน สังคมอันเกิดจากการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดจากมลพิษอุตสาหกรรม รวมถึงปัญหาผลกระทบทางด้านลบในด้านเศรษฐกิจ ระดับล่าง ด้านสังคม ด้านการเมือง วัฒนธรรม กฎหมาย และความเป็นธรรมโดยเฉพาะในทางระบบกฎหมาย ซึ่งไม่สามารถช่วยทำหน้าที่ในการป้องกัน ปกป้อง แก้ไขเยียวยาปัญหาให้แก่ประชาชน ผู้ได้รับผลกระทบได้

2. ปัญหาในเชิงโครงสร้างขององค์กร ประกอบด้วยประเด็นสำคัญได้แก่

2.1 ความไม่เป็นเอกภาพขององค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งความไม่เป็นเอกภาพดังกล่าวสืบเนื่องจากทั้งบทบัญญัติกฎหมายในแต่ละฉบับและทั้งจากการจัดองค์กรของรัฐที่ไม่มีความเป็นเอกภาพรวมถึงหน่วยงานในระดับพื้นที่

2.2 ปัญหาการขาดความชัดเจนและขาดการบูรณาการร่วมกันระหว่างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3 ปัญหาการไม่บังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย

2.4 ปัญหาการขาดแนวทางและวิธีการในการแก้ปัญหาที่ชัดเจนรวดเร็วเป็นธรรม และมีประสิทธิภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.5 ปัญหาการขาดระบบฐานข้อมูลกลาง การขาดระบบสนับสนุนการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐ

2.6 ปัญหาการไม่มีระบบในการติดตามประเมินผลในภารกิจที่ได้ดำเนินการไป

2.7 ปัญหาความไม่เป็นอิสระอันเป็นผลมาจากการถูกแทรกแซงหากพิจารณาโดยละเอียดจะพบรากเหง้าของปัญหา ได้แก่

2.7.1 ปัญหาเกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรมเป็นปัญหาที่มนุษย์สร้างขึ้นและปัญหาดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการกระทำของผู้เดียวแต่หากจากกลุ่มของบุคคลที่เข้ามามีส่วนในการก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาส่วนมากจะเป็นองค์กรที่มีฐานะเป็นบุคคลในทางกฎหมายหรือนิติบุคคลซึ่งไม่สามารถจับต้องได้ ดังนั้น เมื่อต้องการหาตัวผู้กระทำมักจะเป็นปัญหายุ่งยากและหากขาดมาตรการทางกฎหมายที่ชัดเจนก็ไม่สามารถที่จะจัดการเอาผิดกับองค์กรนิติบุคคลดังกล่าวได้

2.7.2 หากพิจารณาถึงที่มาการเกิดขึ้นของปัญหาจะพบว่าปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาอย่างเป็นระบบและสามารถที่จะย้อนรอยกลับไปแสดงให้เห็นได้ว่ามีที่มาได้

2.7.3 แนวทางที่ถูกต้องจะช่วยเหลือที่สามารถที่จะหยุดยั้งไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นมาซึ่งจากบทเรียนในต่างประเทศพบว่าต้องสร้างและใช้มาตรการในการป้องกันจึงจะเกิดระบบโครงสร้างที่ก่อให้เกิดไม่ก่อเกิดปัญหาแต่จากประสบการณ์ของพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกพบว่า

เริ่มต้นจากการเลือกตัวแบบของการพัฒนาแบบไม่สมดุลในทุกด้านโดยมีระบบราชการ ระบบกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมให้การสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมในลักษณะที่กระตือรือร้นและวางเฉยไม่ให้ความช่วยเหลือ ไม่ให้ความเป็นธรรมในกรณีการพัฒนาเขตนิคมอุตสาหกรรมอันเนื่องมาจากความต้องการสนับสนุนผลักดันให้เกิดการตั้งโรงงานในพื้นที่

ในมิติด้านบริหารทั้งในระดับนโยบายมุ่งส่งเสริมโดยมีนโยบายที่ชัดเจนต่อเนื่องเป็นเวลานานทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กรให้ทำหน้าที่ในการส่งเสริม การจัดระบบราชการให้ทำการสนับสนุน การใช้มาตรการทางภาษีเพื่อส่งเสริมการลงทุนมีการจูงใจให้เกิดการลงทุน มีมาตรการจูงใจให้สามารถถือครองที่ดิน มีหน่วยงานในระบบราชการตั้งแต่ระดับบนไปจนถึงระดับล่างให้การสนับสนุน โดยขาดระบบการประเมิน ขาดการติดตามผลการใช้วิธีการลดการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายจึงเป็นการจูงใจให้อุตสาหกรรมมีลักษณะแนวโน้มจะกลายเป็นความไม่ชอบด้วยกฎหมายในด้านต่างๆ นอกจากไม่ปรับปรุงกฎหมายให้นำไปสู่การมีมาตรการป้องกันปัญหาแล้วกลไกการมาธิการของรัฐสภาที่ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาให้ได้กลไกกระบวนการยุติธรรมไม่มีการปรับตัวระบบทั้งระบบเมื่อเปรียบเทียบกับความสลับซับซ้อนของปัญหาแล้วไม่สามารถที่จะหวังหรือเห็นว่าระบบกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.7.4 ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขข้อของระบบร้องเรียน จึงต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการแก้ไขปัญหาจากรูปแบบการร้องเรียนความเดือดร้อนไปสู่รูปแบบการแก้ไขปัญหาแบบข้อพิพาทในลักษณะเชิงคดี ซึ่งจากข้อเท็จจริงพบว่าต้นตอของปัญหาเกิดจากสถานะของปัญหาที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายปะปนไปกับการใช้พื้นที่ในลักษณะต่างๆ เช่นพื้นที่ทางการเกษตรกรรม พื้นที่พักอาศัย พื้นที่อนุรักษ์ เป็นต้น และนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างภาคอุตสาหกรรมและชุมชนในที่สุด (ประชาไทย, 2550)

ต้นตอของปัญหาดังกล่าวนำมาสู่การขอเสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากนิคมอุตสาหกรรมโดยองค์กรดังกล่าวทำหน้าที่หลักในการใช้อำนาจกึ่งตุลาการ (Quasi Judicial) เพื่อแก้ไขปัญหาที่อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรอิสระ องค์กรปกครองทั้งหลายในระบบราชการ และอำนาจตุลาการไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่หน้าที่หลัก 2 ประการ คือ

1. มีหน้าที่ในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการทำงานของส่วนราชการ ที่อยู่ในพื้นที่ที่มีเขตนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ เพื่อให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ โดยใช้แนวทางของหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในการดำเนินการ

2. มีหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เป็นผลสืบเนื่องจากการมีเขตนิคมอุตสาหกรรมอันก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในบริเวณที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งอาจจะเป็นข้อพิพาทที่เกิดจากการที่รัฐไม่ใช้อำนาจตามกฎหมาย หรืออาจจะเป็นการใช้

อำนาจทางปกครองเพื่อการตรวจสอบการดำเนินการตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการกับผู้ประกอบการ

คณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อชี้ขาดจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท⁸ ได้แก่

1. คณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาลในเขตนิคมอุตสาหกรรมมีจำนวนไม่เกิน 15 คนดำรงตำแหน่งคราวละ 3 ปี นับตั้งแต่วันที่วุฒิสภาให้ความเห็นชอบตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี⁹ ประกอบด้วย 2 ระดับ ได้แก่ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554, หน้า 18 - 20)

1.1 คณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาลในเขตนิคมอุตสาหกรรม ระดับชาติ ประกอบด้วย

ก. ตัวแทนขององค์กรวิชาชีพที่มีประสบการณ์(วิศวกรรมสถาน/แพทยสภา/นักสิ่งแวดล้อม)

ข. ตัวแทนสภาอุตสาหกรรม

ค. ตัวแทนของภาควิชาการที่มีประสบการณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง(วิศวะ/สิ่งแวดล้อม/วิทยาศาสตร์/กฎหมาย/.....)

ง. ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีนิคมตั้งอยู่

จ. ตัวแทนประชาชนในพื้นที่มีโอกาสเสี่ยง

ฉ. ตัวแทนอาสาสมัคร

โดยคณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาลในเขตนิคมอุตสาหกรรมระดับชาติ มีอำนาจดังนี้

ก. วางกรอบ แนวนโยบายในการดำเนินการติดตาม การตรวจสอบการประเมินผลให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาล

ข. ดำเนินการประเมินผลการดำเนินการของหน่วยงานทั้งหลายในเขตอุตสาหกรรมแต่ละเขต

ค. จัดทำมาตรฐานความปลอดภัยเกี่ยวกับเขตอุตสาหกรรม

ง. จัดทำข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล รัฐสภา เกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในระดับต่าง ๆ

⁸ประเภทของคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อชี้ขาดกำหนดไว้ในมาตรา 5 ของ ร่าง พระราชบัญญัติคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม

⁹คณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาลในเขตนิคมอุตสาหกรรมกำหนดไว้ในมาตรา 10 ของ ร่าง พระราชบัญญัติคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม

1.2 คณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาล
ในเขตนิคมอุตสาหกรรมระดับพื้นที่ ประกอบด้วย

ก. ตัวแทนของประชาชนที่อยู่ในบริเวณเขตที่อาจจะได้รับผลกระทบจากนิคม
อุตสาหกรรม

ข. ตัวแทนโรงงาน ตัวแทนผู้ประกอบการ

ค. ตัวแทนแรงงาน

ง. ตัวแทนกลุ่มผู้ตรวจสอบมาตรฐานขององค์กร

จ. ตัวแทนฝ่ายสาธารณสุขในพื้นที่

ฉ. ตัวแทนการนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่

ช. ตัวแทนฝ่ายสิ่งแวดล้อม

ซ. ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนทางด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ

ญ. ตัวแทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ฎ. ตัวแทนของฝ่ายปกครอง

โดยคณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาล
ในเขตนิคมอุตสาหกรรมระดับพื้นที่มีอำนาจดังนี้

ก. อำนาจในการติดตามตรวจสอบระบบฐานข้อมูลการดำเนินการของหน่วยงาน
ทั้งหลายของรัฐระบบการป้องกันตามที่กำหนดให้ผู้ประกอบการต้องดำเนินการจัดให้มีตามกฎหมาย
การติดตามการทำตามข้อแนะนำที่การศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และผลกระทบทางสังคม

ข. อำนาจในการประเมินผลการดำเนินการตามกฎหมายของหน่วยงานในระดับ
พื้นที่การประเมินผลเครื่องมือในทางกฎหมายว่ามีเพียงพอหรือมีประสิทธิภาพหรือไม่การประเมิน
ศักยภาพของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ในทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่อุตสาหกรรม

2. คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาจาก
เลขาธิการคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรมดำเนินการ
เสนอรายชื่อจำนวนไม่เกิน 15 คนประจำอยู่ที่ส่วนกลางมีวาระดำรงตำแหน่งคราวละ 3 ปี นับตั้งแต่วันที่
วุฒิสภาให้ความเห็นชอบตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี¹⁰ ประกอบด้วย 2 ระดับ ได้แก่

2.1 คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรม
ระดับชาติ ประกอบด้วย

ก. ตัวแทนจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ข. ตัวแทนจากองค์กรที่ติดตามปัญหาโรคที่เกิดจากการทำงาน

¹⁰ที่มาและจำนวนของคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาจากกำหนดไว้ในมาตรา 25 และมาตรา 26 ของ ร่าง พระราชบัญญัติคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม

- ค. ตัวแทนจากองค์กรที่ติดตามปัญหาเรื่องสารเคมีที่ใช้ในอุตสาหกรรม
- ง. ตัวแทนจากนักวิชาการ (เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม วิศวกรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์)
- จ. ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพ
- อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการระดับชาติ
- ก. รับผิดชอบเรื่องที่เป็นข้อพิพาทระหว่างประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบกับหน่วยงานของรัฐหรือกับผู้ประกอบการหรือโรงงานที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรม
- ข. วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทและมีคำวินิจฉัยชี้ขาดให้หน่วยงานของดำเนินการเพื่อแก้ไขข้อพิพาท
- ค. วางข้อกำหนดแนวทางในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรม

2.2 คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรมระดับพื้นที่เป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

อำนาจของคณะกรรมการในระดับพื้นที่

มีอำนาจเช่นเดียวกับคณะกรรมการในระดับชาติ แต่มีขอบเขตการใช้อำนาจเฉพาะข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น

นอกจากการจัดตั้งองค์กรแล้ว ยังต้องมีการเตรียมความพร้อมในด้านการรองรับ ได้แก่ ระบบฐานข้อมูล ระบบการบริหารงานบุคคล ระบบวิธีพิจารณาคดี ระบบติดตาม ระบบการประสานงาน การจัดค่ามาตรฐานทางสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งจะทำให้การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

3.3 การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยใช้กลไกรัฐสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคม

นอกจากการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรภาครัฐแล้ว ยังมีข้อเสนอในการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนอีกด้วยซึ่งสามารถได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ

3.3.1 การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมผ่านสมัชชาสุขภาพ

การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมผ่านสมัชชาสุขภาพเป็นข้อเสนอของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติซึ่งเห็นว่ารัฐควรมีบทบาทให้การสนับสนุนภาคประชาสังคมในพื้นที่เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวทางนโยบายโดยใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ซึ่งสมัชชาสุขภาพคือ เครื่องมือพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพที่เน้นการมีส่วนร่วมอันเกิดขึ้นมาอันเนื่องมาจากพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 โดยสมัชชาสุขภาพแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- (1) สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ
- (2) สมัชชาสุขภาพ เฉพาะพื้นที่ และ
- (3) สมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น

โดยพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติได้กำหนดให้มีการจัดสมัชชาสุขภาพแห่งชาติเป็นประจำทุกปี อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และให้สนับสนุน การจัดสมัชชาสุขภาพ เฉพาะพื้นที่และสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น ซึ่งสมัชชาสุขภาพให้ความสำคัญกับหลักการและคุณค่า 4 ประการ คือ (คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2558)

- (1) เป็นกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม (Participatory Healthy Public Policy Process)
- (2) เป็นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy Development)
- (3) เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม (Social Empowerment) โดยอาศัยพลัง 3 ภาค ส่วนที่เชื่อมโยงกัน คือ พลังทางปัญญา พลังทางสังคมและพลังรัฐ/การเมือง
- (4) เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ (Interactive Learning Through Action)

โดยเสนอให้มีการสนับสนุนให้มีการจัดประชุมสมัชชาเฉพาะพื้นที่หรือสมัชชาเฉพาะประเด็นโดยเน้นที่คุณภาพของการจัดสมัชชาสุขภาพให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับพื้นที่อื่น เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวด้านนโยบายต่าง ๆ ได้แก่ การทำผังเมือง เป็นควบคุมมลพิษ เพื่อจะให้ติดตามความเคลื่อนไหว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีกระบวนการมีส่วนร่วมและเข้าถึงข้อมูล เสริมสร้างความรู้ โดยรูปแบบอาจไม่เจาะจงแค่ในการร่วมพูดคุยในการประชุมสัมมนาเท่านั้นแต่ควรมีการสนับสนุนให้ร่วมลงมือปฏิบัติด้วย ซึ่งยุทธศาสตร์ควรเน้นไปที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของประชาชนเน้นการจัดไปในลักษณะที่ประเด็นมีความแหลมคม ชัดเจนในทิศทางและลงลึกในความรู้ลึก (สมพร เพ็งคำ, 2553, หน้า 42)

3.3.2 การสร้างและพัฒนาศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน

การสร้างและพัฒนาศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนเพื่อให้เป็นศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในแง่ของงานวิชาการและการเคลื่อนไหวภาคประชาชน เนื่องจากในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในจังหวัดระยองและพื้นที่มาบตาพุดมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมากซึ่งในปัจจุบันข้อมูลดังกล่าวกระจัดกระจายอยู่ที่หน่วยงานที่เข้ามาวิจัยการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลจะช่วยให้การรวบรวมข้อมูลงานวิชาการต่าง ๆ และยังมีหน้าที่ในการช่วยสนับสนุนกระบวนการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนอีกด้วย โดยเมื่อมีการรวบรวมข้อมูลแล้วควรมีการเชื่อมโยง วิเคราะห์นำข้อมูลมาใช้ประโยชน์และควร

เผยแพร่ข้อมูลให้แก่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยผ่านช่องทางสื่อสารภาคพลเมืองให้มากขึ้น เช่น มีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านทางสถานีวิทยุโทรทัศน์สุภาพแห่งชาติหรือทางเว็บไซต์ซึ่งอาจขับเคลื่อนในลักษณะของศูนย์ข้อมูล หรืออาจใช้ชื่อว่า “มหาวิทยาลัยมาบตาพุด” โดยจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลควรมีอย่างน้อยใน 3 ประเด็น คือ

(1) การรวบรวมเชื่อมโยงข้อมูลของมาบตาพุดและข้อมูลที่ยังขาดหายไปโดยเฉพาะการเคลื่อนไหวภาคประชาชน

(2) มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมาบตาพุด ด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพผังเมือง ฯลฯ และ

(3) มีการสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้กับบุคคลภายนอก ในจุดที่เกิดผลกระทบ เพื่อแสวงหาทางเลือกการพัฒนา

ซึ่งในแง่ของการดำเนินการถึงในปี พ.ศ. 2553 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จัดพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการเพื่อเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในเขตพื้นที่มาบตาพุดโดยความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษานโยบายสาธารณะ 3 สถาบัน และเครือข่ายประชาชนในภาคตะวันออก ลงนามร่วมกันในการดำเนินการรวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดทำเป็นข้อมูลสารสนเทศเพื่อจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน¹¹ แต่ในปัจจุบันก็ยังไม่มีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมจึงมีข้อเสนอแนะให้พัฒนาให้เกิดรูปธรรมเพื่อศูนย์ดังกล่าวเป็นฐานข้อมูลที่เปิดกว้าง สามารถนำไปใช้ประโยชน์และเป็นแบบอย่างในการจัดการสิ่งแวดล้อมและพัฒนาการเข้าถึงข้อมูลของภาคประชาชนได้อย่างแท้จริง

¹¹โปรดดูรายละเอียดที่ mcot.net อสมท จำกัด (มหาชน) สสส.จัดพิธีลงนามตั้งศูนย์ข้อมูลแก้ปัญหามาบตาพุด (2553) เข้าถึงได้จาก <http://mcot-web.mcot.net/mcottesting/site/content?id=4ff671ad0b01dabf3c00cebe>

บทที่ 3

ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชน

การพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคเอกชนในประเทศไทยนับแต่อดีตที่ผ่านมา ถือเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยมาโดยตลอดแต่ในอีกด้านหนึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคเอกชนก็ถูกทำให้กลายเป็น “ผู้ร้าย” ในฐานะที่มีส่วนสำคัญในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการทำลายสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นในเขตบริเวณอุตสาหกรรม เนื่องจาก ชาวบ้านมองว่า ตนเองสูญเสียอำนาจในการบริหารจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไป ตลอดจนแนวทางการพัฒนาในท้องถิ่นโดยรัฐมุ่งไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 248)

แนวทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยภาคเอกชนในระยะหลัง จึงเป็นการสร้างแนวทางการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้ผู้มีส่วนเสียได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ที่ภาคเอกชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกต่างพยายามส่งเสริมและนำไปสู่การปฏิบัติ แต่ยังคงไว้ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่กับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจด้วย ดังนั้น หากพิจารณาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชนที่มีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก สามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวทางที่สำคัญ ได้แก่

การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรม

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน

การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรม

นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program: ESB) ตลอดระยะเวลาเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงกระบวนการการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่กับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Growth) ดังจะเห็นได้จากผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกทำให้ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (Gross Provincial Product: GPP per Capita) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาติดอันดับสูงสุดเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทยมาโดยตลอด (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2550, หน้า 94)

แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่กับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่ผ่านมาในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคต่อการลงทุนในอุตสาหกรรมของภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็น (1) *อุปสรรคด้านเงินทุนในการลงทุน* เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่สูงเกินไปแม้ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการจะได้รับการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ก็ตาม (2) *อุปสรรคด้านต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น* ทั้งราคาไฟฟ้าต้นทุนค่าขนส่งและราคาที่ดินที่เพิ่มสูงมากขึ้น (3) *อุปสรรคปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต* อย่างการขาดแคลนผู้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีการผลิต รวมถึงราคาเครื่องจักรและอุปกรณ์การผลิตที่มีราคาสูง และ (4) *อุปสรรคด้านวัตถุดิบ* ได้แก่ อัตราค่าภาษีนำเข้าวัตถุดิบที่อยู่ในระดับสูง และปัญหาคุณภาพของวัตถุดิบที่อยู่ในระดับต่ำ (วัชรวิสุชาติบุญมาก, 2543, หน้า 79-81) นอกจากนี้ ระบบการจัดเก็บภาษีของอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกก็เป็นอีกปัญหาอุปสรรคหนึ่งในการเติบโตของเศรษฐกิจในพื้นที่

ซึ่งที่ผ่านมา กลุ่มภาคเอกชน เครือข่ายธุรกิจ สภาหอการค้า และสภาอุตสาหกรรม ได้นำเสนอมุมมองการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่อการลงทุนในอุตสาหกรรมของภาคเอกชน ข้างต้นและเพิ่มประสิทธิภาพ/ศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรมสามารถพิจารณาแบ่งออกเป็น 3 แนวทางที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่ “เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก”

แนวความคิดการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งเป็นพื้นที่ “เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก” นั้น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากความพยายามของภาครัฐและภาคเอกชนในการต่อยอดการลงทุนจากแผนพัฒนาเดิมอย่างแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก¹² (ESB) และพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ณ ปัจจุบัน ยังถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศไทยจากความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการเป็นที่รู้จักของนักลงทุนทั่วโลก (เรวดี แก้วมณี, 2559, หน้า 2) ซึ่ง นายวิระพล วงษ์พิทยาวิวัฒน์ รองเลขาธิการสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและอดีตประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ได้กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกว่า

¹² แผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการลงทุนโดยภาครัฐที่ได้ใช้เงินลงทุนภายใต้แผนงานในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีแรกเป็นจำนวนเงินลงทุนทั้งสิ้นประมาณ 100,000 ล้านบาท แบ่งออกเป็นการลงทุน 2 ด้านที่สำคัญ (สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 10)

- การลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานประมาณร้อยละ 25 หรือ 25,000 ล้านบาท โดยแยกแหล่งเงินทุนออกได้เป็นแหล่งเงินกู้ร้อยละ 60 หรือ 15,000 ล้านบาท และงบประมาณร้อยละ 40 หรือ 10,000 ล้านบาท

- การลงทุนด้านอุตสาหกรรมประมาณร้อยละ 75 หรือ 75,000 ล้านบาท โดยแยกแหล่งเงินทุนออกได้เป็นภาคเอกชนร้อยละ 75 หรือ 56,200 ล้านบาท และภาครัฐร้อยละ 25 หรือ 18,800 ล้านบาท

“โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก เป็นนโยบายที่รัฐบาลต้องการกระตุ้นเศรษฐกิจที่ซบเซามากในช่วงสองปีที่ผ่านมา ถือเป็นนโยบายที่มาถูกทาง เนื่องจากการลงทุนที่จะโตได้เร็วมากที่สุดคือ ภาคอุตสาหกรรม ฉะนั้นพื้นที่ภาคตะวันออกจึงมีความเหมาะสมที่สุด เนื่องจากมีฐานรองรับอยู่แล้วตั้งแต่สมัยอีสเทิร์นซีบอร์ด โดยเฉพาะจังหวัดระยองที่มีรายได้ต่อหัวสูงที่สุดในประเทศ ล่าสุดปี 2559 ประชากรมีรายได้ต่อหัวต่อปีอยู่ที่ 1,008,615 บาท” (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 28 กรกฎาคม 2559)

เพื่อทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมและการเติบโตของเศรษฐกิจต่อเนื่องต่อไปได้ จึงทำให้วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2560 ได้มี “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” ที่ได้กำหนดให้จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อน “โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” (Eastern Economic Corridor Development: EEC) ในอนาคตอันใกล้และเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 2/2560 ข้อ 2” ได้กำหนดให้มี “คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” ขึ้น โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการและรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ ร่วมกับ 3 สถาบันภาคเอกชน ได้แก่ สภาอุตสาหกรรม สภาหอการค้า และสมาคมธนาคารไทย (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 9 สิงหาคม 2559; ปรัชญา สมะลาภา, 2558, หน้า 35) แนวทางการพัฒนาพื้นที่สู่เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออกนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นการลงทุนใน 2 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่

1.1 การลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งและผังเมืองของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ถือเป็นสิ่งที่ปัญหาและเป็นอุปสรรคมาอย่างยาวนาน ภาคเอกชนจึงมีความพยายามในการนำเสนอแนวทางในการบูรณาการเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่งทั้งทางถนน ทางราง ทางเรือ และทางอากาศ เพื่อลดระยะเวลาในการเดินทาง ลดเวลาในการขนส่งสินค้า ลดต้นทุนโลจิสติกส์ และเพิ่มความปลอดภัยในการเดินทาง รวมถึงการปรับปรุงผังเมืองที่มีขอบเขตพื้นที่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (ผู้จัดการออนไลน์, 29 มิถุนายน 2559) โดย นายปรเมธี วิมลศิริ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวว่า

“การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกจะอาศัยการเชื่อมโยงการลงทุน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อดึงดูดเอกชนและเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ทางทะเล ด้วยการเชื่อมโยงการคมนาคมทั้งทางถนน โดยการสร้างถนนให้ครอบคลุม รวมถึงการขยายมอเตอร์เวย์ในช่วงพัทยา-มาบตาพุด ทางราง โดยการสร้างรถไฟทางคู่ที่ขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงศึกษาเตรียมการ ทางเรือ โดยการพัฒนาท่าเรือพาณิชย์สัตหีบให้เป็นจุดจอดเรือยอร์ช ประกอบกับขยายท่าเรือ แหลมฉับและท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด และทางอากาศ โดยการพัฒนา ท่าอากาศยานอู่ตะเภาภายใต้การใช้สนามบินร่วมระหว่างพลเรือนและทหาร (Joint Use Civil Military Airport) เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเพิ่มขึ้นอีกกว่า 3 ล้านคนต่อปี และใช้ในกิจกรรมเชิงพาณิชย์อื่น ๆ” (ไทยพับลิก้า, 28 มิถุนายน 2559)

ส่วน นายเกรียงไกร เชียรนุกูล รองประธานงานส่งเสริมการค้าการลงทุน สภาธุรกิจและ ศูนย์อาเซียน สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (ส.อ.ท.) กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่า

“ระบบคมนาคมขนส่ง เป็นหัวใจสำคัญที่นักลงทุนจะพิจารณาเข้าไปลงทุนในพื้นที่ เช่น ระบบโลจิสติกส์ที่จะรองรับการขนส่งสินค้าไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ต้องเพียงพอ ไม่แออัด บริหารจัดการตู้คอนเทนเนอร์กว่า 1 ล้านตู้ได้ เรือ ต้องไม่จอดลอยลำ 2-3 วัน เพราะจะเป็นต้นทุน ซึ่งระบบโลจิสติกส์ที่ดีจะช่วย ลดค่าใช้จ่ายได้” (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 11 ตุลาคม 2559)

โดยข้อเสนอในมุมมองของภาคเอกชนต่อการลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ มีดังนี้

1.1.1 การพัฒนาท่าอากาศยาน ในปัจจุบันพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกมีท่าอากาศยานพาณิชย์ เพียงแห่งเดียว คือ “ท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภา” มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 16,700 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้งานทางทหารประมาณ 8,000 ไร่ และพื้นที่สำหรับเป็นอาคารผู้โดยสารและสิ่งอำนวยความสะดวกประมาณ 100 ไร่ ส่วนปัญหาสำคัญเกี่ยวกับท่าอากาศยานที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือ ปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายด้านการซ่อมบำรุงของเครื่องบินพาณิชย์ประมาณ 771.0 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นทุกปี ในปี พ.ศ. 2567 ค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงเกือบร้อยละ 60 สูญเสียให้กับต่างประเทศ เนื่องจากประเทศไทยขาดผู้ประกอบการซ่อมบำรุงที่มีศักยภาพในการสร้างศูนย์ซ่อม โดยท่าอากาศยานอู่ตะเภามีความเหมาะสมเป็นลำดับแรกที่จะพัฒนาศูนย์ซ่อมบำรุง

อากาศยาน (MRO) (ผู้จัดการออนไลน์, 29 มิถุนายน 2559) โดย นายปรเมธี วิมลศิริได้กล่าวถึงปัญหา ดังกล่าวไว้ว่า

“โครงการดังกล่าว (โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก) มีแผนที่ จะพัฒนาพื้นที่อุ้งตะเภาให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมการบินและศูนย์ซ่อมอากาศยานอุ้งตะเภา เพื่อตั้งเม็ดเงินกว่า 60% ด้านการซ่อมบำรุงอากาศยานที่สูญเสีย ให้กับต่างประเทศกลับมา ซึ่งปัจจุบันไทยมีค่าใช้จ่ายด้านการซ่อมบำรุง เครื่องบินพาณิชย์ประมาณ 771 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และในพื้นที่ดังกล่าว บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ได้ใช้เป็นศูนย์ซ่อมอากาศยานอยู่แล้ว” (ไทยพับลิก้า, 28 มิถุนายน 2559)

การพัฒนาท่าอากาศยานนานาชาติอุ้งตะเภาจึงได้เกิดเป็นข้อเสนอในการจัดตั้งศูนย์ซ่อมบำรุงอากาศยานขึ้นบนพื้นที่ 1,150 ไร่ พร้อมทั้ง พื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ขนส่งสินค้าทางอากาศ และระบบโลจิสติกส์ (Air Cargo and Logistics Hub) 550 ไร่ พื้นที่กิจการ General Aviation 130 ไร่ พื้นที่รองรับการก่อสร้างอาคารผู้โดยสารเพิ่มเติมในอนาคต 870 ไร่ จัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมด้าน อุตสาหกรรมการบิน 350 ไร่ และประกอบกิจการพาณิชย์ปลอดอากร (Free Trade Zone) 320 ไร่ โดยที่การลงทุนบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) จะเข้ามาเช่าพื้นที่ 150 ไร่ เพื่อก่อสร้างศูนย์ซ่อมอากาศยาน นอกจากนี้ เพื่อบริการขยายปริมาณผู้โดยสารทางอากาศและปริมาณการขนส่งสินค้า ที่เพิ่มขึ้น จึงมีข้อเสนอแนะให้มีการพัฒนาโครงสร้าง 3 ด้าน ได้แก่ (1) การพัฒนาสถานีรถไฟเชื่อมต่อ อาคารผู้โดยสารหลังใหม่โดยตรง (สถานีอุ้งตะเภา) (2) การพัฒนาศูนย์พัฒนาบุคลากรด้านการบิน (Aviation Training Center) และ (3) การพัฒนาโครงข่ายคมนาคมโดยรอบพื้นที่โครงการ (ผู้จัดการออนไลน์, 29 มิถุนายน 2559)

1.1.2 การพัฒนาท่าเรือ ปัจจุบันพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มีท่าเรือที่รองรับการขนส่งภาคอุตสาหกรรมและพาณิชย์จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ท่าเรือแหลมฉบังท่าเรือมาบตาพุด และท่าเรือพาณิชย์สัตหีบ กองทัพเรือ โดยข้อเสนอในการพัฒนาท่าเรือที่สำคัญ มีดังนี้ (ผู้จัดการออนไลน์, 29 มิถุนายน 2559; ฝ่ายเลขานุการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 12 ตุลาคม 2559; ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 4 กรกฎาคม 2559)

- การขยายท่าเรือแหลมฉบังเป็นแผนพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของท่าเรือแหลมฉบังให้เป็น ASEAN GATEWAY เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการถ่ายลำและผ่านแดนของท่าเรือแหลมฉบัง เร่งรัดการต่ออายุสัมปทานของภาคเอกชนที่ได้รับสัมปทานท่าเรือ และติดตามภาคเอกชน บางรายที่ได้รับสัญญาสัมปทานให้ดำเนินการตามกฎหมาย รวมถึงแก้ไขประกาศกรมศุลกากรตาม

ความเหมาะสมเพื่อให้เอื้อต่อการขนส่งสินค้าแบบถ่ายลำและผ่านแดน นอกจากนี้ในปัจจุบัน โครงการท่าเรือแหลมฉบังระยะที่ 3 และโครงสร้างพื้นฐานเดิมของท่าเรือแหลมฉบังในระยะ 1-2 ประสบกับปัญหาความแออัดของการจราจรหน้าท่า และปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกการขนส่งสินค้าของท่าเรือ จึงมีการนำเสนอให้เกิดแนวทางแก้ไขปัญหารถจราจรภายในท่าเรือและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก

- การขยายท่าเรือมาบตาพุดระยะที่ 3 เป็นการพัฒนาขยายท่าเทียบเรืออุตสาหกรรม เพื่อให้เป็นท่าเรือที่สามารถรองรับเรือขนส่งสินค้าเหลว และก๊าซธรรมชาติ ประกอบด้วย ท่าเรือสินค้าเหลว ท่าเรือก๊าซ ท่าเรือบริการ และพื้นที่คลังสินค้าและธุรกิจต่อเนื่องกับก๊าซธรรมชาติ โดยข้อเสนอดังกล่าวอยู่ระหว่างระหว่างการศึกษาตลาดออกแบบเบื้องต้น และ EHIA นอกจากนี้ บริษัท สยาม อีสเทิร์น โลยิสติกส์ เทอร์มินอล จำกัด ผู้ประกอบการนิคมอุตสาหกรรม เสนอแนวคิดให้กรมเจ้าท่า (จท.) พัฒนาโครงการรูปแบบครบวงจร มีทั้งท่าเรือเฟอร์รี่ สวนสนุกและที่อยู่อาศัย ใช้เวลาพัฒนา 4 ปี (2559 - 2562) เงินลงทุน 4,000 ล้านบาท แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ปี 2559 - 2560 จะเป็นการต่อเรือ สร้าง Home Port และเทอร์มินอล ปี 2560 - 2561 เริ่มเดินเรือในเส้นทางพัทยา-หัวหิน-ปราณบุรี และปี 2561 - 2562 ขยายเส้นทางเป็นบางปู - หัวหิน - ปราณบุรี และบางปู - พัทยา ตั้งเป้าหมายผู้ใช้บริการปีละ 3 ล้านคน และรถยนต์ปีละ 220,000 คัน

- การพัฒนาท่าเรือพาณิชย์สัตว์หีบ กองทัพเรือเพื่อพัฒนาให้กลายเป็นจุดจอดเรือยอชต์ เรือสำราญ (Cruise) และเรือข้ามฟาก (Ferry) บริเวณท่าเรือน้ำลึกจุกเสม็ด ซึ่งจะสามารถเชื่อมการเดินทางระหว่าง 2 ฝั่งทะเลอ่าวไทยและอันดามัน ได้แก่ พัทยาจุกเสม็ด และชะอำ

1.1.3 การพัฒนาระบบขนส่งทางบก โครงการข่ายขนส่งทางบกในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกปัจจุบัน มีโครงข่ายถนนคอนกรีตเสริมเหล็กครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นทางหลวงสายหลักหมายเลข 334 36 304 331 344 361 และทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง (มอเตอร์เวย์) หมายเลข 7 กรุงเทพฯ-ชลบุรีแต่ด้วยเส้นทางคมนาคมทางถนนที่คับแคบในหลายพื้นที่ จึงทำให้เกิดปัญหาจราจรติดขัดบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่เมืองและพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ซึ่งทางนางอนุชิตา ชินศิริประภา ประธานหอการค้าจังหวัดระยอง กล่าวถึงปัญหาปัญหาระบบขนส่งทางบกในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง ว่า

“โครงสร้างพื้นฐานทางถนนมีผิวจราจรคับแคบ ไม่รองรับต่อการเจริญเติบโต และความต้องการของผู้ใช้รถใช้ถนนของเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อปัญหาการจราจร และการเกิดอุบัติเหตุสูงมาก ซึ่งได้นำปัญหาดังกล่าว เสนอต่อที่ประชุมในครั้งที่ผ่านมาแต่ยังไม่มีความคืบหน้า ในการประชุมครั้งนี้ (การประชุมคณะกรร.จังหวัดระยอง ครั้งที่ 1/2558) จึงขอติดตามความคืบหน้า และนำเสนอโครงการขยายเส้นทางจราจร

สาย 36 ให้เป็น 8 ช่องทางจราจร พร้อมสะพานข้ามแยกต่างระดับ ”
(คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัด
ระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2558, หน้า 9)

การพัฒนาระบบขนส่งทางบกในปัจจุบันมีเป้าหมาย คือ การบูรณาการเชื่อมโยงระบบขนส่งทางบกกับโครงข่ายระบบขนส่งอื่น ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงข่ายถนนเชื่อมโยงท่าอากาศยานสำคัญ 3 แห่ง อย่างเป็นระบบ ได้แก่ ท่าอากาศยานดอนเมือง ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ และท่าอากาศยานอู่ตะเภา โดยปัจจุบันมีการนำเสนอการพัฒนาและปรับปรุงระบบขนส่งทางบกดังต่อไปนี้ (ผู้จัดการออนไลน์, 29 มิถุนายน 2559; 4 ตุลาคม 2559; ฝ่ายเลขานุการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 12 ตุลาคม 2559)

- การพัฒนาระบบราง (เส้นทางรถไฟทางคู่) เพื่อให้เป็นโครงข่ายหลักในการเชื่อมโยงการขนส่งสินค้าระหว่างสถานีบรรจุและแยกกล่อง (ICD) ที่ลาดกระบังและท่าเรือแหลมฉบัง โดยการก่อสร้างรถไฟทางคู่ เส้นทางฉะเชิงเทรา-คลองสิบเก้า-แก่งคอย เส้นทางกรุงเทพฯ-ระยอง และโครงการทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง เส้นทางแหลมฉบัง-นครราชสีมา เมื่อแล้วเสร็จจะสามารถแก้ไขปัญหาขาดแคลนรถจักรและแคร่บรรทุกสินค้า เพิ่มความปลอดภัยในการเดินทางและเพิ่มศักยภาพการบริการระบบราง ซึ่งทาง นางอนุชิตา ชินศิริประภา กล่าวถึงประโยชน์ของการพัฒนาระบบราง (เส้นทางรถไฟทางคู่) ว่า

“โครงการรถไฟขนาดรางมาตรฐานดังกล่าว ถือเป็นโอกาสที่จะเชื่อมต่อประเทศเพื่อนบ้าน และความเจริญด้านต่าง ๆ จะตามมา เนื่องจากการเดินทางสะดวกขึ้น มีการขนส่งสินค้าต่าง ๆ สินค้าเกษตรสะดวกขึ้น จะทำให้เศรษฐกิจ การลงทุน การท่องเที่ยวเติบโตและผู้คนจะหลั่งไหลมาจำนวนมาก ซึ่งตรงนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องชี้ให้คนระยองเห็นว่าจะได้ประโยชน์อะไรบ้างจากการเกิดรถไฟดังกล่าว ... จะทำอย่างไรที่จะสู้ในตลาดภูมิภาคอาเซียนได้”
(สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง, 2559)

- การขยายถนนทางหลวงหมายเลข 36 ระหว่างชลบุรี (แยกกระทิงลาย)-บรรจบทางหลวงหมายเลข 3 (ระยอง) จาก 4 ช่องจราจรเป็น 6 ช่องจราจร รวมสะพานข้ามแยกทางหลวงหมายเลข 36 ระหว่างชลบุรี (แยกกระทิงลาย)-บรรจบทางหลวงหมายเลข 3 (ระยอง) ระยะทาง 41 กิโลเมตร เพื่อลดปัญหาการจราจรติดขัด

- การพัฒนาถนนท่องเที่ยวเลียบชายฝั่งทะเลช่วงทางหลวงชนบท สาย รย.1001 แยกทางหลวงหมายเลข 3 -เลียบหาดแม่รำพึง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ระยะทาง 7 กิโลเมตร เพื่อพัฒนากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

- การพัฒนาระดับปรับปรุงก่อสร้างถนนเลียบชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ช่วงอ่าวไข่ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง-สนามบินอู่ตะเภา-จนถึงตำบลพลลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง เพื่อพัฒนากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

- การพัฒนาโครงข่ายทางหลวงเชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย กัมพูชา ทางหลวงหมายเลข 3193 สายบ้านป่าวิไล-ด่านชายแดนบ้านแหลมในบริเวณพื้นที่จังหวัดจันทบุรี เพื่อเชื่อมโยงการคมนาคมระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกในปัจจุบันและข้อเสนอในการพัฒนา/ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

เส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกในปัจจุบัน	ข้อเสนอการพัฒนา/ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบก
การคมนาคมขนส่งทางรถไฟระบอบราง	
(1) เส้นทางรถไฟสายตะวันออก เริ่มต้นจากกรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทรา-อำเภอศรีราชา	(1) โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ กรุงเทพฯ-ระยอง (2) โครงการทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง แหลมฉบัง-นครราชสีมา
การคมนาคมขนส่งทางถนน	
(1) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 3 (2) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 34 (3) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 36 (4) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 304 (5) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 331 (6) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 344 (7) ทางหลวงสายหลักหมายเลข 361	(1) การเร่งรัดก่อสร้างส่วนขยายเส้นทางชลบุรี (แยกกระทิงลาย) -ระยอง (2) พัฒนาระบบขนส่งทางหลวงชนบท สาย รย.1001 แยกทางหลวงหมายเลข 3 -เลียบหาดแม่รำพึง (3) ปรับปรุงถนนเลียบชายฝั่ง ช่วงอำเภอแกลง-สนามบินอู่ตะเภา-อำเภอบ้านฉาง (4) การเชื่อมโยงทางหลวงหมายเลข 3193 สายบ้านป่าวิไล-ด่านชายแดนบ้านแหลม

นอกจากนี้ ภาคเอกชนในระดับพื้นที่จังหวัดยังได้เสนอถึงการก่อสร้างเพิ่มช่องจราจรและบูรณะทางหลวงในหลาย ๆ พื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาจราจรติดขัดที่เกิดขึ้น เช่น ถนนสายบ้านบึง-แกลง บริเวณตลาดสดภิบาลพัฒนา เป็นต้น ซึ่งภาพรวมของมุมมองของภาคเอกชนต่อการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาท่าเรือ การพัฒนาท่าอากาศยาน หรือการพัฒนา

ระบบขนส่งทางบก มีลักษณะที่ต้องการนำไปสู่การพัฒนาาระบบที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และบูรณาการเข้าด้วยกันทั้งภายในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก รวมภูมิภาคอื่นของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านภาพรวมการพัฒนาาระบบที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวสามารถพิจารณาได้จากภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การบูรณาการเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก (บางกอกทูเดย์, 2559, 25 มิถุนายน)

1.2 การลงทุนด้านอุตสาหกรรม

ปัญหาและอุปสรรคของการลงทุนในอุตสาหกรรมการผลิตของภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นอุปสรรคทางด้านเงื่อนไขการลงทุน (ดอกเบี้ยและสิทธิประโยชน์) หรืออุปสรรคประสิทธิภาพของปัจจัยการผลิต (แรงงานและทรัพยากรการผลิต) ทำให้ภาคเอกชนหลายภาคส่วนต่างเรียกร้องและ

เสนอให้มีการพัฒนากลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเพื่ออนาคต (New Engine of Growth) ขึ้น โดยมี 2 ข้อเสนอที่สำคัญ ประกอบด้วย

1.2.1 จัดตั้งหลักการส่งเสริม “10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย” (First S-curve และ New S-curve) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการอุตสาหกรรมกับโครงสร้างพื้นฐานทั้งระบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รวมถึงการให้สิทธิประโยชน์และการอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน (ผู้จัดการออนไลน์, 29 มิถุนายน 2559) ซึ่งทาง นายวีรพงศ์ ไชยเพิ่ม ผู้ว่าการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) กล่าวถึงหลักการส่งเสริม 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย ภายใต้เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก ว่า

“เป็นความคืบหน้าในการพัฒนาประเทศตามนโยบายรัฐบาลที่จะผลักดันให้พื้นที่ภาคตะวันออก เป็นศูนย์กลางการผลิตอุตสาหกรรมขั้นสูง ที่ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมไทย และยกระดับให้ไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตของอาเซียนอย่างแท้จริง” (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559)

การส่งเสริมอุตสาหกรรมเป้าหมายถูกจัดแบ่งออกเป็น 10 ประเภทอุตสาหกรรม ได้แก่ *กลุ่มอุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve)* ประกอบด้วย อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่, อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ, และอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารกับ *กลุ่มอุตสาหกรรมอนาคต (New S-curve)* ประกอบด้วย อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ (Robotics), อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์, อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ, อุตสาหกรรมดิจิทัล, และอุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 28 กรกฎาคม 2559) นอกจากนี้ ยังมี *กลุ่มอุตสาหกรรมที่ต้องปรับปรุง (2nd Wave S-curve)* ซึ่งเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่สามารถเติบโตต่อไปแต่ต้องได้รับการปรับปรุงประกอบด้วย กลุ่มอุตสาหกรรมแฟชั่น (สิ่งทอ เครื่องหนัง อัญมณีและเครื่องประดับ) และกลุ่มอุตสาหกรรมวัสดุ (โลหะ อโลหะ ไม้ แก้ว กระจก ปูนซีเมนต์ และเซรามิก) (ฐานเศรษฐกิจ, 21 ตุลาคม 2559)

ตารางที่ 5 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก

อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve)	อุตสาหกรรมอนาคต (New S-curve)
อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่	อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ (Robotics)
อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ	อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์
อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ
การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ	อุตสาหกรรมดิจิทัล
อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร	อุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร
อุตสาหกรรมที่ต้องปรับปรุง (2nd Wave S-curve)	
กลุ่มอุตสาหกรรมแฟชั่น	
กลุ่มอุตสาหกรรมวัสดุ	

ที่มา: ฐานเศรษฐกิจ, 21 ตุลาคม 2559)

ซึ่งแนวทางการพัฒนาตามหลักการส่งเสริม 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย (พระราชบัญญัติธุรกิจออนไลน์, 30 มิถุนายน 2559)

(1) การสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นที่และสถานที่ให้แก่ภาคเอกชนในการลงทุน ได้แก่ การจัดสรรที่ดิน การควบคุมการใช้ประโยชน์ของที่ดิน หรือการจดทะเบียนประกอบกิจการการตั้งโรงงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม

(2) การจัดตั้งศูนย์ประสานงานด้านการบริการลงทุนแบบศูนย์บริการร่วม (One Stop Service) เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักลงทุนที่จะเข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

(3) การให้สิทธิประโยชน์พิเศษต่าง ๆ แก่ภาคเอกชนที่จะเข้ามาลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกโดยสิทธิประโยชน์พิเศษที่ภาคเอกชนจะได้รับจากการลงทุน ได้แก่

- นายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

- มีสำนักงานใหม่บริหารพื้นที่ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี
- สิทธิอุดหนุนจากกองทุนพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน
- อำนวยความสะดวกการอนุมัติเรื่องสิ่งแวดลอม ผังเมือง การออกใบอนุญาตต่าง ๆ

- ประกาศเป็นเขตปลอดภาษีของกรมศุลกากร
- จัดหาที่ดิน และเช่าที่ดินเพื่อลงทุนได้ 50 ปี ต่ออายุได้อีก 49 ปี
- อนุญาตการเข้า-ออกประเทศของนักลงทุนและผู้เชี่ยวชาญได้ไม่เกิน 5 ปี
- ถือรายได้เงินตราต่างประเทศได้
- ให้อาณาเขตต่างประเทศมีศูนย์ธุรกรรมการเงินในเขตส่งเสริมพิเศษ
- มีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาพื้นที่ร่วมกับชุมชนในท้องถิ่น

โดยเป้าหมายหลักของหลักการส่งเสริมอุตสาหกรรมมุ่งเน้นในการพัฒนาส่งเสริมการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมอนาคต (New S-curve) เนื่องจาก ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกถือเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขอรับการส่งเสริมการลงทุนมากที่สุด คิดเป็นมูลค่า 1.14 แสนล้านบาท หรือร้อยละ 34 ของมูลค่าการขอรับการส่งเสริมการลงทุนทั้งประเทศ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน อุตสาหกรรมเกษตร และอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหลักในปัจจุบันของประเทศไทยส่วนการลงทุนในอุตสาหกรรมกลุ่มอุตสาหกรรมอนาคต ปัจจุบันยังมีสัดส่วนการลงทุนน้อย โดยการลงทุนส่วนใหญ่จะมาจากนักลงทุนเดิมที่ต้องการต่อยอดอุตสาหกรรมเดิมของตนออกไปในอุตสาหกรรมกลุ่มอุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ เนื่องจากต้นทุนในการลงทุนอาจสูงกว่า (ฐานเศรษฐกิจ, 21 ตุลาคม 2559) ดังนั้น เพื่อส่งเสริมการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมอนาคต ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จึงทำให้มีภาคเอกชนหลายภาคส่วนออกความคิดเห็น โดยเฉพาะ นายวีระพล พวงพิทยาภูมิ รองเลขาธิการสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และอดีตประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ที่กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาส่งเสริมการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมอนาคตไว้ 2 ประเด็น ได้แก่

(1) ประเด็นเรื่องศักยภาพของกลุ่มอุตสาหกรรมอนาคตในพื้นที่ชายฝั่งภาคตะวันออก นายวีระพล พวงพิทยาภูมิ ได้กล่าวว่า

“ขณะนี้ตนมองว่าบริษัท ปตท.มีความพร้อมมากที่สุด ในเรื่องของการพัฒนา ด้านเชื้อเพลิงชีวภาพ และเคมีชีวภาพ โดยบริษัท พีทีที โกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน) ที่มีการศึกษาเตรียมไว้แล้ว โดยจะนำสินค้าเกษตรมาทำเป็น เส้นใยในการผลิตพลาสติก โดยขณะนี้ก้าพแอมซอนเป็นรายแรก ๆ ที่เริ่มใช้ แก้วที่ผลิตจากพลาสติกชีวภาพแล้ว ถือว่าเป็นเทรนด์ของโลก เพียงแต่ว่าตอนนี้ น้ำมันยังถูก ต้นทุนพลาสติกโดยใช้ปิโตรเคมียังถูก จึงต้องรอจังหวะ แต่เทรนด์โลกหนีไม่พ้นที่ในอนาคตต้องใช้... ขณะที่อุตสาหกรรมขนส่งและการบิน มองว่าหากศูนย์ซ่อมอากาศยานเริ่มเมื่อไหร่ เอสเอ็มอีจะได้ประโยชน์ตรงนี้ โดยเฉพาะเรื่องของโลคอลคอนเทนเนอร์ มองว่าเรามีความถนัดเรื่องชิ้นส่วนรถยนต์

อยู่แล้ว ซึ่งชิ้นส่วนเครื่องบินนั้นไม่แตกต่างกัน เพียงแค่ขนาดใหญ่ขึ้นเท่านั้น โดยตั้งมาตรฐานที่ต้องการ จะทำให้ท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์” (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 28 กรกฎาคม 2559)

(2) ประเด็นเรื่องแนวทางการส่งเสริมการลงทุนต่อกลุ่มอุตสาหกรรมอนาคตในพื้นที่ชายฝั่งภาคตะวันออก นายวีระพล พวงพิทยาวุฒิ ได้กล่าวว่า

“รัฐบาลจะ (ต้อง) ให้สิทธิประโยชน์จูงใจสูงสุด มีมาตรการจูงใจทางภาษีจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนปีโอไอ ไม่ว่าจะเป็ย ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล 8 ปี และลดหย่อน 50 % เพิ่มเติมอีก 5 ปี ยกเว้นอากรขาเข้าเครื่องจักร สำหรับกระทรวงการคลังจะให้ยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสำหรับผู้เชี่ยวชาญชั้นนำระดับนานาชาติที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ที่กำหนด ทั้งคนไทยและต่างชาติ นอกจากนี้หากเป็นกิจการเพื่ออนาคตที่มีความสำคัญสูง กระทรวงการคลังจะพิจารณายกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลสูงสุด 10-15 ปี ส่วนนอกเหนือจากด้านภาษีแล้ว จะพิจารณาให้ถิ่นที่อยู่ถาวร สำหรับผู้เชี่ยวชาญชั้นนำระดับนานาชาติ และอนุญาตให้ต่างชาติถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการที่ได้รับการส่งเสริมได้” (คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2559, หน้า 8)

สำหรับอุตสาหกรรมอนาคตที่เป็นเป้าหมายให้การสนับสนุน นายวีระพล พวงพิทยาวุฒิ ได้เสนอให้ควรเพิ่มมาตรการสนับสนุนที่จำเป็นในการพัฒนา ได้แก่ (คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2559, หน้า 8-9)

- ส่งเสริมการใช้พลาสติกชีวภาพด้วยมาตรการ Green Tax Credit หักลดค่าใช้จ่ายได้ร้อยละ 200-300 ในการคำนวณภาษีนิติบุคคล เป็นระยะเวลา 5 ปี ส่งเสริมการใช้พลาสติกชีวภาพด้วยมาตรการ Green Tax Credit หักลดค่าใช้จ่ายได้ร้อยละ 200-300 ในการคำนวณภาษีนิติบุคคล เป็นระยะเวลา 5 ปี (ร้อยละ 200 สำหรับ Partially Bio plastics และ ร้อยละ 300 สำหรับ Fully Bio-based และ/หรือ Bio-Compostable plastics)

- การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ ด้วยมาตรการ Green Procurement ซื้อผลิตภัณฑ์พลาสติกชีวภาพที่ได้มาตรฐานอุตสาหกรรมสูงกว่าทั่วไปไม่เกิน ร้อยละ 20 เมื่อเทียบกับพลาสติกทั่วไป เป็นระยะเวลา 5 ปี

- พัฒนาเทคโนโลยีการคอมพิวเตอร์พลาสติกชีวภาพสูตรการผลิตเพื่อปรับปรุงคุณสมบัติและลดต้นทุนการผลิต

- พัฒนาเทคโนโลยีและบุคลากรการขึ้นรูปพลาสติกชีวภาพเครื่องจักร เทคนิคการขึ้นรูป ทักษะช่างและวิศวกรในการแปรรูปพลาสติกชีวภาพ

1.2.2 การพัฒนาประสิทธิภาพแรงงาน แรงงานถือเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของภาคอุตสาหกรรม เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพแรงงานตรงกับความต้องการต่อภาคอุตสาหกรรมและแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงาน จึงกลายเป็นประเด็นที่คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก (กรอ.) ได้ร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด และเอกชน ได้มีการนำเสนอให้เกิดการรณรงค์ “หลักสูตรอาชีพ” ขึ้น สำหรับรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม 4.0 และเขตเศรษฐกิจพิเศษที่จะเกิดขึ้น โดยให้ร่วมมือกับกระทรวงแรงงานกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานประมง และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง (กระทรวงแรงงาน, 2559) ซึ่งนายวีระพล พวงพิทยาวุฒิ ได้กล่าวถึงหลักสูตรอาชีพสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพแรงงานว่า

“ขณะที่แรงงานไร้ฝีมือซึ่งปัจจุบันหาแรงงานไทยแทบไม่ได้แล้ว ก็เปลี่ยนเป็นหุ่นยนต์เพื่ออุตสาหกรรม คือ การต่อยอดของเดิม ไม่ใช่เป็นหุ่นยนต์เป็นตัว ๆ แต่จะเป็นพาร์ทบางส่วน อาจจะเป็นหุ่นยนต์ในการผลิต หากทำได้ในอนาคต ปัญหาเรื่องแรงงานเราจะน้อยลง ยกตัวอย่างเช่น ปัจจุบันระยองมีปัญหาเรื่องเวลาสินค้าเกษตร ตอนนี้อยู่กันเก็บอยู่เลย แล้วในอนาคตจะหาแรงงานนี้ได้ที่ไหน ฉะนั้นในอนาคตเรื่องนี้ต้องทำอยู่แล้ว” (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 28 กรกฎาคม 2559)

นอกจากนี้ การพัฒนาด้านประสิทธิภาพแรงงาน มีแนวโน้มในการเชื่อมโยงการพัฒนาประสิทธิภาพแรงงานในระดับระหว่างองค์กร/บริษัทมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก เช่น การเกิดบันทึกข้อตกลงความร่วมมือการจัดตั้ง “ศูนย์ความร่วมมือฝึกอบรมทักษะอุตสาหกรรม” ขึ้น เป็นความร่วมมือระหว่างกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน กลุ่มบริษัท ดับบลิวเอชเอ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) บริษัท เหมราชพัฒนาที่ดิน จำกัด (มหาชน) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และสถาบันไทย-เยอรมัน เพื่อจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือฝึกอบรมทักษะอุตสาหกรรมสำหรับทำหน้าที่จัดเตรียมหลักสูตรวิชาชีพและฝึกอบรมภาคปฏิบัติเพื่อผลิตแรงงานให้เพียงพอต่อความต้องการเฉพาะด้านที่เพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การเดินทางพัฒนาอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายอุตสาหกรรม 4.0 (ไอเดียเวิร์คส์คอมมิวนิเคชั่นส์, 2559)

2. การพัฒนา/ ปรับปรุงระบบภาษี

ระบบการจัดเก็บภาษีที่ผ่านมา ถือเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประมาณในการลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เนื่องจากปัญหาของการที่บริษัทเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งอยู่ในจังหวัด (ไม่นับรวมถึงบริษัทและผู้ประกอบการรายย่อยท้องถิ่น) ส่วนใหญ่มักมีการตั้งสำนักงานอยู่ที่กรุงเทพมหานคร กระบวนการชำระภาษีโดยเฉพาะภาษีมูลค่าเพิ่มของบริษัทต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทำให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้รับรายได้จากการจัดเก็บภาษีมาโดยการจัดสรรจากส่วนกลาง (พื้นที่กรุงเทพฯ) แทนการที่จัดเก็บโดยตรง หน่วยงานส่วนท้องถิ่นจึงสูญเสียรายได้ที่ควรจะได้รับ อันจะกลายเป็นงบประมาณส่วนหนึ่งในการนำเอามาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ (คณะกรรมการศึกษา สนับสนุน และติดตามผลการดำเนินงานตามข้อเสนอของ คสช., 2553, หน้า 17)

ตัวอย่างของปัญหาระบบการจัดเก็บภาษีในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ชัดเจนมากที่สุดสะท้อนได้จากความแตกต่างระหว่างรายได้จากการจัดเก็บภาษีที่เกิดขึ้นในจังหวัดระยองกับงบประมาณที่จังหวัดได้รับ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2549 ภาษีที่สามารถจัดเก็บในจังหวัดคิดเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 83,494 ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 19 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด หรือ GPP) แบ่งเป็นภาษีมูลค่าเพิ่ม 33,611 ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 7.66 ของ GPP) ภาษีเงินได้นิติบุคคล 4,665 ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 1.06 ของ GPP) ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา 2,760 ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 0.63 ของ GPP) และภาษีน้ำมัน 34,935 ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 7.96 ของ GPP) ซึ่งเงินภาษีที่ถูกจัดเก็บได้ในจังหวัดระยองจะถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่งให้รัฐบาลกลางเพื่อให้จ่ายตามพระราชบัญญัติงบประมาณและแบ่งให้ท้องถิ่น (รวมกับรายได้ที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง) ประมาณ 3,500 ล้านบาท (คิดเป็น 0.80 ของ GPP) แต่หากพิจารณาถึงงบประมาณที่จังหวัดได้รับจากรัฐบาลกลับเป็นจำนวนเงินเพียง 11,870 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 2.71 ของ GPP ของจังหวัดระยองหรือร้อยละ 14.22 ของภาษีที่จัดเก็บได้ในจังหวัดระยอง แบ่งเป็นงบประมาณเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาความสงบภายใน ร้อยละ 57.6 การบริหารเศรษฐกิจ/ อุตสาหกรรม/ และการขนส่ง ร้อยละ 13.0 การเกษตร ร้อยละ 5.7 การศึกษาร้อยละ 10.6 การสาธารณสุข ร้อยละ 5.7 และด้านสังคม สงเคราะห์ ชุมชน ศาสนาวัฒนธรรม ร้อยละ 0.9 (เดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2551 อ้างถึงใน ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 229 - 230)

สำหรับการแก้ไขปัญหาระบบการจัดเก็บภาษีที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้ปรากฏข้อเสนอจากภาคเอกชนและสภาหอการค้าจังหวัดต่อการพัฒนา/ ปรับปรุงระบบภาษีในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกขึ้น ด้วยการเสนอให้มีการย้ายพื้นที่ชำระของบริษัทที่เข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกทั้งหมด ให้ชำระภาษี ณ พื้นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ๆ เพื่อให้ภาษีที่ส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ได้รับ นำไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและ

สาธารณประโยชน์อื่น ๆ ต่อไป โดย นายสันติ วิลาสศักดานนท์ อดีตประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (ส.อ.ท.) ได้กล่าวถึงประเด็นการพัฒนา/ ปรับปรุงระบบภาษีดังกล่าวว่า

“ที่ประชุมเสนอให้รัฐจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีการบริหารเป็นพิเศษรวดเร็ว เพื่อย้ายฐานการชำระภาษีของภาคอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่มาบตาพุด ทั้งหมดให้มาอยู่ในพื้นที่มาบตาพุด จากปัจจุบันชำระภาษีกระจายอยู่ใน กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ นับแสนล้านบาท เช่น ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีป้าย ทะเบียนรถยนต์ ภาษินิติบุคคล ภาษีสรรพสามิต ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา เพื่อแสดงให้เห็นว่าระยองเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญให้กับประเทศ ประกอบกับ จะให้แรงงานทั้งหมดที่ทำงานในมาบตาพุด ที่ส่วนใหญ่เป็นประชากรแฝงย้าย ทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในพื้นที่มาบตาพุดจะส่งผลให้ภาษีทั้งหมดตกเป็นรายได้ ของพื้นที่มาบตาพุด และการที่ประชากรเพิ่มขึ้นจะส่งผลต่อรายได้ภาษี และการได้รับจัดสรรงบประมาณและผู้แทนราษฎรที่เพิ่มขึ้นด้วยและเรื่องนี้เป็น ความต้องการของประชาชนในพื้นที่อยู่แล้ว” (สันติ วิลาสศักดานนท์, 2552)

ข้อเสนอในการย้ายพื้นที่ชำระของบริษัทที่เข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัด ชายฝั่งทะเลตะวันออกทั้งหมดให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นจัดเก็บนั้น ภาคเอกชนมีความหวังว่าจะ สามารถช่วยในการเพิ่มงบประมาณในการพัฒนาและลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่และยังเป็นการเพิ่มศักยภาพในการผลิตของ ภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ได้อีกทางหนึ่ง

3. การจัดทำผังเมือง

การจัดทำผังเมืองของพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ได้กลายเป็นปัญหา/ อุปสรรคที่สำคัญของภาคเอกชนต่อการพัฒนาและการขยายการผลิตของ ภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ รวมถึงปัญหาที่ชาวบ้านในพื้นที่มีการร้องเรียน/ ชุมชนประท้วงโรงงาน อุตสาหกรรมอันเกิดจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตพื้นที่สีม่วง (ที่ดินประเภท อุตสาหกรรมและคลังสินค้าโดยสาเหตุของปัญหาที่สำคัญที่ภาคเอกชนที่ได้วิเคราะห์และสะท้อน ออกมา ได้แก่ (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 176; คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไข ปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2558, หน้า 6-8)

- ความไม่ชัดเจนของการกำหนดขอบเขตพื้นที่ในผังเมือง เกิดจากการจัดและควบคุมขอบเขต (Zone) ของแต่ละประเภทพื้นที่ทั้ง 5 ประเภท¹³ ที่ไม่ชัดเจนและแน่นอน ทำให้ที่ผ่านมาได้ปรากฏโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งเข้าไปตั้งโรงงานยังในพื้นที่ใกล้พื้นที่สีเขียว (ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม) ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและมลพิษต่อชาวบ้านโดยรอบข้าง และยังทำให้การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในภาพรวมสะดุดด้วย

- ปัญหาการหมดอายุของพระราชบัญญัติผังเมือง ซึ่งที่ผ่านมาปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การทับซ้อนระหว่างพระราชบัญญัติผังเมืองเดิมที่ยังไม่หมดอายุกับพระราชบัญญัติผังเมืองที่แก้ไขใหม่ ทำให้เกิดปัญหาความสับสนต่อภาคเอกชนในการปฏิบัติตาม และปัญหาพระราชบัญญัติผังเมืองที่หมดอายุ ทำให้การบังคับใช้และการปฏิบัติโดยภาคเอกชนเกิดสูญญากาศขึ้นในช่วงระยะเวลาระหว่างการแก้ไข/ ร่างพระราชบัญญัติผังเมืองฉบับใหม่

- ความไม่สอดคล้องของผังเมืองกับสภาพที่เป็นจริงของพื้นที่ เนื่องจาก การปรับผังเมืองที่ผ่านมาไม่มีการศึกษาสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต และผู้ศึกษา/จัดทำผังเมืองยังเป็นบุคลากรที่มาจากส่วนกลาง ทำให้สภาพที่เป็นจริงของพื้นที่สะท้อนจากผังเมืองในแต่ละฉบับ เป็นเพียงมุมมองการพัฒนาจากส่วนกลางและขัดต่อสภาพความเป็นจริงที่ทันต่อยุคสมัยที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังถูกคัดค้านจากการจัดผังเมืองทุกครั้ง จากสาเหตุปัญหาดังกล่าว

- การขาดบุคลากรที่มีความรู้และความชำนาญในการจัดทำผังเมืองและประชาชนไม่มีความรู้และความเข้าใจต่อผังเมือง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากผู้กำหนดนโยบายที่ยังขาดซึ่งความรู้และความเข้าใจต่อการจัดทำผังเมืองที่เพียงพอ ทำให้ที่ผ่านมาการจัดทำผังเมืองที่เกิดขึ้นยังไม่สะท้อนต่อสภาพเป็นจริงของพื้นที่ รวมถึงประชาชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ยังขาดความเข้าใจต่อการบังคับใช้และผลกระทบในการเกิดขึ้นของผังเมืองที่ดีพออีกด้วย

ปัญหาการจัดผังเมืองที่เกิดขึ้น ตัวอย่างกรณีจังหวัดระยอง จะเห็นได้ชัดเจนว่า นับตั้งแต่การจัดทำผังเมืองรวมในราวปี พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบัน พบว่า พื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นกว่า 22,197 ไร่ ขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมและที่ดินประเภทชนบทลดลงกว่า 40,420 ไร่ ทำให้ประชาชนและเกษตรกรในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตามปัญหาการจัดผังเมืองที่เกิดขึ้นดังกล่าวก็ยังได้ส่งผลกระทบต่อขยายตัวของพื้นที่การผลิตและพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมของภาคเอกชนเช่นเดียวกัน ทำให้ภาคเอกชนรวมถึงภาครัฐสูญเสียรายได้

¹³กฎกระทรวงผังเมือง ได้จัดแบ่งประเภทพื้นที่ในผังเมืองรวมออกเป็น 5 ประเภท (จำแนกตามสี) ประกอบด้วย สีเขียว หมายถึง ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม, สีเหลือง หมายถึง ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย, สีน้ำเงิน หมายถึง ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและการสาธารณูปการ, สีม่วง หมายถึง ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า, และ สีส้ม หมายถึง ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง

จากการลงทุนที่จะเกิดขึ้น โดยนายสุรพล สุทธิจินดา ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ได้กล่าวถึงปัญหาผังเมืองดังกล่าวว่า

“ในการพัฒนาพื้นที่ตรงนี้เพื่อรองรับโครงการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น สิ่งที่สำคัญคือ เรื่องของผังเมืองรวมของกรมโยธาธิการ ต้องมีความชัดเจน และไม่ทำให้เรื่อง การลงทุนเกิดการสะดุดในด้านของเวลาเป็นอันขาด” (ผู้จัดการ ออนไลน์, 14 กรกฎาคม 2559)

นอกจากนี้ นายสุรพล สุทธิจินดา ยังได้กล่าวถึงปัญหาการขยายโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจากปัญหาการจัดผังเมืองในพื้นที่จังหวัดระยอง โดยที่นายสุรพล ได้ยกตัวอย่างกรณีโรงงาน อุตสาหกรรม 3 แห่ง ที่ยังคงติดปัญหาการขยายขอบเขตโรงงาน อันส่งผลต่อการลงทุนในพื้นที่

“ตนได้นำเสนอข้อมูลการขยายโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งติดปัญหาด้าน ผังเมือง จังหวัด โดยได้นำเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดระยองแล้ว จำนวน 3 แห่ง ประกอบด้วย บริษัท อินโดรามา เวนเจอร์ส โพลีเมอร์ส (ระยอง) จำกัด (มหาชน) บริษัทไทคูน จำกัด และบริษัทเอ็นซีอาร์ รีบเบอร์ อินดัสตรี จำกัด ซึ่ง หากขยายโรงงานได้จะเกิดการลงทุนในจังหวัดระยองกว่า 2,000 ล้านบาท” (คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัด ระยอง, 2 พฤษภาคม 2559, หน้า 10)

ภาคเอกชนได้มีข้อเสนอที่สำคัญต่อการจัดทำ/แก้ไขผังเมือง และเพื่อลดสาเหตุของ ปัญหาในการจัดผังเมืองที่เกิดขึ้นประกอบด้วย

3.1 เสนอให้พระราชบัญญัติผังเมืองฉบับแก้ไขล่าสุดไม่มีการกำหนดระยะเวลา หมดอายุ เป็นข้อเสนอที่เกิดขึ้นจากสาเหตุปัญหาระยะเวลาอายุของพระราชบัญญัติผังเมือง ที่ได้ กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดความสับสนของภาคเอกชนและประชาชนในพื้นที่ต่อขอบเขตพื้นที่ อุตสาหกรรมและพื้นที่ของชุมชนโดยข้อเสนอของภาคเอกชนบางส่วนได้เสนอให้พระราชบัญญัติผัง เมืองที่กำลังจะเกิดขึ้น ไม่มีการกำหนดระยะเวลาหมดอายุเพื่อให้การบังคับใช้พระราชบัญญัติ ผังเมืองมีความชัดเจนและไม่ก่อให้เกิดความสับสน รวมถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดย นายปรัชญา สมะลาภา ผู้แทนองค์กรภาคธุรกิจของสภาหอการค้าจังหวัดระยองได้กล่าวถึงปัญหาและ ข้อเสนอในประเด็น ดังกล่าวไว้

“กรมโยธาธิการและผังเมืองมีนโยบายที่จะผลักดันในการแก้ไขพระราชบัญญัติผังเมือง ไม่มีการหมดอายุ เนื่องจากปัจจุบันพระราชบัญญัติผังเมืองได้หมดอายุเป็นจำนวนมาก และไม่สามารถทำฉบับใหม่ได้ทัน จึงแจ้งให้จังหวัดระยองทราบว่าถ้ามีผังเมืองที่ใกล้จะหมดอายุ หรือเป็นผังเมือง ที่มีปัญหา และประชาชนรอการกำหนดผังเมือง ถ้าพระราชบัญญัติเมืองมีการแก้ไขไม่ให้อายุก็จะมีปัญหา กับประชาชนอย่างมาก เพราะฉะนั้นอยากจะให้มีการทบทวนว่าจังหวัดระยองมีผังเมืองในลักษณะนี้หรือไม่ เพื่อจะไม่ให้เกิดปัญหาในอนาคต” (คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2558, หน้า 7)

3.2 เสนอให้มีการเร่งรัดกระบวนการพิจารณาจัดทำ/ แก้ไขผังเมือง เนื่องด้วยกระบวนการพิจารณาที่ล่าช้า ได้ส่งผลกระทบต่อการลงทุนขยายโรงงานอุตสาหกรรมและเป็นการเสียโอกาสที่ท้องถิ่นจะได้รับเม็ดเงินจากการลงทุนของภาคเอกชนดังกล่าว จึงทำให้ภาคเอกชนได้เสนอให้มีการเร่งรัดกระบวนการพิจารณาจัดทำ/ แก้ไขผังเมือง และมีกระบวนการศึกษาที่สามารถระบุสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการกำหนดเป็นประเภทพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งนายสุพันธ์ มงคลสุธี ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กล่าวในการประชุมการขับเคลื่อนการอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจ เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ณ ทำเนียบรัฐบาล ว่า

“ช่วงรอยต่อของการทบทวนผังเมืองทำอะไรจะพิจารณาให้เสร็จโดยเร็ว เพราะการพิจารณาล่าช้าทำให้เกิดปัญหาและเป็นอุปสรรคในการขยายโรงงาน และการประกอบกิจการต่อไป ส่วนเรื่องมาบตาพุดเห็นด้วยที่ควรเร่งดำเนินการกำหนดผังเมืองใหม่ให้ชัดเจนว่า 30,000 กว่าไร่ต้องมีขอบเขตอยู่ตรงจุดใด เพื่อที่อุตสาหกรรมที่อยู่ในมาบตาพุดจะได้ปรับปรุงกิจการและดำเนินการขยายธุรกิจได้ต่อไป” (สุพันธ์ มงคลสุธี, 2558)

3.3 เสนอให้ การจัดทำผังที่จะเกิดขึ้นเพิ่มเติมรายละเอียดของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค และมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้น เป็นข้อเสนอที่ภาคเอกชนต้องการให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มีการบูรณาการการจัดวางโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการจัดวางผังเมืองเข้าด้วยกัน รวมถึงการนำแผนเขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออกเข้ามาร่วมในการพิจารณาในการจัดทำผังเมืองด้วย เพื่อให้เกิดเป็นการเชื่อมโยงแนวทางการพัฒนาใน

พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกแบบบูรณาการและครอบคลุมรอบด้านมากยิ่งขึ้น โดยที่ นายวีระพล พวงพิทยาวุฒิ กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวว่า

"ฝั่งปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นการทำด้วยการไล่ตามความจริง ดังนั้นที่จะประกาศออกมา ก็จะเป็นการไล่ความจริงแบบเมื่อ 5 ปีที่แล้ว แต่จริง ๆ หน้าที่ฝั่งเมือง ต้องเป็นฝั่งที่ชี้ขนาดว่าคุณต้องการเป็นอะไร ซึ่งเราจะแก้ตัวนี้ให้เกิดขึ้น เพราะเราเห็นแล้วว่าข้างหน้าจะเป็นอย่างไร ดังนั้นหากรัฐบาลประกาศออกมา เราก็เตรียมแผนแก้ไว้แล้ว และไม่ใช้แค่กำหนดโซนเท่านั้น แต่สาธารณูปโภค ต้องตามมาด้วย น้ำไฟต้องพอสำหรับการพัฒนาครั้งนี้ นอกจากนี้ยังต้องปรับกฎหมายบางชั้นตอนที่ล่าช้าเกินไป โดยเราจะเสนอชั้นตอนที่รวดเร็วขึ้นแต่ทั้งนี้ ทั้งนี้เป็นไปด้วยความรอบคอบ" (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 28 กรกฎาคม 2559)

นอกจากนี้ ประชญา สมะลาภา ยังได้เน้นย้ำเป้าหมายในการจัดทำผังเมืองที่สอดคล้องกับแผนเขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออกที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ว่า

"จังหวัดระยองอยู่ในเขต Super Cluster ซึ่งเป็นความหวังของประเทศ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 อีก 10 ปีข้างหน้าจะเป็นประเทศที่มีรายได้สูงและที่ผ่านมามีประมาณปี 2550 กรมโยธาธิการและผังเมืองได้มีการศึกษาพื้นที่จังหวัดระยองสำหรับการสร้างเมืองใหม่ ให้เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออก" (คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2558, หน้า 8)

สำหรับความคืบหน้าการแก้ไขผังเมืองในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกปัจจุบัน อยู่ระหว่างการเร่งจัดทำผังเมืองรวมการพัฒนาในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ภายใต้การบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยมีคณะกรรมการแก้ไขผังเมือง สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ มีเป้าหมายระยะเวลาให้แล้วเสร็จภายใน 1 ปี เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม พื้นที่ที่อยู่อาศัย และพื้นที่เชิงพาณิชย์ ที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาที่มากขึ้นในอนาคต รวมถึงการนำเอาเรื่องการพัฒนาเมืองใหม่ และโครงการคมนาคมขนส่งร่วมพิจารณาด้วย (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 28 กรกฎาคม 2559)

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคเอกชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จนทำให้ภาคเอกชนกลายเป็น “ผู้ร้าย” ภายใต้การพัฒนาที่เกิดขึ้น ประเด็นในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศจึงถือเป็นประเด็นสำคัญที่ภาคเอกชนให้ความสนใจ ซึ่งที่ผ่านมา “แนวคิดการอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” ได้กลายเป็นแนวทางหลักสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่กับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ อันเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยมีการจัดวางโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการรองรับการผลิตในอุตสาหกรรมของภาคเอกชนเพื่อมุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนบริเวณโดยรอบพื้นที่อุตสาหกรรม ซึ่งการดำเนินการที่ผ่านมาและข้อเสนอของภาคเอกชนต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศแบ่งได้ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมระดับโรงงานอุตสาหกรรม

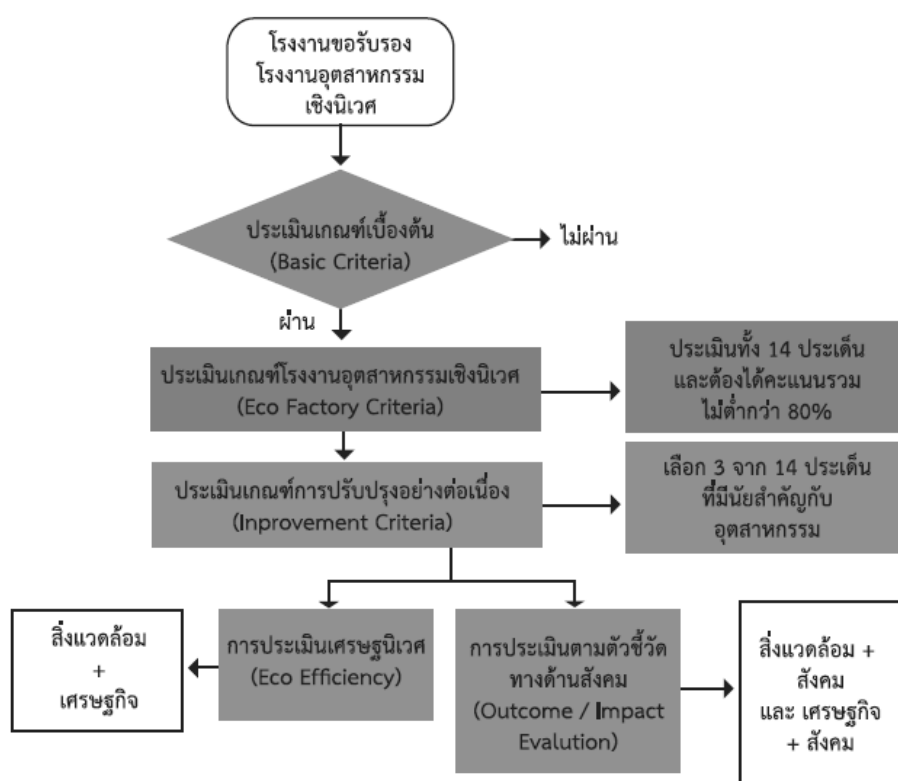
การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมระดับโรงงานอุตสาหกรรม หรือที่เรียกว่า “การพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว” (Green Industry) คือ แนวทางการที่เน้นให้ภาคเอกชน (ระดับโรงงาน) ในฐานะผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้ปฏิบัติ โดยการมุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมต่อสังคมทั้งภายในและภายนอกโรงงานอุตสาหกรรม

ซึ่งสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยในฐานะองค์กรภาคเอกชน ได้พยายามส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว ด้วยการรับรอง “โรงงานอุตสาหกรรมสีเขียว” แก่ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมที่ปฏิบัติตามคุณลักษณะของโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวที่สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยกำหนด¹⁴ประกอบด้วย (พรรัตน์ เพชรภักดี และคณะ, 2556, หน้า 12)

- (1) มีการปล่อยของเสียเป็นศูนย์ (Zero Emission) หรือมีของเสียเกิดขึ้นน้อยที่สุด
- (2) มีการใช้วัตถุดิบและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Resources and Energy Efficiency)

¹⁴ ปัจจุบันสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้ขยายการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ด้วยการร่วมมือกับกระทรวงอุตสาหกรรมจัดทำเกณฑ์กำหนดอุตสาหกรรมสีเขียวไว้ 5 ระดับ คือ ความมุ่งมั่นสีเขียว (Green Commitment) ปฏิบัติการสีเขียว (Green Activity) ระบบสีเขียว (Green System) วัฒนธรรมสีเขียว (Green Culture) และเครือข่ายสีเขียว (Green Network) เพื่อส่งเสริมและผลักดันให้ภาคอุตสาหกรรมเข้าสู่การเป็นอุตสาหกรรมสีเขียวและสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศมากยิ่งขึ้น

- (3) มีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีและได้มาตรฐาน (Environment Management System)
- (4) มีกิจกรรมการผลิตและกิจกรรมสนับสนุนการผลิตที่ดี (Comfortable Production Activities)
- (5) มีการเกื้อกูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือสังคมโดยรอบ (Symbiosis with community)
- โดยแนวทางการดำเนินการเพื่อรองรับการประเมินโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวของผู้ประกอบการโรงงานต่อสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยสามารถพิจารณาจากรูปภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แนวทางการดำเนินการเพื่อรองรับการประเมินโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียว (สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559, หน้า 11)

ที่ผ่านมา สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการรับรองโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวไปแล้วทั้งสิ้น 39 โรงงาน (ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2559) โดยโรงงานที่ได้รับการรับรองแล้วประกอบด้วยโรงงานต้นแบบในปี พ.ศ. 2557 จำนวน 2 บริษัท ได้แก่ บริษัท ระยองโอเลฟินส์ จำกัด และบริษัท ไทยโพลีเอททีลีน จำกัด ในเครือบริษัทเอสซีจี เคมิคอลส์ ที่ได้รับการรับรองจากสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยสำหรับการให้เป็นต้นแบบโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียว 2 โรงงาน

แรกของประเทศไทย โดยทั้ง 2 บริษัทตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดระยองและในปีต่อมา ปี พ.ศ. 2558 สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้ขยายผลการรับรองโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวแก่โรงงานอีกจำนวน 37 บริษัท (ผู้จัดการ ออนไลน์, 27 พฤศจิกายน 2557; สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559)

ซึ่งในอนาคต สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและภาคเอกชนได้เสนอและส่งเสริมให้มีการขยายผลการรับรองโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียว แก่โรงงานอุตสาหกรรมที่ได้นำหลักเกณฑ์อุตสาหกรรมสีเขียวไปดำเนินการปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและนิคมอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งมีโรงงานที่เป็นต้นแบบและมีโรงงานที่ผ่านการรับรองเป็นจำนวนมาก โดยมีเป้าหมายภายในปี พ.ศ. 2559 จะสามารถมีจำนวนโรงงานที่ได้รับการรับรองเป็นจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 70 บริษัท (รวมกับโรงงานที่ได้รับการรับรองแล้ว 39 โรงงาน) ซึ่งมาจากโรงงานที่กำลังดำเนินการขอการรับรองในปี พ.ศ. 2559 จำนวน 31 บริษัทโดย นายบวร วงศ์สินอุดม รองประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงประเด็นการส่งเสริมทางเลือกอุตสาหกรรมสีเขียวว่า (สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559)

“ในการดำเนินงานส่งเสริมผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมสีเขียว ที่มุ่งเน้นการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการอยู่ร่วมกับสังคม โดยมีการส่งเสริมให้โรงงานมีธรรมาภิบาลที่ดีด้านสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้ประกอบการอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ การส่งเสริมให้สร้างวิสาหกิจชุมชน ส่งเสริมการศึกษา เป็นต้น...โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและสังคม รวมถึงส่งเสริมเทคโนโลยีการจัดการสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้ประกอบการทุกขนาดให้มีการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” (สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559)

การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวระดับโรงงานอุตสาหกรรมที่ผ่านมาส่วนใหญ่ มุ่งเป้าการพัฒนาไปในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เนื่องจากเป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศและมีปัญหาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากการรับรองอุตสาหกรรมสีเขียวของสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยแล้ว การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ยังเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่พยายามส่งเสริมให้ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมได้รับการรับรองธรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเป้าไปที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (มาบตาพุดคอมเพล็กซ์) ด้วยการจัดให้มีการมอบรางวัล “ธงธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม” (Green Star Awards) ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการ

ดูแลสิ่งแวดล้อมของโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ โดยมีคณะกรรมการฯ จากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนเป็นผู้กำหนดและพิจารณาตรวจสอบ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญในการบริหารจัดการโรงงานให้มีการเปิดเผยข้อมูล โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่สังคมและชุมชน ต่อการประกอบกิจการโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งรางวัลธงธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมแบ่งรางวัลออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

- *ธงดาวเขียว (Green Star Awards)* หรือรางวัลธงธรรมาภิบาลระดับดี ซึ่งในปี พ.ศ. 2558 โรงงานที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้รับรางวัลจำนวนทั้งสิ้น 109 โรงงาน ประกอบด้วย นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จำนวน 48 โรงงาน นิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก จำนวน 31 โรงงาน นิคมอุตสาหกรรมผาแดง จำนวน 4 โรงงาน นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย จำนวน 12 โรงงาน นิคมอุตสาหกรรม อาร์ ไอ แอล จำนวน 5 โรงงาน และท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด จำนวน 9 โรงงาน

- *ธงดาวทอง (Gold Star Awards)* หรือรางวัลธงธรรมาภิบาลระดับยอดเยี่ยม¹⁵ ซึ่งในปี พ.ศ. 2558 โรงงานที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้รับรางวัลจำนวนทั้งสิ้น 37 โรงงาน โดย นายวีรพงศ์ ไชยเพิ่ม ได้กล่าวถึง การส่งเสริมให้มีการรับรองธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและนิคมอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ว่า

“โครงการธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยในพื้นที่มาบตาพุดคอมเพล็กซ์นั้น ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2550-2558 เป็นการส่งเสริมให้ภาคประชาชนในพื้นที่รอบนิคมอุตสาหกรรมมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลด้านสิ่งแวดล้อมของโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้ประกอบการเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดยมีคณะกรรมการตรวจเยี่ยมฯ ที่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ กนอ. หน่วยงานราชการ ส่วนท้องถิ่น และชุมชนโดยรอบนิคมอุตสาหกรรมเข้าตรวจสอบและประเมินโรงงานตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด จำนวน 2 ครั้ง/ปี ซึ่งมีเกณฑ์ในการประเมิน 10 ด้าน ได้แก่ การจัดการน้ำ การจัดการด้านขยะ/กากของเสีย การจัดการระบบบำบัดมลพิษทางอากาศ การจัดการไอระเหยสารเคมี และสารอินทรีย์ระเหย (VOCs) ความปลอดภัยของสภาพพื้นที่การทำงาน การ

¹⁵รางวัลธงดาวทอง เป็นรางวัลที่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) จัดตั้งขึ้นเพื่อมอบให้แก่โรงงานที่สามารถรักษามาตรฐานในการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ภายใต้หลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับเกณฑ์ดีเยี่ยมต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 6 ปี

จัดการอุบัติเหตุ/อุบัติภัยและข้อร้องเรียน การจัดให้มีพื้นที่สีเขียว การสนับสนุน ส่งเสริมชุมชนและการมีส่วนร่วมกับภาคสังคม การจรรยาบรรณส่ง (วัตถุดิบ/ผลิตภัณฑ์) ความครบถ้วน ถูกต้องของข้อมูล และระบบการจัดการตาม มาตรฐานสากล” (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559, หน้า 4)

นอกจากนี้ การดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว ภาคเอกชนและองค์กรเครือข่ายยัง ส่งเสริมและบีบบังคับให้ผู้ประกอบการโรงงานแต่ละโรงงาน ดำเนินการขอใบอนุญาตจากสำนักงาน นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (สผ.) เพื่อให้มีโรงงานที่ได้รับรองมาตรการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพของโรงงานมากยิ่งขึ้น โดยสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมกำหนดให้ผู้ประกอบการ โรงงานแต่ละโรงงานจัดทำ การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม¹⁶ (Environmental Impact Assessment: EIA) และ การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ¹⁷ (Health Impact Assessment: HIA) ซึ่งผู้ประกอบการต้องส่งรายงานให้แก่สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม อย่างต่อเนื่องทั้งใน ระยะก่อสร้างและระยะเปิดดำเนินการแล้วปีละ 2 ครั้ง (ทุกเดือนมกราคม และเดือนกรกฎาคม)

2. การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียก โดยทั่วไปว่า “การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” (Eco-Industry) เป็นรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ อุตสาหกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเชิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่าง โรงงานต่าง ๆ ในพื้นที่ กับสิ่งแวดล้อมโดยรวมและระบบนิเวศท้องถิ่น ในลักษณะ “เครือข่ายโรงงาน” หรือ “เครือข่ายผู้ประกอบการ” ซึ่งเป็นการต่อยอดการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวจากระดับโรงงาน สู่ระดับระดับเครือข่าย/กลุ่มโรงงาน

ซึ่งในระดับนิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยยังได้ส่งเสริมและ สนับสนุนให้นิคมอุตสาหกรรมที่มีมาตรฐานอุตสาหกรรมสีเขียวอีกด้วย โดยสภาอุตสาหกรรมแห่ง ประเทศไทยได้ทำการลงนามในบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการบูรณาการการรับรอง อุตสาหกรรมสีเขียว Green industry (GI) กับกระทรวงอุตสาหกรรมขึ้น โดยบันทึกข้อตกลงจะเป็น

¹⁶ EIA เป็นการศึกษาเพื่อคาดการณ์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นทั้งในทางบวกและทางลบจากการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่สำคัญ เพื่อกำหนดวิธี/ มาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและใช้ประกอบการ ตัดสินใจในการดำเนินโครงการนั้น ๆ

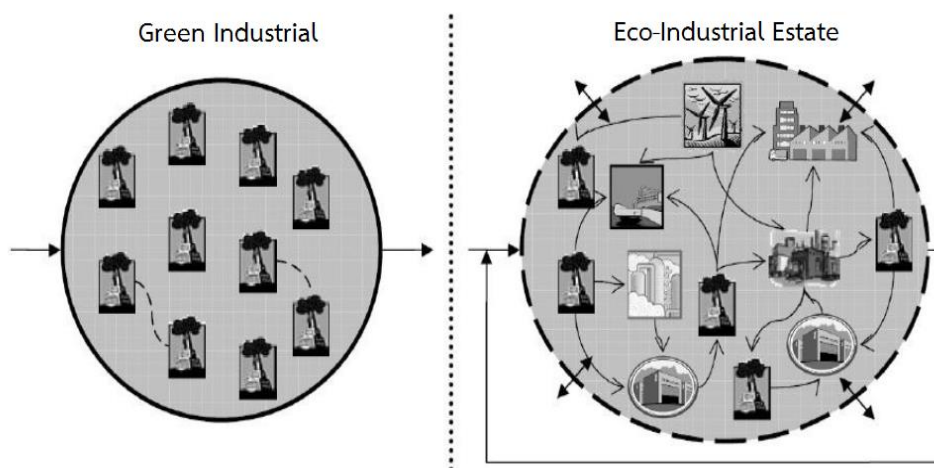
¹⁷ HIA หมายถึง กระบวนการ วิธีการ และเครื่องมือหลากหลาย ที่ใช้เพื่อคาดการณ์ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจาก แผนงานหรือโครงการ ที่มีต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและการกระจายของผลกระทบในกลุ่มประชากรและการ ประเมินผลกระทบต่อสุขภาพจะกำหนดถึงกิจกรรมที่เหมาะสมในการจัดการผลกระทบเหล่านั้น ซึ่งการทำ HIA เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การรับรองให้แก่ ผู้ประกอบการโรงงาน และนิคมอุตสาหกรรมที่มีมาตรฐานอุตสาหกรรมสีเขียว ให้ขึ้นสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศในระดับที่ 4 คือ วัฒนธรรมสีเขียว (Green Culture) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนผู้ประกอบการโรงงานที่ได้รับรองมาตรฐานอุตสาหกรรมสีเขียวสู่การเป็นอุตสาหกรรมสีเขียว (Green Industry) ในระดับวัฒนธรรมของเครือข่ายโรงงาน โดย นายบวร วงศ์สินอุดม ได้กล่าวถึงการส่งเสริมอุตสาหกรรมสู่นิคมอุตสาหกรรมสีเขียวในครั้งนี้ ว่า (สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559, หน้า 3)

“พิธีลงนามในบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการบูรณาการ การรับรองอุตสาหกรรมสีเขียว Green industry (GI) ระดับที่ 4 วัฒนธรรมสีเขียว (Green Culture) ให้แก่ผู้ประกอบการที่ได้รับรองมาตรฐานโรงงานอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Factory) ระหว่างกระทรวงอุตสาหกรรม กับ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย โดยทั้งสองฝ่ายตกลงความร่วมมือในการส่งเสริมและสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมสู่การเป็นอุตสาหกรรมสีเขียวและโรงงานอุตสาหกรรมเชิงนิเวศเพื่อบูรณาการพัฒนาก่อสร้างอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนโดยกระทรวงอุตสาหกรรม จะเป็นผู้ให้การรับรองอุตสาหกรรมสีเขียวระดับที่ 4 วัฒนธรรมสีเขียว (Green Culture) ให้แก่ผู้ประกอบการที่ได้รับรองมาตรฐานโรงงานอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Factory) ของสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย” (สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559, หน้า 3)

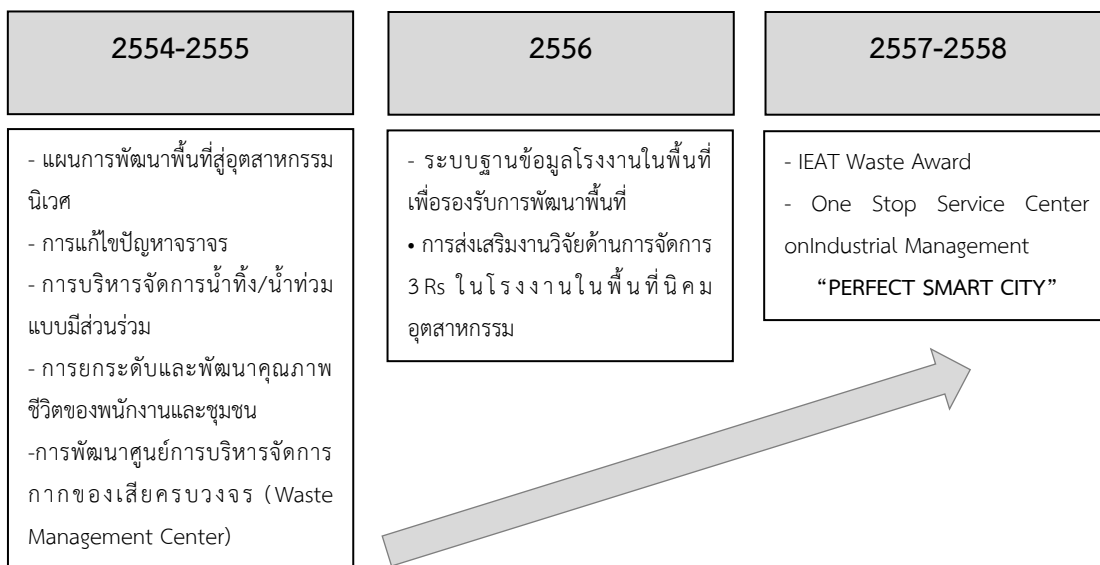
ส่วนการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ยังได้ร่วมมือกับเครือข่ายผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดคอมเพล็กซ์ นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด (ระยอง) ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และนิคมอุตสาหกรรมบางปูกับนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมนำร่องในการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวของนิคมอุตสาหกรรมสู่รูปแบบ “นิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐกิจนิเวศน์” (Eco-Industrial Estate) ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาระดับนิคมอุตสาหกรรมให้มีการผลิตสินค้าของแต่ละโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมมีความสอดคล้องในเชิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในลักษณะผลพลอยได้จากการผลิตของโรงงานหนึ่งจะกลายเป็นวัตถุดิบของโรงงานอื่นภายในนิคมอุตสาหกรรม เพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน คือ การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดการใช้พลังงาน และลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นภายในนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (มาบตาพุดคอมเพล็กซ์) ถือเป็นนิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกที่ได้เริ่มดำเนินการ โดยมีการ ดำเนินการด้านกรณีศึกษา (Show Case) ของการเป็น

Eco Forum, Eco Plant/Eco Industry, และ Networking ส่วนนิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด (ระยอง) ดำเนินการจัดการทรัพยากรน้ำครบวงจร (Water Management) และนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ได้ดำเนินการด้านศูนย์บริการแรงงาน ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาฝีมือจัดฝึกอบรมสร้างเครือข่ายงานบริการผู้ประกอบการ และประชาชนทั่วไป (Job Service Center)

ภาพที่ 4 ความแตกต่างระหว่างนิคมอุตสาหกรรมทั่วไป (Green industry) กับนิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco-Industry Estate) (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2555 ข, หน้า 5)

ส่วนนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครยังได้มีโครงการ “พัฒนาของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครพื้นที่แห่งการใช้ทรัพยากรแบบพึ่งพา” เพื่อให้เกิดการพัฒนาการบริหารจัดการในรูปแบบนิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ โดยการเน้นการบริหารจัดการและการทรัพยากรในลักษณะแบบพึ่งพาอาศัยระหว่างนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครกับเครือข่ายโรงงานภายในนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งการดำเนินการภายใต้โครงการดังกล่าวเริ่มขึ้นมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 และมีเป้าหมายที่จะยกระดับสู่การเป็น Perfect Smart City ในอนาคต (ธารทิพย์ พันธเมธาฤทธิ, 2556, หน้า 16)

ภาพที่ 5 โครงการพัฒนาของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครพื้นที่แห่งการใช้ทรัพยากรแบบพึ่งพา (ธารทิพย์ พันธุ์เมธาฤทธิ, 2556, หน้า 16)

3. การสร้างหุ้นส่วนในการพัฒนาอุตสาหกรรม

การสร้างหุ้นส่วนในการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือ “การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” (Eco-town) คือ รูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่กับระบบนิเวศของสังคม เป็นความเชื่อมโยงของพื้นที่อุตสาหกรรมกับกลุ่มโรงงาน องค์กร หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนโดยรอบ ให้เกิดความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิด “เมืองที่น่าอยู่ คู่อุตสาหกรรม” ซึ่งการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดจาก 3 ระดับ (ระดับโรงงาน ระดับเครือข่ายโรงงาน และระดับเมือง) ที่ภาคเอกชน การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสภาอุตสาหกรรมทั้งระดับประเทศ/จังหวัด ให้การส่งเสริมและสนับสนุนมากที่สุด เนื่องจากเป็นรูปแบบการพัฒนาที่ยืดหยุ่นและครอบคลุมการพัฒนาจากทั้งระดับโรงงาน และระดับเครือข่ายโรงงาน

สำหรับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศขึ้นในหลายพื้นที่ ภายใต้หลักการการพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกันในระบบนิเวศ¹⁸ (Eco Symbiosis) โดยสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้กำหนดองค์ประกอบในการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ ประกอบด้วย (พรรรัตน์ เพชรภักดี, 2556, หน้า 10)

¹⁸หลักการการพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกันในระบบนิเวศ (Eco Symbiosis) ประกอบด้วย การสร้างระบบการนำของเสียจากโรงงานหนึ่งมาเป็นวัตถุดิบของอีกโรงงานหนึ่ง, ระบบลดการปลดปล่อยของเสียให้เหลือน้อยที่สุด, และระบบเสริมสร้างกิจกรรมความร่วมมือต่าง ๆ (Sharing Activities) (พรรรัตน์ เพชรภักดี, 2556, หน้า 11)

(1) การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีการปล่อยมลพิษด้วยการพยายามปิดวงจรของการใช้ทรัพยากร พลังงาน และลดการปลดปล่อยของเสียให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยพยายามสร้างสมดุลระหว่าง Input และ Output ของแต่ละโรงงานแต่ละพื้นที่

(2) เกิดความร่วมมือในกลุ่มอุตสาหกรรมในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น การนำเอาของเสียวัสดุเหลือใช้พลังงาน จากโรงงานหนึ่งมาเป็นวัตถุดิบของอีกโรงงานหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรพลังงานและลดปริมาณของเสียให้เหลือน้อยที่สุด

(3) สร้างพื้นที่ของการใช้วัสดุหมุนเวียน และพื้นที่ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

(4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างโรงงานทั้งในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมเดียวกันและระหว่างนิคมอุตสาหกรรมรวมถึงชุมชนในพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและพัฒนาพื้นที่แบบช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกัน

ซึ่งข้อเสนอของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยต่อการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาและการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศยังได้มุ่งเป้าการพัฒนาไปที่กรณีของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (มาบตาพุดคอมเพล็กซ์) ด้วยการกำหนดขั้นตอนการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของทุกภาคส่วนในการพัฒนาพื้นที่สู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ โดยประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ (ปรีชา ณรงค์, 2554, หน้า 49-50)

(1) สร้างกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์ ข้อกำหนดของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

(2) พัฒนาระบบ เครื่องมือการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

(3) การประเมินความพร้อม แต่ละพื้นที่ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทของเมืองนั้น ๆ

(4) การกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์องค์กร

(5) การจัดตั้งเวที Eco/ ศูนย์ Eco/ ทีมงาน Eco มีทีมในการขับเคลื่อนที่เป็นส่วนประกอบจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อระดมความคิดเห็นจากภาคส่วน

(6) การจัดทำกรอบแนวทางการพัฒนา 5 ด้าน 22 มิติ

(7) กำหนดรูปแบบการดำเนินงาน

(8) เกิดแผนปฏิบัติการ และมีการรายงานต่อทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการติดตามและประเมินผล

(9) เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

โดย นายวีรพงศ์ ไชยเพิ่ม ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนากลุ่มนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด (มาบตาพุดคอมเพล็กซ์) ไปสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ว่า

“แนวคิดการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industrial Town) คือ การออกแบบและพัฒนาเมืองให้เติบโตไปพร้อมกันทั้งสามมิติ ได้แก่ ด้าน เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วน ได้เสียในพื้นที่เมืองดังกล่าวและใช้ภาคอุตสาหกรรมเป็นกลไกหลักในการ ขับเคลื่อนการพัฒนาแบบยั่งยืน เพื่อให้เป็นเมืองหรือชุมชนอยู่ดีมีสุข (Happiness Society)” (ปรีชา ฌรงค์, 2554, หน้า 49)

ส่วนมาตรฐานและตัวชี้วัดการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้กำหนดขึ้น เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2554 เมื่อการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และกรมโรงงานอุตสาหกรรม (กรอ.) ร่วมกันจัดสัมมนา เรื่อง “อุตสาหกรรมก้าวไกลไทยเข้มแข็งด้วย อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2554 ณ ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทค เพื่อ รับฟังความคิดเห็นจากภาคเอกชนและภาคประชาชนต่อการจัดทำข้อกำหนดคุณลักษณะมาตรฐานและ ตัวชี้วัดการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศใน 5 มิติ 22 ซึ่งคุณลักษณะมาตรฐานและตัวชี้วัดดังกล่าว สามารถพิจารณาได้จากรูปภาพที่ 6 (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2555, หน้า 8)

ภาพที่ 6 คุณลักษณะมาตรฐานและตัวชี้วัดการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ 5 มิติ 22 ด้าน (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2555, หน้า 9)

ส่วนความคิดเพิ่มเติมของภาคเอกชนต่อทิศทางการกรอบแนวทางการพัฒนาพื้นที่/เมืองอุตสาหกรรมนิเวศ สรุปผลการประชุมระดมความคิดเห็นภาคเอกชนเรื่อง ทิศทางการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมและกรอบแนวทางการพัฒนาพื้นที่/เมืองอุตสาหกรรมนิเวศ และชุมชนยั่งยืน เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ได้นำเสนอกลไก และบทบาทของภาคีในการพัฒนาพื้นที่/เมืองอุตสาหกรรมนิเวศของไทยประกอบด้วย

(1) นโยบาย/แนวทางการพัฒนาพื้นที่/เมืองอุตสาหกรรมนิเวศต้องดำเนินการใน 2 ระดับ คือ

- ระดับชาติ (National Level) เพื่อใช้เป็นแนวทางภาพรวมของประเทศ (National Guide line) และเชื่อมโยงกับนโยบายระดับท้องถิ่น/เมือง

- ระดับท้องถิ่น/ เมือง เพื่อกำหนดทิศทางเฉพาะและเหมาะสมกับบริบทและภูมิสังคมของพื้นที่นั้น เพราะมีลักษณะพื้นที่ที่แตกต่างระหว่างท้องถิ่น/ เขต/ เมือง จึงทำให้ความต้องการที่แตกต่าง เช่น เรื่องของมาตรการ โครงสร้างพื้นฐาน และกฎระเบียบ เป็นต้น

(2) งบประมาณหรือการลงทุนในการดำเนินการต้องมีแนวทางและข้อตกลงระหว่างภาครัฐและเอกชนที่ชัดเจน เช่น กรณีของประเทศญี่ปุ่น รัฐสนับสนุนงบประมาณร้อยละ 60 และภาคเอกชนร่วมสนับสนุนร้อยละ 40 เป็นต้น

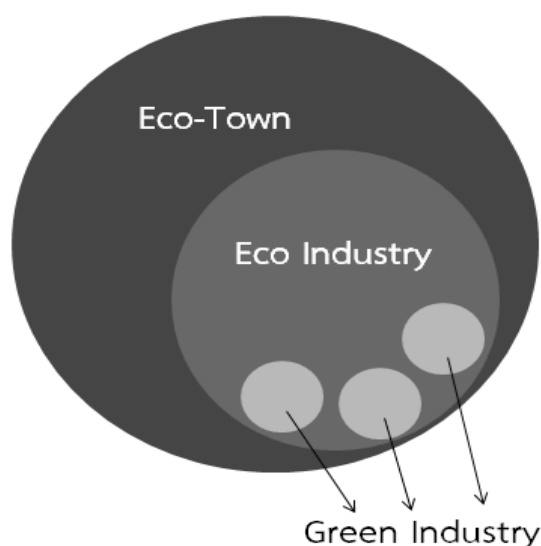
(3) ให้ความสำคัญกับการจัดตั้งไตรภาคีร่วมระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐ (โดยรวมผู้มีอำนาจในการสั่งปิดโรงงาน) และประชาสังคมที่เข้มแข็ง และมีอำนาจในการดำเนินการ เพื่อทำหน้าที่ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เฝ้าระวังปัญหาในพื้นที่ และสำรวจข้อมูลที่สำคัญ เช่น ข้อมูลประวัติสุขภาพ (Retrospective) ของประชาชนในพื้นที่ และขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เป็นต้น

(4) ต้องเร่งพัฒนาบุคลากรในระดับท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาพื้นที่/ เมืองอุตสาหกรรมนิเวศ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของบทบาท อำนาจหน้าที่ ในฐานะที่เป็นผู้ควบคุมกฎ (Regulator) และผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่/ เมืองนิเวศ

(5) ต้องทบทวนองค์ประกอบคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมนิเวศให้มีความชัดเจนตามข้อสั่งเกตของนายกรัฐมนตรี และทบทวนองค์ประกอบกรรมการให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเชิงนโยบาย และตั้งคณะทำงานเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมนิเวศ

โดยสรุปการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ถูกแบ่งการพัฒนาออกเป็น 3 ระดับ การพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว (ระดับโรงงาน) การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (ระดับเครือข่ายโรงงาน) และการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (ระดับเมือง) ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศทั้ง 3 ระดับ คือ การบูรณาการการพัฒนาเพื่อยกระดับเมืองอุตสาหกรรมสีเขียว (ในระดับที่ 3)

รวมถึงการเป็นเมืองสังคมคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Society) ที่มุ่งเน้นการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะคาร์บอนไดออกไซด์จากกิจกรรมต่าง ๆ ของเมือง จากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรมและภาคประชาชน

ภาพที่ 7 การบูรณาการการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศทั้ง 3 ระดับ ระดับผู้ประกอบการถึงระดับเครือข่ายผู้ประกอบการสู่ระดับเมืองอุตสาหกรรมสีเขียว

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ที่ผ่านมามีการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศทั้งในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และพื้นที่อื่น ๆ จะมีการส่งเสริม สนับสนุน และได้มีการนำไปปฏิบัติใช้แล้ว แต่ภาคเอกชนจำนวนมากก็ยังคงแสดงความคิดเห็นที่สะท้อนถึงปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศทั้ง 3 ระดับที่ผ่านมา เช่น (พรรรัตน์ เพชรภักดี, 2556, หน้า 23)

- (1) ปัญหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่มีการบูรณาการร่วมกันในการพัฒนา
- (2) ปัญหาโครงการของแต่ละหน่วยงานส่วนใหญ่ตอบสนองพันธกิจของแต่ละหน่วยงาน ไม่ได้มองสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ และขาดความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน
- (3) ปัญหาของการขาดเจ้าภาพหลักที่สามารถบูรณาการการพัฒนา ทำให้การดำเนินงานยังไม่ต่อเนื่อง ซึ่งการดำเนินการมักขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้บริหารเป็นสำคัญในแต่ละช่วงเวลา
- (4) การดำเนินงานไม่สามารถตอบสนองความต้องการของทุกภาคส่วนได้อย่างครบถ้วน จึงทำให้กลุ่มบุคคลบางส่วนยังไม่เห็นความสำคัญและยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร
- (5) ขาดเป้าหมายร่วมในการพัฒนาพื้นที่สู่ความเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

(6) กฎระเบียบและมาตรการสนับสนุนบางประเด็นยังไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น การจัดสรรงบประมาณท้องถิ่นประชากรแฝงระบบการชำระภาษีท้องถิ่นหรือการขนย้ายของเสียระหว่างโรงงานเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ใหม่

(7) โครงสร้างพื้นฐานไม่รองรับการพัฒนา

(8) ท้องถิ่นขาดงบประมาณในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน

แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชนสุดท้าย ได้แก่ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน ซึ่งจุดเริ่มต้นของความสนใจต่อผู้มีส่วนได้เสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น เริ่มขึ้นจากภายหลังการประชุม Earth Summit ครั้งที่ 2 ณ กรุงริโอเดอจาเนโร (Rio de Janeiro) โดยการประชุมครั้งนั้นได้มีการออกแผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบใหม่ที่มีความสำคัญกับมิติสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการสร้างความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 111)

ส่วนของการพัฒนาอุตสาหกรรมในไทย ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ก้าวสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ได้เริ่มเกิดการตั้งคำถามต่อประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นได้รับ ทำให้ความสนใจต่อผลประโยชน์ที่ได้รับของผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาอุตสาหกรรมมีมากยิ่งขึ้น โดยผลของความสนใจได้ก่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (Corporate Social Responsibility: CSR) และบรรษัทภิบาล/การกำกับกิจการที่ดี (Corporate Governance) ของแต่ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งภายในสังคมและผลกระทบที่ตามมาระหว่างผู้มีส่วนได้เสียภายใต้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยข้อเสนอของภาคเอกชนต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับผู้ประกอบการ

การดำเนินงานกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคเอกชนระดับผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม ถือเป็นการพัฒนาแบบหนึ่งที่ถูกนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม ควบคู่กับการพัฒนาประสิทธิภาพของโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งที่ผ่านมาการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับผู้ประกอบการ ทำให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาก็ยังพบให้เห็นปัญหาและอุปสรรคมากมายที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ความเข้าใจความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมที่คับแคบการเข้าถึงและตอบสนองความต้องการของชุมชน รวมถึงผู้ประกอบการ ผู้บริโภค พนักงาน และภาครัฐไม่ได้ให้

การสนับสนุนอย่างจริงจัง ดังนั้น การดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับผู้ประกอบการที่ผ่านมาจึงเป็นเพียงการจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองต่อพันธกิจขององค์กรเพียงเท่านั้น มากกว่าการสนใจถึงผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย

ที่ผ่านมา การดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการพัฒนาใน 3 ด้านที่สำคัญ ได้แก่

- *ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม* คือ การพัฒนาฟื้นฟู อนุรักษ์ และดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้คงความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงสร้างการตระหนักรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนร่วมกับชุมชนเครือข่าย

- *ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์* คือ การพัฒนาที่มุ่งให้เกิดการศึกษาที่รอบด้าน โดยการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน อุปกรณ์การเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร และการพัฒนาทักษะแก่เยาวชน

- *ด้านการพัฒนาสังคมและชุมชน* คือ การพัฒนาที่ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

ซึ่งแนวทางการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคเอกชนผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มมีการส่งเสริมและจัดกิจกรรมที่เน้นให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การสร้างความร่วมมือ และการสร้างผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้เสีย โดยกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาอุตสาหกรรม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

(1) *กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายในองค์กร* ประกอบด้วย กลุ่มพนักงาน กลุ่มผู้ถือหุ้น และกลุ่มคู่ธุรกิจ เน้นให้ความสำคัญกับประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการสื่อสารภายในองค์กร เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ความสัมพันธ์ที่ดี และผลตอบตอบแทนที่เป็นธรรม

ตารางที่ 6 กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายในองค์กรภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ช่องทางการสื่อสาร	ประเด็นที่ให้ความสำคัญ
พนักงาน	<ul style="list-style-type: none"> - วารสารพนักงาน - จดหมายข่าวอิเล็กทรอนิกส์ - ผู้บริหารพบพนักงาน - คณะกรรมการลูกจ้าง - สภาพภาพแรงงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารเกี่ยวกับทิศทางธุรกิจและผลประกอบการของบริษัทฯ - การเสริมสร้างแรงงานสัมพันธ์ที่ดี - การจัดสวัสดิการและค่าตอบแทนที่เหมาะสม - การพัฒนาความก้าวหน้าทางสายอาชีพ - การดูแลความปลอดภัยและสุขภาพ
ผู้ถือหุ้น	<ul style="list-style-type: none"> - การประชุมสามัญประจำปี - การพบนักลงทุนในและต่างประเทศและการจัดประชุมร่วมกับผู้บริหารของบริษัทฯ ตามการนัดหมายของนักลงทุนและนักวิเคราะห์ - จัดกิจกรรมร่วมกับตลาดหลักทรัพย์ฯ - การให้ข่าวกับสื่อมวลชน - วารสารรายไตรมาสถึงผู้ถือหุ้นทุกราย - กิจกรรมผู้ถือหุ้นเยี่ยมชมกิจการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ผลตอบแทนการลงทุนที่ดีและต่อเนื่อง - การเปิดเผยข้อมูลที่เพียงพอ - ความโปร่งใสด้านการกำกับดูแลกิจการ - ประเด็นทางกฎหมายและผลกระทบต่อธุรกิจ - การเปิดตลาดใหม่
คู่ธุรกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - จดหมายข่าวถึงคู่ธุรกิจ - การประชุมร่วมกับคู่ธุรกิจ - เว็บไซต์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การจ่ายค่าตอบแทนที่เป็นธรรม - กระบวนการจัดซื้อจัดจ้างที่โปร่งใส - แนวทางการดำเนินการจัดหาย่างยั่งยืน - ความโปร่งใสด้านการกำกับดูแลกิจการ - ความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ ที่ได้ตกลงกันไว้ - ประเด็นทางกฎหมายและผลกระทบต่อธุรกิจ - การหยุดชะงักทางธุรกิจ

(2) กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายนอกองค์กร ประกอบด้วย กลุ่มลูกค้า กลุ่มคู่แข่งทางการค้า/ เจ้าหนี้ และกลุ่มภาคประชาสังคม/ ชุมชน เน้นให้ความสำคัญกับประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการตอบสนองต่อความต้องการ ความโปร่งใสในการดำเนินงาน และการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืน ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงความสนใจต่อการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมภายในระบบนิเวศเดียวกันกับโรงงานอุตสาหกรรม

ตารางที่ 7 กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายนอกองค์กรภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ช่องทางการสื่อสาร	ประเด็นที่ให้ความสำคัญ
ลูกค้า	<ul style="list-style-type: none"> - การสำรวจความคิดเห็นของลูกค้าประจำปี - หน่วยงานลูกค้าสัมพันธ์ - เว็บไซต์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ผลกระทบที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการ
คู่แข่งทางการค้า/เจ้าหนี้	<ul style="list-style-type: none"> - การประชุมร่วมกับองค์กรกลาง - จดหมายถึงเจ้าหนี้ - การประชุมร่วมกับเจ้าหนี้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปฏิบัติตามกรอบกติกาของการแข่งขันที่ดี - ไม่ทำลายชื่อเสียงของคู่แข่งทางการค้าด้วยการกล่าวหาให้ร้ายโดยปราศจากความจริง - การเปิดเผยข้อมูลที่เพียงพอ - ความโปร่งใสด้านการกำกับดูแลกิจการ - ประเด็นทางกฎหมายและผลกระทบต่อธุรกิจ - รักษาและปฏิบัติตามเงื่อนไขที่มีต่อเจ้าหนี้ - รายงานเจ้าหนี้ล่วงหน้าหากไม่สามารถปฏิบัติตามข้อผูกพันในสัญญา และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว
ชุมชน/ภาคประชาสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ - การประชุมร่วมกันในการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสังคม - กิจกรรมเปิดบ้าน - การสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว - การสื่อสารผ่านรถประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ - การสื่อสารผ่านสถานีวิทยุ - สื่อสารมวลชนท้องถิ่น - การประชุมคณะกรรมการพหุภาคี - การประชุมหมู่บ้าน/ตำบล 	<ul style="list-style-type: none"> - การดูแล สังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชนรอบเขตประกอบการฯ - การพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่

กระบวนการในการพิจารณาประเด็นผลประโยชน์ร่วมของผู้มีส่วนได้เสียนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การระบุประเด็นและขอบเขตการรายงาน (2) การประเมินระดับความสำคัญของประเด็น (3) การตรวจสอบและเห็นชอบประเด็น และ (4) การทบทวนประเด็นเพื่อจัดทำรายงานสมบูรณ์ ซึ่งประเด็นผลประโยชน์ร่วมของผู้มีส่วนได้เสียที่ผ่านกระบวนการจะถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรม/ โครงการทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคเอกชนผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป

2. การสร้างเครือข่ายดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมระหว่างผู้ประกอบการ

การดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากการดำเนินงานโดยภาคเอกชนผู้ประกอบการโรงงานแล้ว ที่ผ่านมายังมีข้อเสนอและการส่งเสริมในการยกระดับสู่การสร้างเครือข่ายสำหรับดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อมยังคงดำเนินอยู่และมีความรุนแรงมากเกินกว่าผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมรายใดรายหนึ่งจะดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ ทางออกของปัญหาดังกล่าวถึงทำให้มีข้อเสนอจากภาคเอกชนในการเสนอให้มีการสร้างเครือข่ายดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมระหว่างผู้ประกอบการขึ้น โดยถูกแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

(1) **ระดับกลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการ** เป็นการยกระดับการดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมระดับผู้ประกอบการโรงงานสู่การเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานทั้งทางด้านเม็ดเงินการลงทุนและขอบเขตพื้นที่ของการดำเนินงาน โดยประเด็นในเรื่องสังคมและสิ่งแวดล้อมถือเป็นประเด็นสำคัญในการดำเนินงานระดับกลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการมากที่สุดนายสมบัติ ทีฆทรัพย์ รองประธานคณะกรรมการบริหารสถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรมสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กล่าวถึงการส่งเสริมการรวมกลุ่มระดับเครือข่ายผู้ประกอบการว่า

“สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้เข้ามามีบทบาทและร่วมผลักดันในเรื่อง CSR มาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น การจัดสัมมนาใหญ่เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องด้าน CSR แก่สมาชิก การร่วมเป็นเครือข่ายกับกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม พัฒนาร่างประกาศกรมโรงงานอุตสาหกรรม เรื่อง มาตรฐานความรับผิดชอบต่อของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต่อสังคม เพื่อกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของกรมโรงงานอุตสาหกรรมว่าด้วยการแสดงความรับผิดชอบต่อของโรงงานอุตสาหกรรมต่อสังคม ตลอดจนการร่วมเป็นเครือข่ายในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในครั้งนี้ด้วย CSR ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยสังคม ธุรกิจ และสิ่งแวดล้อม ต้องดำเนินไปในอนาคตอย่างเกื้อกูลกัน การทำ CSR ล้วนทำให้ธุรกิจได้ประโยชน์มากขึ้น ทั้งจากรายได้ ส่วนแบ่งทางการตลาด และแบรนด์สินค้า ที่สำคัญคือช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากขึ้น” (สถาบันไทยพัฒน์ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2551)

ซึ่งที่ผ่านมาได้ปรากฏกลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขึ้น เช่น

(1.1) “ชมรมประชาสัมพันธ์กลุ่มโรงงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด” (Map Ta Phut Public Relation: MPR) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2541 เพื่อเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานและระดมความคิดของกลุ่มผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม สำหรับให้สมาชิกร่วมกันทำประโยชน์แก่สังคม และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยราชการ และหน่วยงานเอกชน อื่น ๆ ซึ่งปัจจุบัน ชมรมประชาสัมพันธ์กลุ่มโรงงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 34 บริษัท ซึ่งดำเนินธุรกิจอยู่ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมเหมราช ตะวันออก (มาบตาพุด) นิคมอุตสาหกรรมผาแดง นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย นิคมอุตสาหกรรมอาร์ไอแอล และท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด

(1.2) “สมาคมเพื่อนชุมชน” ก่อตั้งเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2553 มีกลุ่มบริษัทผู้ร่วมก่อตั้งจำนวน 5 บริษัท ได้แก่บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน), บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด, บริษัท พีแอลซีพี เพาเวอร์ จำกัด, บริษัท ดาว เคมิคอลส์ประเทศไทย, และบริษัท โกลว์ พลังงาน จำกัด (มหาชน) มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การเป็นต้นแบบพัฒนาและยกระดับโรงงานที่เป็น “เพื่อนใกล้ชิด มิตรใกล้บ้านของชุมชน” พร้อมทั้งบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดีกว่ากฎหมาย กำหนด มีการตรวจสอบดูแลกันเอง เน้นส่งเสริมคุณภาพชีวิตชุมชนทั้งด้านสุขภาพและการศึกษา เพื่ออุตสาหกรรมและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน กลุ่ม “เพื่อนชุมชน” เป็นความร่วมมือของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมครั้งแรกในประเทศไทย เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมสะอาด เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยความจริงใจ จริงจัง มุ่งมั่นแก้ปัญหาาร่วมกัน ตัวอย่างของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ภายใต้ความร่วมมือในสมาคมเพื่อนชุมชน เช่น (สมาคมเพื่อนชุมชน, 2559)

- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2558 สมาชิกในสมาคมเพื่อนชุมชนร่วมกันยกระดับมาตรฐานการจัดการด้านความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อมให้เป็นมาตรฐานสากลในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน จัดทำแผนฉุกเฉินร่วมกับ 38 ชุมชนโดยรอบ จัดหาบุคลากรทางการแพทย์เพิ่ม จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกบริการชุมชน 22 ครั้ง มอบทุนการศึกษานักเรียนพยาบาล 300 คน โดยนักเรียนพยาบาล รุ่นแรก 200 คน พร้อมปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดระยอง

- เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 จัดโครงการมอบเงินสนับสนุนบุคลากรทางการแพทย์ให้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเนินพระ เป็นเงินจำนวนรวม 5,409,000 บาท และยังจัดให้มีเวทีสัมมนาเครือข่ายเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมเชิงรุกในมาบตาพุดคอมเพล็กซ์ ให้กับชุมชนในพื้นที่และผู้ประกอบการอุตสาหกรรม

- เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 จัดกิจกรรมโครงการมอบทุนปริญญาตรีต่อเนื่อง ปีที่ 5 ให้แก่นิสิตชาวระยองที่เรียนดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ทุนละ 400,000 รวม 27 ทุน รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 10,800,000 บาท

- เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 จัดงาน CPA Eco school English camp 2015 (By Andrew Biggs Academy) ณ ห้องสายน้ำผึ้ง สวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชชนนี จังหวัดระยอง

ปัจจุบันสมาคมเพื่อนชุมชนมีจำนวนสมาชิกรวม 16 บริษัท โดยยังมีเป้าหมายที่จะยกระดับมาตรฐานการจัดการด้านความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายความร่วมมือภายในกลุ่ม และชุมชนโดยรอบ

สำหรับการดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมระดับกลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการที่ผ่านมายังคงเป็นเพียงการร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชนสำหรับการดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม แต่อย่างไรก็ตามเป้าหมายของการสร้างเครือข่ายดังกล่าวยังเป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อพันธกิจหรือตัวชี้วัดของแต่ละผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งไว้เป็นสำคัญ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่นอาจไม่ได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการดังกล่าวอย่างเต็มที่ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจึงพยายามส่งเสริมในการยกระดับการดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมสู่ระดับกลุ่มนิคมอุตสาหกรรม

(2) ระดับกลุ่มนิคมอุตสาหกรรม เป็นความร่วมมือในการดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมระหว่าง ภาครัฐ หน่วยปฏิบัติ ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม (ภาคเอกชน) และภาคประชาชน (ชุมชน) สำหรับนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความพร้อมของเครือข่ายของผู้ประกอบการที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกรณีเครือข่ายที่เกิดขึ้นในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ที่มี นายวีรพงศ์ ไชยเพิ่ม ในฐานะผู้ว่าการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้เสนอแนวทาง “การพัฒนาระบบ CSR ในกลุ่มนิคมอุตสาหกรรม พื้นที่มาบตาพุด” ขึ้นโดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การสร้างความร่วมมือในระดับกลุ่มนิคมอุตสาหกรรมในการดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมทั้ง มิติด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ด้านเศรษฐกิจชุมชน และด้านสังคม (วีรพงศ์ ไชยเพิ่ม, 2559, หน้า 10)

สำหรับกรณีตัวอย่างในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง ได้มีการแบ่งกลุ่มอุตสาหกรรมออกเป็น 7 กลุ่มตามขอบเขตพื้นที่ชุมชนเป้าหมายตามการประเมิน EIA แต่ละโรงงานที่อาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งได้แก่ ชุมชน 38 ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด และชุมชนใน

เทศบาลตำบลบ้านฉาง 14 ชุมชน รวมทั้งโรงเรียนและวัดในพื้นที่ ซึ่งแบ่งกลุ่มอุตสาหกรรมที่ถูกจัดแบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม ประกอบด้วย

- กลุ่มที่ 1 Zone: E นิคมอุตสาหกรรม RIL ชุมชนมาบข่า ชุมชนสำนักอ้ายองอน ชุมชนบ้านบน ชุมชนหัวน้ำตกพัฒนา ชุมชนวัดมาบตาพุดวัดมาบตาพุด โรงเรียนมณีวรรณวิทยา ชุมชนบ้านล่าง ชุมชนเนินพะยอม ชุมชนมาบยา ชุมชนอิสลาม (สุเหร่าบนสุเหร่าล่าง โรงเรียนชุมชนอิสลาม) ชุมชนตลาดมาบตาพุด (โรงเรียนบ้านมาบตาพุด) ชุมชนสำนักกะบาก ชุมชนบ้านพลอง วัดมาบข่า (โรงเรียนวัดมาบข่า)

- กลุ่มที่ 2 Zone: F นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (ฝั่งตะวันออก) ชุมชนวัดโสภณ (วัดโสภณ และโรงเรียนวุฒินันท์) ชุมชนซอยร่วมพัฒนา ชุมชนซอยประปา ชุมชนโชดหินมิตรภาพ (วัดโชดหิน และโรงเรียนวัดโชดหิน) ชุมชนโชดหิน 2 (โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาการ) ชุมชนเขาไผ่

- กลุ่มที่ 3 Zone: G นิคมฯ มาบตาพุด ท่าเรือ ชุมชนตากวน-อ่าวประดู่ วัดตากวน โรงเรียนวัดตากวน ชุมชนหนองน้ำเย็น ชุมชนคลองน้ำหู ชุมชนเกาะกก ชุมชนเกาะกก-หนองแดงเม ชุมชนกรอกยายชา (วัดกรอกยายชา และโรงเรียนวัดกรอกยายชา) กลุ่มประมงเรือเล็กคลองตากวน กลุ่มประมงเรือเล็กอ่าวประดู่ กลุ่มประมงเรือเล็กหาดแสงเงิน กลุ่มประมงเรือเล็กหาดสุชาดา และกลุ่มประมงเรือเล็กหาดสุชาดา

- กลุ่มที่ 4 Zone: D นิคมฯ เหมราช (ตะวันออก) ทิศเหนือ ชุมชนห้วยโป่ง 1 ชุมชนห้วยโป่ง 2 ชุมชนวัดห้วยโป่ง (วัดห้วยโป่ง และโรงเรียนวัดห้วยโป่ง) ชุมชนตลาดห้วยโป่งชุมชนห้วยโป่งใน (สะพานน้ำท่วม) ชุมชนหนองหวายโสมชุมชนเจริญพัฒนา ชุมชนซอยคีรี ชุมชนซากลูกหญ้าชุมชนซากลูกหญ้า (ฝั่งตะวันออก)

- กลุ่มที่ 5 Zone: C นิคมอุตสาหกรรมเหมราช (ตะวันออก) ทิศตะวันตก ชุมชนมาบชะลูต (โรงเรียนมาบชะลูต และโรงเรียนเทศบาลมาบตาพุด) ชุมชนมาบชลูต-ซากกลาง และโรงเรียนระยองวิทยานิคมฯ

- กลุ่มที่ 6 Zone: A นิคมอุตสาหกรรมผาแดง ชุมชนหนองแพบ (โรงเรียนบ้านหนองแพบ (สำนักมะม่วง/ บ้านบนเนิน) กลุ่มประมงเรือเล็ก หาดหนองแพบ

- กลุ่มที่ 7 Zone: B นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย ชุมชนพูน 1 ชุมชนพูน 2 ชุมชนพูน 3 ชุมชนพูน 4 ชุมชนเนินกระปรอก 1 ชุมชนเนินกระปรอก 2 ชุมชนบ้านภูตรเขาชุมชนห้วยมะหาด ชุมชนแผ่นดินไท ชุมชนประชุมมิตร (วัดลือเกวียน) ชุมชนประชุมมิตร (โรงเรียนวัดประชุมมิตร) ชุมชนสี่กั๊กชุมชนเนินสำเหร่ 1 ชุมชนเนินสำเหร่ 2 กลุ่มประมงเรือเล็กหาดพลา กลุ่มประมงเรือเล็กพลาอู่ตะเภาสามัคคี กลุ่มประมงเรือเล็กหาดพูน

สำหรับแผนในการพัฒนาระบบ CSR ในกลุ่มนิคมอุตสาหกรรมพื้นที่มาบตาพุด ได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ระยะเวลา ได้แก่ (วีรพงศ์ ไชยเพิ่ม, 2559, หน้า 7-8: หน้า11)

(2.1) แผนระยะสั้น เน้นการพัฒนาบทบาทและศักยภาพทางการดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- *หน่วยงานภาครัฐ* เน้นการพัฒนาสู่ความเป็นเอกภาพภายในหน่วยงานภาครัฐ และมีนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับทิศทางอนาคต โดยสภาพัฒน์ต้องมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแล
- *หน่วยปฏิบัติ* เน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ภาคเอกชน และ NGO
- *ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม* ส่งเสริมการพัฒนาที่มีการเปิดใจ/ จริงใจในการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนสามารถเข้ามาตรวจสอบได้
- *ภาคประชาชน/ ชุมชน* เน้นเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยมีการสร้างองค์ความรู้และการรวมกลุ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่มากยิ่งขึ้น

(2.2) แผนระยะยาว เป็นการพัฒนาที่เน้นภาพรวมของการดำเนินการระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยเป้าหมายที่สำคัญ คือ การพัฒนาอย่างจริงจังต่อเนื่องของภาครัฐ โดยการปรับปรุง พระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อมเพื่อรองรับรัฐธรรมนูญมาตรา 67 และส่งเสริมแนวคิดพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษการสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใต้การดำเนินการปิดช่องว่างต่าง ๆ (Gap) เพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และการส่งเสริมแนวคิด Eco-Industrial Town โครงการภายใต้แผนระยะยาวดังกล่าวที่ถูกรางไว้ ประกอบไปด้วยการพัฒนา 4 ด้านที่สำคัญ ได้แก่

- *โครงการด้านสุขภาพ* คือ การจัดตั้งโรงพยาบาลเฉพาะทาง
- *โครงการด้านเศรษฐกิจชุมชน* คือ การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน
- *โครงการด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย* ประกอบด้วย การพัฒนาระบบสาธารณสุขภาค และโครงการมาบตาพุดกรีนโลจิสติกส์
- *โครงการด้านสังคม* ประกอบด้วย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการศึกษาในพื้นที่ และโครงการสนับสนุนด้านวัฒนธรรม ประเพณี และกีฬา

สำหรับอนาคตการพัฒนาระบบความรับผิดชอบต่อสังคมในกลุ่มนิคมอุตสาหกรรมพื้นที่มาบตาพุด การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และภาคเอกชนในพื้นที่ ได้มีการส่งเสริมให้มีการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการทำโครงการขนาดใหญ่ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในพื้นที่มากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในทุกความต้องการของชุมชนโดยรอบนิคมอุตสาหกรรมที่จะมีมากขึ้นในอนาคตต่อไป (วีรพงศ์ ไชยเพิ่ม, 2553, หน้า 9)

3. การจัดตั้งกองทุน

การจัดตั้งกองทุนสำหรับการพัฒนาที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ส่งเสริมให้ภาคเอกชนผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมเกิดความรับผิดชอบต่อ

กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบการเก็บเงินเข้ากองทุนต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีตัวอย่างของกองทุนสำหรับการพัฒนาที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลประโยชน์ร่วมกันเช่น

(1) การจัดตั้ง “กองทุนพัฒนาชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า” ซึ่งกองทุนฯ ดังกล่าวเกิดขึ้นจากมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2550 (เป็นข้อเสนอของคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ: กพช.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมในชุมชนพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า ซึ่งได้รับผลกระทบจากก่อสร้างโรงไฟฟ้าหรือการผลิตไฟฟ้า (พื้นที่รอบโรงไฟฟ้าแบ่งออกเป็นพื้นที่ชั้นใน ได้แก่ ตำบลในรัศมี 5 กิโลเมตรจากขอบเขตของโรงไฟฟ้าหรือนิคมอุตสาหกรรมที่โรงไฟฟ้าตั้งอยู่ และพื้นที่ชั้นนอกซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือพื้นที่ชั้นใน สำหรับการเก็บเงินเข้ากองทุนฯ จะคำนวณจากโดยคำนวณตามปริมาณพลังงานไฟฟ้าที่ผลิตเพื่อจำหน่ายและใช้เอง อัตราชนิดของเชื้อเพลิง คือ ถ่านหิน ลิกไนต์ 2.0 สตางค์/หน่วยไฟฟ้า พลังหมุนเวียน ประเภทพลังน้ำ 2.0 สตางค์/หน่วยไฟฟ้า น้ำมันเตา ดีเซล 1.5 สตางค์/หน่วยไฟฟ้า ก๊าซธรรมชาติ 1.0 สตางค์/หน่วยไฟฟ้าพลังหมุนเวียน ประเภทลมและแสงอาทิตย์ 1.0 สตางค์/หน่วยไฟฟ้า และพลังหมุนเวียน เช่น ก๊าซชีวภาพ ชีวมวล กากและเศษวัสดุเหลือใช้ ชยะชุมชนและอื่น ๆ 1.0 สตางค์/หน่วยไฟฟ้า) (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 125)

ทั้งนี้เพื่อนำเงินกองทุนไปใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพการสนับสนุนการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี กีฬาและดนตรี การสนับสนุนการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคุณภาพชีวิต การบรรเทาความเสียหายในเบื้องต้นจากผลกระทบที่สาเหตุมาจากโรงไฟฟ้า การพัฒนาพลังงานหมุนเวียน การจัดทำผังเมืองรวมชุมชน การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า การสนับสนุนค่าใช้จ่ายหรือค่าตอบแทนในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารกองทุนหรือการดำเนินการอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการบริหารกองทุนเห็นสมควร (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 125)

(2) การจัดตั้ง “กองทุนระยองเข้มแข็ง” (เป็นกองทุนที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2550 จากผู้ว่าราชการจังหวัดระยองในขณะนั้น) โดยการระดมเงินทุนหรือทรัพย์สินจากผู้ประกอบการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเงิน ดอกผลและประโยชน์จากกองทุนดังกล่าวไปใช้ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหามลพิษที่เกิดจากการปล่อยและรั่วไหลของสารเคมีจากโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งพัฒนาพื้นที่ซึ่งได้รับผลกระทบจากกระบวนการผลิตในภาคอุตสาหกรรม (ในช่วงแรกสามารถระดมเงินจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้ประมาณ 31 ล้านบาท โดยได้รับเงินจากการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย 10 ล้านบาท บริษัทปตท. จำกัด (มหาชน) 10 ล้านบาท บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) 10 ล้านบาท และบริษัทบีแอลซีพี เพาเวอร์ จำกัด รวมถึงผู้ประกอบการรายอื่น ๆ อีก 1 ล้านบาท) (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 125)

(3) การจัดตั้ง “มูลนิธิกองทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองมาบตาพุด และชุมชนเทศบาลตำบลบ้านฉาง” ในปี พ.ศ. 2550 ทั้งนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ ได้แก่ (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 126)

- การดำเนินการติดตาม ตรวจสอบและเฝ้าระวังปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในเขตพื้นที่มาบตาพุดและองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฉาง
- ให้ความช่วยเหลือ ชดเชย บรรเทาและเยียวยาผลอันเกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษ ประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของชาวบ้าน
- ช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน และส่งเสริมสนับสนุนการป้องกันปัญหา การแก้ไขปัญหา รวมทั้งการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
- ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านการพัฒนาอาชีพของชุมชน รวมถึงส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษา การวิจัย การฝึกอบรม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสุขภาพอนามัยของประชาชน

การดำเนินงานของมูลนิธิฯ ในช่วงแรกได้รับเงินสนับสนุนจากการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจำนวน 10 ล้านบาท บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 10 ล้านบาท บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทในเครือของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) จำนวน 10 ล้านบาท และจากบริษัท บีแอลซีพี เพาเวอร์ จำกัด จำนวน 500,000 บาท (ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 มูลนิธิได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนจากกลุ่มบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) อีก 2 ล้านบาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 32.5 ล้านบาท (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 126)

(4) การจัดตั้ง “กองทุนสุขภาพเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพจากมลพิษจากอุตสาหกรรม” เป็นกองทุนที่ยึดหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Pollution Pays Principle: PPP) เพื่อนำเงินมาช่วยเหลืออุดหนุนกิจการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยแก่ประชาชนจากปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม โดยมีข้อเสนอ 3 แนวทาง ประกอบด้วย (คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง, 13 กุมภาพันธ์ 2558, หน้า 6-7)

- ข้อเสนอที่ 1 (ระยะสั้น) กรณีจังหวัดที่ประกาศเขตควบคุมมลพิษ เช่น จังหวัดระยอง จัดตั้งกองทุนสุขภาพในแผนปฏิบัติการเพื่อลดและขจัดมลพิษในเขตควบคุมมลพิษ (ในหมวดด้านสุขภาพ) ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพ.ศ. 2535
- ข้อเสนอที่ 2 (ระยะยาว) ให้แก้ไขเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 หมวดที่ 2 กองทุนสิ่งแวดล้อม ในมาตรา 23 เงินกองทุนให้ใช้จ่ายเพื่อกิจการ โดยเพิ่มเป็นเงินช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการใด ๆ เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งในมิติสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกัน ควบคุมโรค รักษาและฟื้นฟูสุขภาพ

- ข้อเสนอที่ 3 (ระยะยาว) เสนอให้ร่างพระราชบัญญัติ มาตรการการคลังเพื่อสุขภาพ/ สิ่งแวดล้อม ยึดหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพแนวคิดการบริหารจัดการและการจ่ายเงินสมทบสถานประกอบการ/ นโยบายสาธารณะที่สร้างขึ้น จ่ายสมทบตามความเสี่ยงที่จะก่อมลพิษ ไว้ในกองทุนฯ ร่วมกับภาครัฐบริหารกองทุนแบบพหุภาคี ภาครัฐภาคประชาชน ภาคสาธารณะสุขและภาคเอกชน องค์ประกอบในการบริการเป็นรูป “คณะกรรมการ” ทั้งนี้ มีได้หมายความว่าเมื่อจ่ายเงินสมทบแล้ว จะไม่มีความผิด ยังคงมีความผิดตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ และต้องจ่ายเงินสมทบเพิ่ม

สำหรับการดำเนินการของแต่ละกองทุนจะมีคณะกรรมการบริหารกองทุน เป็นผู้แทนที่มา จากภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ร่วมกันทำหน้าที่จัดสรรเงินกองทุน ให้ตอบสนองตรงต่อ ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

บทที่ 4

ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชน

การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้ส่งผลสองด้านควบคู่กันไป กล่าวคือ ในมิติหนึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้นำมาซึ่งการเติบโตของตัวเลขทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุ ขณะที่อีกมิติหนึ่งก็ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้โดยตรงก็คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นนี้ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนในพื้นที่ที่โรงงานอุตสาหกรรมกำลังจะขยายตัวไปหรือพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น อาจแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น (จังหวัดชลบุรีและระยอง) และมุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น (จังหวัดจันทบุรีและตราด) การนำเสนอทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่นี้ คณะผู้วิจัยจะแบ่งประเด็นในการนำเสนอเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น
2. มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น

มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น

ในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นนั้น มุมมองของภาคประชาชนต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรกเป็นภาคประชาชนที่มองว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสาเหตุและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงประชาชนที่อาศัยอยู่รอบโรงงานอุตสาหกรรมและประชาชนก็ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม กลุ่มที่สองเป็นภาคประชาชนที่มีฐานทางเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรม กล่าวคือ การเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนกลุ่มนี้สูญเสียที่ดินทำกิน กระทั่งพวกเขาต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจซึ่งเดิมอยู่บนฐานของการผลิตในภาคเกษตรกรรมสู่การผลิตเพื่อตอบสนองแรงงานและโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในพื้นที่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ การปรับตัวเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการรายย่อย เช่น การหันไปประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับบ้านเช่า ร้านค้าโชห่วยหรือการบริการในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น แม้จะมีฐานทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับภาคอุตสาหกรรมแต่

ภาคประชาชนกลุ่มนี้ก็ได้ปฏิบัติภารกิจดำรงอยู่ของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็ได้ปฏิบัติภารกิจสร้างหรือขยายโรงงานอุตสาหกรรมเช่นกันเพราะการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมย่อมหมายถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่พวกเขาได้รับ แต่การเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมต้องเพิ่มขึ้นโดยที่โรงงานอุตสาหกรรมและรัฐ (รวมถึงกลไกรัฐ) ต้องมีความจริงใจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมด้วยเหตุนี้ทางเลือกต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคประชาชนจึงผันแปรไปอุดมการณ์และเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ห้อมล้อมภาคประชาชนเหล่านั้น ทำให้ข้อเสนอที่มีต่อทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นแบ่งเป็น 2 แนวทางคือ

1. ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่เห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมนำมาซึ่งปัญหาและผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่

1.1 การหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม (Deindustrialization) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมไม่มีศักยภาพหรือความสามารถ (Carrying Capacity) ในการรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมอีกต่อไป ข้อเสนอเพื่อให้เกิดการหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรมในที่นี้ สามารถแบ่งเป็น 2 มิติจากภาคประชาชน 2 กลุ่ม คือ

1.1.1 ข้อเสนอจากภาคประชาชนในพื้นที่ที่มามากมลพิษ จังหวัดระยอง ที่เสนอให้หยุดสร้างและขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่มามากมลพิษเพราะพื้นที่ที่มามากมลพิษกำลังเผชิญกับปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมหลากหลายมิติ ข้อมูลที่ถูกใช้เพื่อสนับสนุนทางเลือกเช่นนี้เป็นข้อมูลที่ตัวแทนของภาคประชาชนกลุ่มนี้ (ภายใต้กระบวนการทำงานร่วมกับนักวิชาการจากส่วนกลาง) นำไปใช้เพื่อต่อสู้ในศาลปกครองในช่วงที่มีการเรียกร้องให้มีประกาศเขตควบคุมมลพิษในพื้นที่มามากมลพิษ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษที่มีการกล่าวอ้างถึงข้อมูลจากกรมควบคุมมลพิษในพื้นที่ให้ เห็นว่ามีสารอินทรีย์ระเหยอันเป็นที่มาของกลิ่นเหม็นต่าง ๆ ในพื้นที่มามากมลพิษมากกว่า 40 ชนิด ในจำนวนนี้มีสารที่เป็นสารก่อมะเร็งถึง 20 ชนิดและเป็นสารก่อมะเร็งที่มีค่าสูงเกินกว่ามาตรฐานสิ่งแวดล้อมขององค์การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจากสหรัฐอเมริกา (US-EPA Region 6 Screening Level) ถึง 19 ชนิดโดยมลพิษเหล่านี้สูงกว่าระดับการเฝ้าระวังตั้งแต่ 1.3 เท่าถึง 693 เท่า หรือข้อมูลของกลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะร่วมกับกลุ่มกรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่มามากมลพิษมีสารอินทรีย์ระเหยง่ายในระดับที่สูงกว่าระดับเฝ้าระวังในบรรยากาศขององค์การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection Agency (EPA) Region 6 Screening Level: US-EPA 6) ประเทศสหรัฐอเมริกา เช่นเดียวกับข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ เช่น ข้อมูลของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดระยอง ปี พ.ศ. 2550 ที่ได้ตรวจร่างกายประชาชนในพื้นที่จำนวน 2,117 คน ผลการตรวจสอบ พบว่า ประชาชนจำนวน 329 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 16 มีสาร

เบนซินในเลือดสูงเกินค่ามาตรฐาน โดยชุมชนที่พบจำนวนประชาชนที่มีสารเบนซินมากที่สุด คือ ชุมชนโสภณจำนวน 52 ราย รองลงมา คือ ชุมชนมาบข่า 31 รายและตลาดห้วยโป่ง 30 ราย หรือ การศึกษาของสถาบันมะเร็งแห่งชาติ ที่ได้ศึกษาอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งในจังหวัดระยองแบบ Population-Based Cancer Registry โดยเปรียบเทียบอัตราการเกิดโรคมะเร็งใน 9 จังหวัดของ ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2542 คือ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง นครพนม ขอนแก่น ระยอง อุดรธานี กรุงเทพฯ ประจวบคีรีขันธ์และสงขลา เมื่อเทียบอัตราอุบัติการณ์ของผู้ป่วยโรคมะเร็งใน 9 จังหวัด พบว่า อัตราอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งปอดและมะเร็งตับในจังหวัดระยองสูงกว่าจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ กรุงเทพฯและสงขลา สำหรับอุบัติการณ์ของผู้ป่วยโรคมะเร็งหลอดอาหาร มะเร็ง กระเพาะปัสสาวะ มะเร็งเม็ดเลือดขาวและมะเร็งปากมดลูกของจังหวัดระยองพบว่ามีอัตราที่สูงที่สุด ส่วนมะเร็งเต้านมของจังหวัดระยองมีอัตราอุบัติการณ์สูงสุดเป็นอันดับที่สอง เป็นต้น (ศาลปกครอง ระยอง, 2552)

สภาพปัญหามลพิษที่ดำรงอยู่ในพื้นที่มาบตาพุดนำไปสู่การประกาศเขตควบคุม มลพิษในพื้นที่มาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียงนั้น สะท้อนให้ถึงความล้มเหลวในการจัดการและแก้ไข ปัญหามลพิษจากการพัฒนาอุตสาหกรรมของกลไกรัฐที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นหากมีการขยายพื้นที่การ พัฒนาอุตสาหกรรมออกไปย่อมซ้ำเติมสถานการณ์มลพิษให้มีความรุนแรงมากขึ้น

ทั้งนี้การหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขจำเป็น (Necessary Condition) ที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนโดยรอบ โรงงานอุตสาหกรรม ดังถ้อยคำที่ถูกถ่ายทอดจากผู้ประสานงานเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก ที่ว่า

“ความฝันสูงสุดก็คือว่า ถ้าโรงงานหยุดขยายไปได้นี้เราก็พึงพอใจแล้ว แล้วถ้าเกิด หยุดขยายแล้วมันจะหาคำตอบในการแก้ปัญหาได้ตรงจุดที่สุด แต่ถ้าโรงงานยังขยาย อยู่นี้การแก้ปัญหาที่ไม่มีทางแก้ได้ แล้วหลังจากการหยุดขยายแล้วผมยังเชื่อว่า โรงงานกับชุมชนต้องอยู่ด้วยกันต่อไป เพราะมันหนีกันไม่ได้ ในเมื่อมันหนีกันไม่ได้ แล้วโรงงานก็ไม่มีแผนจะขยายต่อ” (สุทธิ อัมชาสัย, 2553 ก)

เมื่อพิจารณาถึงตัวอย่างมาตรการในการแก้ไขปัญหาที่ภาคประชาชนกลุ่มนี้นำเสนอ เช่น ข้อเสนอของผู้ประสานงานเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออกในครั้งที่มีชีวิตอยู่ที่เข้าเห็นว่าจะต้องไม่ มีการลงทุนใด ๆ ในพื้นที่มาบตาพุดอีกต่อไป และจำเป็นต้องมีการใช้เครื่องมือแบบใหม่ในการเข้าไป แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาในระยะยาวที่ต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งมีมาตรการทางกฎหมายและการลงโทษผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่รัฐที่ ละเมิดกฎ กติกาสังคม เป็นต้น

“...ที่เราคาดหวังคือ อย่างที่หนึ่งปัญหาต้องถูกแก้ คือ เราอยากได้เครื่องมือใหม่ที่จะเข้าไปจัดการกับปัญหาเหล่านี้ ที่เป็นเครื่องมือระยะยาวในการเข้าไปดูแลและจัดการ ต้องใช้หลายมาตรการในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงมาตรการลงโทษ และไม่มีการลงทุนในพื้นที่นี้อีก เพราะมีการทำให้สังคมเข้าใจผิดมาตลอดว่า ถ้าไม่มีการลงทุนแล้วประเทศจะมีปัญหา ต้องทำให้สังคมเข้าใจให้ได้ว่า ถ้ามีการลงทุนที่มากเกินไปกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้ ก็จะเป็นการสร้างปัญหาในภายหลัง จะมีการเสียชีวิต เจ็บ จนทำให้เห็นภาพลบของการพัฒนา...”
(สุทธิ อัมชาสัย, 2553 ก)

1.1.2 ข้อเสนอจากภาคประชาชนในพื้นที่มตะนคร จังหวัดชลบุรี ที่เสนอให้หยุดขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร เพราะภาคประชาชนกลุ่มนี้เห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในชุมชนท้องถิ่นหลายมิติ เช่น ปัญหาน้ำเสียทั้งที่เกิดจากชุมชนที่อยู่โดยรอบโรงงานอุตสาหกรรมและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งโรงงานที่อยู่ในนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรม หรือปัญหาขยะมูลฝอยที่เกี่ยวข้องความพร้อมและศักยภาพในการจัดการรวมถึงพื้นที่ในการฝังกลบขยะที่เริ่มมีไม่เพียงพอต่อปริมาณขยะ เช่นเดียวกับกับกากอุตสาหกรรมที่มีการลักลอบทิ้งขยะอันตรายและกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมในหลายพื้นที่โดยรอบโรงงานอุตสาหกรรม หรือปัญหาเรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะในช่วงอากาศปิดซึ่งชุมชนจะได้รับความเดือดร้อนจากกลิ่นการฟุ้งกระจายของสารเคมีที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว ปัญหาและมลพิษดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่กับการขยายตัวของเมืองที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนรอบโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งปัญหาประชากรแฝง การลดลงของอาชีพและพื้นที่เกษตรกรรม ปัญหาอาชญากรรมและการจราจรติดขัด (ธัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2557, หน้า 11-17) ซึ่งการขยายตัวของการพัฒนาอุตสาหกรรมจะยิ่งซ้ำเติมปัญหาที่มีอยู่เดิมและสร้างปัญหาในพื้นที่ใหม่ ๆ เช่น การขยายพื้นที่ของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทราหรือพื้นที่อำเภอบางปะกง จังหวัดชลบุรีที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งผลิตข้าวเจ้า ปลา (ปลาสลิด ปลานิล ปลาดุก ปลากระพง ปลาเยี่ยงปลานวลจันทร์ ปลาม้า ปลาสรวย ปลาช่อน) กุ้ง (กุ้งกุลาล่า กุ้งขาว กุ้งก้ามกราม) เป็นต้น ภาพสะท้อนของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเห็นได้จากแถลงการณ์ของเครือข่ายภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ออกมาเรียกร้องให้ยุติอุตสาหกรรมพื้นที่รอยต่อชลบุรีและฉะเชิงเทรา ที่ว่า

“ประสบการณ์จากโรงงานอุตสาหกรรมแทบทุกแห่งได้สร้างปัญหาสังคม ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาสุขภาพ และปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อตรงถึงพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมอันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมทั้งที่อยู่ติดกับตัวโครงการและชุมชนใกล้เคียง.....ผลกระทบอย่างสำคัญของทุนอุตสาหกรรม คือการแย่งชิงปัจจัยในการดำรงชีวิต แย่งชิงพื้นที่ผลิตอาหารของเกษตรกรผู้ทำหน้าที่เลี้ยงพลโลกและคนไทยตลอดมา ทุนอุตสาหกรรมควรจะยุติการรุกรานพื้นที่ของเกษตรกรไว้เพียงเท่านี้ เพราะเรามีความสูญเสียคุณค่าด้านเกษตรกรรมในอดีตที่ไม่อาจฟื้นคืนได้มากพอแล้ว.....ผลกระทบที่ประชาชนชาวฉะเชิงเทราและชลบุรีจะได้รับนั้นย่อมไม่ต่างไปจากวิกฤตที่เกิดขึ้นแล้วกับพี่น้องเกษตรกรในจังหวัดต่าง ๆ ที่กล่าวมา (หมายถึงจังหวัดที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม: ผู้วิจัย) พื้นที่ บางปะกง ชุมชนริมคลองตำหรุ พานทอง เขาหิน ท่าข้าม หนองกะขะ ดอนหัวฟ่อ บ้านเก่า ที่ต่างรับผลกระทบด้านมลภาวะและเกิดทุกขภาวะจากนิคมอมตะนคร แห่งที่ 1 ที่ดำเนินการมากกว่า 10 ปี ก็ไม่มีวิแว่วว่าจะยุติลงได้ มักรู้เพียงคำอ้างว่ากำลังดำเนินการอยู่เรื่อยมาอย่างไม่เห็นผลจริงแต่อย่างใด.....ความไม่น่าเชื่อถือที่เกิดขึ้นซ้ำซากของนิคมฯ ที่ผ่านมาก็คือ นิคมฯ จะอ้างว่าทุกอย่างอยู่ระหว่างการแก้ไขและอ้างถึงโครงการใหม่ ๆ ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมสะอาดแต่ก็ยังไม่เคยเห็นรูปธรรมที่เป็นจริง ยังไม่มีตัวอย่างการอยู่ร่วมกันระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมที่มีความปรองดองกันได้จริงในประเทศของเรา.....ความฉ้อฉลเริ่มตั้งแต่การกว้านซื้อและบีบซื้อที่ดินในราคาถูกจากพี่น้องประชาชนผู้มีหนี้สิน โดยมีผู้นำในท้องถิ่นนั่นเองเป็นนายหน้า และมักจะเกิดการซื้อขายที่ดินก่อนการประกาศเขตอุตสาหกรรม การกระทำที่ขาดธรรมาภิบาล ขาดมาตรฐานภาพของผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้เกิดทุกพื้นที่โดยไม่เคยมีการเอาผิดได้เลย ทั้งที่มีรัฐธรรมนูญและกฎหมายคุ้มครองแต่ก็ไม่เคยมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง.....ความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งของนิคมอุตสาหกรรม และบริษัทที่ลงทุนก็ไม่มี ความหมดจดชัดเจน เมื่อการลงทุนนั้นมีรากฐานของความไม่ตรงไปตรงมาตั้งแต่การจัดทำผังเมือง การประกาศเขตอุตสาหกรรมโดยประชาชนไม่มีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญ แม้การทำประชาพิจารณ์ก็ยากที่จะมีความชอบธรรมเมื่อบริษัทผู้ลงทุนเป็นผู้ว่าจ้างให้เกิดการทำประชาพิจารณ์เสียเอง ผู้รับจ้างย่อมตอบโจทย์ผู้ว่าจ้าง อาศัยช่องว่างของกฎหมายที่ยังไม่ชัดเจนทำประชาพิจารณ์ที่ปราศจากการมีส่วนร่วมที่ครบด้านของคนในชุมชน มีการกะเกณฑ์เลือกเชิญเพียงคนบางกลุ่มเข้าสู่เวทีเท่านั้น การแจ้งข่าวในชุมชนไม่กระทำอย่างกว้างขวางชัดเจน การซักถามโต้แย้งจากผู้คัดค้านก็มิได้รับคำตอบ ทั้งจากฝ่าย

ปกครองท้องถิ่นและจากบริษัทที่ปรึกษาผู้รับจ้างจัดเวทีเพื่อทำรายงานผลกระทบฯ แต่อย่างใด การยึดหลักประชาธิปไตยที่ต้องรับฟังเสียงส่วนใหญ่และคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อยก็ได้ถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังโดยผู้มีอำนาจทุกระดับชั้นเราไม่ต้องการโรงงานอีกแล้ว เราไม่ยอมให้แม่ของเราต้องไปล้างลิ้นมด น่องไปเป็นสาวโรงงาน และพ่อต้องไปเป็นยามเพียงเพื่อรับค่าแรงขั้นต่ำ ชีวิตวันนี้มันคืออยู่แล้ว พวกเราจะไม่ย้ายไปไหนอีกแล้ว ผืนดินนี้ปู่ย่าพ่อแม่สร้างมาเราจะปักหลักที่นี่ตลอดไป แถว ๆ นี่ญาติกันทั้งนั้นปู่ย่าตายายก็แก่แล้วจะให้แกอยู่กันยังไงหากโรงงานเข้ามาไม่ว่าการต่อสู้ครั้งนี้จะเหลืออยู่สักเท่าไรเราก็คงจะไม่ไปไหน.....พี่น้องเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ที่ไม่เอาโรงงานแต่ไม่กล้าแสดงออกเพราะกลัวอำนาจอิทธิพลผู้นำท้องถิ่นส่วนมากก็คนของเขาทั้งนั้น ล้วนเป็นนายหน้าค้าที่ดิน เป็นที่รู้กัน..... คุณวิกรม เขาบอกว่าเขาอยากจะเป็นคนดี พวกเราไม่รู้ว่าคำว่าคนดีของเขาคืออะไร ทำไมต้องทำให้พ่อแม่พี่น้องของพวกเราต้องเดือดร้อนกายใจกันแบบนี้ ถ้าเขาอยากจะเป็นคนดีจริงๆก็ขอให้หยุดโครงการนี้” (แถลงการณ์เครือข่ายรักแม่พระธรณี ฉบับที่ 1, 2554)

1.2 การทบทวนการกำหนดผังเมือง ข้อเสนอเช่นนี้เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่พื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมมีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างต่อเนื่องกระทั่งเกิดการ “รุกล้ำ” เข้าไปสู่พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่อนุรักษ์ ดังกรณีของพื้นที่ต่าง ๆ ต่อไปนี้

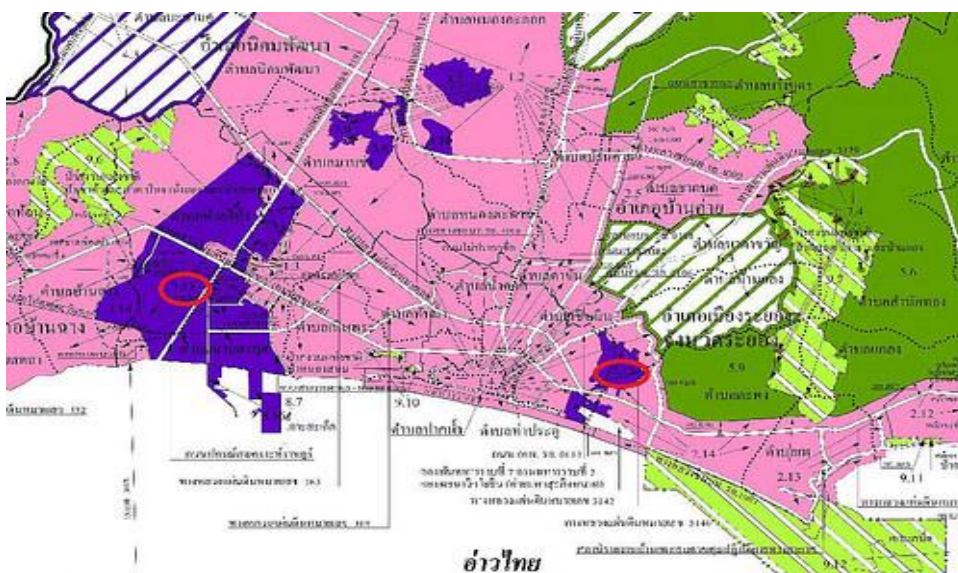
1.2.1 กรณีพื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง ที่ประชาชนกลุ่มหนึ่งเห็นว่าโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มขยายตัวและเข้ามาใกล้ชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมเข้าใกล้ชุมชนเช่นนี้อาจนำมาซึ่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่รอบโรงงานอุตสาหกรรม ดังความรู้สึกของประชาชนรายหนึ่งในพื้นที่มาบตาพุดที่ว่า

ทุกวันนี้ผังเมืองสีม่วงมันเลาะเข้ามาในชุมชนเรามากเกินไป สภาพความเป็นอยู่ของเราในปัจจุบัน โรงงานอุตสาหกรรมพ่นมลพิษใส่ลมหายใจเราทุกวัน ทำให้เราอยู่ไม่ได้” (เจริญ เดชคุ้ม, 2554 อ้างถึงใน แม้นวาด กุญชร ณ อยุธยา และรวงทอง จันดา, 2554, หน้า 75)

ความพยายามของการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดและใกล้เคียงนี้เห็นได้ชัดเจนจากร่างผังเมืองฉบับใหม่ (พ.ศ. 2558) ที่ยังสนับสนุนให้เกิดการขยายอุตสาหกรรมในพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่อนุรักษ์ชนบทและพื้นที่เขตควบคุมมลพิษ เช่น ขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมสู่

พื้นที่ตำบลบ้านแลง ตำบลเชิงเนิน ตำบลตะพง และตำบลห้วยโป่ง เป็นต้น กระทั่งเกิดการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่มาบตาพุดและใกล้เคียงเรียกร้องให้เกิดการทบทวนและแก้ไขผังเมืองใหม่สาเหตุที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่มาบตาพุดและเครือข่ายออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านผังเมืองรวมในลักษณะเช่นนี้ ถูกถ่ายทอดให้เห็นจากตัวแทนผู้คัดค้านรายหนึ่งที่ว่า

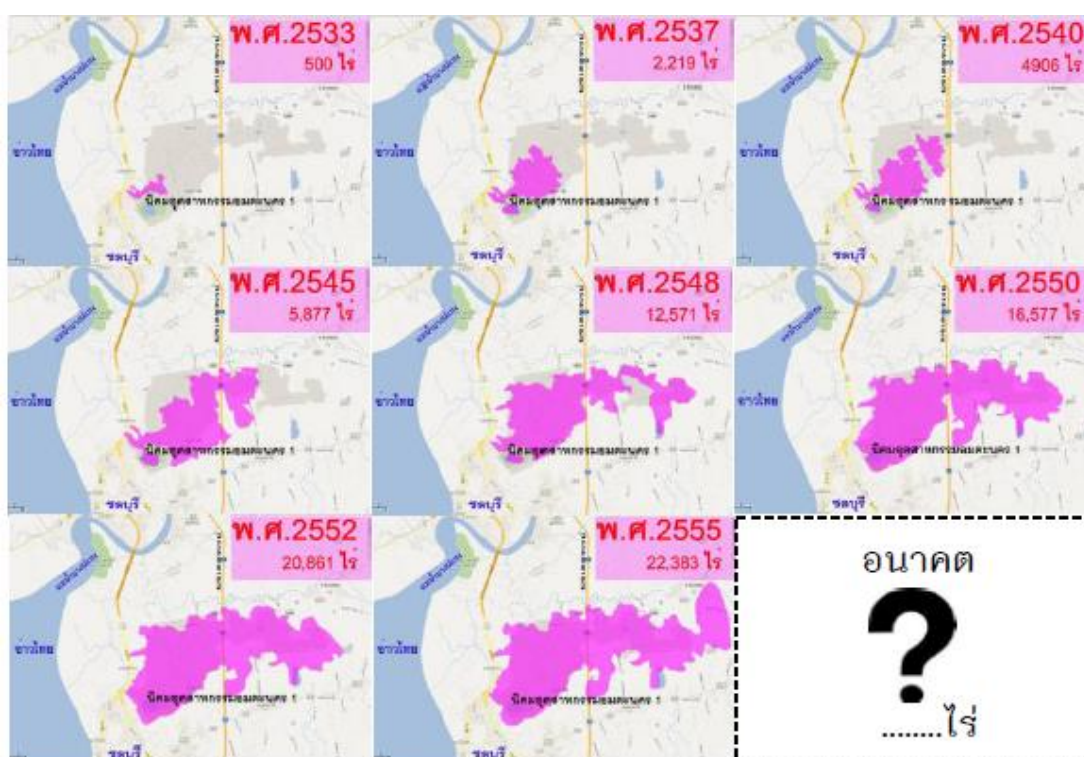
“แทนที่เราจะได้บทเรียนจากคดีมาบตาพุด ที่ก็ชัดเจนอยู่ว่ามีการเจ็บป่วย ผิดปกติ สิ่งแวดล้อมเสียหายรุนแรงจนต้องประกาศเขตควบคุมมลพิษ ทำแผนลด และขจัดมลพิษ เสียเงินไปก็พันล้าน แต่ร่างผังเมืองฉบับนี้สวนทางหมดเลย ปลดล็อคหมดทุกอย่าง อยากจะสร้างโรงงานตรงไหนก็ได้หมดยกเว้นไปสร้างบนป่าเขา” (นิชา รักพานิชฉณี, ให้สัมภาษณ์ประชาไท, 7 สิงหาคม 2558)

ภาพที่ 8 ร่างผังเมืองรวมจังหวัดระยอง พ.ศ. 2558

1.2.2 กรณีพื้นที่อมตะนคร จังหวัดชลบุรี ในกรณีของจังหวัดชลบุรีที่มีการประมาณการกันว่าในช่วงปี พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2555 พื้นที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนครมีการขยายตัวจากเดิม 500 ไร่ มาเป็น 22,383 ไร่ หรือมีการขยายตัวของที่ดินเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 44 เท่าหรือเฉลี่ยปีละประมาณ 1,094 ไร่ พื้นที่โครงการของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครแบ่งออกเป็น 2 ส่วนส่วนแรก ได้แก่ ระยะที่ 1-8 ซึ่งเปิดดำเนินการอยู่ในปัจจุบันมีพื้นที่ 20,861.24 ไร่ ส่วนที่สองคือระยะที่ 9 เป็นพื้นที่ส่วนขยายตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.มาบโป่ง อ. พานทอง จ. ชลบุรีมีพื้นที่ 1,477 ไร่ (สัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2557, หน้า 7-8)

การขยายผังเมืองโดยการเพิ่มพื้นที่อุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นนี้ทำให้ชุมชนท้องถิ่นหลายชุมชนถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรม เช่น วัดมาบสามเกลียวที่ถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น กระทั่งวิถีชีวิตดั้งเดิมล่มสลาย การผลิตแบบเกษตรกรรมถูกแทนที่ด้วยภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งยังส่งผลโดยตรงต่อปัญหามลพิษ รวมทั้งการสร้างความกังวลเกี่ยวกับปัญหามลพิษที่จะเกิดขึ้นตามมา เช่น กรณีผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ที่มีความวิตกเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพน้ำ ขยะมูลฝอย กากของเสียอุตสาหกรรม กลิ่นและการขยายตัวของเมือง (สัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2557, หน้า 11-16)

ภาพที่ 9 การขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 - 2555

เมื่อพิจารณาถึงข้อเสนอของภาคประชาชนในการจัดทำผังเมืองรวมในพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมนั้น โดยส่วนใหญ่เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของควรมีมาตรการที่เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดให้มีพื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone) ระหว่างเขตอุตสาหกรรมและพื้นที่อยู่อาศัยให้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ รวมถึงให้มีการพัฒนาพื้นที่ให้เพื่อเป็นเขตชุมชนและการพาณิชยกรรมซึ่งมีที่ตั้งอยู่ไกลจากพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างน้อย 3 กิโลเมตรขึ้นไปขณะที่กระบวนการในการจัดทำผังเมืองต้องมีมาตรการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการกำหนดผังเมืองอย่างแท้จริง และต้องไม่การดำเนินการเช่นเดียวกับการจัดทำผังเมืองที่ผ่านมา

กล่าวคือ ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียไม่รับทราบข้อมูลข่าวสารของการจัดทำผังเมืองหรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในบางขั้นตอน เช่น การจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนแต่อำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายกลับอยู่ที่คณะกรรมการผังเมืองและรัฐบาล เป็นต้น หรือการเรียกร้องให้กระทรวงมหาดไทยเร่งประกาศร่างกฎกระทรวงผังเมืองรวมแต่ละจังหวัด บังคับใช้เป็นกฎหมาย โดยเฉพาะร่างกฎกระทรวงผังเมืองรวมที่ได้ผ่านประชาพิจารณ์ของทุกภาคส่วน เพราะเกรงว่าที่ดินสำหรับทำการเกษตรและที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่สีเขียว จะถูกปรับเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมหรือพื้นที่สีม่วง (แม่น้ำวัด กุญชร ณ อยุธยาและรวงทอง จันดา, 2554, หน้า 49-50; สมนึก จงมีวสิน, ให้สัมภาษณ์ประชาชาติธุรกิจ, 21 เมษายน 2556)

1.3 การทบทวนเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

ข้อเสนอในการทบทวนเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยส่วนใหญ่จะเป็นการอ้างอิงความคิดเห็นของนักวิชาการจากส่วนกลางและกลไกรัฐที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม หรือเป็นการประมวลตัวแบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือการประเมินผลกระทบสุขภาพที่ควรจะเป็นตามความเห็นของภาคประชาชนกลุ่มนี้ ดังนั้นการนำเสนอทางเลือกในมิตินี้คณะผู้วิจัยจึงจะขอแนะนำเสนอทางเลือกการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ควรจะเป็นตามข้อเสนอของนักวิชาการที่ภาคประชาชนกลุ่มนี้อ้างอิงถึงเป็นหลัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 การทบทวนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) กล่าวได้ว่าการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นมาตรการทางกฎหมายที่กำหนดให้โครงการบางประเภทต้องจัดทำรายงานการศึกษาเพื่อคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินโครงการและเสนอแนะมาตรการลดและตรวจสอบผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาโครงการอย่างเหมาะสมโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งในระหว่างการก่อสร้างและการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามแล้วแต่การดำเนินการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมากลับพบปัญหาที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ (ปาริชาติ ศิวะรักษ์, 2545)

-การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเป็นการประเมินเฉพาะระดับโครงการเท่านั้น (Project-level) กล่าวคือ เป็นการดำเนินเฉพาะบางประเภทและขนาดโครงการ ไม่ได้กำหนดให้มีการจัดทำรายงาน EIA ในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ทำให้ EIA เป็นมาตรการเชิงรับไม่มีประสิทธิผลในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนได้เท่าที่ควร

-ขั้นตอนและกระบวนการจัดทำและการพิจารณารายงาน EIA ยังมีลักษณะรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในขั้นตอนการกำหนดนโยบาย การคิดและตัดสินใจเพื่อเลือกแนวทางการพัฒนาพื้นที่ การกำหนดขอบเขตการศึกษาผลกระทบ การจัดทำและการพิจารณารายงาน EIA ปัญหาดังกล่าวเป็นผลที่เกี่ยวเนื่องกับกฎหมาย/กระบวนการที่ยังไม่รับรองหรือ

ส่งเสริมการมีส่วนร่วม รวมทั้งการขาดกลไกที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ ขาดความจริงใจในการจัดการมีส่วนร่วม กระทั่งการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมถูกตั้งข้อสงสัยและไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน

- กระบวนการ EIA เน้นการวิเคราะห์ผลกระทบมากกว่าการพัฒนาและวางแผนจัดการผลกระทบ ขณะเดียวกันที่ผ่านมาขาดการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในรายงาน EIA

ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียกับการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมมองว่า EIA เป็นเพียงการทำรายงานเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับโครงการต่าง ๆ เท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงข้อเสนอในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ควรจะเป็นนั้น มีการกล่าวถึงการนำเอาแนวคิดที่เรียกว่า "การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์" (Strategic Environmental Assessment: SEA) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ ประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินระดับนโยบาย แผน และโปรแกรม (Policy, Plan and Program: PPP) โดยบูรณาการมิติด้านสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจสังคมและเปรียบเทียบทางเลือกในการตัดสินใจเพื่อให้การตัดสินใจนั้นมีคุณภาพ รอบคอบ โปร่งใสและมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ทั้งนี้ SEA เป็นกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่ก่อนการทำนโยบาย แผน และโปรแกรม โดยมีกระบวนการของการประเมินผลกระทบทั้งในแง่บวก และแง่ลบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ สำหรับทางเลือกต่าง ๆ โดยข้อมูลที่ได้จากการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ทั้งหมดจะถูกส่งต่อไปให้ผู้สร้างและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจให้ใช้นโยบาย แผน และโปรแกรม (เรวดี โรจนกนันท์, 2559)

เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) และการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (SEA) ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2551)

- EIA เป็นการประเมินผลกระทบในระดับโครงการ ส่วน SEA เป็นการประเมินผลกระทบในระดับนโยบาย แผนและโครงการ

- EIA เน้นการผลกระทบสิ่งแวดล้อม ส่วน SEA เน้นการออกแบบเพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมในการลดกระทบด้านลบและใช้ประโยชน์จากผลกระทบทางบวก

- EIA เป็นการประเมินผลกระทบทางตรง (Direct Impact) และทางอ้อม (Indirect Impact) เท่านั้น แต่ SEA จะมีการประเมินผลกระทบสะสม (Cumulative impact) และผลกระทบเสริมกัน (Synergistic Impact) และเชื่อมโยงผลกระทบที่เกี่ยวข้องในทุก ๆ ด้านเข้าด้วยกัน

- SEA เป็นการประเมินที่ต้องบูรณาการเทคนิควิธีการที่หลากหลายและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบภาพรวมในเชิงพื้นที่และเชิงคุณภาพเพื่อบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร และเกิดความยั่งยืนทั้งมิติสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ

- SEA เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกชั้นตอนและทุกระดับของการตัดสินใจบนพื้นฐานแนวคิดการมีส่วนร่วมของสาธารณะ (Public Participation) และเน้นการสร้างเครือข่าย แต่ EIA จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมสาธารณะในกรณีโครงการดังกล่าวเกี่ยวข้องและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูง ขณะที่ EIA ไม่ได้นำเสนอทางเลือกเพื่อให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการ

1.3.2 การทบทวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) การประเมินผลกระทบทางสุขภาพถูกนำมาใช้ในสังคมไทยในช่วงการปฏิรูประบบสุขภาพ กระทั่งมีการบรรจุเครื่องมือดังกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ต่อมาแนวคิดที่ว่าด้วยการประเมินผลกระทบทางสุขภาพก็ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 67 วรรคสอง ความว่า (เอชไอเอ., 2559)

“ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว”

ในช่วงแรกการประเมินผลกระทบทางสุขภาพกลายเป็นเครื่องมือของภาคประชาชนในการต่อสู้เพื่อให้เกิดการระงับการก่อสร้างหรือขยายการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น กรณีพิพาทเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเลยต่อหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควรดังกรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดหรือที่ผู้คนในสังคมรู้จักกันในนามของ “กรณีการขอให้ศาลระงับการก่อสร้างโครงการหรือกิจกรรม 76 โครงการ” (ศาลปกครองกลาง, 2552, หน้า 4-7 อ้างถึงใน ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 198)

กระทรวงสาธารณสุขกลางมีคำสั่งเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2557 กำหนดมาตรการหรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกช่วงคราวก่อนคำพิพากษาโดยสั่งระงับโครงการทั้ง 76 โครงการที่จะดำเนินการก่อสร้างในพื้นที่มาตาพุดเอาไว้เป็นการชั่วคราว อย่างไรก็ตามแล้วแต่เมื่อมีการนิยามคำว่า “โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ” นั้น ปรากฏว่ามีการกำหนดประเภทโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงฯ ที่จะต้องดำเนินการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพเอาไว้ 11 โครงการ ทำให้โครงการก่อสร้างหรือขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมจำนวน 76 โครงการที่ถูกภาคประชาชนฟ้องร้องนั้นสามารถดำเนินการต่อไปได้ (มีเพียง 2 โครงการเท่านั้นที่ถูกระงับการดำเนินการ)

ประเด็นดังกล่าวทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการทบทวนการกำหนดประเภทของโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงฯ และทำให้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเป็นเครื่องมือที่ปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมมากว่าเป็นกระบวนการที่สร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มทุนที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในปัจจุบันยังมีปัญหาที่ปรึกษาทางวิชาการที่ต้องพึ่งเงินจากบริษัทที่สร้างโรงงานอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังถูกจำกัดอยู่ที่การมีส่วนร่วมในชั้นแสดงความคิดเห็นเท่านั้นและยังไม่มีให้นำแนวคิดความรับผิดชอบทางสังคมเข้ามาอยู่ในกระบวนการประเมินเป็นผลให้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่ผ่านมาเป็นเพียง “พิธีกรรม” ในการขออนุญาตเปิดโรงงานโดยมีประชาชนเป็นเพียง “หน้าม้า” ที่ได้รับของแจกจากบริษัทและเงินค่ารถสำหรับการเข้าร่วม กระทั่งกระบวนการดังกล่าวกลายเป็นอาชีพหนึ่งของประชาชนในพื้นที่

ทางออกในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่ถูกนำเสนอโดยภาคประชาชนกลุ่มนี้คือ กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพต้องเป็นการประเมินในระดับ “ฐานราก” ใช้กระบวนการแบบ “ล่างขึ้นบน” (Bottom-up) เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียอย่างหลากหลายและครอบคลุมทุกฝ่าย โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในทุกมิติ

แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากฐานรากซึ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับความคิดของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ในเรื่อง “การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน”

(Community Health Impact Assessment: CHIA)¹⁹ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะหรือโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้สร้างเครื่องมือการประเมินผลกระทบตามสภาพภูมินิเวศน์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น²⁰ ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้วางแนวทางในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ (สมพร เพ็งคำ, 2555, หน้า 7)

ก. ขั้นตอนแรก เป็นการสร้างเครื่องมือของชุมชนหรือการนิยามคำว่า “สุขภาพชุมชน” กล่าวคือ เป็นการกำหนดอนาคตและวิสัยทัศน์ของชุมชนและการค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อ

¹⁹ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้ออกประกาศหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ โดยแบ่งการทำเอชไอเอออกเป็น 4 แบบ คือ หนึ่งการทำเอชไอเอในระดับโครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง (เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 67 วรรคสอง: ผู้วิจัย), สองการทำเอชไอเอในระดับนโยบายสาธารณะและการดำเนินกิจกรรมด้านการวางแผนพัฒนาที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนอย่างรุนแรงในอนาคต (เป็นการดำเนินการโดยสมัครใจของหน่วยงาน), สามการทำเอชไอเอกรณีที่มีการขอให้สิทธิตามมาตรา 11 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติที่ระบุว่า “บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชนและแสดงความเห็นของตนเองในเรื่องดังกล่าว และสี่การทำเอชไอเอในฐานะกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมซึ่งความคิดเช่นนี้เป็นที่มาของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment)”

²⁰ ในกรณีของประเทศไทยนับตั้งแต่ ปี พ.ศ.2551 เป็นต้นมาได้มีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนในหลายพื้นที่เช่น กรณีการสร้างท่าเรือน้ำลึกและการพัฒนาอุตสาหกรรมในอำเภอสิชลและอำเภอท่าศาลา ซึ่งผลการประเมินเอชไอเอโดยชุมชน พบว่า พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งวางไข่ของปลากว่า 100 สายพันธุ์ กระทั่งพื้นที่นี้กลายเป็นแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนกว่าปีละ 391 ล้านบาท ผลของการประเมินครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันเป็นเครือข่ายปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารนครศรีธรรมราช หรือกรณีโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน 600 เมกะวัตต์ในพื้นที่ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ผลการประเมินผลกระทบทางสุขภาพชุมชนทำให้เห็นว่าโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกับพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรกว่า 2,000 ไร่ เป็นต้น สำหรับต่างประเทศแคนาดา ถือเป็นประเทศแรกๆ ที่เริ่มมีการพัฒนารูปแบบและแนวทางการทำเอชไอเอชุมชนโดยรู้จักในนามของ “กระบวนการประชาชนประเมินผลกระทบต่อตนเอง”(People Assessing Their Health: PATH) โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านสาธารณสุข องค์กรชุมชนและมหาวิทยาลัย ภายใต้การสนับสนุนจากกระทรวงสุขภาพ ผลจากกระบวนการประชาชนประเมินผลกระทบต่อตนเองนั้นทำให้คนในชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน รวมถึงอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างรอบด้านทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม กระทั่งผู้คนในชุมชนสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพของชุมชน

สุขภาพของผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านสังคม หลังจากนั้นจึงพัฒนาตัวชี้วัดของปัจจัยกำหนดสุขภาพในแต่ละประเด็น

ข. ขั้นตอนที่สอง การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน คือ การที่ผู้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาว่าการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยกำหนดสุขภาพของชุมชนอย่างไร เครื่องมือสำคัญในกระบวนการนี้ ได้แก่ แผนที่ชุมชน แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน ระบบนิเวศน์ วิถีชีวิต ทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น

ค. ขั้นตอนที่สาม การผลักดันสู่กระบวนการตัดสินใจ คือ การผลักดันข้อมูลที่ได้จากการทำเอชไอเอของผู้กำหนดนโยบาย เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐส่วนกลาง เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศของท้องถิ่น

ง. ขั้นตอนที่สี่ การติดตามและประเมินผล เพื่อติดตามผลกระทบทั้งทางบวกและลบโดยใช้เครื่องมือที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้น

ทั้งนี้เงื่อนไขที่จะทำให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนได้รับการยอมรับจากผู้คนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องมีการชี้แจงและสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ รวมทั้งสร้างกระบวนการสื่อสารสาธารณะเพื่อให้สาธารณชนได้รับทราบถึงกระบวนการขั้นตอน กระบวนการและเป้าหมายของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน

เหนือสิ่งอื่นใดผู้วิจัยเห็นว่าผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายต้องมีความจริงจังและผลักดันให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกซึ่งทำหน้าที่ในการป้องกันปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมผ่านหลักการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

- กระบวนการประเมินจะต้องใช้ระบบการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในภาคเอกชน ภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคชุมชน และภาควิชาการ

- ในกระบวนการประเมินจะต้องมีกลไกบังคับให้มีการเปิดเผยรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพต่อสาธารณชนก่อนที่จะมีการอนุมัติโครงการพัฒนาอุตสาหกรรม

- งบประมาณและค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการประเมินสำหรับที่ปรึกษาและนักวิชาการควรดำเนินการผ่านกองทุนกลางโดยไม่ได้รับเงินโดยตรงจากภาคอุตสาหกรรมที่ขอก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม

1.3.2 การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม²¹ ศาลสิ่งแวดล้อมเป็นแนวคิดที่ในการพัฒนาหลักนิติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Rule of Law) ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม (Environmental Governance) และการพัฒนาระบบประชาธิปไตยสิ่งแวดล้อม (Environmental Democracy) ทั้งนี้เพื่อทำให้การคุ้มครองสิทธิทางสิ่งแวดล้อมมีมาตรฐานสูงขึ้นถูกตรวจสอบโดยศาล และทำให้ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการร้องทุกข์ ฟ้องคดีเพื่อคุ้มครองปกป้องตนเองและปกป้องสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการมีศาลสิ่งแวดล้อมยังสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของศาลกับการสร้างหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Role of Court and the Sustainability Principle)

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา พบว่าประชาชนยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการฟ้องร้อง (Standing to Sue) เพราะประชาชนมิใช่เสียหายโดยตรงและยังไม่มีกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล, ผู้ก่อมลพิษละเลยการปฏิบัติหน้าที่ ฝ่าฝืนกฎหมายและการละเมิดซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มลภาวะ สุขภาพ อนามัยอย่างต่อเนื่องและมีผลกระทบต่อประชาชน ชุมชนในวงกว้าง ขณะเดียวกันการบังคับใช้กฎหมายยังมีลักษณะแยกส่วน ทับซ้อน เนื่องจากหน่วยงานที่รับผิดชอบมีหลากหลาย (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558 ข, หน้า 39-40) ด้วยเหตุนี้การมีศาลด้านสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการเปิดกว้างให้ประชาชนทั่วไปสามารถฟ้องคดีในลักษณะเปิด (Open Standing) อันจะทำให้เกิด (สุนทรียา เหมือนพะวงศ์, 2559)

- การตรวจสอบการไม่ดำเนินการตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด
- การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย (Judicial Review) เกี่ยวกับคำสั่งหรือคำตัดสินของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- การร้องขอให้บังคับการตามกฎหมาย (Application for Civil Enforcement Orders) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมให้เกิดผลอย่างจริงจัง

ทั้งนี้เงื่อนไขของการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (สุนทรียา เหมือนพะวงศ์, 2559)

²¹ในปัจจุบันได้มีการจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกาและต่อมาได้มีการขยายแผนกคดีสิ่งแวดล้อมไปยังศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคทั้งหมด อย่างไรก็ตามแล้วแต่อำนาจหน้าที่ของศาลมีเพียงการพิจารณาตีแผ่และคดีทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น อำนาจในการพิจารณาพิพากษาปกครองทางสิ่งแวดล้อมยังเป็นอำนาจของศาลปกครอง

- การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้พิพากษาจากการที่เน้นระบบการต่อสู้โดยคู่ความ (Adversarial System) เป็นลักษณะระบบการค้นหาความจริง (Inquisitorial System) เช่น การเดินเผชิญสืบในพื้นที่พิพาทหรือการรับฟังพยานในพื้นที่โดยตรง เป็นต้น หรือใช้เป็นลักษณะผสมผสาน (Mixture of Adversarial and Inquisitorial)

- การพัฒนาเครื่องมือทางกฎหมายให้แก่ศาลในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม เช่น การให้อำนาจศาลในการออกคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง, การเพิ่มอำนาจให้แก่ศาลในการเลือกมาตรการลงโทษจำเลยในคดีสิ่งแวดล้อม, เพิ่มดุลพินิจในการสั่งการเรื่องวิธีการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติที่หลากหลาย, การพัฒนากระบวนการบังคับคดีให้เกิดขึ้นจริง, ขยายอายุความที่ผู้เจ็บป่วยจากมลพิษในการฟ้องร้องคดีสิ่งแวดล้อมให้กว้างขึ้นหรือให้อำนาจในการแก้ไขคำพิพากษาเกี่ยวกับเรื่องการกำหนดค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายต่าง ๆ เป็นต้น

- การสร้างระบบช่วยเหลือประชาชนในคดีทางสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การจัดหาทนายช่วยเหลือ, การจัดผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคเข้าช่วยค้นหาและพิสูจน์พยานหลักฐาน, การจัดให้มีกองทุนในการดำเนินคดีด้านสิ่งแวดล้อมหรือการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล (Court Free)

2. ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มีฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรม

การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกทำให้เกิดความต้องการที่ดินเพื่อก่อสร้างนิคมและโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก สาเหตุเช่นนี้นำมาซึ่งการสูญเสียที่ดินของชาวบ้านจากการเวนคืนเพื่อรองรับการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรม เช่น กรณีการตราพระราชบัญญัติเวนคืนในปี พ.ศ. 2527 จำนวน 8,070 ไร่ ครอบคลุมตำบลห้วยโป่งและตำบลมาตาพุด หรือการตราพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดิน พ.ศ. 2521 จำนวน 6,500 ไร่ ครอบคลุมตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชาและตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง²² หรือในบางกรณีชาวบ้านก็ตัดสินใจขายที่ดินให้กับกลุ่มนายทุนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

²² ในกรณีแหลมฉบังการเวนคืนที่ดินก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐและประชาชน กระทั่งเกิดการบังคับใช้อำนาจตามกฎหมายและใช้กำลังตำรวจ รวมทั้งการตัดน้ำตัดไฟชาวบ้าน เพื่อบังคับให้ชาวบ้านในชุมชนย้ายออกนอกพื้นที่ดังกล่าว คุรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากปริสา สมภมิตร (2546) การจัดการความขัดแย้งของชุมชนอันเนื่องมาจากนโยบายการเวนคืนที่ดินของรัฐ : กรณีศึกษา ชุมชนแหลมฉบัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีวิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา

การสูญเสียที่ดินทำกินในภาคเกษตรกรรมเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านบางส่วนย้ายออกจากพื้นที่²³ ขณะที่บางส่วนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจซึ่งเดิมอยู่บนฐานของการผลิตในภาคเกษตรกรรมสู่การผลิตเพื่อตอบสนองแรงงานและโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในพื้นที่ เช่น กรณีชาวบ้านในพื้นที่มาบตาพุดที่ปรับตัวเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการรายย่อย²⁴ โดยการหันไปประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในภาคบริการทั้งกิจการหอพัก (ขนาดเล็ก), ทำอาหารหรือขายของให้กับโรงงานอุตสาหกรรม, กิจการร้านขายของชำ, บางรายมีกิจการเกี่ยวกับการบริการในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบริการซัก อบรีด, ซ่างทำผม, ซ่างเสริมสวย, ขับรถรับส่งแรงงานในภาคอุตสาหกรรม, ขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้บริการแก่กลุ่มแรงงานในภาคอุตสาหกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์ (ทางเศรษฐกิจ) ในเชิงเชื่อมโยง (Linkage Effect) จากการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมและแรงงานในภาคอุตสาหกรรม หรือกรณีชาวบ้านในพื้นที่แหลมฉบังที่บางส่วนต้องเลิกอาชีพทำนาและการทำไร่มันสำปะหลัง เนื่องจากการขายที่ดินให้กับบริษัท และบางส่วนเป็นพื้นที่เวนคืนจากทางรัฐทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มต้องผันตัวเองเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม บางส่วนหันไปส่วนประกอบอาชีพบริการทั้งร้านอาหาร ร้านขายของชำ บางรายให้โรงงานอุตสาหกรรมเช่าที่ดินของตนเองเพื่อสร้างโกดังจัดเก็บสินค้า (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 202-203; วิง กฤษณะภูติ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2557 อ้างถึงในบุญเชิด หนูอ้อมและคณะ, 2559)

ด้วยวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์โรงงานอุตสาหกรรมเช่นนี้กลายเป็นเงื่อนไข (On Condition) สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องพึ่งพาโรงงานอุตสาหกรรม กระทั่งนำไปสู่ความคิดในการ “อยู่ร่วมกัน” (Coexistence) ระหว่างชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะการอยู่ร่วมกันระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนเป็นหลักประกันถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจะได้รับจากรัฐและโรงงานอุตสาหกรรม ขณะที่ความ

²³งานวิจัยของ รศ.ดร.ชัยนนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (ม.ป.ป.) ซึ่งให้เห็นว่าชาวมบตาพุดที่ถูกบังคับเวนคืนที่ดิน และผู้ที่ขายที่ดินของตนเองจนหมดจะย้ายออกไปซื้อที่ดินในอำเภออื่นหรือจังหวัดใกล้ ๆ ระยอง เพื่อทำอาชีพการเกษตรตามที่เคยทำมา เช่น ที่อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง อำเภอแก่งหางแมวหรืออำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี อำเภอปอทอง จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

²⁴กล่าวได้ว่าชาวบ้านในพื้นที่มาบตาพุดดั้งเดิมส่วนใหญ่ไม่สามารถผันตัวเองไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมได้ เพราะโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามายังพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตขั้นสูง ดังนั้นลักษณะการจ้างงานของโรงงานจึงต้องอาศัยแรงงานที่มีทักษะ (Skilled Labor) และความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ ขณะที่ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จบการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรม

เป็นจริงของสังคมไม่สามารถที่จะแยกชุมชนท้องถิ่นออกจากอุตสาหกรรมและไม่สามารถแยกโรงงาน อุตสาหกรรมออกจากชุมชนท้องถิ่นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้พวกเขาจึงพยายามแสวงหาหนทางที่จะทำให้ ชุมชนโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ร่วมกันได้ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ และเสียประโยชน์มากจนเกินไปอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ประชาชนกลุ่มนี้เห็นว่าปัญหามลพิษ และผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นปัญหาที่สามารถป้องกันหรือแก้ไขให้บรรเทาเบาบางลงได้ หากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนหรือผู้ส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมทุกฝ่ายมี ความตระหนักร่วมและมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นอย่างแท้จริงอย่างไร้แล้วแต่ผู้คน กลุ่มนี้ก็ได้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็ได้ปฏิเสธการสร้างหรือขยายโรงงานอุตสาหกรรมเช่นกันเพราะการเพิ่มขึ้นของ โรงงานอุตสาหกรรมย่อมหมายถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่พวกเขาได้รับ แต่การเพิ่มขึ้นของ โรงงานอุตสาหกรรมต้องเพิ่มขึ้นโดยที่โรงงานอุตสาหกรรมและรัฐต้องมีความจริงจังในการป้องกันและ แก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 204-207)

ดังนั้นหากจะพิจารณาถึงทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ภาคประชาชนซึ่ง ฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมนำเสนอ นั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าประกอบไปด้วยทางเลือกที่ สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มี ฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมกรณีอุตสาหกรรมมาบตาพุด เพื่อให้โรงงาน อุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกันได้ ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้นำเสนอข้อเสนอเพื่อเป็น ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมเอาไว้ ดังนี้

2.1.1 รัฐและกลไกรัฐต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง กล่าวได้ว่าการแก้ไข ปัญหาผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมา นั้น มีการบัญญัติกฎหมาย การออกนโยบาย และมาตรการเป็นจำนวนมาก แต่กลับไม่ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่ได้รับการแก้ไขอย่างที่ควรจะเป็น ทำให้ภาคประชาชน กลุ่มนี้จึงเห็นด้วยกับความคิดของภาคประชาชนที่เห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมนำมาซึ่งปัญหาและ ผลกระทบในลักษณะที่ว่ารัฐมีผลประโยชน์เชิงโครงสร้างอยู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เกิดความ ขัดกันระหว่างบทบาทในอุดมคติตามอำนาจหน้าที่ (Ideal Role) กับบทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) กระทั่งขาดความจริงจังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (โสต ศะละลาศ, สุชาติ กอเข้ม, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2559)

2.1.2 ผู้ประกอบการต้องมีมาตรการที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาและโรงงาน อุตสาหกรรมต้องมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม สาเหตุที่เป็นเช่นนั้น

เพราะชาวบ้านเหล่านี้มองว่าที่ผ่านมารองงานอุตสาหกรรมยังไม่มีความจริงใจหรือให้ความสำคัญอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหามลพิษและเยียวยาผู้คนที่ต้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังเช่น การดำเนินโครงการที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่น (มาตรการชดเชย) ของโรงงานอุตสาหกรรม โดยส่วนใหญ่ยังเป็นไปในลักษณะของโครงการแนวสังคมสงเคราะห์ในรูปแบบของการจัดหางบประมาณให้กับชุมชนจากบนลงสู่ฐานราก หรือบางครั้งก็เป็นเพียงโครงการที่บรรเทาอาการภายนอกซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นไปการแก้ไขที่รากเหง้าของปัญหา หรือบางครั้งก็เป็นการดำเนินการในรูปแบบงานประชาสัมพันธ์ (Public Relation: PR) ที่ชาวบ้านในชุมชนเรียกว่า “การปักป้าย ถ่ายรูป” เช่น การสนับสนุนงบประมาณให้แก่ชุมชนในการจัดงานวันลอยกระทง การสนับสนุนการศึกษา การสนับสนุนการกีฬา เป็นต้น ทำให้ไม่เกิดการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ (โสต ศวะละลาศ, สุขชาติ กอเข้ม, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2559)

ในส่วนของการแก้ไขปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อมชาวบ้านเหล่านี้เรียกร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมมีความรับผิดชอบต่อตระหนักและใส่ใจในการแก้ไขปัญหาเรื่องนี้อย่างจริงจัง โดยเสนอให้โรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวมระดับพื้นที่ไม่ใช่การปิดความรับผิดชอบ ผ่านการอ้างว่าโรงงานอุตสาหกรรมของตนเองมีความเป็นมาตรฐานและในกระบวนการผลิตก็ไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบใด ๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้โรงงานอุตสาหกรรมของตนจึงไม่ใช่ผู้ก่อมลพิษ คำกล่าวอ้างเช่นนี้ชาวบ้านเห็นว่าจะยิ่งทำให้สถานการณ์มลพิษในพื้นที่มาบตาพุดดำรงอยู่และไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้นที่ผ่านมาพวกเขาจึงพยายามเรียกร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมร่วมมือกันในการแก้ปัญหา รวมถึงให้ความสำคัญกับปัญหามลพิษในฐานะที่เป็นปัญหา ร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องไม่ใช่การใช้วิธีการปิดความรับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่การแสวงหามาตรการในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพไม่ว่าโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านั้นจะเป็นผู้ก่อมลพิษหรือไม่ก็ตาม

2.1.3 การสร้างมาตรการชดเชยแก่ชุมชนในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม
มาตรฐานชดเชยที่ถูกลำเสนอจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ ให้นำหนักไปที่การบรรเทาและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าวิธีการเยียวยา ที่โรงงานอุตสาหกรรมนิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะการใช้นโยบายชดเชยเยียวยาแก่ชาวบ้านมาบตาพุดในอดีตนั้น มักจะประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากการชดเชยอยู่ในรูปการจัดสรรงบประมาณให้แก่ประชาชนและคนกลุ่มต่าง ๆ ในเขตมาบตาพุด เช่น มูลนิธิกองทุนเพื่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับงบประมาณจากโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดกว่า 30 ล้านบาท (กองทุนแห่งนี้ประสบปัญหาในการบริหารจัดการ กระทั่งเกิดความขัดแย้งในกลุ่มประชาชนชุมชน) หรือกรณีกองทุนพัฒนาไฟฟ้า²⁵ ที่นำมาซึ่งความ

²⁵ กองทุนพัฒนาไฟฟ้าเป็นกองทุนที่จัดตั้งตามพระราชบัญญัติการประกอบกิจการพลังงาน พ.ศ. 2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนสนับสนุนให้มีการให้บริการไฟฟ้าไปยังท้องที่ต่าง ๆ อย่างทั่วถึง, กระจายความเจริญไปสู่

ขัดแย้งในเรื่องการจัดสรรงบประมาณระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับชาวบ้านทั่วไปหรือระหว่างชุมชนกับผู้ว่าราชการ เป็นต้น (โสต ศวะละลาศ, สุชาติ กอเข็ม, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2559)

ทั้งนี้มาตรการชดเชยแก่ชุมชนที่ถูกนำเสนอมานอกจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2556, หน้า 69-72; โสต ศวะละลาศ, สุมล บุนหารัตน์, 17 มีนาคม 2560)

ก.การชดเชยโดยการจัดการสุขภาพของประชาชนมาตาคุด เนื่องจากในพื้นที่เกิดปัญหาการแย่งชิงบริการด้านสาธารณสุขและความเพียงพอของเครื่องมือหรืออุปกรณ์ทางการแพทย์ปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากในพื้นที่มีประชากรแฝงเป็นจำนวนมากประกอบกับประชาชนในพื้นที่มีอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ เพิ่มสูงขึ้นเกือบทุกปี เช่น การเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็ง โรคระบบทางเดินหายใจ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ภาคประชาชนกลุ่มนี้จึงเสนอว่าโรงงานอุตสาหกรรมควรร่วมกับกลไกรัฐทางด้านสาธารณสุขและโรงพยาบาลในพื้นที่ควรจัดให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เพื่อเสริมการให้บริการทางการแพทย์แก่ประชาชน หรือการสนับสนุนแพทย์เฉพาะทางโดยเฉพาะแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนังให้มากขึ้น รวมทั้งการจัดตั้งคลินิกชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ของประชาชนในพื้นที่

ข.การชดเชยโดยการเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประกอบธุรกิจร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรม ในที่นี้ หมายถึง การที่โรงงานอุตสาหกรรมต้องสร้างงานให้กับประชาชนในพื้นที่แต่การสร้างงานที่เกิดขึ้นต้องมีวิธีการที่หลากหลายแตกต่างไปจากวิธีการที่โรงงานอุตสาหกรรมนำมาใช้ในอดีต ดังกรณีของการส่งเสริมให้ชาวบ้านร่วมกลุ่มประกอบอาชีพในรูปแบบของธุรกิจหรือวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้กระบวนการชดเชยที่จะเกิดขึ้นจะต้องให้ประชาชนได้ผลประโยชน์ร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรมโดยตรง ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของข้อเสนอนี้ เช่น การให้สัมปทานรับส่งแรงงานแก่ประชาชน การให้สัมปทานในเรื่องการประกอบอาหารให้กับแรงงาน การรับซื้อสินค้าและบริการของประชาชนพื้นที่ เป็นต้น ทั้งนี้ระบบดังกล่าวจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงงานได้ เพราะเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มาตรการชดเชยในที่นี้ยังรวมถึงการเรียกร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมเปิดพื้นที่ให้คนท้องถิ่นเข้าไปทำงานมากขึ้น เพราะที่ผ่านมาอัตราส่วนของแรงงานในท้องถิ่นที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมยังมีสัดส่วนที่น้อยกว่าแรงงานจากต่างถิ่น ตัวอย่างของการดำเนินการกรณีนี้อาจดำเนินการในรูปแบบของการนำร่องโดยการรับคนในพื้นที่เข้าทำงานในฝ่ายชุมชนสัมพันธ์ เพราะผู้คนเหล่านี้จะมีเครือข่ายภายในท้องถิ่นซึ่งจะทำให้งานชุมชนสัมพันธ์ของโรงงานอุตสาหกรรมเกิดความเข้มแข็ง ต่อเนื่องและยั่งยืน

ท้องถิ่น, พัฒนาชุมชนในท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าและส่งเสริมการใช้พลังงานหมุนเวียนและเทคโนโลยีในการประกอบกิจการไฟฟ้าที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย โดยคำนึงถึงความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสร้างความเป็นธรรมให้กับผู้ใช้ไฟฟ้ารายละเอียดยุติเพิ่มเติมได้ที่ <http://pdf.erc.or.th/>

ค. การชดเชยโดยการส่งเสริมพื้นที่สีเขียวในเขตมาบตาพุด โดยการสร้างพื้นที่กันชน (Buffer Zone) ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนให้ชัดเจน ข้อเสนอในการชดเชยโดยการสร้างพื้นที่สีเขียวนี้ถูกนำเสนอเป็น 3 มิติ คือ หนึ่งให้รัฐจ่ายค่าชดเชยในกรณีที่เกิดการใช้พื้นที่ของชาวบ้านเป็นพื้นที่กันชน, สองซื้อพื้นที่ของชาวบ้านเพื่อทำเป็นพื้นที่กันชนและสามให้ชาวบ้านเป็นผู้ปลูก ดูแล ต้นไม้ในพื้นที่ของพวกเขาเองโดยโรงงานอุตสาหกรรมอาจเป็นผู้จ่ายค่าดูแลรักษาต้นไม้เหล่านั้นให้แก่ชาวบ้าน (ตามสัดส่วนของต้นไม้ที่ปลูก) และหากมีผลไม้มือหรือผลผลิตจากต้นไม้เหล่านั้นผลประโยชน์ควรตกเป็นของชาวบ้านหรือผู้ดูแลรักษาต้นไม้

2.1.5 การลดความเสี่ยงด้านสังคม ข้อเสนอเพื่อลดความเสี่ยงด้านสังคมที่ถูกลำเสนอจากประชาชนกลุ่มนี้อยู่ในรูปของการยกระดับความเป็นอยู่และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้คนในชุมชน หรือการทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข (Well-being) นั่นเอง ตัวอย่างของข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมในกรณีนี้ เช่น การสร้างมาตรการเพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสวัสดิการทางสังคมให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่น โดยการจัดตั้งหรือสมทบเงินเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชน วิธีการที่ควรนำมาใช้ในกรณีนี้อาจอาศัยแนวคิดจากการจัดตั้งสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลมาประยุกต์ใช้²⁶ กล่าวคือ กระบวนการในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการอาจเริ่มต้นจากการส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการออม (เช่น การออมวันละบาท เป็นต้น) หลังจากนั้นโรงงานอุตสาหกรรมควรสมทบเงินแก่กองทุนในสัดส่วนเท่ากับจำนวนการออมของชาวบ้านการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการนี้อาจเริ่มต้นจากชุมชนที่มีความพร้อมในลักษณะของโครงการนำร่องก่อน (สุมล บุหงารัตน์, 17 มีนาคม 2560)

2.1.6 การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการพัฒนาอุตสาหกรรมกล่าวได้ว่าประสบความล้มเหลวเพราะกระบวนการมีส่วนร่วมถูกทำให้เป็นเพียง “พิธีกรรม” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับโรงงานอุตสาหกรรมที่ผ่านมา กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านกับการพัฒนาอุตสาหกรรมมักอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามข่าวสารและแสดงความคิดเห็นเป็นหลัก (เช่น กระบวนการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นต้น) ประกอบกับพื้นที่ในการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

²⁶ ความคิดในการจัดตั้งสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลมีวัตถุประสงค์เพื่อดูแลสมาชิกและผู้ยากลำบากในชุมชนครอบคลุมตั้งแต่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ค่าใช้จ่ายยามจำเป็น การพัฒนาอาชีพ บำนาญ ฌาปนกิจศพและสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับสมาชิก ต่อมาเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2552 ได้เสนอให้รัฐบาลสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน โดยรัฐบาล (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) ได้มอบให้คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งแห่งชาติ ซึ่งมีคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี เป็นประธานและคณะกรรมการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งคณะกรรมการชุดดังกล่าวได้เสนอแนวคิดให้รัฐบาลใช้เงินงบประมาณแผ่นดินสมทบกองทุนดังกล่าวในลักษณะ 1:1:1

อยู่เพียงระดับชุมชนทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วมในระดับนโยบายและเป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องของการปรึกษาหารือมากกว่ารูปแบบอื่น²⁷ กระบวนการมีส่วนร่วมเช่นนี้คณะผู้วิจัยเห็นว่ายังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมเท่านั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็ง (Empowerment) ให้ประชาชนท้องถิ่นระยองมีความใกล้ชิดกับกิจกรรมการเมืองในฐานะที่เป็นเรื่องส่วนร่วมมากขึ้น รวมทั้งสร้างกลไกหรือกระบวนการมีส่วนร่วมการติดตามตรวจสอบโรงงานในมาบตาพุดในรูปแบบใหม่ ในลักษณะให้ชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบและความเสียหายจากการเข้ามาของโรงงานในเขตมาบตาพุดเป็นผู้นำในการดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนและกิจกรรม ตัวอย่างของข้อเสนอต่อกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น คำสัมภาษณ์ของชาวบ้านที่อยู่รายรอบโรงงานอุตสาหกรรมที่ว่า

“ควรมืองค์กรกลางที่เป็นสากลเข้าป้องกันแก้ไขโดยโปร่งใสและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนก่อนพิจารณาจัดตั้งโรงงานและต้องออกกฎหมายป้องกันเจ้าหน้าที่รัฐ , กลุ่มทุนเข้าแทรกแซงโดยยึดหลักประโยชน์ของตนและพรรคพวกเป็นหลัก ต้องยึดหลักกฎหมายประโยชน์สุขประชาชนเป็นเรื่องแรกไม่ใช่นายทุนและพวก”
(ชาวบ้านมาบตาพุด, สัมภาษณ์ 5 พฤศจิกายน 2559)

²⁷โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) ได้นำเสนอระดับการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก 7 อันดับ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูล (One-Way Information) คือ ประชาชนได้รับทราบข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพียงทางเดียว โดยไม่มีช่องทางการสะท้อนกลับ
2. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ (Two-Way Consultation) เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางระหว่างประชาชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. การมีส่วนร่วมแบบหาฉันทามติร่วมกัน (Consensus Building) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มาหาข้อยุติที่แต่ละฝ่ายยอมรับร่วมกันโดยยังไม่ถือว่าเป็นนโยบายสาธารณะ
4. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายเข้าไปพิจารณาดำเนินการที่จะทำหรือไม่ทำในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ในฐานะที่เป็นนโยบายสาธารณะ
5. การมีส่วนได้ผลได้ผลเสียส่วนร่วมกัน (Risk-Sharing) คือ เป็นการร่วมรับผิดชอบระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย
6. การมีส่วนร่วมแบบการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) การมีส่วนร่วมโดยแต่ละฝ่ายมองผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเสมอภาคและมีสิทธิเท่าเทียมกัน
7. การมีส่วนร่วมแบบบริหารจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) เป็นการขยายการมีส่วนร่วมไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดแก่ส่วนรวม

หรือ

“ควรให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามากกว่านี้ ไม่ใช่แค่หัวหน้าชุมชน เพราะเคยเกิดเหตุการณ์ คือ จัดให้หัวหน้าชุมชนไปลัมนานาต่างจังหวัด (ไปเที่ยว) เป็นการปิดปาก ทำให้เรื่องทุกอย่างจบ โรงงานอุตสาหกรรมไม่ต้องสนใจกับปัญหามลพิษ เนื่องจากได้ใจหัวหน้าชุมชนไปแล้ว” (ชาวบ้านมาบตาพุด, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2559)

2.1.7 การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน กระบวนการนี้อยู่ภายใต้ฐานคิดที่ว่าที่ผ่านมาประชาชนในพื้นที่ไม่รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะประเภทหรือกลิ่นของสารเคมีที่โรงงานอุตสาหกรรมใช้เป็นวัตถุดิบตั้งต้นในกระบวนการผลิต กล่าวคือที่ผ่านมาประชาชนในพื้นที่จะได้กลิ่นแปลก ๆ หลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นกลิ่นหัวไม้ขีด, กลิ่นฝรั่งสุก, กลิ่นละมุด, กลิ่นน้ำส้มเน่า, กลิ่นมะพร้าว, กลิ่นแอมโมเนีย, กลิ่นกำมะถัน, กลิ่นคลอรีน เป็นต้น แต่ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีได้ทำวิจัยเกี่ยวกับกลิ่นแปลก ๆ เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอย่างไร หรือหากได้รับกลิ่นจะมีวิธีการป้องกันหรือบรรเทาอย่างไร ดังนั้นภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งที่รวมตัวกันตั้งกลุ่ม “ปลาแขยง” จึงเสนอให้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่สามารถรับมือและป้องกันกับปัญหาผลกระทบหรืออุบัติเหตุในรูปแบบต่าง ๆ จากการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมในกรณี เช่น การให้โรงงานอุตสาหกรรมร่วมมือกับมหาวิทยาลัยหรือผู้เชี่ยวชาญจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้กับประชาชนในการป้องกัน รับมือและเตรียมความพร้อมกับอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นต้น (สุชาติ กอเข้ม, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2559; สุมล บุนหารัตน์, 17 มีนาคม 2560)

ข้อเสนอนี้ครอบคลุมไปถึงการสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public Square) เพื่อเป็นพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ กล่าวคือ การเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรมทุกฝ่ายได้เข้ามาพูดคุยในลักษณะของการ “ปรับทุกข์เล่าสุข” หรือ “จับเข้าคุย” และต้องเปิดใจรับความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากความคิดเห็นของตนเอง ไม่ใช่เวทีแห่งการถกเถียง โต้แย้งเพื่อหาข้อสรุป ซึ่งกระบวนการนี้จะต้องเกิดขึ้นภายใต้ความจริงใจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาร่วมกันไม่ใช่เป็นเวทีเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งของโรงงานอุตสาหกรรม

2.2 ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มีฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมกรณีนิคมอมตะนครและแหลมฉบัง เพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกันได้ ภาคประชาชนในแถบพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนครและแหลมฉบังจึงได้นำเสนอทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมเอาไว้ ดังต่อไปนี้

2.2.1 การสร้างกติกาหรือข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกัน กติกาหรือข้อตกลงในที่นี้ คือ ความพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขหรือข้อตกลงร่วมระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันหรือการที่ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ร่วมจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ตัวอย่างแนวทางในการสร้างกติกาหรือข้อตกลงร่วมที่ภาคประชาชนกลุ่มนี้เห็นว่าน่าจะเป็นทางเลือกสำหรับชุมชนท้องถิ่นเพื่ออยู่ร่วมกันกับโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กรณี “บันทึกข้อตกลงเรื่องการอยู่ร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนบ้านอ่าวอุดมอย่างยั่งยืน” หรือที่รู้จักกันในนามของ “ธรรมนูญชุมชนบ้านอ่าวอุดม” ซึ่งเป็นความพยายามของภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งในการสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างชุมชนกับโรงงานอุตสาหกรรม ภายใต้ความเชื่อที่ว่าในสถานการณ์ปัจจุบันชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถแยกตัวออกจากโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“เราพยายามที่จะอยู่ร่วมกันให้ได้ เดินไปพร้อมกัน เราไม่ได้ขับไล่เขาออกนอกพื้นที่ เมื่อเขาเข้ามาแล้ว เราแค่ถามว่าจะอยู่ด้วยกันยังไง เราต้องสร้างกติการ่วมกัน เราก็อยู่ด้วยกันได้ เขาอยู่ได้ เราก็อยู่ได้ทั้งทางบก ทางทะเล” (อมรศักดิ์ ปัญญาเจริญศรี, สัมภาษณ์ 7 ตุลาคม 2557 อ้างถึงใน สุวิตา มะมา, 2558)

หรือ

“ชลบุรีจะปฏิรูปให้ไม่มีอุตสาหกรรมเลยคงเป็นไปได้ เพราะอุตสาหกรรมมาลงทุนแล้ว ดังนั้นเราต้องทำอะไรให้อุตสาหกรรมและภาคประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ประโยคทองที่ผมชอบพูด คือ ชาวบ้านปรับตัวมานานแล้วถึงเวลาที่อุตสาหกรรมต้องปรับตัวบ้าง ถ้าทั้งสองฝ่ายปรับตัวก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงและอยู่ร่วมกันได้ ส่วนอะไรที่รุนแรงเกินไป ชาวบ้านรับไม่ได้แล้วอุตสาหกรรมก็ไม่มั่นใจว่าจะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ก็ไม่ควรนำอุตสาหกรรมนั้นเข้ามา ซึ่งทุกฝ่ายต้องพูดคุยและตกลงร่วมกัน” (สมนึก จงมีวสิน, ให้สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2557)

ธรรมนูญฉบับนี้ประชาชนในพื้นที่อาศัยตัวแบบจาก “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550” ที่มีเป้าหมายเพื่อให้คนไทยมีความสมบูรณ์ทั้งกายใจ เอื้อเพื่อแบ่งปันอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข อาจกล่าวได้ว่าธรรมนูญชุมชนบ้านอ่าวอุดมเป็นความพยายามที่จะให้โรงงานอุตสาหกรรมต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับภาคประชาชน การป้องกันและบรรเทาเหตุเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ผ่านการจัดตั้งกองทุนเพื่อการบริหารจัดการชุมชนในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม

การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาชุมชน สังคม โดยมีกลไกรัฐระดับท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนท้องถิ่นและโรงงานอุตสาหกรรม (รายละเอียดทั้งหมดของธรรมนูญชุมชนบ้านอ่าวอุดมสามารถดูได้ที่ภาคผนวก) ภาพของการดำเนินการเช่นนี้ถูกเปรียบเทียบให้เห็นว่าเป็นการตั้งกติกาเพื่อการปฏิบัติต่อกันและกันหรือเป็นการปฏิบัติการแบบประชาธิปไตยทางตรง โดยการตั้งกฎ กติกาทำท่าเรือและโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้ภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตรวจสอบดังความรู้สึกที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เราต้องสร้างกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากกว่ากฎหมายและผลักดันให้เป็นพระราชบัญญัติที่ใช้จริงได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เลย สิ่งที่สำคัญในการวางธรรมนูญ คือบริษัททุกบริษัทต้องปฏิบัติตามนี่คือความสำเร็จแล้ว เพราะเราไม่ใช่รัฐแต่เราสามารถสร้างฐานอำนาจการต่อรองขึ้นได้ ซึ่งกฎหมายไม่ได้ช่วยเรื่องนี้แต่เป็นเรื่องของความเข้าใจซึ่งกันและกันก็อยู่ร่วมกันได้” (สมนึก จงมีวาทิน, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2557 อ้างถึงในบุญเชิด หนูอิมและคณะ, 2558)

กล่าวได้ว่าที่ผ่านมามาธรรมนูญบ้านอ่าวอุดมถูกใช้เป็นเครื่องมือของภาคประชาชนต่อรองกับโรงงานอุตสาหกรรมในหลากหลายรูปแบบ เช่น การต่อรองกับท่าเรือบริษัทเคอร์ โลจิสติกส์ (ประเทศไทย) จำกัด ผ่านการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการขยายพื้นที่ท่าเรือกระทั่งบริษัทตัดสินใจระงับการขยายท่าเรือเฟสที่ 4 หรือการเรียกร้องให้บริษัท เจ.ซี.มารีน เซอร์วิส จำกัด จัดการกับการขนส่งถ่านหินเพื่อให้มีการขนส่งโดยระบบปิดและในระหว่างดำเนินการก่อสร้างระบบปิดนั้น ระบบเปิดที่ดำเนินการอยู่ต้องมีการจัดการให้มีประสิทธิภาพ เช่น มีพลาสติกคลุม มีคนผลัดเวรกวาดถนนตลอดเวลาไม่ให้มีฝุ่นตกหรือกรณีหากมีลมแรงต้องหยุดขนส่งถ่านหิน หรือก่อนการขนส่งถ่านหินจะต้องแจ้งให้กรรมการชุมชนทราบล่วงหน้าอย่างน้อยหนึ่งสัปดาห์ ทั้งนี้การออกแบบระบบปิดของบริษัทฯ ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว นอกจากนี้บริษัท เจ.ซี.มารีน เซอร์วิส จำกัด ยังมีแนวคิดในการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับชุมชนท้องถิ่น ภายใต้ข้อกำหนดที่ว่าผู้ที่ได้รับผู้ที่ได้รับสวัสดิการต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 ปีขึ้นไปจะได้รับสวัสดิการในการรักษาพยาบาล ส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 55 ปีขึ้นไปจะได้รับเงินช่วยเหลือผู้สูงอายุเพิ่มเติมจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุของรัฐบาล รวมทั้งมีเงินสวัสดิการสำหรับการคลอดบุตร ค่าทำศพ เป็นต้น ภาพความสำเร็จ (เบื้องต้น) ภายหลังจากเกิดขึ้นของธรรมนูญบ้านอ่าวอุดมครั้งนี้ ถูกถ่ายทอดจากแกนนำชุมชนอ่าวอุดมรายหนึ่งที่ว่า

“MOU ตอนแรกยังไม่เกิด ผู้ประกอบการก็ยังไม่ยอมรับตรงจุดนี้ พอมาตอนหลังบริษัทก็เห็นว่าชาวบ้านเริ่มตื่นตัวขึ้นมาทำการอนุรักษ์แล้ว เขาอยู่ตรงนี้จะทำ CSR ให้กับชุมชนได้อย่างไร ก็เลยหันไปคุยเทศบาลเกิดขึ้นตกลง MOU ขึ้นมาเพื่อจะดูแลคนในชุมชน ว่าชุมชนต้องการอะไร ต้องการแบบไหน ก็เลยหันมาคุยกัน โดยธรรมนูญชุมชนนี้มีข้อตกลงว่าต้องมีชาวบ้านเข้าไปเป็นคณะกรรมการของแต่ละบริษัท เช่นบริษัทเจ.ซี. ขนถ่านหินก็จะมีคณะกรรมการเข้าไปตรวจสอบดูว่ามีฝุ่นมลพิษเกินกำหนดไหม บริษัทจะต้องออกแบบโดยวิศวกรและก็มีวิศวกรที่เป็นชาวบ้านเข้าไปตรวจสอบด้วย” (สมยศ เจริญกุล, สัมภาษณ์ 6 ตุลาคม 2558)

ปัจจุบันความคิดในการสร้างกติกาเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นและโรงงานอุตสาหกรรมผ่านการสร้างตัวแบบธรรมนูญชุมชนได้ถูกขยายต่อยอดไปใช้ยังชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่รายรอบโรงงานอุตสาหกรรมหรือพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาของรัฐในมิติต่าง ๆ เช่น ปราจีนบุรี ระยอง ตรัง เป็นต้น ภาพของการขยายตัวแบบธรรมนูญชุมชนบ้านอ่าวอุดมสู่พื้นที่อื่นของภาคตะวันออกครั้งนี้ถูกถ่ายทอดจากแกนนำภาคประชาชนรายหนึ่งที่ว่า

“ผมได้ชวนพี่น้องของเราทั้งหมด มาร่วมทำธรรมนูญชุมชนและธรรมนูญสุขภาพแบบอ่าวอุดมเพิ่มอีก 15 พื้นที่ บางพื้นที่ที่ไม่มีภัยคุกคามก็ทำเรื่องการดูแลสุขภาพ โดยกำหนดเป็นกฎกติกาของชุมชน เช่น วิธีการปลูกข้าว การทำให้พื้นที่ที่มีความมั่นคงทางด้านอาหารหรือมีอะไรบางอย่างที่สามารถยอมให้เกิดขึ้นได้ในอนาคต หรือห้ามเกิดขึ้นในชุมชน” (สมนึก จงมีวดี, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2557)

หรือกรณีของชุมชนอ้อมแก้ว อำเภอพานทอง ที่ชุมชนเสนอให้มีการจัดทำกติกาหรือข้อตกลงเพื่ออยู่ร่วมกันระหว่างชุมชน นิคมอุตสาหกรรม รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงงานอุตสาหกรรมทั้งผู้รับเหมา โรงงานอุตสาหกรรมและท้องถิ่น เพื่อให้เกิดกติกาทั้งในระยะก่อสร้างและดำเนินการรวมถึงข้อตกลงในการแสดงความรับผิดชอบในกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถปฏิบัติตามกติกาที่กำหนดไว้ได้

ตัวอย่างของการสร้างกติกาเพื่อการอยู่ร่วมกันครั้งนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความพยายามของภาคประชาชนในการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจและสร้างข้อตกลงใหม่กับโรงงานอุตสาหกรรมผ่านการสร้างเครื่องมือและกระบวนการเพื่อการต่อรอง (Bargaining) รวมทั้งตรวจสอบโรงงานอุตสาหกรรมโดยภาคประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมที่เข้า

มาตั้งในชุมชนรับผิดชอบหรือปกป้องวิถีชีวิตของประชาชนหรือกระจายผลประโยชน์ให้กับผู้คน
ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

2.2.2 การสร้างพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ที่ผ่านมารองงานอุตสาหกรรม
ขาดกระบวนการสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจหรือเข้าใจคลาดเคลื่อน
ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่นในหลาย ๆ กรณี ดังนั้นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหา
ดังกล่าว ภาคประชาชนกลุ่มนี้จึงเห็นว่าผู้เกี่ยวข้องควรรีความสำคัญกับการเปิดพรมแดนทาง
ความคิดหรือสลายช่องว่างความรู้สึกร่วมกัน โดยการสร้างพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงและสามารถใช้
ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่เพื่อให้ชุมชนและโรงงาน
อุตสาหกรรมได้นำเสนอปัญหาความต้องการหรือสิ่งที่ตนเองกำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งการทำให้แต่ละ
ฝ่ายได้มีโอกาสในการสื่อสาร รับฟังและแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน จะกลไกสำคัญในการ
เรียนรู้ปัญหาและความต้องการของแต่ละฝ่ายร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความไว้วางใจหรือไว้นือเชื่อใจกัน
และกันดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าจะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มันจำเป็นต้องมีพื้นที่ร่วมกันระหว่าง
โรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชน พื้นที่เพื่อการพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกัน ที่ผ่านมาระ
ชาดส่วนนี้ โรงงานก็ไม่รู้ว่าเรากำลังทำอะไรเราก็ไม่รู้ว่าโรงงานเขาทำอะไรบ้าง
ทั้ง ๆ ที่เราทั้งคู่ต่างอยู่ในพื้นที่เดียวกัน บ้านใกล้เรือนเคียงกัน ดังนั้นทางเลือก
สำหรับผม ก็คือ มันต้องมีเวทีเพื่อให้เราทั้งสองมาคุยกัน มาปรับความเข้าใจกัน
หรือมาวางแผนร่วมกันว่าจะเดินไปด้วยกันอย่างไร วันนี้เราจะต่างคนต่างอยู่มันไม่
ได้ ประชาชนมีแต่เสียกับเสียเพราะเราสู้เขาไม่ได้แน่นอน ถ้าจะสู้เราจะเอาอะไร
ไปสู้กับเขา ๆ มีทั้งเงิน คนที่เก่ง ๆ กว่าชาวบ้านเยอะ เพราะฉะนั้นการพูดคุยกันมัน
น่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดแล้วมันจะทำให้โรงงานเห็นใจเรามากขึ้น เพราะเขาจะ
ได้รู้ว่าวันนี้เรากำลังเจอกับอะไรบ้าง แล้วเขาจะช่วยเราอย่างไรได้บ้าง” (แกนนำ
ภาคประชาชนในพื้นที่อมตะนคร, สัมภาษณ์ 13 พฤศจิกายน 2559)

มาตรการดังกล่าวภาคประชาชนกลุ่มนี้เห็นว่าจะนำไปสู่การปฏิบัติการของโรงงาน
อุตสาหกรรมเพื่อป้องกัน แก้ไข รวมทั้งดูแลชุมชนไม่ให้ได้รับผลกระทบหรือได้รับผลกระทบน้อยที่สุด
จากการประกอบการของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ หรือนำมาซึ่งมาตรการแก้ไขปัญหาการพัฒนา
อุตสาหกรรมในระยะยาวที่เกิดขึ้นจากการสะท้อนประมวลความคิดและความต้องการร่วมของผู้มีส่วน
ได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในรูปของการแสวงหาฉันทามติร่วม (Consensus) เพื่อปฏิบัติการทางสังคมอันจะ
ทำให้การป้องกันหรือแก้ไขปัญหาไม่อยู่ในรูปของการให้ความช่วยเหลือในลักษณะสงเคราะห์ในมิติ

ต่าง ๆ เฉกเช่นที่โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เคยดำเนินการผ่านมา ตรงกันข้ามหากทุกฝ่ายดำเนินร่วมกันภายใต้ความคิดในการเป็นหุ้นส่วน (Partnerships) ในการพัฒนาเช่นนี้จะทำให้การป้องกันและแก้ไขสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการที่เป็นอยู่เพราะเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคิดร่วม ปฏิบัติการร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ แตกต่างจากการดำเนินการที่ผ่านมาที่โรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้คิดและชุมชนเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติของโรงงานอุตสาหกรรมเท่านั้น ทำให้กิจกรรมหรือโครงการโดยส่วนใหญ่ไม่สะท้อนหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาอย่างแท้จริง และเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในรูปของการบรรเทาผลกระทบหรือการสงเคราะห์ชุมชนมากกว่าการสร้างความยั่งยืนในระยะยาว ความคิดเช่นนี้ถูกถ่ายทอดให้เห็นจากความรู้สึกของชาวบ้านรายหนึ่งที่ว่า

“หากเราได้คุยกันการแก้ไขปัญหา มันก็จะตรงจุดมากขึ้นไม่ใช่เป็นอย่างทุกวันนี้ บางทีการแก้ปัญหามันเป็นความต้องการของโรงงานแต่ไม่ใช่ความต้องการของเรา เราต้องการอย่างเขาก็บให้อีกอย่าง แบบนี้มันก็ไม่จบ โรงงานก็บอกว่าได้ทำเพื่อชุมชนแล้ว แต่เอาเข้าจริงเราไม่ได้ต้องการอย่างที่เขาให้ปัญหามันอยู่ตรงนี้เพราะเราไม่ได้คุยกันอย่างจริงจัง” (ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2559)

2.2.3 การสร้างพื้นที่กันชนพื้นที่สีเขียวและใช้กระบวนการผังเมือง
เพื่อป้องกันผลกระทบทางอากาศ เสียงและอุบัติเหตุหรืออุบัติภัยจากสารเคมีรั่วไหล โดยการศึกษาประสบการณ์จากประเทศที่ประสบความสำเร็จในการจัดการด้านนี้ เช่น ตัวแบบแนวป้องกันของอุตสาหกรรมในเมืองโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น หรือ Clean Tech Park (CTP) ของประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น ประกอบกับพื้นที่กันชนและพื้นที่สีเขียวในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมนั้นชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ด้วยเหตุนี้ภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งจึงเสนอเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อการอยู่ร่วมกัน คือ การสร้างพื้นที่กันชนหรือพื้นที่สีเขียวในลักษณะสาธารณะที่ประชาชนเข้าถึงและใช้สามารถใช้ประโยชน์ได้ เช่น ข้อเสนอของภาคประชาชนในชุมชนอ้อมแก้ว ตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทองที่เสนอให้ใช้พื้นที่โรงเรียนบ้านคลองอ้อมแก้ว (ซึ่งปัจจุบันเป็นโรงเรียนร้าง) พัฒนาเป็นสวนสาธารณะของชุมชน เป็นต้น (ธัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2557, หน้า 44-48)

ประเด็นนี้ภาคประชาชนบางกลุ่มยังหมายถึง การจัดทำผังเมืองให้เกิดความชัดเจน เพราะพวกเขาเห็นว่าผังเมือง ก็คือ มาตรการหนึ่งในการจำกัดการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแล้วแต่ในกระบวนการจัดทำผังเมืองรัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในระดับชุมชน จังหวัดและประเทศ ตลอดจน

ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผังเมือง และเมื่อร่างผังเมืองได้ผ่านขั้นตอนกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนแล้ว ต้องมีมาตรการป้องกันมิให้มีการดำเนินการที่ขัดต่อร่างผังเมืองสาเหตุที่นำมาสู่การสร้างข้อเสนอนี้เกิดขึ้นการกำหนดผังเมืองที่ผ่านมา ไม่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ดังตัวอย่างของการกำหนดให้พื้นที่ตำบลเกาะลอย อำเภอพานทอง เป็นพื้นที่สีม่วงซึ่งขัดกับสภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจและสังคม เพราะพื้นที่ดังกล่าวในปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประกอบกับมีระบบการไหลเวียนของน้ำตามธรรมชาติ หากพื้นที่ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่สีม่วง หรือมีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมและคลังสินค้า จะทำให้เกิดการขัดขวางการไหลของน้ำตามธรรมชาติอันจะสร้างความเสี่ยงให้แก่พื้นที่โดยรอบโดยเฉพาะปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น (ผู้จัดการออนไลน์, 28 สิงหาคม 2558)

ข้อเสนอที่สำคัญอีกประการหนึ่งในกรณีนี้ คือ การให้ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ จัดทำผังชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนผังระดับย่อยสุดของแต่ละหมู่บ้านที่สะท้อนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ใดเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม เขตชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม หลังจากนั้นจึงนำผังแต่ละชุมชนมาต่อกันเป็นผังตำบลไล่ขึ้นไปสู่ระดับจังหวัด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้สะท้อนการทำผังเมืองจากระดับล่างสู่ระดับบน แม้ผังชุมชนตามกฎหมายแล้วจะเป็นเพียงข้อเสนอแนะไม่สามารถใช้บังคับตามกฎหมายผังเมืองได้ แต่ประชาชนในพื้นที่ก็สามารถผลักดันผังชุมชนให้เกิดผลทางกฎหมายได้ โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือเทศบัญญัติและอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคารหรือกฎหมายอื่นที่ให้อำนาจท้องถิ่น เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ในชุมชน ในระหว่างช่องว่างกฎหมายที่ผังเมืองรวมจังหวัดยังไม่ประกาศใช้และเป็นไปได้ด้วยความล่าช้า (สำนักข่าวอิศรา, 24 มีนาคม 2556)

2.2.4 การปรับปรุงกลไกในการติดตามตรวจสอบ ควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม
ทางเลือกที่สำคัญซึ่งถูกนำเสนอจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ ก็คือ การปรับปรุงการติดตาม ตรวจสอบ ควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะก่อนการอนุญาตให้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ที่เป็นเช่นนั้นเพราะกลไกสำคัญในการอนุญาตให้จัดตั้งหรือขยายโรงงานอุตสาหกรรมปัจจุบัน อย่างการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) ยังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการในการประเมินและไม่สามารถเปิดเผยรายงานได้ก่อนอนุมัติโครงการ ขณะที่กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (HIA) ก็ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างแท้จริง และการประเมินทั้งสองรูปแบบผู้ประเมินยังต้องพึ่งพิงเงินจากโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นภาคประชาชนกลุ่มนี้จึงเห็นว่าจำเป็นต้องปรับวิธีการประเมินทั้งสองแบบใหม่ โดยการยกเลิกระบบที่ให้เจ้าของโครงการเป็นผู้จัดจ้างบริษัทที่ปรึกษาโดยตรง และใช้องค์กรหรือหน่วยงานกลางเข้ามาจัดการประเมินแทนผ่านเงินกองทุนที่บริษัทต่าง ๆ รวมลงขันเอาไว้ก่อนหน้า นอกจากนี้ในกระบวนการประเมินจะต้องใช้

ระบบการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในภาคเอกชน ภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคชุมชน และภาควิชาการและต้องมีกลไกบังคับให้มีการเปิดเผยรายงานการประเมินผลกระทบต่อสาธารณชนก่อนที่จะมีการอนุมัติโครงการ

สำหรับมาตรการที่ควรนำมาใช้ควบคู่กับการประเมิน EIA และ HIA ก็คือ การศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในภาพรวมครอบคลุมทั้งมิติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยแนวคิดเรื่องการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) มาประยุกต์ใช้ ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นอย่างเข้มข้น หรือการนำเอาแนวคิดเรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment: CHIA) เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เพราะเป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยภาคประชาชนเป็นหลักหรือการบูรณาการเครื่องมือต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน

ในกรณีของโรงงานอุตสาหกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว จำเป็นต้องออกแบบระบบติดตามตรวจสอบโดยภาคประชาชน เพื่อเสริมสร้างการตรวจสอบโรงงานอุตสาหกรรมจากกลไกรัฐ (ที่เน้นการตรวจสอบในเชิงเทคนิคและใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์) ทั้งนี้กระบวนการติดตามผลกระทบอาจใช้เครื่องมือที่ไม่ซับซ้อนยุ่งยากมากเกินไป โดยประชาชนทุกเพศ ทุกวัยสามารถเข้าร่วมกระบวนการนี้ได้ ตัวแบบที่อาจถูกนำมาใช้ในกรณีนี้ ก็คือ ตัวแบบของมูลนิธิโลกสีเขียวที่มีแนวคิดในการจัดตั้ง “นักสืบสายลม” และ “นักสืบสายน้ำ”²⁸ เป็นต้น (ธัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2557, หน้า 56) ทั้งนี้ภายหลังการตรวจสอบจำเป็นต้องมีการสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ข้อมูลให้กับประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง

2.2.5 การแสวงหามาตรการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนท้องถิ่น ทางเลือกในการอยู่ร่วมกันที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งพยายามนำเสนอ คือ การสร้างหรือแสวงหากลไกให้โรงงานอุตสาหกรรมรับผิดชอบและเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างภาคส่วนทั้งสอง ซึ่งกระบวนการนี้พวกเขาเห็นว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการช่วยลดกระแสต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรมและเปรียบเสมือนเกราะกำบังที่จะช่วยลดแรงเสียดทานจากกระแสสังคม เมื่อพิจารณาถึงกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนรอบข้างอาจทำได้ในหลาย ๆ มิติเช่น

²⁸ ในช่วงปี พ.ศ.2539-2546 มูลนิธิโลกสีเขียวริเริ่ม “โครงการนักสืบสายน้ำ” เพื่อค้นหาสัตว์เล็กน้ำจืดหรือตัวอ่อนแมลงน้ำที่อาศัยอยู่ตามก้อนหิน พื้นทราย ใต้ท้องน้ำ เพื่อวิเคราะห์คุณภาพน้ำต่อมาในปี พ.ศ. 2551 มูลนิธิได้ริเริ่มโครงการนักสืบสายลม โดยได้รับการสนับสนุนทางวิชาการจากหน่วยวิจัยไลเคน มหาวิทยาลัยรามคำแหง ภาควิชาชีววิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ The British Lichen Society & Natural History Museum of London ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน มูลนิธิโลกสีเขียวเข้าถึงได้จาก <http://greenworld.or.th/>

ก. การดูแลและใส่ใจคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การให้โควตากับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมทั้งการขายอาหาร การรับส่งพนักงาน หรือการสนับสนุนกิจกรรม นอกเหนือจากการมอบสิ่งของหรือให้เงินบริจาคกับชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนกับชุมชนในระยะยาว ดังข้อเสนอของชาวบ้านในพื้นที่พานทองที่เสนอว่าให้โรงงานอุตสาหกรรมหันมาอุดหนุนสินค้าจากร้านค้าในตลาดหรือชุมชน, การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าถึงบริการของนิคมและโรงงานอุตสาหกรรม ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของข้อเสนอนี้เกิดขึ้นจากกรณีนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครที่มีโรงพยาบาลเพื่อรองรับการให้บริการด้านสุขภาพ แต่ประชาชนในพื้นที่กลับไม่สามารถเข้าถึงบริการได้เนื่องจากข้อจำกัดทางรายได้ ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงเห็นว่าทางนิคมอุตสาหกรรมอาจต้องให้การสนับสนุนและดูแลสุขภาพของประชาชน ด้วยการหันมาสนับสนุนและพัฒนาโรงพยาบาลท้องถิ่น (โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลของรัฐ) ให้มีศักยภาพในการรองรับกับปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ เพราะปัจจุบันโรงพยาบาลท้องถิ่นมีผู้ป่วยทั้งที่เป็นประชาชนดั้งเดิมและประชากรแฝงเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดข้อจำกัดทั้งในส่วนแพทย์และอุปกรณ์ทางการแพทย์ เช่นเดียวกับกับการสนับสนุนการศึกษาแม้ว่านิคมอุตสาหกรรมอมตะนครจะมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นแต่ที่ผ่านมามีคนในพื้นที่กลับมีโอกาสในการเข้าถึงสถาบันการศึกษาแห่งนี้ได้น้อยมาก ด้วยเหตุนี้ทางโรงงานหรือนิคมอุตสาหกรรมอาจสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นด้วยวิธีการอื่น ๆ ทั้งในรูปของการกระจายการสนับสนุนงบประมาณ ทุนการศึกษา อุปกรณ์การเรียนการสอน การพัฒนาศักยภาพของครูไปตามสถาบันการศึกษาโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อสร้างโอกาสและความเท่าเทียมในการจัดการศึกษา

ข. การเข้ามามีส่วนร่วมกับกลไกรัฐทั้งระดับส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาการจราจรหรือการพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับกับประชาชนท้องถิ่นหรือแรงงานที่เข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ถูกนำเสนอในกรณีนี้ คือ การดูแลพื้นผิวจราจร การสร้างถนนให้มีความปลอดภัยเพื่อลดอุบัติเหตุ การออกแบบเส้นทางจักรยานที่เหมาะสมเพื่อลดปริมาณรถยนต์บนท้องถนน หรือการออกแบบถนนให้มีความร่มรื่น สวยงาม

ค. การเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนเพื่อรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการสื่อสารและระบบการแจ้งเตือนเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน รวมถึงการซ้อมรับมือในกรณีฉุกเฉินให้กับชุมชนท้องถิ่น การเปิดเผยข้อมูลสารเคมีที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะสารเคมีเหล่านั้นจะก่อให้เกิดอันตรายในลักษณะใดบ้าง และหากสารเคมีรั่วไหลหรือมีการสูดดมเข้าไปจะมีวิธีการจัดการ แก้ไขอย่างไร

มุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น

พื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่นี้ คณะผู้วิจัย หมายถึง พื้นที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด ในส่วนของจังหวัดจันทบุรีครั้งหนึ่งเคยมีความพยายามที่จะจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็กในพื้นที่เกาะเปริด อำเภอแหลมสิงห์ หรือในกรณีของจังหวัดตราดที่ครั้งหนึ่งถูกวางให้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการจัดตั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียส แต่ถูกต่อต้านจากประชาชนในพื้นที่อย่างหนักกระทั่งไม่สามารถจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมได้ ภายหลังจากต่อต้านการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคประชาชนที่ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านพยานนำเสนอทางเลือกการพัฒนาเอาไว้อย่างน่าสนใจในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555, หน้า 172-181)

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับฐานภูมินิเวศท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาถึงพื้นฐานทางเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดแล้ว พบว่า ยังอยู่ในภาคการเกษตรกรรมเป็นหลักด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอแนวทางหรือทางเลือกการพัฒนาบนฐานภูมินิเวศในลักษณะต่าง ๆ เช่น

1.1 การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคการประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้รับผลกระทบอย่างหนัก จากมาตรการแก้ไขปัญหาประมงผิดกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากการออกมาตรการควบคุมเรือประมง เช่น กรณีรัฐบาลประกาศใช้พระราชกำหนดประมง พ.ศ. 2558 มาตรา 34 ที่ระบุว่า “ห้ามมิให้ผู้ได้รับใบอนุญาตทำการประมงพื้นบ้านออกทำการประมงในเขตทะเลนอกชายฝั่ง (สามไมล์ทะเล)” กรณีดังกล่าวทำให้ชาวประมงหลายร้อยครอบครัวในพื้นที่ภูมินิเวศน์อ่าวตราดไม่สามารถออกเรือหาปลาได้ ส่งผลต่อสถานะและสภาพคล่องทางเศรษฐกิจ เพราะชาวประมงเรือเล็กแถบนี้ส่วนใหญ่ “เป็นคนหาเช้ากินค่ำ” กระทั่งชาวประมงบางรายตัดสินใจขายเรือประมงของตนเองทิ้งเพื่อแสวงหาอาชีพใหม่ ดังนั้นมาตรการในการแก้ไขปัญหาระยะสั้นที่ถูกนำเสนอจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ คือ การแก้ไขกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ส่วนในระยะยาวภาคประชาชนกลุ่มนี้เห็นว่าต้องมีการกระจายอำนาจด้านการจัดการทรัพยากรสู่ชุมชนท้องถิ่น (สมชาย ศรีประดิษฐ์ และนวนลนภา ศรีประดิษฐ์, สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2559)

ทั้งนี้ทางเลือกในการกระจายอำนาจด้านการจัดการทรัพยากรสู่ชุมชนท้องถิ่นที่ถูกนำเสนอโดยภาคประชาชนกลุ่มนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้เกี่ยวข้องอาจนำเอาแนวคิด “การจัดการทรัพยากรร่วม” (Common Pool Resources) ของอีลินอร์ ออสโตรม (Elinor Ostrom) มาประยุกต์ใช้ โดยแนวคิดดังกล่าวมีการที่สำคญดังต่อไปนี้ (ชล บุณนาค 2554, หน้า 44-45)

- ความชัดของขอบเขต (Boundaries) คือ การบ่งบอกว่าใครบ้างที่มีหรือไม่มีสิทธิ์ในทรัพยากรนั้นรวมถึงการแบ่งแยกระหว่างขอบเขตของระบบทรัพยากรที่ชุมชนดูแลกับระบบสังคมนิเวศที่หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องดูแล

- ความสอดคล้อง (Congruence) หมายถึงความสอดคล้องระหว่างกฎกติกาของชุมชนว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและการอนุรักษ์รักษาทรัพยากร ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงความสอดคล้องระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกได้รับกับต้นทุนที่เสียไป

- ในการจัดการทรัพยากรจะต้องเปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา (Collective-choice Arrangements) ทั้งนี้เพราะหากคนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พวกเขาก็จะขาดแรงจูงใจที่จะร่วมดูแลรักษาทรัพยากร

- การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล (Effective Monitoring) ต้องมีกลไกการสอดส่องดูแลว่าสมาชิกใช้ทรัพยากรตามกติกาที่ตกลงร่วมกันหรือไม่เพียงใด และคอยสอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ จะได้สามารถปรับเปลี่ยนกฎกติกาได้อย่างทันท่วงที

- หากมีการละเมิดกฎกติกา การลงโทษที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นการลงโทษแบบค่อยเป็นค่อยไป (Graduated Sanctions) กล่าวคือ คนที่ละเมิดกฎกติกาครั้งแรก ๆ จะถูกลงโทษค่อนข้างเบา ถ้าทำผิดซ้ำซากจะถูกลงโทษรุนแรงขึ้น

- มีกลไกจัดการความขัดแย้ง (Conflict Resolution Mechanisms) ที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่าย ทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเองและกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ

- รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน (Recognition of Rights) กล่าวคือ รัฐบาลจะต้องรับรู้และให้สิทธิ์แก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการวางกรอบกติกาการใช้และการจัดการทรัพยากร

- กฎ กติกาในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น จะต้องเชื่อมโยงและสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า (Nested Enterprises) ทั้งนี้เพราะระบบทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นจะเชื่อมโยงกับระบบนิเวศเชิงสังคมที่ใหญ่กว่า เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วระบบการจัดการและกติกาที่ชุมชนท้องถิ่นสร้างขึ้นจะต้องสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า

1.2 การสร้างความมั่นคงให้กับภาคเกษตรกรรม ฐานเกษตรกรรมที่สำคัญในพื้นที่แถบจังหวัดจันทบุรีและตราด คือ การทำสวนผลไม้ กล่าวได้ว่าการทำสวนผลไม้ในปัจจุบัน เกษตรกรประสบปัญหาความไม่เป็นธรรมจากกลไกตลาดทำให้ผลไม้มีราคาตกต่ำ ทั้งนี้เพราะการทำสวนผลไม้ของประชาชนโดยส่วนใหญ่ มีลักษณะของเกษตรกรรายย่อย คือ เป็นการปลูกผลไม้โดยใช้แรงงานในครอบครัว ภายใต้การเป็นเจ้าของขนาดเล็กย่อม ดังนั้นกระบวนการผลิตจึงมีลักษณะ “ต่างคนต่างผลิต ต่างขาย ต่างแย่งชิงราคา” ดังนั้นเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในกับชาวสวนผลไม้ ภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งจึงเห็นว่าจำเป็นต้องแสวงหากฎเพื่อสร้างอำนาจต่อราคาในตลาด เพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมจากราคาผลผลิตผ่าน “การสร้างเครือข่าย” ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตผลไม้หรือ

เครือข่ายระหว่างกลุ่มองค์กรที่ทำหน้าที่ในการผลิตผลไม้ หรือการจัดการและพัฒนาคุณภาพของผลผลิต ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมาในอดีตเกษตรกรทำการเกษตรตามความเคยชินไม่มีการวางแผนขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลเอาใจใส่ผลผลิต การเก็บเกี่ยว ทำให้ผลผลิตด้อยคุณภาพเกิดความเสียหาย ผลผลิตออกมาจำนวนมากแต่ไม่มีตลาดรองรับ ดังนั้นควรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองโดยผสมผสานองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้ารวมทั้งผลักดันให้กลไกรัฐให้สนับสนุนชาวสวนผลได้ โดยการพัฒนาช่องทางการตลาดและการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ (การจัดเวทีเสวนาภาคประชาชน, อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555, หน้า 175-176)

2. การจัดโซนนิ่ง (Zoning) การพัฒนาอุตสาหกรรม ดังข้อเสนอให้มีการกันพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและตราดให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมและการท่องเที่ยวบริการ โดยการจำกัดโรงงานอุตสาหกรรมให้อยู่เฉพาะพื้นที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง อย่างไรก็ตามแล้วแต่ในอนาคตหากมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและตราด ภาคอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นต้องเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต รวมทั้งฐานเศรษฐกิจของผู้คนและต้องเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของข้อเสนอนี้ คือ การจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมการเกษตรกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น โรงงานอุตสาหกรรมเพื่อแปรรูปผลไม้ โรงงานแปรรูปน้ำยางพารา เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าโรงงานอุตสาหกรรมการเกษตรเหล่านี้ต้องสร้างกลไกหรือกระบวนการให้ชุมชนเข้าไปมีบทบาทในกำกับ ควบคุมและตรวจสอบ (การเสวนากลุ่มย่อยประชาชนในตำบลแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี, 24 พฤษภาคม 2559)

ในส่วนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการนั้นภายใต้สถานการณ์การเปิดประชาคมอาเซียนและการพัฒนาตามเส้นทางระเบียงย่อยตามแนวชายฝั่งตอนใต้ (Southern Coastal Sub - Corridor) มีการคาดคะเนว่าธุรกิจที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในแนวเส้นทางนี้ ได้แก่ ธุรกิจการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามแล้วแต่การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้นชุมชนท้องถิ่นซึ่งดำเนินธุรกิจในรูปแบบของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างที่ควรจะเป็น เนื่องจากผู้ประกอบการธุรกิจดังกล่าวจำกัดอยู่ในกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ทำให้ผู้ได้รับผลประโยชน์จากธุรกิจการท่องเที่ยวกลับกลายเป็นคนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะนายทุนข้ามชาตินายทุนระดับชาติและชนชั้นนำท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ควรจะเป็นเกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ จำเป็นทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวผ่านกลไกวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น การเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการแข่งขัน การเสริมสร้างความสามารถของธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น (ประเสริฐ ศิริ, สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2558)

บทที่ 5

การสังเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรม

การสังเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในขั้นตอนนี้ มีเป้าหมายเพื่อเปรียบเทียบทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และแสวงหาจุดร่วมของทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกนำเสนอโดยภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาครัฐ

เมื่อวิเคราะห์ถึงทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาครัฐ พบว่า เป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ ทางเลือกสำหรับพื้นที่ที่ยังไม่มีการประกอบการอุตสาหกรรมเข้มข้นและพื้นที่แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น กล่าวคือ

1. **กรณีพื้นที่ที่ยังไม่มีการประกอบการอุตสาหกรรม** หน่วยงานภาครัฐได้เสนอให้ชะลอการขยายและก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและมลภาวะ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องชะลอจนกว่าจะแก้ไขปัญหามลภาวะไม่ให้เกินค่ามาตรฐานที่กำหนด เว้นแต่กรณีโรงงานที่จำเป็นต้องดำเนินการต่อเนื่องแต่ต้องมีการกำกับเพื่อไม่ให้เกิดปัญหามลภาวะอย่างเคร่งครัด และมีแผนงานมาตรการในการป้องกันปัญหาอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่

2. **กรณีพื้นที่แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น** ข้อเสนอสำหรับแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่แหล่งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสิ่งแวดล้อม และมิติทางสังคม ดังต่อไปนี้

2.1 **ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติเศรษฐกิจ** สำหรับทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรม หากมองบนฐานเศรษฐกิจแล้ว รัฐและกลไกรัฐยังคงต้องการให้มีการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป แต่การขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาใหม่ ดังนั้นข้อเสนอในมิตินี้จึงแสดงออกให้เห็นเป็นมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 **การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษและการวางแผนกำหนดอุตสาหกรรมมุ่งเป้า** เพื่อส่งเสริมให้พื้นที่ที่มีศักยภาพรองรับอุตสาหกรรมเป้าหมายและการแข่งขันในอนาคต รวมทั้งการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่เมืองศูนย์กลางในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เช่น ข้อเสนอที่กำหนดให้ภาคตะวันออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพโซน 7 โดยให้จังหวัดระยองเป็นพื้นที่พัฒนาหลักในการผลิตและศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมและพลาสติกเชิงชีวภาพ เนื่องจากมีความพร้อมใน

ด้านปัจจัยการผลิต การคมนาคมและระบบโลจิสติกส์ ส่วนจังหวัดชลบุรีเป็นพื้นที่มีศักยภาพด้านวัตถุดิบ และฐานการผลิตที่สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่หลักได้ และจังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่สนับสนุนและพื้นที่เชื่อมโยงเนื่องจากมีวัตถุดิบ และสามารถเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้ เป็นต้น

2.1.2 การปรับปรุงแก้ไขและเสนอให้มีมาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม สำหรับข้อเสนอในมิตินี้มีแนวทางที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

ก. การแก้ไขระบบการจัดเก็บภาษี เนื่องจากในพื้นที่อุตสาหกรรมส่วนใหญ่โรงงานอุตสาหกรรมมักไม่จดทะเบียนในพื้นที่ ทำให้กระบวนการจัดเก็บภาษีจึงกลับไปตกอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก ส่งผลให้ในพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมสูญเสียรายได้ในการพัฒนาจังหวัด ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวกลไกรัฐบางหน่วยงานจึงได้เสนอให้โรงงานและภาคธุรกิจที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ต้องเสียภาษีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทำดำเนินการผลิต ตลอดจนทบทวนการให้สิทธิพิเศษสำหรับโรงงานในพื้นที่ที่มีโรงงานเป็นจำนวนมาก และให้มีการนำระบบและมาตรการทางภาษีสิ่งแวดล้อมมาใช้ นอกจากนี้ในการจัดสรรงบประมาณควรให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

ข. ใช้มาตรการทางการคลังเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการนำมาตรการการคลังมาใช้เป็นมาตรการเสริม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ก่อมลพิษลดการก่อมลพิษ รวมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการผลิตและการบริโภคไปในทางที่ก่อมลพิษน้อยลง นอกจากนี้ยังมีเสนอในลักษณะการจัดตั้งกองทุนเพื่อนำเงินที่ได้จากการจัดเก็บเข้ากองทุนเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์ในการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ

2.1.3 มาตรการอื่น ๆ ในทางเศรษฐกิจ

นอกจากมาตรการที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีข้อเสนอที่ให้มีการทบทวนแนวทางการจัดตั้งกองทุน และการใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนที่มีการจัดตั้งโดยภาคอุตสาหกรรมและโรงไฟฟ้า เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยกและขาดประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์

2.2 ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสิ่งแวดล้อมผ่านการใช้เครื่องมือที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 การประยุกต์ศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมเชิง โดยการนำมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมสากลระบบ ISO: 14001 และพยายามส่งเสริมให้โรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ภายในการนิคมอุตสาหกรรมเข้าสู่ระบบมาตรฐาน ISO: 14001 หรือการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco-industrial Town) เพื่อสร้างเมืองที่มีการเจริญเติบโตโดยมีอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจหลักพร้อมกับให้ความสมดุลกับการพัฒนาทางสังคม ความเจริญของชุมชน ความเป็นอยู่ของประชาชน ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อขับเคลื่อนไปสู่การเป็นเมือง

อุตสาหกรรมเชิงนิเวศจำเป็นต้องมีผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินโครงการ ทำให้เกิดข้อเสนอในลักษณะของการจัดตั้ง “คณะกรรมการบริหารจัดการเมืองนิเวศแห่งชาติ” และ “องค์กรเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” โดยมีหน้าในการกำหนดนโยบายกำกับดูแลและเร่งรัดให้มีการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ตลอดจนเสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

2.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

โดยการปรับปรุงและใช้เครื่องมือรูปแบบใหม่ในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- การใช้กระบวนการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) ผ่านการบูรณาการประเด็นสิ่งแวดล้อมเข้ากับมิติด้านเศรษฐกิจสังคม เพื่อนำไปสู่กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ ภายใต้เงื่อนไขการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

- การปรับปรุงระบบการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผ่านการปรับระบบการอนุญาตและควบคุมผู้มีสิทธิทำรายงานให้มีความเข้มงวดขึ้น, การปรับปรุงขั้นตอนและสร้างกรอบของการพิจารณารายงานให้มีมาตรฐานและความกระชับ, การเพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพิจารณารายงาน, การปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบในการจัดทำและพิจารณา รายงานฯ และเพิ่มกลไกหรือช่องทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการเข้าร่วมโครงการฯ

- การพัฒนาและแก้ไขปัญหาระบบการติดตามตรวจสอบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Monitoring Evaluation and Auditing: ME&A) โดยการกำหนดให้มีระบบการอนุญาตผู้จัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดในรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม, การเพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการติดตามตรวจสอบ, การปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบด้านการติดตามตรวจสอบรวมทั้งให้มีการนำผลไปใช้ในการพิจารณาต่ออายุใบอนุญาตโครงการหรือนำมาใช้ในการปรับปรุงมาตรการป้องกัน แก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม, การเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบและการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการติดตามตรวจสอบให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพตลอดเวลา

ทั้งนี้เงื่อนไขที่จะทำให้การพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประสบความสำเร็จ กลไกรัฐบางหน่วยงานเห็นว่าต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรการและปรับโครงสร้างของกลไกรัฐที่เป็น

จักรกลในการประเมินฯ เช่น การแยกสำนักวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมออกจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.3. ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติสังคม ทางเลือกการพัฒนาในมิตินี้เป็นแสวงหากลไกเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อมผ่านการใช้เครื่องมือที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

2.3.1 การใช้กลไกทางด้านผังเมือง โดยการปรับปรุงผังเมืองรวมในพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ในลักษณะต่าง ๆ ต่อไปนี้

- แยกชุมชนออกจากอุตสาหกรรม โดยกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย ควบคุมความหนาแน่นและรักษาสภาพแวดล้อมตลอดจนจัดสาธารณูปโภคเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

- การปรับลดพื้นที่อุตสาหกรรมลง เช่น กรณีผังเมืองจังหวัดระยองปี พ.ศ. 2546 มีพื้นที่อุตสาหกรรม 40,000 ไร่ แต่ในร่างผังเมืองรวม ฉบับ พ.ศ. 2554 ที่กำหนดให้พื้นที่อุตสาหกรรมลดลงเหลือ 20,000 ไร่ เป็นต้น

- ส่งเสริมให้มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่เหมาะสมโดยการพัฒนา ระบบสาธารณูปโภครองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน

- เพิ่มพื้นที่แนวกันชนโดยรอบพื้นที่สีม่วง โดยกำหนดพื้นที่กันชนรอบนิคมอุตสาหกรรมระยะไม่น้อยกว่า 200 เมตร กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสงวนรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมกิจกรรมการปลูกพืชพรรณเน้นให้เกิดพื้นที่สีเขียวมีความหนาแน่นต่ำ และกำหนดให้มีอัตราส่วนของที่ว่างอันปราศจากอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างปกคลุมต่อแปลงที่ดินที่ใช้เป็นที่ตั้งอาคารเพื่อควบคุมความหนาแน่นและรักษา

- เพิ่มแนวป้องกันระยะป้องกันโดยรอบในเขตนิคมอุตสาหกรรมและริมทางไม่น้อยกว่า 50 เมตร และจัดพื้นที่ว่างเป็นแนวขนานกับนิคมอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่า 20 เมตร เพื่อรักษาคุณภาพของสภาพแวดล้อม

- เพิ่มพื้นที่ที่อยู่อาศัยชั้นดีและพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชน

นอกจากนี้ยังเสนอให้มีมาตรการอื่นๆ ในการสนับสนุนผังเมืองด้วย ได้แก่ มาตรการทางด้านเศรษฐศาสตร์จากภาครัฐเพื่อชดเชยเสียวยาผู้ถูกสิทธิ เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี มาตรการสนับสนุน ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เป็นต้น

2.3.2 การจัดตั้งองค์กรพิเศษในพื้นที่อุตสาหกรรม ข้อเสนอในการใช้กลไกการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ประกอบไปด้วย 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ

- การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่อุตสาหกรรม ทั้งนี้ เพื่อให้มีเอกภาพในการจัดการ ทั้งทางด้านการพัฒนา แก้ไข ป้องกัน และติดตามการแก้ไขปัญหาอัน เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาผลกระทบต่ออุตสาหกรรมมาก โดย รูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษนี้อาจมีลักษณะเช่นเดียวกับ กรุงเทพมหานครซึ่งมี รายได้จากงบประมาณรายจ่ายประจำปี รวมทั้งมีรายได้จากภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะการ เก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีสิ่งแวดล้อม

- การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อพิพาท ที่เป็นเช่นนั้นเพราะที่ผ่านมา อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรอิสระ องค์กรปกครองและอำนาจตุลาการไม่สามารถแก้ไขปัญหาข้อพิพาท ในพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมได้ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้จัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่กึ่งตุลาการ ผ่านการ จัดตั้งคณะกรรมการติดตาม และวินิจฉัยข้อพิพาทเพื่อทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการ ทำงานของส่วนราชการในพื้นที่ที่มีเขตนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ รวมทั้งทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อ พิพาท ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการมีเขตนิคมอุตสาหกรรมอันก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในบริเวณที่ได้รับผลกระทบ ที่เป็นทั้งข้อพิพาทซึ่งเกิดจากการที่รัฐไม่ใช้อำนาจ ตามกฎหมายหรืออาจจะเป็นการใช้อำนาจทางปกครอง เพื่อการตรวจสอบการดำเนินการตาม กฎหมายของหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการกับผู้ประกอบการ ทั้งนี้คณะกรรมการติดตามและวินิจฉัย ข้อพิพาทอาจประกอบไปด้วยสองชุด คือ คณะกรรมการติดตามติดตามตรวจสอบให้เป็นไปตามหลัก ธรรมาภิบาลในเขตนิคมอุตสาหกรรม และคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตนิคม อุตสาหกรรม

2.3.3 การใช้กลไกรัฐสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมในพื้นที่ ทางเลือกใน มิตินี้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ

- การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนผ่านสมัชชาสุขภาพ โดยรัฐจะต้องเข้า มามีบทบาทให้การสนับสนุนภาคประชาสังคมในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ระหว่างสมัชชาต่าง ๆ รวมทั้งติดตามความเคลื่อนไหวด้านนโยบายต่าง ๆ เช่น การทำผังเมือง การควบคุมมลพิษ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเปรียบเสมือนการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมี กระบวนการมีส่วนร่วม และเข้าถึงข้อมูล เสริมสร้างความรู้

- การสร้างและพัฒนาศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน เนื่องจาก ปัญหาและผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาวิจัยเป็น จำนวนมาก แต่ที่ผ่านมาไม่มีกระบวนการจัดการกับงานวิจัยทำให้ข้อมูลจากการวิจัยกระจัดกระจาย ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อเสนอจากหน่วยงานภาครัฐให้มีการ จัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่อรวบรวมข้อมูลเชื่อมโยง วิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นและเผยแพร่ให้แก่ชาวบ้านใน

พื้นที่ เพื่อใช้ในการเตรียมตัว รับมือหรือป้องกันปัญหาและผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนนำไปใช้เพื่อการบริหารจัดการ

3. ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชน

เมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชน มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ “การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้เศรษฐกิจเติบโตได้ และสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ด้วยเป้าหมายเช่นนี้ทำให้ผู้ประกอบการร่วมกันเสนอทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมออกเป็นมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรม ถือเป็นมิติสำคัญในการพัฒนาของภาคเอกชน เนื่องจากปัญหาการขบเซาะทางเศรษฐกิจหลังช่วงแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ทำให้ภาคเอกชนต้องการเครื่องมือเพื่อลดปัญหาและอุปสรรคทั้งด้านการลงทุน ด้านต้นทุนการผลิต ด้านเทคโนโลยี และด้านวัตถุดิบ ซึ่งเครื่องมือการพัฒนาดังกล่าวจะกลายเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สำคัญ ดังนั้นภาคเอกชนจึงเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพและศักยภาพของอุตสาหกรรม 3 แนวทาง ได้แก่

1.1 การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่ “เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก” เป็นข้อเสนอการพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เพื่อส่งเสริมและรักษาการเติบโตที่ต่อเนื่องของสภาพเศรษฐกิจและการผลิตของภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว โดยเสนอให้รัฐและเอกชนร่วมกันวางแผนและลงทุนพัฒนาใน 2 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่

1.1.1 การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะการพัฒนาและปรับปรุงการคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม ทั้งการพัฒนาท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภาสู่การเป็นท่าอากาศยานพาณิชย์ การพัฒนาท่าเรือแหลมฉบัง มาบตาพุดและท่าเรือพาณิชย์สัตหีบ (ของกองทัพเรือ) การพัฒนาระบบขนส่งทางบก ผ่านการบูรณาการเชื่อมโยงระบบขนส่งทางบกกับโครงข่ายระบบขนส่งอื่น ๆ และมีการพัฒนาระบบราง (เส้นทางรถไฟทางคู่) รวมถึงถนนบนเส้นทางขนส่งสายหลัก

1.1.2 การลงทุนด้านอุตสาหกรรม โดยให้รัฐสนับสนุนพื้นที่และสถานที่ให้แก่ภาคเอกชนในการลงทุนรวมถึงการให้สิทธิประโยชน์พิเศษต่าง ๆ สำหรับการลงทุนของภาคเอกชน บนหลักการส่งเสริมกลุ่ม “10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย” คือ กลุ่มอุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) และอุตสาหกรรมอนาคต (New S-curve) เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นการจูงใจต่อการลงทุนของภาคเอกชน

1.2 การพัฒนา/ ปรับปรุงระบบภาษี เพื่อแก้ไขปัญหาการจืดเคืองภาษีของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จำนวนมากที่ตกไปอยู่กับหน่วยงานส่วนกลางของประเทศ ภาคเอกชนจึงเสนอให้ให้มีการย้ายการจดทะเบียนของโรงงานอุตสาหกรรม โดยการพิจารณาจากพื้นที่ที่โรงงานอุตสาหกรรมนั้น

ตั้งอยู่ เพื่อให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่สามารถนำเม็ดเงินจากภาษีดังกล่าวไปใช้เพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิต

1.3 การจัดทำผังเมือง เนื่องจากปัญหาความไม่ชัดเจนและล่าช้าของกระบวนการจัดทำผังเมืองทำให้การจัดทำผังเมืองเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรม ภาคเอกชนจึงเสนอต่อการจัดทำผังเมืองใน 3 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่

1.3.1 ให้พระราชบัญญัติผังเมืองฉบับแก้ไขล่าสุดไม่มีการกำหนดระยะเวลาหมดอายุ เนื่องจากการกำหนดระยะเวลาของผังเมืองในแต่ละฉบับ ทำให้เมื่อผังเมืองหมดอายุลง จึงก่อให้เกิดความสับสนของทุกภาคส่วนในพื้นที่ ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาเกิดความต่อเนื่องและลดปัญหาความสับสนที่จะเกิดขึ้น ภาคเอกชนจึงเสนอให้ผังเมืองที่จะเกิดขึ้นกำหนดให้ไม่มีระยะเวลาหมดอายุ

1.3.2 การเร่งรัดกระบวนการพิจารณาจัดทำและแก้ไขผังเมือง เพื่อให้การพัฒนาอุตสาหกรรมสามารถเติบโตได้ และสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันได้อย่างทันสถานการณ์

1.3.3 ให้การจัดทำผังที่จะเกิดขึ้นเพิ่มเติมรายละเอียดของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค และมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้น เพื่อให้ผังเมืองที่จะถูกประกาศขึ้นสามารถบูรณาการเชื่อมโยงกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ อันจะนำไปสู่การเติบโตที่รอบด้านและรวดเร็วมากกว่าการพัฒนาที่แยกส่วนออกจากกัน

2. การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยนำแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศมาใช้ในการประกอบการอุตสาหกรรมผ่านการนำตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมซึ่งประสบความสำเร็จในต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมของไทยใน 3 มิติ คือ

2.1 การให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมระดับโรงงานอุตสาหกรรม หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “การพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว” (Green Industry) กล่าวคือ เป็นแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในระดับผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้ผู้ประกอบการแต่ละรายปฏิบัติตามคุณลักษณะของโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวภายในขอบเขตโรงงานของตนเอง เช่น การปล่อยของเสียเป็นศูนย์ (Zero Emission) การใช้วัตถุดิบและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ หรือการมีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีและได้มาตรฐาน นอกจากนี้ยังมีส่งเสริมมาตรฐานอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการให้รางวัลแก่โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินตามมาตรฐานการพัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวที่ถูกกำหนดไว้ เช่น การให้รางวัลธงขาวดาวเขียว หรือรางวัลต้นแบบโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียว เป็นต้น

2.2 การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หรือที่รู้จักกันในนามของ “การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” (Eco-Industry) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมร่วมกันระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม ในลักษณะของการสร้างเครือข่าย (Network) ระหว่างผู้ประกอบการกลุ่มต่าง ๆ ตัวอย่างของข้อเสนอภาคเอกชนที่เกิดขึ้น เช่น โครงการนิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐกิจนิเวศ และโครงการพัฒนาของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร พื้นที่แห่งการใช้ทรัพยากรแบบพึ่งพา ทั้งสองโครงการเป็นการสร้างเครือข่ายของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมเดียวกันเพื่อส่งเสริมการพึ่งพาทรัพยากรระหว่างกัน เป็นต้น

2.3 การสร้างหุ้นส่วนในการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือที่เรียกว่า “การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” (Eco-Town) กล่าวคือ เป็นแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงการเชื่อมโยงพื้นที่อุตสาหกรรม เข้ากับพื้นที่ขององค์กรหน่วยงานส่วนท้องถิ่น และชุมชนโดยรอบเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาภายในพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างสำคัญของการสร้างหุ้นส่วนในการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้แก่ การกำหนดแนวทางการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดร่วมกันทุกฝ่าย ภายใต้หลักการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ 5 มิติ 22 ด้าน

3. การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่น ทางเลือกในมิตินี้เปรียบเสมือนแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ผ่านข้อเสนอให้มีการรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่นใน 3 มิติ

3.1 การดำเนินงานในระดับผู้ประกอบการ โดยการให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้เสียให้มากขึ้น ทั้งกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายในองค์กรและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียภายนอกองค์กรเพื่อให้การดำเนินการที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรมมากที่สุด

3.2 การยกระดับการดำเนินงานในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมสู่ระดับเครือข่ายผู้ประกอบการ เนื่องจากการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับผู้ประกอบการไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ เพื่อพัฒนาศักยภาพและประสิทธิภาพของเงินทุนและการจัดการด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ภาคเอกชนจึงเสนอให้มีการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการขึ้น สำหรับการยกระดับการจัดการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมที่ทันต่อสถานการณ์และความต้องการที่เกิดขึ้น ตัวอย่างการรวมกลุ่มเครือข่ายในพื้นที่ที่เกิดขึ้น เช่น ชมรมประชาสัมพันธ์กลุ่มโรงงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและสมาคมเพื่อนชุมชน เป็นต้น

3.3 การจัดตั้งกองทุนสำหรับการพัฒนาที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยให้ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกบริจาคเงินจำนวนหนึ่งเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสังคมและชุมชนที่เป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม

ทั้งนี้จุดร่วมที่สำคัญของข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่นทั้ง 3 ระดับนี้ ก็คือ การมีเป้าหมายให้การพัฒนาอุตสาหกรรมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมและชุมชนได้อย่างปลอดภัย และมีการคำนึงถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้มีส่วนได้เสียภายใต้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น

ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชน

เมื่อพิจารณาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกแล้ว คณะผู้วิจัยสามารถแบ่งทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมได้เป็น 2 มิติใหญ่ ๆ คือ ทางเลือกจากภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นและทางเลือกจากภาคประชาชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทางเลือกจากภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น
ด้วยเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง มุมมองและผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ข้อเสนอที่มีต่อทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นแบ่งเป็น 2 แนวทาง คือ

1.1 ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่เห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมนำมาซึ่งปัญหาและผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่ ข้อเสนอของภาคประชาชนกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย

1.1.1 การหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม (Deindustrialization) เพราะพวกประชาชนกลุ่มนี้เห็นว่าพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมไม่มีศักยภาพหรือความสามารถ (Carrying Capacity) ในการที่จะรองรับการพัฒนาหรือมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมได้อีกต่อไป และประชาชนในพื้นที่ก็ไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม (อย่างที่ควรจะเป็น) ทั้งนี้การหยุดสร้างและขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นนี้ต้องเกิดขึ้นควบคู่กับความจริงจังของกลไกรัฐในการจัดการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมและต้องไม่เป็นการแก้ไขปัญหาแบบ “ลูบหน้าปะจมูก” และการหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขจำเป็น (Necessary Condition) ที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรม

1.1.2 การทบทวนการกำหนดผังเมือง ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมามีการขยายผังเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องการขยายผังเมืองโดยการเพิ่มพื้นที่อุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นนี้ทำให้ชุมชนท้องถิ่นหลายชุมชนถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของควรมีมาตรการที่เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดให้มีพื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone) ระหว่างเขตอุตสาหกรรมและพื้นที่อยู่อาศัยให้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่

นอกจากนี้ภาคประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้น ยังเห็นด้วยกับความคิดของนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจากส่วนกลาง ที่มีการเสนอทั้งใน ส่วนของการสร้างมาตรการในการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และการมีบทลงโทษสำหรับผู้ที่จะเมิดเงื่อนไขหรือข้อตกลงในการพัฒนา ผ่านการทบทวนเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทบทวนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) โดยหันไปใช้แนวคิดที่เรียกว่า "การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์" (Strategic Environmental Assessment: SEA) เช่นเดียวกันกับการทบทวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) ทางออกในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่ถูกรับรองโดยภาคประชาชนกลุ่มนี้คือ กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพต้องเป็นการประเมินในระดับ "ฐานราก" ใช้กระบวนการแบบ "ล่างขึ้นบน" (Bottom-up) เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียอย่างหลากหลาย และครอบคลุมทุกฝ่าย โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในทุกมิติ กระบวนการนี้เทียบเคียงได้กับ "การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน" (Community Health Impact Assessment: CHIA) หรือการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมเพื่อทำให้การคุ้มครองสิทธิทางสิ่งแวดล้อมมีมาตรฐานสูงขึ้นถูกตรวจสอบโดยศาล และทำให้ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการร้องทุกข์ ฟ้องคดีเพื่อ คุ้มครองปกป้องตนเองและปกป้องสิ่งแวดล้อม

1.2 ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มี ฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรม ด้วยวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์โรงงาน อุตสาหกรรมเช่นนี้กลายเป็นเงื่อนไข (On Condition) สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องพึ่งพาโรงงาน อุตสาหกรรม กระทั่งนำไปสู่ความคิดในการ "อยู่ร่วมกัน" (Coexistence) ระหว่างชุมชนและโรงงาน อุตสาหกรรม ทำให้ข้อเสนอของผู้คนกลุ่มนี้เป็นไปในลักษณะให้กลไกรัฐและโรงงานอุตสาหกรรม จัดการแก้ไขปัญหา รวมถึงแสวงหามาตรการในการป้องกันปัญหาและผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ทางเลือกการพัฒนาในมุมมองของภาค ประชาชนที่มีฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบจาก 2 พื้นที่ ที่มีฐานการพัฒนาอุตสาหกรรมแตกต่าง คือ

1.2.1 ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มี ฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง ภาคประชาชนกลุ่มนี้มี ข้อเสนอที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1.2.1.1 ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ดำเนินการ แก้ไขและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น รัฐและกลไกรัฐต้องบังคับ

ใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ตรงไปตรงมาและมีบทลงโทษที่ชัดเจนสำหรับผู้กระทำผิดหรือละเมิดเงื่อนไข ข้อตกลงในการพัฒนาอุตสาหกรรม ขณะที่ผู้ประกอบการต้องมีมาตรการที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหา และโรงงานอุตสาหกรรมต้องมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

1.2.1.2 การสร้างมาตรการชดเชยแก่ชุมชนในพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม มาตรฐานชดเชยที่ภู่านำเสนอจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ ให้นำหนักไปที่การบรรเทาและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าวิธีการเยียวยา ซึ่งเป็นมาตรการที่โรงงานอุตสาหกรรมใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้มาตรการชดเชยแก่ชุมชนที่ภู่านำเสนอจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย การชดเชยโดยการจัดการสุขภาพของประชาชนมาตาพุด, การชดเชยโดยการเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประกอบธุรกิจร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรมและการชดเชยโดยการส่งเสริมพื้นที่สีเขียวในเขตมาตาพุด

1.2.1.3 การลดความเสี่ยงด้านสังคม ข้อเสนอเพื่อลดความเสี่ยงด้านสังคมที่ภู่านำเสนอจากประชาชนกลุ่มนี้ อยู่ในรูปของการยกระดับความเป็นอยู่และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้คนในชุมชน หรือการทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข (Well-being) นั่นเอง ตัวอย่างของข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมในกรณีนี้ เช่น การสร้างมาตรการเพื่อทำให้โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสวัสดิการทางสังคมให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่น และการลดความเสี่ยงจากความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

1.2.1.4 การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอยู่เพียงระดับชุมชนทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วมในระดับนโยบายและเป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องของการบริหารหรือมากกว่ารูปแบบอื่น ด้วยเหตุนี้จำเป็นต้องมีการจัดตั้งผู้ผลิตรายย่อยมากขึ้นเพื่อทำงานขับเคลื่อนในระดับนโยบาย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็ง (Empowerment) ให้ประชาชนรวมทั้งสร้างกลไกหรือกระบวนการมีส่วนร่วมการติดตามตรวจสอบโรงงานในมาตาพุดในรูปแบบใหม่ ในลักษณะให้ชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบและความเสียหายจากการเข้ามาของโรงงานในเขตมาตาพุดเป็นผู้นำในการดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนและกิจกรรม

1.2.1.5 การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน โดยให้โรงงานอุตสาหกรรมร่วมมือกับมหาวิทยาลัยหรือผู้เชี่ยวชาญจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้กับประชาชนในการป้องกัน รับมือและเตรียมความพร้อมกับอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นข้อเสนอนี้รวมครอบคลุมไปถึงการสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public Square) เพื่อเป็นพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ

1.2.2 ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มีฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่แหลมฉบังและอมตะนคร จังหวัดชลบุรี เมื่อ

พิจารณาถึงทางเลือกของภาคประชาชนในพื้นที่จังหวัดชลบุรีภาคประชาชนกลุ่มนี้ มีข้อเสนอที่สำคัญดังต่อไปนี้

1.2.2.1 การสร้างกติกาคือข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกัน กติกาคือข้อตกลงในที่นี้คือ ความพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขหรือข้อตกลงร่วมระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันหรือการที่ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ร่วมจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

1.2.2.2 การสร้างพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยการสร้างพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงและสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการเป็นพื้นที่เพื่อให้ชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมได้นำเสนอปัญหาความต้องการหรือสิ่งที่ตนเองกำลังดำเนินการอยู่ซึ่งการทำให้แต่ละฝ่ายได้มีโอกาสในการสื่อสาร รับฟังและแลกเปลี่ยนความเห็น ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการเรียนรู้ปัญหาและความต้องการของแต่ละฝ่ายร่วมกันอันจะนำไปสู่ความไว้วางใจหรือไว้นือเชื่อใจกันและกัน

1.2.2.3 การสร้างพื้นที่กันชน พื้นที่สีเขียวและใช้กระบวนการผังเมืองเพื่อป้องกันผลกระทบทางอากาศ เสียงและอุบัติเหตุหรืออุบัติภัยจากสารเคมีรั่วไหล ภาคประชาชนบางกลุ่มยังหมายรวมถึง การจัดทำผังเมืองให้เกิดความชัดเจน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะผังเมืองเปรียบเสมือนมาตรการหนึ่งในการจำกัดการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชนท้องถิ่นรวมถึงการให้ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ จัดทำผังชุมชนโดยชุมชนเพื่อสะท้อนการใช้ประโยชน์ที่ดิน และชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ใดควรเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม เขตชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม

1.2.2.4 การปรับปรุงกลไกในการติดตาม ตรวจสอบ ควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม ทางเลือกที่สำคัญซึ่งถูกนำเสนอจากภาคประชาชนกลุ่มนี้อีกมิติหนึ่ง ก็คือ การปรับปรุงการติดตาม ตรวจสอบ ควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะก่อนการอนุญาตให้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทั้งการปรับปรุงการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA), กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (HIA) รวมทั้งการศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยแนวคิดเรื่องการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment) มาประยุกต์ใช้ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นอย่างเข้มข้น หรือการนำเอาแนวคิดเรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment: CHIA) มาประยุกต์ใช้

1.2.2.5 การแสวงหามาตรการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนท้องถิ่น กล่าวได้ว่าการสร้างหรือแสวงหากลไกให้โรงงานอุตสาหกรรมรับผิดชอบและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างภาคส่วนทั้งสอง โดยโรงงานอุตสาหกรรมจำเป็นต้องเข้ามาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนหรือทำให้ภาคประชาชนได้รับผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น การให้โควตา

กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมทั้งการขายอาหาร การรับส่งพนักงาน เป็นต้น หรือผู้ประกอบการต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับกลไกรัฐทั้งระดับส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรหรือการพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับกับประชาชนท้องถิ่นหรือแรงงานที่เข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม

2. ทางเลือกจากภาคประชาชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น
สำหรับทางเลือกการพัฒนาที่ถูกรับรองจากภาคประชาชนกลุ่มนี้ ประกอบไปด้วยทางเลือกที่สำคัญต่อไปนี้

2.1 การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับฐานภูมินิเวศท้องถิ่น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะฐานเศรษฐกิจของจังหวัดที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นยังคงอยู่ในภาคเกษตรกรรม ด้วยเหตุนี้ภาคประชาชนบางกลุ่มจึงพยายามเสนอแนวทางหรือทางเลือกการพัฒนาบนฐานภูมินิเวศในลักษณะต่าง ๆ เช่น การสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคการประมงพื้นบ้านโดยการแก้ไขกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน รวมทั้งการกระจายอำนาจด้านการจัดการทรัพยากรสู่ชุมชนท้องถิ่น ผ่านการจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นหรือการสร้างการสร้างความมั่นคงให้กับภาคเกษตรกรรมโดยการสร้างอำนาจการต่อผ่านการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตผลไม้หรือเครือข่ายระหว่างกลุ่มองค์กรที่ทำหน้าที่ในการผลิตผลไม้ หรือการจัดการและพัฒนาคุณภาพของผลผลิต

2.2 การจัดโซนนิ่ง (Zoning) การพัฒนาอุตสาหกรรม ผ่านข้อเสนอการกันพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและตราดให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมและการท่องเที่ยวบริการ โดยการจำกัดโรงงานอุตสาหกรรมให้อยู่เฉพาะพื้นที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง รวมทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในลักษณะการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายผ่านกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยอาศัยกลไกวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นตัวขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในลักษณะนี้

การสังเคราะห์ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมจากมุมมองของภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชน

เมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เปรียบเสมือนจุดร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทุกฝ่ายนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของเหล่านี้ต้องการทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นการพัฒนาที่ “สร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม” และการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมสามารถ “อยู่ร่วมกัน” กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นได้ ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นนี้ คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้เป็นตารางดังแสดงไว้ดังนี้

ตารางที่ 8 ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม และกระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ
การพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนรัฐและกลไกรัฐ

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม
รัฐและกลไกรัฐ	มิติเศรษฐกิจ - การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษและการวางแผนกำหนดอุตสาหกรรมมุ่งเป้า	การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ -พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) (ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา) การวางแผนยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมมุ่งเป้า -การพัฒนาของอุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ พื้นที่ โซน 7 (ระยอง จันทบุรี ชลบุรี)	กลไกรัฐและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจร่วมกับภาคเอกชนมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน กลไกรัฐและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ แรงงาน มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน
	- การปรับปรุง แก้ไขและเสนอให้มีมาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	ข้อเสนอให้มีการแก้ไขระบบการจัดเก็บภาษี - การเสียภาษีในพื้นที่ที่โรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ - การทบทวนการให้สิทธิพิเศษทางภาษีสำหรับโรงงานใหม่ - การจัดสรรงบประมาณในการลงทุนทางสังคมจะต้องมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณ ระดมทุนและทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูสังคมร่วมกัน	กลไกรัฐและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม
รัฐและกลไกรัฐ	<p>มิติเศรษฐกิจ</p> <p>- การปรับปรุง แก้ไขและเสนอให้มีมาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม</p>	<p>การนำมาตรการทางภาษีสิ่งแวดล้อมมาบังคับใช้</p> <p>ร่างพระราชบัญญัติมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม พ.ศ..... เสนอการเก็บภาษี</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภาษีสิ่งแวดล้อม ผู้ครอบครองหรือผู้ก่อมลพิษ - ค่าธรรมเนียมการจัดการมลพิษ ภาษีผลิตภัณฑ์ - ค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์การวางประกันความเสี่ยงหรือความเสียหาย - ต่อสิ่งแวดล้อมการซื้อขายสิทธิการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิทธิการปล่อยมลพิษ - เสนอจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อม 	<p>กลไกรัฐและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน</p>
	<p>- มาตรการอื่น ๆ ในทางเศรษฐกิจ</p>	<p>ทบทวนแนวทางการใช้ประโยชน์ในกองทุนที่จัดตั้งโดยภาคอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p> <p>-- การทบทวนแนวทางในการจัดตั้งกองทุนและการใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนที่มีการจัดตั้งโดยภาคอุตสาหกรรมและโรงไฟฟ้า</p>	<p>กลไกรัฐและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน</p>

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม
รัฐและกลไกรัฐ	<p>มิตีสິงแวดลอม</p> <p>- การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industry)</p>	<p>การนำระบบมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมสากลมาใช้</p> <p>- ส่งเสริมให้นิคมอุตสาหกรรมและโรงงานที่อยู่ภายในการนิคมอุตสาหกรรมเข้าสู่ระบบมาตรฐาน ISO 14001</p>	<p>กลไกรัฐทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน</p>
		<p>การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวทางของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ</p> <p>- การกำหนดแผนพัฒนาอุตสาหกรรมสู่มืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco – Industrial Estate & Networks) ปีละ 3 แห่ง ภายในระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2553 – 2562)</p>	<p>กลไกรัฐทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน (กระทรวงอุตสาหกรรม, คณะกรรมการพิเศษ)</p>
	<p>- การปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ</p>	<p>การนำระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์มาใช้</p> <p>- การนำระบบประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์มาบังคับใช้โดยกำหนดกรอบนโยบายและหน่วยงานรับผิดชอบให้ชัดเจนการทบทวนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม</p>	<p>กลไกรัฐทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน</p>

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม
	<p>- การปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (ต่อ)</p>	<p>การทบทวนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม</p> <p>-ปรับปรุงขั้นตอนระบบอนุญาตและระบบควบคุมให้ชัดเจน มีผลบังคับใช้</p> <p>พัฒนากระบวนการติดตามและตรวจสอบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม</p> <p>-มีการตรวจสอบ ปรับปรุงหน่วยงานดูแล ปรับปรุงกฎหมาย เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาฐานข้อมูล</p>	<p>กลไกรัฐทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน</p> <p>-กลไกรัฐทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน</p>
รัฐและกลไกรัฐ	<p>มิตีสังคม</p> <p>การพัฒนาอุตสาหกรรมทางเลือกโดยใช้กลไกรัฐด้านการเมืองเพื่อการจัดการผังเมือง</p>	<p>ปรับปรุงระบบผังเมือง</p> <p>- ผังเมืองรวม ลดพื้นที่สีม่วง จัดทำพื้นที่กันชน เพิ่มพื้นที่ที่อยู่อาศัยชั้นเดียวรับการขยายตัวของประชากร</p>	<p>-ใช้กลไกรัฐ ด้านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการจัดทำผังเมืองรวม</p>
	<p>การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยใช้กลไกทางการเมืองเพื่อการบริหารจัดการเชิงพื้นที่</p>	<p>การจัดตั้งองค์กร “พิเศษ” ในพื้นที่อุตสาหกรรม</p> <p>-จัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ</p> <p>- การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทในการพัฒนาอุตสาหกรรม</p>	<p>- ใช้กลไกรัฐด้านการเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการในพื้นที่</p> <p>-การมีส่วนร่วมรัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม</p>

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม
	การใช้กลไกรัฐสร้างความเข้มแข็งให้กับ ภาคประชาสังคมในพื้นที่	<p>สร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมผ่านสมัชชา สุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนให้มีการจัดประชุมสมัชชาเฉพาะพื้นที่หรือสมัชชา เฉพาะประเด็น เพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐและให้ ภาครัฐรับรู้ความต้องการของภาคประชาสังคม - การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน - จัดตั้งศูนย์เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการทำวิจัยและการเก็บ เอกสารในพื้นที่ เผยแพร่ข้อมูลสู่ประชาชนพร้อมๆ กับสร้าง การมีส่วนร่วม 	การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการใช้กลไกรัฐ สร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคม ในพื้นที่

ตารางที่ 9 ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม และกระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ
การพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนภาคเอกชน

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม
เอกชน	มิติเศรษฐกิจ - การสร้างศักยภาพในการพัฒนา อุตสาหกรรม	- การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน,การลงทุนในด้านอุตสาหกรรม ผ่านการบูรณาการเชื่อมโยงทุกมิติ - การใช้มาตรการเพื่อลดปัญหาและอุปสรรคในการลงทุน	การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับ ภาคเอกชนในฐานะผู้ร่วมลงทุนและ พัฒนา
	มิติสิ่งแวดล้อม - การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับ ระบบนิเวศน์	- การจัดการระดับโรงงาน: การใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับ ระบบนิเวศน์, การป้องกันและลดการปล่อยของเสียจาก โรงงานอุตสาหกรรมสู่ระบบนิเวศน์	- การดำเนินการโดยโรงงานอุตสาหกรรม - รัฐเป็นผู้รับรองและส่งเสริมการ ดำเนินการ เช่น การให้รางวัล เป็นต้น
		- การสร้างเครือข่ายระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อดูแล ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม/ยกระดับการดำเนินงานด้าน สิ่งแวดล้อม	- การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงงาน อุตสาหกรรม - การสร้างระบบการแลกเปลี่ยน ทรัพยากรระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม
		- การสร้างหุ้นส่วนและการพึ่งพา เกื้อกูลซึ่งกันและ กันระหว่างรัฐ เอกชน ประชาชน	การสร้างความร่วมมือระหว่างกลไก รัฐในท้องถิ่น โรงงานอุตสาหกรรม และชุมชนท้องถิ่น

ตารางที่ 9 ต่อ

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนา อุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอ การพัฒนาอุตสาหกรรม
เอกชน	มิตีสังคม - การประกอบการอุตสาหกรรม คำนึงถึงชุมชนท้องถิ่น	โรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้ดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่น	การดำเนินการโดยโรงงานอุตสาหกรรม
		การสร้างเครือข่ายระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อดำเนินโครงการหรือกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่น	การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม
		การจัดตั้งกองทุนร่วมเพื่อชดเชยผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมระหว่างรัฐและเอกชนหรือเอกชนกับเอกชน	การสร้างเครือข่ายระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับรัฐ
ประชาชน	มิติเศรษฐกิจ การกระจายผลประโยชน์จาก โรงงานอุตสาหกรรมสู่ประชาชน ในท้องถิ่น	สร้างมาตรการชดเชยทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรม	การดำเนินงานโดยอาศัยความร่วมมือระหว่างกรไกรัฐและภาคประชาชน
		ให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการประกอบธุรกิจกับโรงงานฯ	
	มิติสิ่งแวดล้อม การทบทวนการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม	ใช้ระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (SEA)	กลไกรัฐด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน
		การแก้ไขปัญหามลพิษจากการพัฒนาอุตสาหกรรม	การหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม การบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด โรงงานอุตสาหกรรมมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหา

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ภาคส่วน	ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	แนวทางที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม	กระบวนการทำงานภายใต้ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม
ประชาชน	มิตีสิ่งแวดล้อม การสร้างกลไกเพื่อลงโทษผู้ละเมิดกติกาด้านสิ่งแวดล้อม	การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม	กลไกรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก
	มิตีสังคม การทบทวนการกำหนดผังเมือง	การสร้างพื้นที่กันชน	การมีส่วนร่วมระหว่างรัฐ โรงงาน อุตสาหกรรมและภาคประชาชน
		สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำผังเมืองอย่างแท้จริง	กลไกรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน
		การจัด Zoning การพัฒนาอุตสาหกรรม	
	การสร้างกติกาดูแลอยู่ร่วมกัน	การทำข้อตกลงร่วมระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่น	โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนดำเนินการร่วมกัน
		การแสวงหามาตรการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม	
		การสร้างพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	
	การสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้กับประชาชน	การจัดสวัสดิการทางสังคมให้กับชุมชนท้องถิ่นที่อยู่รอบโรงงานอุตสาหกรรม	กลไกรัฐ โรงงานอุตสาหกรรมชุมชน ดำเนินการร่วมกัน
		การลดความเสี่ยงจากความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	
	การทบทวนระบบการประเมินผลกระทบทางด้านสุขภาพ	สร้างกระบวนการประเมินผลกระทบทางด้านสุขภาพแบบมีส่วนร่วม เช่น การประเมินผลกระทบโดยชุมชน (CHIA) เป็นต้น	รัฐและชุมชนดำเนินการร่วมกัน

ดังที่คณะผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายเห็นตรงกันนั้นหากสังเคราะห์เป็นทางเลือกใหญ่ ๆ แล้วจะเห็นได้ว่าทุกฝ่ายต้องการ “สร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม” ภายใต้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมผ่านมุมมองที่เป็นจุดร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือกลไกรัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนมีความเห็นร่วมกัน คือ

1.1 การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานระบบนิเวศ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอที่อยู่ภายใต้ทางเลือกเช่นนี้แสดงออกให้เห็นเป็นมาตรการทั้งในแง่ของการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การลงทุนและการเยียวยาผู้ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอที่ออกมาจากหน่วยงานรัฐ ที่เสนอให้มีการนำระบบมาตรการการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้กับโรงงานอุตสาหกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้แนวคิดเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ การทบทวนมาตรการและแนวทางในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เป็นต้น เช่นเดียวกันกับข้อเสนอที่เกิดขึ้นมาจากภาคเอกชนที่พยายามประกอบกิจการโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้นทั้งข้อเสนอให้โรงงานอุตสาหกรรมแต่ละแห่งต้องใช้เทคโนโลยีสะอาดหรือเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การป้องกันและลดปริมาณการปล่อยของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมสู่ระบบนิเวศน์ การสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการเพื่อยกระดับการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างหุ้นส่วนระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการป้องกัน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น หรือกรณีข้อเสนอที่มาจากภาคประชาชนที่ต้องการให้มีการทบทวนหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม การแก้ไขปัญหามลพิษจากการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยมาตรการต่าง ๆ เช่น การหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม การบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด การสร้างกลไกเพื่อลงโทษผู้ละเมิดกติกาด้านสิ่งแวดล้อมผ่านการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เงื่อนไขที่จะทำให้มาตรการหรือข้อเสนอเช่นนี้บรรลุเป้าหมายทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหา ผ่านการบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนาอุตสาหกรรม

1.2 การแสวงหามาตรการชดเชยให้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ข้อเสนอหรือแนวทางในการชดเชยทางเศรษฐกิจ สังคม เช่นนี้มีแผนแปรไปมุมมองของแต่ละภาคส่วน เช่น กรณีของกลไกรัฐบางหน่วยงานเสนอให้มีการปรับปรุงระบบการเสียภาษีในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้โรงงานอุตสาหกรรมเสียภาษีในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การนำมาตรการภาษีสิ่งแวดล้อมมาบังคับใช้ หรือการทบทวนแนวทางในการใช้ประโยชน์จากกองทุนประเภทต่าง ๆ ที่จัดตั้งโดยภาคเอกชนเพื่อให้เกิดประโยชน์

สูงสุดกับประชาชนในพื้นที่ เช่นเดียวกับกับภาคเอกชนที่ต้องทำการประกอบการอุตสาหกรรมอยู่ คำนึงถึงชุมชนท้องถิ่นหรือรับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่นซึ่งอาจดำเนินการได้โดยผู้ประกอบการรายเดียว หรือการสร้างเครือข่ายระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม หรือการร่วมมือกันระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อจัด “กองทุนเพื่อชดเชยผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม” ทั้งนี้การดำเนินงานเพื่อสร้าง รับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่นนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบททางเศรษฐกิจ สังคมในแต่ละชุมชนท้องถิ่น และมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุเป็นสำคัญ สำหรับข้อเสนอของภาคประชาชนต่อมาตรการ ชดเชยให้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมโดยส่วนใหญ่เป็นข้อเสนอเพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นคง ในชีวิตภายใต้สังคมอุตสาหกรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การกระจายผลประโยชน์จากผู้ประกอบการ สู่ชุมชนท้องถิ่นในรูปการสร้างมาตรการชดเชยทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนโดยรอบโรงงาน อุตสาหกรรม การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบธุรกิจกับโรงงาน อุตสาหกรรม การให้โรงงานอุตสาหกรรมจัดสวัสดิการสังคมให้กับชุมชนและสร้างความมั่นคงหรือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแก่ประชาชน เป็นต้น

2. ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐหรือกลไกรัฐและภาคเอกชนมีความเห็นร่วมกัน คือ การกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมให้ชัดเจนเพื่อสร้างศักยภาพและ ความสามารถในการแข่งขันด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของ ทางเลือกนี้ก็คือ “การกำหนดและพัฒนาให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ” เพื่อให้เป็นพื้นที่นำร่องการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งการสร้างความแข็งแกร่งของ อุตสาหกรรมและใช้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นประตูสู่อาเซียน จีนและอินเดีย สาเหตุที่นำมาสู่ ข้อเสนอเช่นนี้เนื่องจากปัจจัยหลาย ๆ ประการไม่ว่าจะเป็นทำเลที่ดีที่สุดในการลงทุนในภูมิภาค อาเซียน มีพื้นฐานการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แข็งแกร่ง มีฐานการผลิตขนาดใหญ่และมีความเชื่อมโยง ด้านการคมนาคม มีส่วนผสมที่ลงตัวระหว่างที่พักอาศัยและสถานที่ทำงานในเมืองอุตสาหกรรมและ เมืองท่องเที่ยวระดับโลก มีความพร้อมในการให้การสนับสนุนและให้บริการด้านธุรกิจรวมถึงสิทธิ พิเศษต่าง ๆ ด้านการลงทุน

3. ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐหรือกลไกรัฐและภาคประชาชนมีความเห็น ร่วมกัน การมีความเห็นร่วมระหว่างรัฐและประชาชนในกรณีนี้ ไม่ได้หมายความว่าผู้กระทำกรทั้ง สองฝ่ายจะมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่เป็นลักษณะของการมีความเห็นร่วมในลักษณะของ ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในลักษณะนั้น ๆ แต่วิธีการที่จะไปสู่ทางเลือกเช่นนั้นยังคงมีความ แตกต่างระหว่างรัฐและภาคประชาชน ดังข้อเสนอต่อไปนี้

3.1 การจัดโซนนิ่ง (Zoning) ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ข้อเสนอในมิตินี้เกิดขึ้น ภายใต้อแนวคิดที่จะทำให้โรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่มีชัดเจน เพื่อที่จะทำให้ ง่ายต่อการบริหารจัดการและควบคุม เมื่อพิจารณาถึงเครื่องมือเพื่อใช้จัดโซนนิ่งในการพัฒนา

อุตสาหกรรมของรัฐ พบว่า ที่ผ่านมารัฐใช้กระบวนการผังเมืองเป็นหลัก ซึ่งภาคประชาชนก็เห็นด้วยที่จะใช้ผังเมืองเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการและควบคุมการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม แต่ในกระบวนการจัดทำผังเมืองนั้นจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กระบวนการจัดทำผังเมืองนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด วางแผนและการตัดสินใจ ทั้งนี้การจัดโซนนิ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคประชาชนยังมีความหมายรวมถึงการไม่ขยายอุตสาหกรรมไปยังพื้นที่ที่ยังมีฐานการผลิตอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมหรือการท่องเที่ยวและบริการ

3.2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบโรงงานอุตสาหกรรม มาตรการที่ถูกลำมาใช้เพื่อสนับสนุนทางเลือกในลักษณะแสดงออกให้เห็นในหลายมิติ ทั้งที่เกิดขึ้นจากรัฐหรือข้อเสนอของภาคประชาชน เมื่อพิจารณาถึงข้อเสนอของรัฐหรือกลไกรัฐนั้นจะพบว่า เป็นไปในลักษณะของการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนเพื่อทำการรวบรวม เชื่อมโยง วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเผยแพร่ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ใช้ในการเตรียมตัว รับมือหรือป้องกันปัญหาและผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนนำไปใช้เพื่อการบริหารจัดการ ส่วนข้อเสนอของภาคประชาชนเป็นไปในรูปของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนเพื่อให้ความรู้กับประชาชนในการป้องกัน รับมือและเตรียมความพร้อมกับอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมถึงการสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public Square) เพื่อเป็นพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรม

3.3. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาหรือผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสุขภาพ ในกรณีของผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมได้มีการนำเสนอแนวคิดและให้มีการนำเอาการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) มาใช้เพื่อที่จะทำให้เห็นถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ของสิ่งแวดล้อม (Carrying Capacity) ในแต่ละพื้นที่ที่จะมีการพัฒนา รวมทั้งการจัดการระบบการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมใหม่ เพื่อให้กระบวนการดังกล่าวเป็นไปด้วยความโปร่งใส โดยการเปิดเผยข้อมูลรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้ประชาชนได้รับทราบ รวมทั้งเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่การริเริ่มโครงการ จนถึงขั้นติดตามตรวจสอบหรือเพิ่มกลไกในการติดตามตรวจสอบ (Monitoring Evaluation and Auditing) หลังโครงการได้ผ่านการพิจารณาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว (Post-project Evaluation) เป็นต้น ส่วนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ แม้จะมีไม่แนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุงอย่างเด่นชัดในกรณีของรัฐ แต่สำหรับภาคประชาชนได้พยายามนำเสนอทางเลือกในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในลักษณะการประเมินจากล่างขึ้นบน (Bottom-up)

ผ่านกระบวนการ “การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน”(Community Health Impact Assessment: CHIA)

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลข้อเสนอแนะและผลผลิต

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ การศึกษาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาครัฐและกลไกรัฐ, ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาคเอกชน, ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาคประชาชนและเปรียบเทียบทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งแสวงหาจุดร่วมของทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกรับรองโดยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวคิดที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคิดการพัฒนาระยะหลัก (Mainstream Development) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยึดเอาทฤษฎีและวิธีวิทยา (Methodology) ของเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมเป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยมีเป้าหมายการพัฒนาอยู่ที่ความทันสมัย (Modernization) รวมทั้งการทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) และการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ที่พยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและนำเสนอทางเลือกการพัฒนาที่แตกต่างไปจากการพัฒนาระยะหลัก ทั้งนี้ทางเลือกการพัฒนาสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวกว้าง ๆ คือ แนวแรกเป็นทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูป (Reformist Development) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีได้พยายามในการละทิ้งออกจากแบบการพัฒนาระยะหลักสิ้นเชิง และแนวที่สองเป็นทางเลือกการพัฒนาแบบรื้อถอนระบบ (Radical Development) ที่พยายามต่อต้านและวิพากษ์การพัฒนาระยะหลักในรูปแบบต่าง ๆ

ข้อค้นพบจากการวิจัย

1. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง ทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาครัฐ พบว่า เป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ ทางเลือกสำหรับพื้นที่ที่ยังไม่มีการประกอบการอุตสาหกรรมเข้มข้น ซึ่งรัฐและกลไกรัฐ เห็นว่า ให้มีการชะลอหรือการหยุดขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมไปยังพื้นที่เหล่านั้นก่อน หรือหากมีความจำเป็นต้องมีการกำกับเพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะอย่างเคร่งครัดและมีมาตรการในการป้องกันปัญหาอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น กลไกรัฐพยายามนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนการพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ, การวางแผนยุทธศาสตร์, อุตสาหกรรมมุ่งเป้าและกระจายอุตสาหกรรมไปสู่พื้นที่ที่เหมาะสม, การใช้มาตรการทางการคลังเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม, การใช้กลไกทางด้านผังเมืองเพื่อปกป้องพื้นที่

สีเขียวและพื้นที่อยู่อาศัย, การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในพื้นที่อุตสาหกรรม เพื่อให้มีเอกภาพในการจัดการ ทั้งทางด้านการพัฒนา แก้ไข ป้องกัน และติดตามการแก้ไขปัญหา อันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม, การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยข้อพิพาทเพื่อทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการทำงานของส่วนราชการในพื้นที่ที่มีเขตนิคมอุตสาหกรรม ตั้งอยู่ รวมทั้งทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เป็นผลสืบเนื่องจากการมีเขตนิคมอุตสาหกรรม, การใช้กลไกรัฐสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากร, การพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพระบบประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพผ่านการนำกระบวนการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) มาใช้หรือ การปรับปรุงระบบการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งการพัฒนาและแก้ไขปัญหากระบวนการติดตาม ตรวจสอบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Monitoring Evaluation and Auditing : ME&A)

2. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคเอกชนสำหรับเป้าหมายการพัฒนาของภาคเอกชน คือ “การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้เศรษฐกิจเติบโตและสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ด้วยเป้าหมายเช่นนี้ทำให้ผู้ประกอบการภาคเอกชนร่วมกันเสนอทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมออกในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออกเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการผลิตและการแข่งขันให้กับประเทศ, หรือการพัฒนา/ปรับปรุงระบบภาษีเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดเก็บภาษีของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จำนวนมากที่ตกไปอยู่กับหน่วยงานส่วนกลางของประเทศและทำให้กลไกรัฐท้องถิ่นที่โรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่สามารถนำเม็ดเงินภาษีดังกล่าวนำไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่, การปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบการจัดทำผังเมือง เช่น ให้พระราชบัญญัติผังเมืองฉบับแก้ไขล่าสุดไม่มีการกำหนดระยะเวลาหมดอายุ, เร่งรัดกระบวนการพิจารณาจัดทำและแก้ไขผังเมือง และการทำให้การจัดทำผังเมืองที่จะเกิดขึ้นเพิ่มเติมรายละเอียดของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค และมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้น เป็นต้น, การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยนำแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศมาใช้ในการประกอบการอุตสาหกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม

3. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกแบ่งเป็น 2 มิติใหญ่ ๆ คือ ทางเลือกจากภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น อาจกล่าวได้ว่าด้วยเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง มุมมองและผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ข้อเสนอที่มีต่อทางเลือก

การพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นแบ่งเป็น 2 แนวทาง คือ หนึ่งเป็นทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่เห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมนำมาซึ่งปัญหาและผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่ ซึ่งภาคประชาชนกลุ่มนี้เสนอให้หยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม (Deindustrialization) เพราะพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมไม่มีศักยภาพหรือความสามารถ (Carrying Capacity) ในการที่จะรองรับการพัฒนาหรือมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมได้อีกต่อไป และประชาชนในพื้นที่ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม, การทบทวนการกำหนดผังเมืองทั้งนี้เพราะที่ผ่านมามีการขยายผังเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนท้องถิ่นหลายชุมชนถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรม, การนำวิธีการ “การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์” (Strategic Environmental Assessment: SEA) และกระบวนการ “การประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน” (Community Health Impact Assessment: CHIA) มาใช้ รวมทั้งการเสนอให้มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิทางสิ่งแวดล้อมมีมาตรฐานสูงขึ้นถูกตรวจสอบโดยศาล สองเป็นทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนที่มีฐานเศรษฐกิจสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมที่พยายามสร้างข้อเสนอและทางเลือกในหลายมิติไม่ว่าจะเป็นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมดำเนินการแก้ไขและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม, การสร้างมาตรการชดเชยและยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต, การสร้างกระบวนการเรียนรู้หรือพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน, การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม, การสร้างกติกาหรือข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกัน, การสร้างพื้นที่กันชน พื้นที่สีเขียวเพื่อป้องกันผลกระทบมลพิษ, การปรับปรุงกลไกในการติดตาม ตรวจสอบ ควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม, การแสวงหามาตรการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนท้องถิ่น

ส่วนพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเข้มข้นมีทางเลือกและข้อเสนอที่สำคัญ คือ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับฐานภูมินิเวศท้องถิ่น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะฐานเศรษฐกิจของจังหวัดเหล่านี้ยังคงอยู่ในภาคเกษตรกรรม หรือการจัดโซนนิ่ง (Zoning) การพัฒนาอุตสาหกรรมผ่านข้อเสนอการกันพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและตราดให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมและการท่องเที่ยวบริการ

4. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สี่ เมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เปรียบเสมือนจุดร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทุกฝ่ายนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเหล่านี้ต้องการทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นการพัฒนาที่ “สร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม” และการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมสามารถ “อยู่ร่วมกัน” เมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือกลไกรัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนมีความเห็นร่วมกัน คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่อยู่บน

ฐานระบบนิเวศหรือการพัฒนาอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอที่อยู่ภายใต้ทางเลือกเช่นนี้ แสดงออกให้เห็นเป็นมาตรการทั้งในแง่ของการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การลงโทษและการเยียวยา ผู้ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือการแสวงหามาตรการชดเชยให้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมให้กับ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐ หรือกลไกรัฐและภาคเอกชนมีความเห็นร่วมกัน คือ การกำหนดและพัฒนาให้พื้นที่ชายฝั่งทะเล ตะวันออกเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้เป็นพื้นที่นำร่องการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้ง การสร้างความแข็งแกร่งของอุตสาหกรรมและใช้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นประตูสู่อาเซียน จีนและอินเดีย สำหรับทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐหรือกลไกรัฐและภาคประชาชนมี ความเห็นร่วมกัน (แต่วิธีการที่จะไปสู่ทางเลือกเช่นนั้นยังคงมีความแตกต่างระหว่างรัฐและภาค ประชาชน) คือ การจัดโซนนิ่ง (Zoning) ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ข้อเสนอในมิตินี้เกิดขึ้นภายใต้ แนวคิดที่จะทำให้โรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่มีชัดเจน เพื่อที่จะทำให้ง่ายต่อ การบริหารจัดการและควบคุม, การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ โรงงานอุตสาหกรรม และการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาหรือผลกระทบจากการ พัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและการวิเคราะห์ ผลกระทบทางด้านสุขภาพ

อภิปรายผลการศึกษา

หากใช้แนวคิดการพัฒนาเป็นกรอบในการอภิปรายผลการศึกษาในครั้งนี้ ก็จะพบว่า ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่ถูกนำเสนอโดยผู้กระทำการ (Actors) แต่ละฝ่ายนั้นอยู่บนฐานความคิดในการพัฒนาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ฐานคิดในการพัฒนา ของรัฐไทยยังคงอยู่ภายใต้กระบวนการพัฒนากระแสหลัก ที่มุ่งเน้นการสร้างเติบโตทาง เศรษฐกิจ (Economic Growth) กระบวนทัศน์ในการพัฒนาเช่นนี้ได้รับการสนับสนุนจาก ผู้ประกอบการในภาคเอกชนที่ต้องการสะสมทุนเพื่อความมั่งคั่งให้กับตัวเอง ภายใต้กระบวนการ ดังกล่าวรัฐไทยได้อาศัยยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจหลากหลายรูปแบบ ดังเช่น ในช่วงแรกของการ สถาปนาอุดมการณ์ได้ใช้กลยุทธ์ความเติบโตแบบไม่สมดุล (Unbalanced Growth) ต่อมาได้มี การปรับกลยุทธ์ในการพัฒนาโดยใช้กลยุทธ์การสร้างเติบโตควบคู่ไปกับการกระจาย (Redistribution on with Growth)

การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ก็คือ ความพยายามของกลไกรัฐและพันธมิตรที่จะสร้าง ความเติบโตให้กับตัวเลขเศรษฐกิจโดยใช้ภาคอุตสาหกรรมเป็นจักรกลในการขับเคลื่อน (Engine of Growth) แม้กลไกรัฐจะประสบความสำเร็จในการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนา

อุตสาหกรรมก็นำมาซึ่งปัญหาและผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทำให้กลไกรัฐและผู้ประกอบการภาคเอกชนจำเป็นต้องแสวงหาทางเลือกหรือกลยุทธ์ในการพัฒนาในรูปแบบใหม่ เมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ พบว่า อยู่ภายใต้กระบวนการพัฒนาทางเลือก การพัฒนาแนวปฏิรูป (Reformist Development) ที่มีได้มีละทิ้งหรือออกจากตัวแบบการพัฒนากระแสหลักแต่อย่างใด เพราะทางเลือกเหล่านั้นยังคงพูดหรือคิดถึงกรอบของสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยมอยู่นั่นเอง เพียงแต่ทางเลือกการพัฒนาเช่นนี้ได้เพิ่มเติมรูปแบบในลักษณะของความยั่งยืน ความรับผิดชอบต่อและเป็นความเป็นธรรมเข้าไปในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม

เช่นเดียวกันกับทางเลือกที่เกิดขึ้นจากภาคประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมแบบเข้มข้น แม้จะมีประชาชนกลุ่มหนึ่งออกมาต่อต้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแต่เมื่อพิจารณาถึงทางเลือกการพัฒนาที่ผู้คนเหล่านี้เสนอ กลับทำให้เห็นฐานคิดที่อยู่เบื้องหลังข้อเสนอในลักษณะที่ว่าในสภาพความเป็นจริงทางสังคมผู้คนเหล่านี้ไม่ได้ปฏิเสธการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่พวกเขาต้องการสร้างเงื่อนไข (Conditions) เพื่อให้ตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมอุตสาหกรรม เช่น การไม่ให้มีการขยายการพัฒนาอุตสาหกรรม (Deindustrialization) ในพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมปัจจุบัน หรือไม่มีการขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมไปยังพื้นที่อื่นที่ยังมีฐานการผลิตอยู่ในภาคเกษตรกรรม การปรับปรุงเครื่องมือหรือมาตรการที่จะถูกนำมาใช้เพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งข้อเสนอเพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเป็นธรรม เป็นต้น ดังนั้นทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในมุมมองของภาคประชาชนก็ยังคงเป็นทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูป ในลักษณะของการพัฒนาแนวทุนนิยมสีเขียว (Green Capitalism) และการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Development) รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง (Human Development/People-centered Development) โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับประชาชนในระดับรากหญ้า (Grassroots) ซึ่งที่ผ่านมาผู้คนเหล่านี้ถูกกีดกัน (Exclusion) และกดทับ (Subjugation) จากการสถาปนาอำนาจ (Hegemony) ของรัฐและทุนในกระบวนการพัฒนา

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นนโยบายเชิงนโยบายเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณา ดังต่อไปนี้

1. การแสวงหาฉันทามติ (Consensus) ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรมทุกฝ่าย เพื่อให้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมเกิดผลประโยชน์ร่วมกับทุกฝ่ายบนพื้นฐานของความเป็นธรรมทางสังคม

2. การสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ (New Public Sphere) ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาอุตสาหกรรมทุกฝ่ายร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อให้พื้นที่สาธารณะแบบใหม่นี้เป็นพื้นที่แห่งการถกแถลง แลกเปลี่ยนและแสวงหาทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมตามลักษณะ ภูมินิเวศ ภูมิสังคมและฐานการผลิตในแต่ละพื้นที่

3. การแสวงหาหรือพัฒนามาตรการและแนวทางเพื่อสร้างกระบวนการการอยู่ร่วมกัน (Coexistence) อย่างเป็นสุขทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นกับโรงงานอุตสาหกรรม

4. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) ที่แท้จริงให้กับประชาชนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อขยายหรือขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่และการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ กำกับ ติดตามการดำเนินงานของภาคอุตสาหกรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ควรนำไปสู่การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่ประสบความสำเร็จในการอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และทำให้ภาคอุตสาหกรรมอยู่ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อนำตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นนั้นมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย

2. การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ระหว่างกลไกรัฐทั้งในส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาควิชาการและภาคประชาชนเพื่อแสวงหายุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบททางภูมินิเวศ ภูมิสังคม ภูมิวัฒนธรรม พื้นฐานทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

ผลผลิต (Output)

การวิจัยเลือกทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน คณะผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่สำคัญว่าทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชนอยู่ภายใต้ฐานคิดทางเลือกการพัฒนาแนวปฏิรูป ที่ไม่ได้ปฏิเสธการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง เพียงแต่เพิ่มวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมในรูปของความยั่งยืน ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยมที่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นจักรกลในการขับเคลื่อน ข้อค้นพบ

ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยคาดว่าจะตีพิมพ์ในวารสารเศรษฐศาสตร์เศรษฐศาสตร์การเมือง
บูรพา

บรรณานุกรม

- กัญญา วังศรี. (2558). *กระบวนการทัศน์ใหม่: เครื่องมือในการทำงาน*. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน 2558, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/188447>
- กรมควบคุมมลพิษ. (2558). *มารู้จัก...มาตรการเศรษฐศาสตร์ในการจัดการมลพิษส่วนเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและประเมินผลกระทบควบคุมมลพิษ.
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (2559). 'กานต์' มั่นใจ 'อีอีซี' พลิกโฉมเศรษฐกิจประเทศ. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/722254>
- กุลลดา คำสุวรรณ. (2559). *โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก*. วันที่ค้นข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.ftilogistics.org/index.php/2016/10/27/iknow_logistics_29102559_02/.
- กุลลินี มุททากลิน และปิยะศิริ เรืองศรีมัน. (2542). การพัฒนาทางเลือก: วิถีทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืนของประเทศไทย. *วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช*, 12 (2): 108-125.
- กระทรวงแรงงาน. (2559 ก). *ปลดแรงงาน ประชุมหารือร่วมระหว่างนายกรัฐมนตรีกับคณะกรรมาการกรอ. ส่วนกลาง เพื่อติดตามความก้าวหน้าของโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC)*. วันที่ค้นข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.mol.go.th/content/53868/1476283702>
- _____. (2559 ข). *รมว.แรงงาน สั่งการติดตามผลปฏิรูป 8 วาระ ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในระยะ 6 เดือน*. วันที่ค้นข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.mol.go.th/content/53867/1476274551>
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2559). *"Eco Industrial Town"*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559 เข้าถึงได้จาก <http://www.industry.go.th/industry/index.php/th/knowledge/item/10608-eco-industrial-town>
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา เรืองจิตปกรณ. (2530). *พฤติกรรมของมนุษย์*. กรุงเทพฯ. ธนพรการพิมพ์.
- กาญจนา สันติพัฒนาชัยและคณะ. (2541). *สังคมวิทยา มานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2555 ก). รายงานสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย อาชีวอนามัย พลังงาน และความปลอดภัยต่อสังคมสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ประจำปี 2555. ม.ป.ท.

_____. (2555 ข). ข้อกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดกำหนดเป็น “เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ”. ม.ป.ท.

_____. (2555). ข้อกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดการเป็น “เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ”. กรุงเทพฯ: การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.).

_____. (2556 ก). เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ: จุดเริ่มต้นของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน 2558, เข้าถึงได้จาก http://www.ieat.go.th/eco/index.php?option=com_content&view=article&id=3:2013-09-05-19-58-03&catid=55&Itemid=120

_____. (2556 ข). ECO คืออะไร. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน 2558, เข้าถึงได้จาก http://www.ieat.go.th/eco/index.php?option=com_content&view=article&id=1:eco&catid=13&Itemid=188.

_____. (2559 ก). กนอ. ชู โรงงาน นิคมอุตสาหกรรมและท่าเรืออุตสาหกรรมพื้นที่มาบตาพุด รับธงธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม ประจำปี 2558 ตามโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อยกระดับการบริหารจัดการโรงงาน ตามหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม. วารสารนิคมอุตสาหกรรมเพื่อชุมชน. 6 (2): 4-5.

_____. (2559 ข). ครม. ไฟเขียว พ.ร.บ. พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออก เตรียมยื่น สนช. พิจารณาร่างกฎหมายปลายปีนี้. วันที่ค้นข้อมูล 11 ตุลาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.ieat.go.th/news>.

_____. (2559 ค). กนอ. ชู 234 สถานประกอบการต้นแบบด้านสิ่งแวดล้อม คิววาร์รางวัลธรรมาภิบาล ธงขาว-ดาวเขียว ประจำปี 2559. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน 2558 เข้าถึงได้จาก <http://www.ieat.go.th/news/c4123>.

_____. (ม.ป.ป.). นิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐกิจนิเวศน์ (Eco-Industrial Estate). วันที่ค้นข้อมูล 30 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.mtpie.com/www/eco_industrial.html.

การเสวนากลุ่มย่อยประชาชนในตำบลแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี, 24 พฤษภาคม 2559.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (ม.ป.ป.). อุปสรรคการสร้าง CSR ของเอกชนไทย. วันที่ค้นข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.kriengsak.com/issues/csr-5>.

โกวิทย์ พวงงาม. (2545). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

กฤษฎีกา เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ์. (2530). *พื้นที่สามจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคและการพัฒนาแบบพึ่งพาของระบบเศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง. (2558 ก). *การประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง*. ใน รายงานการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง (กรอ.จังหวัดระยอง). ครั้งที่ 1/2558. วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558. ระยอง: คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง.

_____. (2558 ข). *การประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง*. ใน รายงานการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง (กรอ.จังหวัดระยอง). ครั้งที่ 3/2558. วันที่ 29 กรกฎาคม 2558. ระยอง: คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง.

_____. (2558 ค). *การประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง*. ใน รายงานการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง (กรอ.จังหวัดระยอง). ครั้งที่ 5/2558. วันที่ 30 กันยายน 2558. ระยอง: คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง.

_____. (2559 ก). *การประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง*. ใน รายงานการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง (กรอ.จังหวัดระยอง). ครั้งที่ 1/2559. วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2559. ระยอง: คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง.

_____. (2559 ข). *การประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัด* ใน รายงานการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง (กรอ.จังหวัดระยอง). ครั้งที่ 3/2559. วันที่ 2 พฤษภาคม 2559. ระยอง: คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง.

- คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง. (2559). *การประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดในรายงานการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง (กรอ.จังหวัดระยอง). ครั้งที่ 7/2559. วันที่ 15 พฤศจิกายน 2559. ระยอง: คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง.*
- คณะกรรมการศึกษา สนับสนุน และติดตามผลการดำเนินงานตามข้อเสนอของ คสช. (2553). *หลากหลายความคิดเห็นต่อการแก้ไขปัญหาอบตาคุด สะท้อนผ่านเวทีสาธารณะ “ฟ้าหลังพายุฝนชีวิตคนมาตาคุดไปต่ออย่างไร”.* กรุงเทพฯ: แปรน ฟรินติ้ง.
- คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2558). *รู้จักและเข้าใจ: สมัชชาสุขภาพ.* วันที่ค้นข้อมูล 3 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.nationalhealth.or.th/gettoknow-samatcha>
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2554). *แนวคิด หลักการ แนวทาง และร่างพระราชบัญญัติ คณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม พ.ศ. วันที่ค้นข้อมูล 3 ธันวาคม 2559* เข้าถึงได้จาก <http://www.law.cmu.ac.th/law2011/files/88000.pdf>
- เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมประเทศไทย. (2557). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม.* กรุงเทพฯ: เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมประเทศไทย.
- โครงการสารานุกรมไทย. (2541). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ/ เล่มที่ 23/ เรื่องที่ 5 ชาติพันธุ์/ ความหมายของชาติพันธุ์.* วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558, เข้าถึงได้จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=23&chap=5&page=t23-5-infodetail01.html>.
- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 2/2560 เรื่องการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก. (2560, 17 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 134 ตอนพิเศษ 19 ง. หน้า 30-36.
- จามะรี เชียงทอง. (2549). *สังคมวิทยาการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จ่านงค์ แรกพินิจ. (ม.ป.ป.). *ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย.* วันที่ค้นข้อมูล 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558, เข้าถึงได้จาก <http://202.29.22.164/e-learning/cd-1627/SOC02/topic5/linkfile/print5.html>.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2548). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม.* กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสันติสุข โสภณสิริ. (2530). *ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น.
- ชล บุนนาค. (2554). *แนวคิดที่ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วมประสบการณ์ต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2550). *เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- _____. (2558). *ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2556). *ปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพกับนโยบายลดความเหลื่อมล้ำทางด้านสุขภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่เทศบาลมาบตาพุด*. มปท.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2549). *การจัดทำผังพิสัยการวิจัยระบบสุขภาพกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนุภาคตะวันออก*. ชลบุรี: ศูนย์จัดการงานวิจัยระบบสุขภาพภาคตะวันออก (ศวรส.อ) มหาวิทยาลัยบูรพา สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- _____. (2555). *ความไม่เป็นธรรมทางด้านสุขภาพกับการปฏิรูประบบทุนนิยม: กรณีศึกษาโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก จังหวัดจันทบุรี*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. (2532). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบท*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- แขน ชื่นควา. (2538). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ*. ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไชยรัตน์ กลั่นสกุล. (2543). *ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของกรรมการพัฒนาสตรีอำเภอ (กพสอ.): ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสิงห์บุรี*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

- ฐานเศรษฐกิจ. (2559, 21 ตุลาคม). *ระเบียบเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC): นโยบายสนับสนุนอุตสาหกรรมแห่งอนาคต*. วันที่ค้นข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.thansettakij.com/content/107877>
- _____. (2559, 24 ตุลาคม). *รถไฟฟ้าทางคู่ช่วงนครราชสีมา-มาบตาพุด / แก่งคอย-บางซื่อ ลงทุนกว่า 1.2 แสนล้านบาทโลจิสติกส์ไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.thansettakij.com/2016/10/24/107575>.
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด. (2551). *บทสรุปและข้อเสนอทางนโยบายสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นกรณีปัญหาผลกระทบจากอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดและจังหวัดระยอง*. ใน การประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. ครั้งที่ 4/ 2551. วันที่ 1 สิงหาคม 2551. กรุงเทพฯ: ทำเนียบรัฐบาล.
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด และคณะ. (2550). *อนาคตระยองเส้นทางสู่สังคมสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: คุณาไทย.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). *พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิก ดีไซน์และการพิมพ์.
- แถลงการณ์เครือข่ายรักแม่พระธรณี ฉบับที่ 1. (2554, 8 มกราคม). *เรียกร้องให้ยุติอุตสาหกรรมพื้นที่รอยต่อชลบุรี - ฉะเชิงเทรา เพื่อร่วมปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก*. ห้องประชุมมูลนิธิ 14 ตุลา.
- เทศบาลเมืองมาบตาพุด. (2553). *รายงานฉบับสุดท้ายบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง (ปรับปรุงครั้งที่ 3) ผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักเทศบาลเมืองมาบตาพุด และชุมชนจังหวัดระยอง*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก https://www.mtp.go.th/public/sites/default/files/_old_news/new3/C6.pdf
- ไทยพับลิก้า. (2559). *กรม. ลุยแผนพัฒนา ศก. “ระเบียบตะวันออก” ลงทุน 3 แสนล้านบาท – ให้ราชการติดตั้งระบบพร้อมรับ “พร้อมเพย์-PromptPay” ก.ย. 2559*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงจาก <http://thaipublica.org/2016/06/ncpo-cabinet-2559-26/>
- ธงชัย สมบูรณ์. (2550). *การศึกษาเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- _____. (2553). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชา EF324 การศึกษาเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญาภรณ์ สุรภักดี. (2557). *เรียนรู้อยู่ร่วมกัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- ธารทิพย์ พันธุ์เมธาฤทธิ. (2556). *นิคมอุตสาหกรรมอมตะนครพื้นที่แห่งการใช้ทรัพยากรแบบพึ่งพา. ชลบุรี: อมตะ ฟาซิลิตี้ เซอร์วิส*.

- ธีระ กุลวิทย์. (2541). การศึกษาความต้องการขั้นพื้นฐานความเป็นช่างของแรงงานไร้ฝีมือที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการอุตสาหกรรมผลิต และประกอบชิ้นส่วนยานยนต์ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิศวกรรมเครื่องกลคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณี ตัวอย่าง. กรุงเทพฯ: 598 Print.
- นิชา รักพานิชฉณี. (2558). *นักวิจัยจากมูลนิธิบูรณะนิเวศ*. วันที่ค้นข้อมูล 7 สิงหาคม 2558, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2015/08/60729>
- นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นวนลภา ศรประดิษฐ์. (2559, 8 พฤศจิกายน). แขนงนำภาคประชาชนในตำบลหนองคันทรัง จังหวัดตราด. สัมภาษณ์
- นฤจร อธิธิจิระจรัส. (2547). *นักปราชญ์ระดับโลก*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถิทรศน์.
- บางกอกทูเดย์. (2559, 25 มิถุนายน). *เปิดตัว EEC หนุนเศรษฐกิจไทยสู่ผู้นำอาเซียน*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://bangkok-today.com/web/31772-2/>
- บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน). (2555). *รายงานความยั่งยืน ปี 2555 บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน).
- _____. (2556). *รายงานความยั่งยืน ปี 2556 บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน).
- _____. (2557). *รายงานความยั่งยืน ปี 2557 บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน).
- _____. (2558). *รายงานความยั่งยืน ปี 2558 บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน).
- บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด. (2555). *รายงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2555 เอสซีจี*. ระยอง: บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด.
- _____. (2556). *รายงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2556 เอสซีจี*. ระยอง: บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด.
- _____. (2557). *รายงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2557 เอสซีจี*. ระยอง: บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด.

- บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด. (2558). *รายงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2558 เอสซีจี*. ระยอง: บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด.
- บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน). (2255). *รายงานความยั่งยืน 2554-2555 บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน).
- _____. (2556). *รายงานความยั่งยืน 2558 บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน).
- _____. (2557). *รายงานความยั่งยืน 2558 บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน).
- _____. (2558). *รายงานความยั่งยืน 2558 บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน)*. ระยอง: บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน).
- บุญเชิด หนูอิมและคณะ. (2558). *ความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บำรุง บุญปัญญา. (2549). *3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- ปกรณ์ ปริยากร. (2537). *ทฤษฎีแนวคิดและกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปรัชญา สมะลาภา. (2558). *แนวทางการจัดทำ และความคืบหน้ายุทธศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2020*. ใน *สัมมนาหอการค้าทั่วประเทศ ครั้งที่ 33*. 27-29 พฤศจิกายน 2558. อุตรธานี: ม.ป.ท.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2559, 30 มิถุนายน). "บิ๊กตู" จุดพลุทุน 1.5 ล้านล้าน เขตเศรษฐกิจพิเศษตะวันออกเฉียงเหนือ. วันที่เข้าถึงข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1467265150.
- _____. (2559, 4 กรกฎาคม). *บูมระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คมนาคมหัวทอกลุย4แสนล.-ITDจอง"แหลมฉบัง"*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1467606550.
- _____. (2559, 28 กรกฎาคม). *ระยองเตรียมรับEEC ต่อยอดอุตสาหกรรมใหม่ เขียนหลักสูตรแก้ปัญหาแรงงานขาด-ปตท.พร้อมลุยไปไอเคมี*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 11 สิงหาคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1469621841.
- _____. (2559, 9 สิงหาคม). *เปิดร่าง พ.ร.บ. EEC อำนาจเบ็ดเสร็จตั้งโรงงานย่นกรรมสิทธิ์ที่ดิน*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1470716399.

- ประเทศไทย. (2550). ร่างพ.ร.บ.คณะกรรมการติดตามและวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากเขต
นิคมอุตสาหกรรม พ.ศ..... วันที่ค้นข้อมูล 3 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก
<http://prachatai.com/journal/2007/03/11893>
- ประเวศ วะสี. (2539). พุทธเกษตรกรรม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเสริฐ ศิริ. (2558, 26 ธันวาคม). สัมภาษณ์,
- ปาริชาติ ศิวะรักษ์. (2545). EIA สำรวจสถานภาพ ปัญหาและทางออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปาริชาติ ศิวะรักษ์. (2558). ข้อเสนอการปฏิรูปด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ. กรุงเทพฯ: สถาบันธรรม
รัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปรีชา ฌรงค์. (2554). สถานการณ์ผังเมืองรวมและพื้นที่กันชน ใน วรวรรณ ชายไพฑูรย์
(บรรณาธิการ). เวทีวิชาการเพื่อมาบตาพุด ครั้งที่ 1 สถานการณ์มาบตาพุด: มลพิษ สุขภาพ
และผังเมือง. นนทบุรี: เจริญการพิมพ์.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2531). ภูมิศาสตร์ศาสตร์ ปรีชาศาสตร์สังคมของชาวพุทธ.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2538). เศรษฐศาสตร์การเมืองโลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบการเปลี่ยนแปลง.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2539). เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- _____. (2540). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2541). นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง = *Eco-economics and
political ecology*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2542). เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- _____. (2555). รื้อถอนการพัฒนา ความยั่งยืนทางนิเวศและความยุติธรรมทางสังคม. กรุงเทพฯ:
ก. พล (1996). จำกัด.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2543). วิธีใหม่แห่งการพัฒนา: วิธีวิทยาศาสตร์สังคมไทย.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

ผู้จัดการออนไลน์. (2557, 27 พฤศจิกายน). *เอสซีจี เคมิคอลส์ นำร่องเป็นต้นแบบโรงงานอุตสาหกรรมเชิงนิเวศแห่งแรกของไทย ประกาศเดินหน้านายกระดับอีก 11 โรงงานเป็นโรงงานอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในปี 2558*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9570000136704>

_____. (2558, 28 สิงหาคม). *ชาวบ้านชลบุรี-ระยอง ทำหนังสือค้านการกำหนดพื้นที่ลุ่มวงของผังเมืองรวม*. เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000098016>

_____. (2559, 29 มิถุนายน). *สภาพัฒน์เผยโครงการ “ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก” งบฯ 3 แสนล้าน ดึงเงินเอกชน 1.9 ล้านล้านบาท*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 11 สิงหาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://manager.co.th/Qol/ViewNews.aspx?NewsID=9590000065004>.

_____. (2559, 14 กรกฎาคม). *ภาคอุตสาหกรรมระยอง เตรียมพร้อมรับโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกของรัฐบาล*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 11 สิงหาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9590000070361>.

_____. (2559, 4 ตุลาคม). *ตะวันออกหรือเตรียมเสนอปัญหาให้ “ลุงตู่” ช่วย*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9590000099869>.

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม. (2559, 13 พฤศจิกายน). *แกนนำภาคประชาชนในพื้นที่อมตะนคร. สัมภาษณ์*.

_____. (2559, 9 สิงหาคม). *ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอบางแพอง จังหวัดชลบุรี. สัมภาษณ์*.

_____. (2559, 5 พฤศจิกายน). *ชาวบ้านมาบตาพุด. สัมภาษณ์*.

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม. (2559, 10 ธันวาคม). *ชาวบ้านมาบตาพุด. สัมภาษณ์*.

ฝ่ายเลขานุการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559, 12 ตุลาคม). *สรุปผลการประชุม การประชุมหารือร่วมระหว่างนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการ กรอ. ส่วนกลาง และคณะกรรมการ กรอ. กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก (ชลบุรี จันทบุรี ตราด ระยอง)*. *ชลบุรี: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*.

พชรรัตน์ เพชรภักดี. (2556). *หลักการและนิยามของ Eco Industrial Town*. กรุงเทพฯ: สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.

- พรรรัตน์ เพชรภักดี และคณะ. (2556). *เครื่องมือคำนวณคาร์บอนฟุตพริ้นท์สำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรและอาหาร*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญทิ อินตา. (2555). *การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขมูลฐานของอาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่หนองปลาไหล อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี*. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารงานท้องถิ่น, วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2558). *เศรษฐกิจพอเพียง*. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.chaipat.or.th/chaipat/content/porpeing/porpeing.html>.
- แม่นาวต กุญชร ณ อยุธยา และรวงทอง จันดา. (2554). *ได้เงาสีม่วงมาตาพุดในมือใคร*. กรุงเทพฯ: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- ยุวดี คาดการณ์ไกล. (2553). *Q&A ภาษีสิ่งแวดล้อม: แนวคิด หลักการ และกฎหมาย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- ยุพาพร รูปงาม. (2545). *การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และสมบุรณ์ ศิริประชัย. (2528). *ทฤษฎีการพึ่งพากับสังคมเศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่สามฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เรวดี แก้วมณี. (2559). *จับตาระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา กลุ่มจังหวัดเป้าหมายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายอุตสาหกรรมมหภาค (สม.).
- เรวดี โจรณกนันท์. (2559). *การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment)*. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.etm.sc.mahidol.ac.th>
- วรวรรณ ชายไพฑูรย์. (2554). *เวทีวิชาการเพื่อมาตาพุด สถานการณ์มาตาพุด: มลพิษ สุขภาพ และผังเมือง*. นนทบุรี: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

- วัชรีย์ สุชาติบุญมาก. (2543). *การศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการลงทุนของอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเศรษฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). *การพัฒนาชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิง กฤษณะภุติ. (2557, 26 กรกฎาคม). *ผู้อาวุโสในชุมชนแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี*. สัมภาษณ์.
- วิฑูรย์ สิมะโชคดี. (2554). Green Industry ความซื่อตรง. *วารสารข้าราชการ*. 56(3): 30-31.
- วิวัฒน์ชัย อุตถากร. (2544). *ฝ่าแผน 9 สร้างบ้านไม่ตรงแบบ*. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- วีรธรรม ปัญจพันธ์. (2556). *การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษาพื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย*. ปรชญาดุษฐ์บัณฑิต, สำนักศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- วีรพงศ์ ไชยเพิ่ม. (2553). *การพัฒนาระบบ CSR ในกลุ่มนิคมอุตสาหกรรม พื้นที่มาบตาพุด*. ระยอง: การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- _____. (2559). *ความท้าทายและโอกาสของนิคมอุตสาหกรรมเขียวไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 5 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.tgbi.or.th/files/expo/Q8xrboajyiSun30005.pdf>
- วศิน มหัตนิรันดร์นกุล และคณะ. (2557). *Happy Eco – Sysbiosis: สุขภาพวะอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: มิเตอร์ก๊อปปี.
- วอลเดน เบนโล. (2546). *โคกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ศรัญญา คันธาชีพ. (2540). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศาลปกครองระยอง. (2552,3 มีนาคม). *คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางการปกครองหรือเจ้าหน้าที่รัฐกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร*. คดีหมายเลขแดงที่ 32/2552.
- ศูนย์เผยแพร่พัฒนาและบริหารจัดการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ การนิคมอุตสาหกรรม. (2556). *วิสัยทัศน์ กนอ*. วันที่ค้นข้อมูล 5 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.ieat.go.th/eco/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=191 อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

- สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภาและคณะอนุกรรมการฝ่ายข้อมูล. (2558). *ภาษีสิ่งแวดล้อม*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://library2.parliament.go.th/giventake/content_royrueng/2558/rr2558-090858.pdf
- สถาบันรับรองมาตรฐานไอเอสโอ. (2554). *กฎหมายภาษีสิ่งแวดล้อมของไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://intelligence.masci.or.th/upload_images/file/Environment%20Laws.pdf
- สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2559). *คู่มือเกณฑ์โรงงานอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Factory)*. กรุงเทพฯ: สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- _____. (2559, 3 ตุลาคม). *ส.อ.ท. เร่งเครื่องเต็มสูบ พัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ - 3 ปีขยายผล Eco Factory 70 แห่งพร้อมผนึกกำลัง ก.อุตสาหกรรม MOU การรับรองอุตสาหกรรมสีเขียว Green industry*. กรุงเทพฯ: สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2550). *ผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชนจังหวัดระยอง พ.ศ. 2546 แก้ไข พ.ศ. 2548 และ พ.ศ. 2549*. ม.ป.ท.
- สถาบันไทยพัฒนา มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2551). *พม.ผนึกเอกชน-หอการค้า-ส.อ.ท. วันที่ค้นข้อมูล 5 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.thaicr.com/2008/06/blog-post_17.html*
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *วาระปฏิรูปที่ 25: ระบบการบริหารจัดการทรัพยากร: การปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- _____. (2558 ข). *วาระปฏิรูปพิเศษ 6: การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2542). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สมชาย ตรีประดิษฐ์. (2559, 8 พฤศจิกายน). *แกนนำภาคประชาชนในตำบลหนองคันทรอง จังหวัดตราด. สัมภาษณ์*
- สมนึก จงมีวสิน. (2556, 21 เมษายน). *8 จังหวัดตะวันออก组团ต้าน! สร้างนิคมอุตสาหกรรมเพิ่ม*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1366550703
- _____. (2557, 20 มีนาคม). *“สมนึก จงมีวสิน” ต้นแบบโมเดล “ธรรมนูญอ่าวอุดม” จากนักอนุรักษ์วัดวัง บ้าน สุนัขวิจัยชุมชน สู้กับ “ยักษ์” เพื่ออนุรักษ์ชุมชน*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, <http://thaipublica.org/2014/03/udom-gulf-model/>

- สมพร เพ็งคำ. (2553). *ทฤษฎีสหสัมพันธ์ภาพชุมชน หัวใจของการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: แพลนพรีนติ้ง.
- _____. (2555). *เอชไอเอชุมชนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- สมพร แสงชัย. (2550). การวิเคราะห์ความคิดเห็นเรื่องสิ่งแวดล้อมจากแนวคิดของ Jonathon Porritt. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 3(2), 1-28.
- สมยศ เฉียวกุล. (2558, 6 ตุลาคม). แคนนำภาคประชาชนในพื้นที่แหลมฉบัง. สัมภาษณ์.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2551). *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมาคมเพื่อนชุมชน. (2559). *กิจกรรมที่สำคัญของ BLC Power*. เข้าถึงได้จาก สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www2.blcp.co.th/th/aboutus/history/blcp_activity/.
- สันติ วิลาสศักดิ์านนท์. (2552). *กร.เสนอ มาบตาพุด ตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. วันที่ค้นข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.thairath.co.th/content/41044>.
- सानิตย์ บุญชู. (2527). *การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สามชาย ศรีสันต์. (2541). *ความเป็นปึกแผ่นในความสัมพันธ์ระหว่างบุตรผู้เป็นแรงงานย้ายถิ่นกับบิดามารดา: การศึกษาตามแนวทฤษฎีการแลกเปลี่ยน*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สาวิตรี โพธิวิหค. (2527). *การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก*. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง Mid-Fifth Plan Review. 12 มกราคม 2527. ม.ป.ท.
- สิทธิโชค เดชภิบาล. (2554). *การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน: ศึกษาเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารจัดการสาธารณะ, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชาติ กอเข้ม. (2559, 11 กรกฎาคม). *ประธานชุมชนอิสลาม เทศบาลเมืองมาบตาพุด*. สัมภาษณ์.
- สุดใจ ทูลพานิช. (2547). *หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุทธิ อัมชาศัย. (2553 ก). เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วันที่ค้นข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงจาก <http://easternnetwork.blogspot.com/>
- _____. (2553 ข). เส้นทางและตัวตนของ"สุทธิ อัมชาศัย" จากยึดทำเนียบฯ สู่ "หยุดโครงการ มาบตาพุด 4 แสนล้านบาท". วันที่ค้นข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1262934365
- สุธาวัลย์ เสถียรไทย และโสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2554). ภูมิปัญญาตะวันออก: ทางเลือกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.).
- สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. (2559). กระบวนการสร้างความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม. วันที่ค้นข้อมูล 10 มกราคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2006/12/10914>
- สุพันธ์ มงคลสุธี. (2558). การขับเคลื่อนการอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจ. ใน การขับเคลื่อนการอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจ. ครั้งที่ 1/2558. วันที่ 6 พฤศจิกายน 2558. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- สุมล บุหงารัตน์. (2560, 17 มีนาคม 2560). ชาวบ้านในพื้นที่มาบตาพุด. สัมภาษณ์.
- สุมาลี พันยุธา. (2543). พัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ.2440-2516. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริชัย หวันแก้ว และคณะ. (2543). ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิดา แสงสีหนาท. (2549). ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา: ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาสหวิทยาการ, วิทยาลัยสหวิทยาการ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิดา มะมา. (2558). ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาและการเคลื่อนไหวสังคมทางสังคมของภาคประชาชน กรณีชุมชนอ่าวอุดม อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี. งานวิจัยการส่วนบุคคล หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2552). เศรษฐศาสตร์กับการผลิตวิชาเชิงโครงสร้าง. ปาฐกถา 60 ปี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสถียร เหลืองอร่วม. (2519). หลักมนุษย์สัมพันธ์ต่อการบริหารงานในองค์การ. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.
- เสนาะ อุณากุล. (2531). ยุทธศาสตร์การพัฒนา: อดีต ปัจจุบัน อนาคต กองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา. กรุงเทพฯ: กองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา.

- เสาวรักษ์ สุวีริช. (2556). *แนวความคิดและนโยบายในการพัฒนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- โสต ศะละลาศ. (2559, 11 กรกฎาคม). อดีตผู้นำชุมชนอิสลาม เทศบาลเมืองมาบตาพุด. สัมภาษณ์ _____ (2560, 17 มีนาคม). อดีตผู้นำชุมชนอิสลาม เทศบาลเมืองมาบตาพุด. สัมภาษณ์
- โสภิตา ศรีนุ่น. (2558). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา*. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สำนักข่าวอิศรา. (2556, 24 มีนาคม). *ปมขัดแย้งผังเมืองใหม่-ปัญหาเก่า: อุตสาหกรรมรุกเกษตร-ชุมชน*. วันที่ค้นข้อมูล 5 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.isranews.org/isranews-scoop/item/20172-citymap240313-sp-1615796142.html>
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2546) *เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง*. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). รายงานความก้าวหน้าพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ระยะที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2557 ก). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 - 2524*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2557 ข) *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2558). *ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัดแบบปริมาณลูกโซ่ พ.ศ. 2556*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (ม.ป.ป.). *เอกสารสรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9*. วันที่ค้นข้อมูล 8 พฤศจิกายน 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p9/intro2.doc>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2550). *หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance)*. วันที่ค้นข้อมูล 5 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก www.opdc.go.th/special.php?spc_id=3&content_id=301
- _____. (2558). *สรุปการประชุมขับเคลื่อนการอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2551). *รายงานการประชุมวันสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพเรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพทางการเกษตร*. ในการประชุมวันสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพเรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพทางการเกษตร (Biodiversity and Agriculture). วันที่ 22-23 พฤษภาคม 2551 กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง. (2559, 10 มีนาคม). *คมนาคมเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นชาวระยอง ร่วมพัฒนารถไฟไทย – จีน*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 11 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://nwnt.prd.go.th/centerweb/news/NewsDetail?NT01_NewsID=TNECO5903100010029.
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง. (2553). *บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติมาตรการการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม พ.ศ.* วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Content&file=contentview&contentID=CNT0006172&categoryID=CAT0000075>
- สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2557). *สคอ. เสนอ Zoning หวังรองรับการลงทุนอุตสาหกรรม เพิ่มผลกระจายพื้นที่อุตสาหกรรม และนำความเจริญสู่ภูมิภาคมากขึ้น*. ม.ป.ท. เลขที่ 17(40)/2557. (เอกสารที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์).
- _____. (2558). *รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการศึกษาและกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning) เพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ในภูมิภาค: ระยะที่ 2*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *การศึกษาเบื้องต้น ศักยภาพในการรองรับอุตสาหกรรมของพื้นที่มาบตาพุด*. ม.ป.ท.
- สำนักพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2553). *รายงานการศึกษา แนวทางการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมนิเวศ (Eco Industrial Town)*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา. (2545). *ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัย ชุมชน*. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง.
- อรทัย ก๊กผล. (2552). *คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ส เจริญ การพิมพ์.
- อภิชาติ ทองอยู่. (2527). *ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน : ทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

- อังคณา สาธานนท์. (2539). *แนวคิดทางเศรษฐกิจการเมืองไทยเพื่อทางเลือกในการพัฒนา*. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2554). การพัฒนาทางเลือกกระแสหลัก. *วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา*. 30 (2): 15-43.
- เอช ไอ เอ. (2559). *HIA คืออะไร*. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.thia.in.th/welcome/index>
- ไอเดียเวิร์คส์คอมมิวนิเคชั่นส์. (2559). “*Thailand Local Government Summit 2016*” งานสัมมนาวิชาการ นวัตกรรม ขับเคลื่อนท้องถิ่นไทยอย่างยั่งยืน 23 – 24 พ.ย. ศกนี้. วันที่ค้นข้อมูล 15 ธันวาคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaipr.net/it/741024>
- Cornwall, A. (2002). *Beneficiary, Consumer, Citizen: Perspectives on Participation for Poverty Reduction*. Stockholm: Sida.
- Escobar, A. (1985). Discourse and Power in Development: Michel Foucault and the Relevance of His Work to the Third World. *Alternatives*. 10(3): 377–400.
- _____. (1995). *Encountering Development the Making and Unmaking of the Third World*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ferguson, J. (1994). *The Anti-politics Machine: “Development” Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesitho*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hogue, E. & Pilar, R. (2008). Troubled Water: Ethnodevelopment, Natural Resource Commodification, And Neoliberalism In Andean Peru. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*. 37(3/4): 283–327.
- Lembelembe, N. K. (2012). *Ethno-development and Ethnocide in Africa; extracts*. Paris: UNESCO.
- Martin, C. J. & Upham, P. (2015). Grassroots social innovation and the mobilisation of values in collaborative consumption: a conceptual model. *Journal of Cleaner Production*. 108.
- Mcot.net. (2553). *สสส. จัดพิธีลงนามตั้งศูนย์ข้อมูลแก้ปัญหาภัยพิบัติ*. วันที่ค้นข้อมูล 5 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก <http://mcot-web.mcot.net/mcottesting/site/content?id=4ff671ad0b01dabf3c00cebe>

- Mefalopulos, T. & Thomas, P. (2009). *Participatory communication a practical guide*. Washington, DC: World Bank.
- National Commission of the Mongolian People's Republic for Unesco and the Mongolian State University. (1980). *The theory and practice of Non-capitalist Development: The experience of the Mongolian People's Republic*. Research in Expert Meeting on the Role of New Theoretical Concepts in the Development Process, Ulan Bator, Mongolia, 19-23 August 1980. (pp. 3-5). Ulan Bator: UNESCO.
- Pieterse, J. N. (1998). My Paradigm or Yours? Alternative Development, Post-Development, Reflexive Development. *Development and Change*. 29: 343-373.
- Sen, G. & Grown, C. (1987). *Development, crises, and alternative visions*. New York: Monthly Review Press.
- World Bank. (1996). *The World Bank participation sourcebook*. Washington, D.C.: The World Bank.

ภาคผนวก
ธรรมนูญชุมชนบ้านอ่าวอุดม

บันทึกข้อตกลง (MOU)

เรื่อง

การอยู่ร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนบ้านอ่าวอุดมอย่างยั่งยืน

บันทึกฉบับนี้ จัดทำขึ้น ณ เทศบาลนครแหลมฉบัง วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ระหว่างเทศบาลนครแหลมฉบัง โดยมี นางจินดา ดนอมรอด นายกเทศมนตรีนครแหลมฉบัง ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งต่อไปในบันทึกข้อตกลงนี้เรียกว่า “เทศบาล” กลุ่มผู้ประกอบการทำเทียบเรือเอกชน ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งต่อไปในบันทึกข้อตกลงนี้เรียกว่า “ผู้ประกอบการ” และกลุ่มประชาชนบริเวณโดยรอบทำเทียบเรือ ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งต่อไปในบันทึกข้อตกลงนี้เรียกว่า “กลุ่มประชาชนในพื้นที่” ทั้ง ๓ ฝ่าย มีข้อตกลงร่วมกันดังนี้

๑. กลุ่มผู้ประกอบการ

- ๑.๑ บริษัท เคอรี่ สยามซีพอร์ต จำกัด
- ๑.๒ บริษัท สยามคอมเมอร์เชียล ชิพอร์ท จำกัด
- ๑.๓ บริษัท เจซีมารีน เซอร์วิส จำกัด

๒. กลุ่มประชาชนในพื้นที่ ประกอบไปด้วย

- ๒.๑ นางสุนันท์ เสียงตั้ง ประธานชุมชนบ้านอ่าวอุดม
- ๒.๒ นายพิชิต ทุ่งพินิจ กรรมการชุมชนฝ่ายป้องกัน
- ๒.๓ นายสมพร รักไทย กรรมการชุมชนฝ่ายปกครอง
- ๒.๔ นางชงโค นิยมไวทยะ ประธานกลุ่มแม่บ้านชุมชนบ้านอ่าวอุดม
- ๒.๕ นายอมรศักดิ์ ปัญญาเจริญศรี ประธานกลุ่มประมงคันแบบบ้านอ่าวอุดม
- ๒.๖ นายสมยศ เดียวกุล สมาชิกสภาเทศบาลนครแหลมฉบัง

๓. กลุ่มผู้ประกอบการตกลงจะปฏิบัติตามเงื่อนไขแบบท้ายใบอนุญาตของกรมเจ้าท่า และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

๔. ผู้ประกอบการ ยินดีเปิดสถานประกอบการเพื่อให้กลุ่มประชาชนในพื้นที่ เข้าเยี่ยมชมสถานประกอบการหรือท่าเทียบเรือ และพบปะผู้บริหาร โดยต้องมี กำหนดการหรือการนัดหมายล่วงหน้าอย่างน้อยสามวัน ยกเว้นกรณีฉุกเฉิน

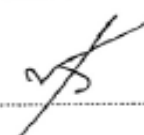

๕. กลุ่มผู้ประกอบการยินดีรับแจ้งเหตุเดือดร้อนรำคาญ และข้อเสนอแนะอื่นๆ โดยสามารถติดต่อทางหมายเลขโทรศัพท์ดังนี้

- ๕.๑ บริษัท เคอรี่ สยามซีพอร์ต จำกัด นายวรพล สุวรรณสนาย
โทร. ๐๘๑-๔๕๓๕๔๔๘
- ๕.๒ บริษัท สยามคอมเมอร์เชียล ชิพอร์ท จำกัด นายจวริท ชื่นศิริ
โทร. ๐๘๖-๐๘๖๕๔๐๐๔
- ๕.๓ บริษัท เจซีมารีน เซอร์วิส จำกัด นายกมล เขียมทอง โทร. ๐๘๑-๓๐๕๕๗๐๘

๖. กลุ่มผู้ประกอบการ ยินดีจัดตั้งกองทุนเพื่อการบริหารจัดการของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการดูแลคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมอาชีพของชุมชนรวมทั้ง พัฒนาชุมชน และสังคมของชุมชนบริเวณโดยรอบท่าเทียบเรือเอกชน ดังเอกสารแนบท้ายซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของบันทึกข้อตกลงฉบับนี้

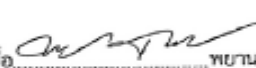

๗. เทศบาล ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างทั้งสองฝ่าย และมีหน้าที่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของเทศบาล

บันทึกข้อตกลงนี้ จัดทำขึ้น ๓ ฉบับ มีข้อความถูกต้องตรงกันแต่ละต่างฝ่ายยึดถือไว้ฝ่ายละฉบับ ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้รับทราบและเห็นชอบบันทึกข้อตกลงนี้ร่วมกันแล้ว จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานต่อหน้าพยาน

ตัวแทนฝ่ายเทศบาลนครแหลมฉบัง	กลุ่มผู้ประกอบการ ทั้ง ๓ บริษัท	ตัวแทนฝ่ายประชาชนรอบท่าเทียบเรือ
ลงชื่อ 	ลงชื่อ 	ลงชื่อ
(.....นางจินตนา วัฒนผล.....)	(.....นายวรพล สุวรรณสมวย.....)	(.....นางสุนันท์ เสิ่งตั้ง.....)
ตำแหน่ง นายกเทศมนตรี นครแหลมฉบัง	ตำแหน่ง ยอดช่วยรักษา ความปลอดภัยและชุมชนสัมพันธ์	ตำแหน่ง ประธานชุมชนบ้าน อ่าวอุดม

ลงชื่อ 	พยาน ลงชื่อ 	ลงชื่อ
(.....นายธวัช เกียรติพัฒนากุล.....)	(.....นายจรูญ ธีระภักดิ์.....)	(.....นายวิเชียร ธีงโรจน์.....)
ตำแหน่ง รองนายกเทศมนตรี นครแหลมฉบัง	ตำแหน่ง ออ. ๖๐๕ อ. ๖๐๖	ตำแหน่ง กรรมการชุมชน อ่าวอุดม

ลงชื่อ 	พยาน ลงชื่อ.....	ลงชื่อ
(.....นางสาววีดี ศรีวิเศษ.....)	(.....)	(.....นางรงค์ นิลไพโรจน์.....)
ตำแหน่ง ออ. ส่วนกิจการสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม	ตำแหน่ง.....	ตำแหน่ง ประธานกลุ่มแม่บ้านชุมชน บ้านอ่าวอุดม

ลงชื่อ 	พยาน ลงชื่อ.....	ลงชื่อ
(.....นางสุนันท์ จิตวิเศษ.....)	(.....)	(.....นายสมชาย ภูมิบุญเจริญศรี.....)
ตำแหน่ง ออ. ส่วนส่งเสริมสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม	ตำแหน่ง.....	ตำแหน่ง ประธานกลุ่มประมงสันนิบาต บ้านอ่าวอุดม

ลงชื่อ 	พยาน ลงชื่อ.....	ลงชื่อ
(.....น.ส.ณัฐริษา ดวงระทัย.....)	(.....)	(.....นายสมยศ นีเยวฤต.....)
ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายสุขาภิบาล.....	ตำแหน่ง.....	ตำแหน่ง สมาชิกสภาเทศบาล.....

ข้อ 1 แผนการบริหารการจัดการมรดกในชุมชน

1. เป็นกติกาหรือข้อตกลงของการอยู่ร่วมกันของผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียในพื้นที่อ่าวอุดม
2. เพื่อนำไปสู่สู่สภาวะที่ดีของชุมชนคนอ่าวอุดมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยขั้นพื้นฐาน มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง บนฐานหลักศาสนา วิถีภูมิปัญญาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของคนอ่าวอุดม และมีการพึ่งตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ การจัดการของทรัพยากรอ่าวอุดมสร้างความตระหนักร่วมกัน หล่อหลอมดวงใจของพวกที่เกี่ยวข้องให้ทุกคนมีคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงการเสียสละในการร่วมกันจัดการทรัพยากรในอ่าวอุดม
4. เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเมืองภาคพลเมืองของชุมชนในการจัดการดูแลทรัพยากรอ่าวอุดมร่วมกันในอนาคต

ข้อ 2 แผนการอนุรักษ์

1. ให้มีองค์กรอ่าวอุดม ดูแลฐานทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ให้มีอาสาสมัครอ่าวอุดมอยู่ในการดูแลขององค์กรทำหน้าที่พิทักษ์โดยเฉพาะทะเลพื้นที่อ่าวอุดม
3. ให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้จัดทำเขตอภัยทาน
4. ให้ชุมชนมีการส่งเสริมการปลูกพืช-ต้นไม้ และมีการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และระบบนิเวศน์ โดยกำหนดให้มีการปล่อยลูกกุ้ง และลูกปู ลงสู่ทะเลในวันที่ 12 สิงหาคม และ วันที่ 5 ธันวาคม ของทุกปี
5. ให้มีการระบุแนวเขตพื้นที่ 3,000 เมตร สำหรับเรือประมงพาณิชย์ เช่น เรืออวนลากเดี่ยว / คู่ เรืออวนตุล เรือลากแขก เรือวางลอบปู ไม่ให้เข้ามาในเขตพื้นที่ 3,000 เมตร
6. ให้มีการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ถิ่น เพื่อความมั่นคงด้านอาหารเพื่อรักษาฐานทรัพยากร
7. ห้ามมีการเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดินบริเวณพื้นที่ลาดชันและภูเขา รวมไปถึงการบุกรุกทางทะเล และโครงการที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของท้องทะเล

ข้อ 3 แผนการฟื้นฟู

1. ให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชน มีการปล่อยพันธุ์ลูกกุ้ง ลูกปู และลูกปลา
2. ให้ชุมชนและท้องถิ่นฟื้นฟูถนนและพื้นที่เสื่อมโทรมหรือถูกทำลายตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่
3. ให้มีการส่งเสริมพื้นที่การทำประมง เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

4. ให้มีการฟื้นฟูที่ทางบกและทางทะเลที่มีความเสื่อมโทรมให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ข้อ 4 แผนด้านการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

1. ให้องค์การของชุมชนของภาครัฐกำหนดการใช้ประโยชน์ของที่ดินตามมาตรการผังเมืองร่วมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาอย่างชัดเจน
2. ให้มีการพัฒนาการบริหารการจัดการน้ำและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรม ทัวถึง และยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. ให้มีการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี ชีวภาพด้านพลังงานทดแทน การผลิต การฟื้นฟู สัตว์น้ำ และสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน
4. ให้ชุมชนร่วมกับสถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยการใช้ทรัพยากรทางทะเลในการเรียนรู้ ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์
5. ให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดรวมไปถึงการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลดูแลรักษาโครงการทรัพยากรทางทะเลของหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง
6. ให้มีคณะทำงานศึกษา และรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ กับการพัฒนาที่สอดคล้องกับพื้นที่
7. ให้มีสร้างระบบเตือนภัย และเฝ้าระวังผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพอากาศ และนโยบายการพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี
8. ให้ชุมชนและท้องถิ่น อาจจะร่วมกันซื้อที่ดินเอกชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จัดทำโฉนดชุมชนเพื่อนำมาส่งเสริม สร้างรายได้
9. ให้ท้องถิ่นมีสวัสดิการให้กับกลุ่ม / ชมรม / องค์กร ให้มีการดูแลพื้นที่และทรัพยากรท้องถิ่นยั่งยืน

ข้อ 5 แผนการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ทางทะเล

1. กรณีการใช้พื้นที่ ที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างเอกชนกับชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางทะเล ให้มีการสำรวจโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. กรณีตัวอย่างการทำกิจการท่าเรือ ให้องค์การอ่าวอุดมร่วมกับตัวแทนชุมชน สภาองค์การชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ จัดการประชุมร่วมกับผู้ประกอบการ จัดทำข้อตกลงและออกข้อบัญญัติการทำกิจการท่าเรือเพิ่มเติม รวมไปถึงการห้ามขยายพื้นที่ลงไปในเขตทะเล โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ควบคุมดูแลให้ทำตามกฎหมายอย่างจริงจัง

3. ต้องมีการฟื้นฟู ชดเชยและเยียวยาให้ผู้ได้รับผลกระทบ โดยผู้ประกอบการ และจัดให้มีการติดตาม รวมถึงรายงานผลต่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง

4. ในประเด็นปัญหาอื่น ๆ ที่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐ เอกชนและชุมชน ให้มีการแต่งตั้งคณะทำงานโดยรัฐร่วมกับตัวแทนองค์กรอ่าวอุดม ภาคประชาชนและสภาองค์กรชุมชนดำเนินการแก้ไขปัญหา ชดเชยและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ และมีกระบวนการติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดแนวทางและรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน

ข้อ 6 แผนการจัดการมลพิษ

1. กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติร่วมกับเอกชน ชุมชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการจัดการมลพิษที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะฝุ่นละออง การบำบัดน้ำเสีย จากผู้ประกอบการ ก่อนปล่อยน้ำ เสียสู่ทะเล หรือให้มีระบบบำบัดน้ำเสียครัวเรือน

2. ให้สภาประชาคมชุมชนบ้านอ่าวอุดมจัดตั้งกลไกการเจรจา เพื่อการฟื้นฟูทางทะเล สภาพแวดล้อมของชุมชน จัดการน้ำเสียร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการโรงเรียน ท้องถิ่น ท้องถิ่น และชุมชนทั้งอ่าวอุดม

3. ให้สถานศึกษามีการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเยาวชนจิตอาสาและจิตอาสาชุมชน ท้องถิ่น ท้องถิ่น และผู้ประกอบการ ในการดูแลท้องทะเลและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

4. ให้มีการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตั้งแต่ต้นทางแหล่งกำเนิดในเขตหมู่บ้าน ชุมชน สถานที่ประกอบการ แบบครบวงจร

5. ให้ชุมชนร่วมกับท้องถิ่นส่งเสริมให้มีพื้นที่และสถานที่ต้นแบบในการจัดการแวดล้อม ครบวงจร เช่น หน่วยงาน ครอบครั้ว หมู่บ้าน ชุมชน วัด โรงเรียน ตลาดนัด โดยเฉพาะให้มีการ ลด-เลิก การใช้ถุงพลาสติก โฟม ส่งเสริมการใช้วัสดุธรรมชาติแทน โดยใช้มาตรการสร้างแรงจูงใจ

6. ให้หน่วยงานร่วมกับชุมชนตรวจสอบ เสนอแนะ โรงงานอุตสาหกรรม หลุมขยะ หรือสถานบันเทิง ที่มีกิจกรรมสร้างมลพิษ

ข้อ 7 แผนพื้นที่การเมืองภาคพลเมือง

1. ให้ท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลของโครงการต่าง ๆ งบประมาณประจำปี และมีรายงานดำเนินต่อสาธารณะ

2. ให้องค์กรอ่าวอุดม มีการพัฒนาศักยภาพและสร้างผู้นำในการดูแลอ่าวอุดมอย่างต่อเนื่อง

3. ให้องค์กรอ่าวอุดม มีการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้นำ “คนดีศรีอ่าวอุดม” ประจำปี ที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับ ทั้งที่มีชีวิตอยู่และเสียชีวิตไปแล้ว เพื่อเป็นแบบอย่างให้ผู้นำรุ่นต่อไป

4. ให้มีตัวแทนภาคประชาชน ร่วมตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่อ่าวอุดมอย่างจริงจัง

5. ให้หน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น และชุมชน มีการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ด้วยการจัดสมัชชาอ่าวอุดม สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการเมืองภาคพลเมืองขึ้นในพื้นที่ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง นำผลการดำเนินงานมารายงานต่อสาธารณะ และกำหนดวาระร่วมของอ่าวอุดม

ข้อ 8 แผนการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่และคนในพื้นที่อ่าวอุดม

1. รัฐและชุมชน ต้องส่งเสริมให้อัตลักษณ์ที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจ การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีและศาสนา

2. อัตลักษณ์ของความเป็นพื้นที่และคนอ่าวอุดมต้องได้รับการสืบทอดด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และมีกระบวนการศึกษาทั้งในและนอกระบบ

ข้อ 9 การสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง (ทั้งในและนอกระบบ)

1. หน่วยงานรัฐและชุมชน ต้องสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการสร้างความเป็นเครือข่ายของชุมชน เพื่อสร้างและค้ำชูประเพณีในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับชุมชน

2. สร้างกระบวนการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิของคนในพื้นที่อ่าวอุดม

ข้อ 10 การสร้างเครือข่าย

1. หน่วยงานรัฐและชุมชน ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสร้างความเป็นเครือข่ายของชุมชน เพื่อสร้างและค้ำชูรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับชุมชน

2. มีการขยายเครือข่ายให้กว้างขวาง สร้างจิตสำนึกและดำเนินการใช้ทางเลือกรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

3. มีการเชื่อมโยงองค์กรเครือข่ายภาคี ที่มีเป้าหมายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม